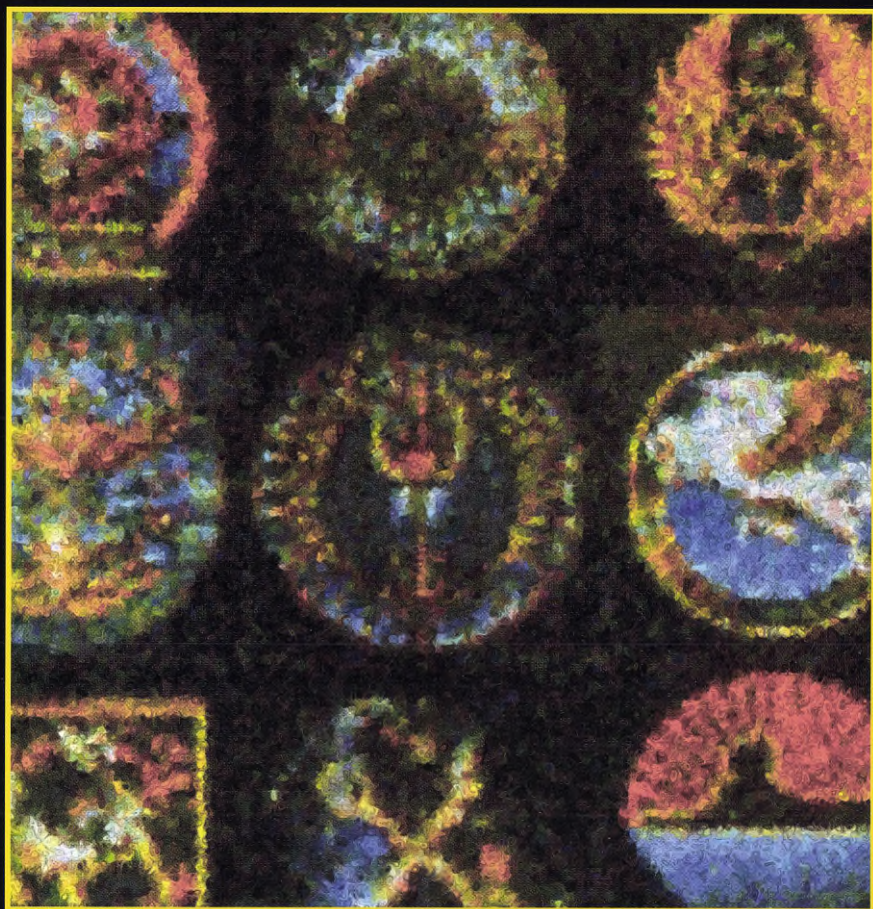

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Maja Lindfors Viklund

**Exotismer, romanticismer
och vanliga överdrifter**

**Mönster och metaforer
i svensk drogslang**

MEIJERBERGS ARKIV

FÖR

SVENSK ORDFORSKNING

UTGIVET

AV

STYRELSEN FÖR MEIJERBERGS INSTITUT

VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

28

GÖTEBORG 2001

MEIJERBERGS ARKIV
FÖR SVENSK ORDFORSKNING

28

**EXOTISMER,
ROMANTICISMER OCH
VANLIGA ÖVERDRIFTER**

Mönster och metaforer i svensk drogslang

AV

MAJA LINDFORS VIKLUND

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen
i nordiska språk, som enligt beslut av humanistiska
fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet
kommer att försvaras offentligt
fredagen den 1 juni 2001 kl. 10
i Stora hörsalen, Humanisten

GÖTEBORG
2001

Title: Exoticisms, romanticisms and ordinary exaggerations. Patterns and metaphors in Swedish drug slang.

Language: Swedish

Author: Maja Lindfors Viklund

Abstract

This thesis deals with the vocabulary of Swedish drug slang. The purpose of the study is to show how the patterns of conceptualisation in drug slang shape the linguistic forms, which express the semantic distinctions necessary for the drug using sub-groups. In this respect drug slang is overlexicalised compared to scientific and ordinary language. In other respects, drug slang resembles the pharmacological classification, with its focus on the effects of the drugs. The Swedish drug slang is organised into five groups, each representing the vocabularies of substances, activities, persons, emotions and experiences related to different drugs. The slang also constitutes an anti-language, which is a consequence of the drug culture being in opposition to the majority culture. Swedish drug slang is heavily influenced by English but is also, to some extent, an inheritance from the old thieves' language. Drug slang is considered emotive, metaphoric and symbolic. I investigate the linguistic code in relation to the conceptual system and a frame of reality using a cognitive semantic method in which metaphors serve as a classification principle for collective ideas. A system of symbol domains in the drug slang is also discernible. They contain words and concepts which are particularly important to the sub-group symbolically, but these domains are also normative in the sense of creating patterns for further linguistic coding. Swedish drug slang also shows distinctions in vocabulary according to social hierarchies as well as different kinds of metaphors.

Key words: Drug slang, sub-group, cognitive semantics, metaphor, metaphorical function, symbol domains.

Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborg University

ISSN 0348-7741

ISBN 91-628-4825-9

Novum Grafiska AB, Göteborg 2001

MEIJERBERGS ARKIV

FÖR

SVENSK ORDFORSKNING

UTGIVET

AV

STYRELSEN FÖR MEIJERBERGS INSTITUT

VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

GENOM

BO RALPH

28

GÖTEBORG 2001

**EXOTISMER,
ROMANTICISMER OCH
VANLIGA ÖVERDRIFTER**

Mönster och metaforer i svensk drogslang

AV

MAJA LINDFORS VIKLUND

Ingår som del 28 i Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning

© Maja Lindfors Viklund och
Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborgs universitet
Box 200
SE-405 30 Göteborg

ISSN 0348-7741
ISBN 91-628-4825-9

Novum Grafiska AB, Göteborg 2001

Title: Exoticisms, romanticisms and ordinary exaggerations. Patterns and metaphors in Swedish drug slang.

Language: Swedish

Author: Maja Lindfors Viklund

Abstract

This thesis deals with the vocabulary of Swedish drug slang. The purpose of the study is to show how the patterns of conceptualisation in drug slang shape the linguistic forms, which express the semantic distinctions necessary for the drug using sub-groups. In this respect drug slang is overlexicalised compared to scientific and ordinary language. In other respects, drug slang resembles the pharmacological classification, with its focus on the effects of the drugs. The Swedish drug slang is organised into five groups, each representing the vocabularies of substances, activities, persons, emotions and experiences related to different drugs. The slang also constitutes an anti-language, which is a consequence of the drug culture being in opposition to the majority culture. Swedish drug slang is heavily influenced by English but is also, to some extent, an inheritance from the old thieves' language. Drug slang is considered emotive, metaphoric and symbolic. I investigate the linguistic code in relation to the conceptual system and a frame of reality using a cognitive semantic method in which metaphors serve as a classification principle for collective ideas. A system of symbol domains in the drug slang is also discernible. They contain words and concepts which are particularly important to the sub-group symbolically, but these domains are also normative in the sense of creating patterns for further linguistic coding. Swedish drug slang also shows distinctions in vocabulary according to social hierarchies as well as different kinds of metaphors.

Key words: Drug slang, sub-group, cognitive semantics, metaphor, metaphorical function, symbol domains.

Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborg University

ISSN 0348-7741

ISBN 91-628-4825-9

Novum Grafiska AB, Göteborg 2001

Innehåll

1.	Introduktion	1
1.1.	Språk, subgrupp och verklighetsperspektiv	1
1.1.1.	Avhandlingens idé och uppläggning	6
1.1.2.	Principer och klassifikationssystem	8
1.1.3.	Material och källor	14
1.1.4.	Metoder och analysmodeller	18
1.1.5.	Drogslang och narkotikaslang	24
1.2.	Gruppspråket	26
1.2.1.	Gruppspråk, norm och modus	26
1.2.2.	Narkotikaslangens periferi	29
1.3.	Språkutveckling	30
1.3.1.	Tolkning av metaforer	31
1.3.2.	Narkotikaslangens föränderlighet	34
2.	Slang	36
2.1.	Tidig forskning på subgruppers språk	36
2.1.1.	Förbrytarslang i Europa	36
2.1.2.	Rommanispråkets inflytande på förbrytarspråk och slang	39
2.1.3.	Argotbegreppet	45
2.1.4.	Högre och lägre slang samt pojk- och flickslang och allmänt om slang på svenska	49
2.2.	Slangens natur och användningsområden	54
2.2.1.	Slangens primitiva ursprung	54
2.2.2.	Slangens allmänna bildningsprinciper	55
2.2.3.	Lån och nyordsbildning i slang, allmänspråk och fackspråk	57

2.2.4.	Slangens intimiserande funktion	58
2.2.5.	Metaforiskt antispråk	67
2.3.	Narkotikaslangens begreppsvärld	68
2.3.1.	Normkonflikt och alternativa begrepp	68
2.3.2.	Överlexikalisering och överdifferentiering	69
2.3.3.	Det euforiska ordförrådet	72
2.3.4.	Från förbrytarspråk till narkotikaslang	73
2.3.5.	Signalsystem, gruppen och kampen om språket	78
2.3.6.	Tidig narkotikaslangforskning	81
2.3.7.	Narkotikakulturens centralbegrepp	86
2.3.8.	Orden och begreppen	87
3.	Metafor och metaforisk funktion	93
3.1.	Metafor	93
3.1.1.	Ord, föreställning och verklighetsram – en kognitivistisk modell	93
3.1.2.	Strukturering av känslor och upplevelser	96
3.1.3.	Metaforteori	97
3.1.4.	Metaforik i slang och fackspråk	102
3.1.5.	Metaforens delar samt metaforen som filtreringsprocess	108
3.1.6.	Interaktion	112
3.1.7.	Metaforen som kognitivt fenomen och retoriskt verktyg	116
3.1.8.	Metaforisk funktion och subinformation	119
3.1.9.	Ljudhärmande och känslöförmåelseåtergivande uttryck	120
3.2.	Metonymisk och associativ betydelse	122
3.2.1.	Betydelseutvidgning	122
3.2.2.	Grader av förknippning och domain knowledge	123
3.2.3.	Symboldomäner	130
3.3.	Stereotypen i slang	133
3.3.1.	Prototyper och stereotyper	133
3.3.2.	Kognitiv mappningsmodell och traditionell analys	138

4.	Heroin – det förbjudna rummet	140
4.1.	Kort opiathistoria	140
4.1.1.	Heroin	142
4.2.	Heroinrelaterade uttryck	145
4.2.1.	Allmänna analysprinciper	145
4.2.2.	Generiska principen	146
4.2.3.	Kabbe och andra enheter	148
4.2.4.	Junk	149
4.2.5.	Moffe	150
4.2.6.	Pump	151
4.2.7.	Fix	152
4.2.8.	Kick	153
4.2.9.	Kran	154
4.2.10.	Våld och smuts	155
4.2.11.	Färg och form	157
4.2.12.	Spruta	158
4.2.13.	Livsmedel	159
4.2.14.	Hantverk	162
4.2.15.	Övriga uttryck	163
5.	Amfetamin – det svenska knarket	168
5.1.	Amfetamin i Sverige och i andra länder	168
5.2.	Amfetaminord	171
5.2.1.	Generiska principen	171
5.2.2.	Prototyper, stereotyper och överlexikalisering	172
5.2.3.	Stegring	173
5.2.4.	Pund	176
5.2.5.	Sil	181
5.2.6.	Färg, form och konsistens	181
5.2.7.	Pulver	184
5.2.8.	Tjack	186
5.2.9.	Livsmedelsrelaterade uttryck i amfetaminvokabulären	190
5.2.10.	Övriga amfetaminuttryck	191

6.	Kokain – kyla, champagne och diamanter	192
6.1.	Lycka till salu	192
6.1.1.	Kokan i Europa	193
6.2.	Kokainord	201
6.2.1.	Generiska principen	201
6.2.2.	Snö	201
6.2.3.	Flödesreglering	203
6.2.4.	Näsa	204
6.2.5.	Snorta och snuffa	204
6.2.6.	Lina, sträng och repa	205
6.2.7.	Gutta	206
6.2.8.	Övriga kokainuttryck	206
7.	Hallucinogener	209
7.1.	Mystikens droger	209
7.1.1.	PCP	214
7.2.	LSD- och PCP-ord	215
7.2.1.	Musik	215
7.2.2.	Kosmos	216
7.2.3.	Färg och form	217
7.2.4.	Resa	218
7.2.5.	Hög	219
7.2.6.	Övriga uttryck	220
7.3.	Ecstasy	222
7.3.1.	Preparatets form och namn	223
7.3.2.	Ecstasyord	224
7.3.3.	Generiska principen	224
7.3.4.	Seriefigurer	225
7.3.5.	Logotyper	225
7.3.6.	Symboler	226
7.3.7.	Känslor och upplevelser	226
8.	Cannabis – ”rekreationsdrogen”	228
8.1.	Nyttoväxt och narkotika	228
8.1.1.	Rekreations- och jazzdrog	230

8.1.2.	Haschkulturen	231
8.2.	Cannabisord	235
8.2.1.	Cannabisordförrådets generiska teman	235
8.2.2.	Geografiska hänvisningar	236
8.2.3.	Form	237
8.2.4.	Växt	238
8.2.5.	Effektrelaterade uttryck	239
8.2.6.	Brass	240
8.2.7.	Rök	241
8.2.8.	Musikaliska inslag	242
8.2.9.	Foja och fuffa	243
8.2.10.	Freak	244
8.2.11.	Galar	244
8.2.12.	Joint	245
8.2.13.	Uttalslån	245
8.2.14.	Exotismer i bruk	247
8.2.15.	Övriga uttryck	249

9.	Stil, differentiering och symboler i drogslangen – en diskussion	253
9.1.	Utmärkande drag	253
9.1.1.	Kort tillbakablick	254
9.1.2.	Formella mönster och variation i drogslangen	256
9.1.3.	Metaforisk funktion och språkutveckling	258
9.1.4.	Påverkan från andra språk och ordförråd	262
9.1.5.	Kort om sammansättningar	264
9.2.	Differentiering	266
9.2.1.	Farmakologisk respektive social differentiering	267
9.2.2.	Trivialisering, försköning och överdrift	271
9.3.	Symboldomäner, metaforer och ord med metaforisk funktion	275
9.3.1.	Symbol	275
9.3.2.	Metaforisk funktion samt perceptiva och deduktiva metaforer	279

9.3.3.	Metaforerna i cannabisslangen	283
9.3.4.	Den kosmiska resan till musikaliskt ackompanjemang – symboldomäner och metaforer i hallucinogenordförrådet	285
9.3.5.	Det våldsamma hantverket	288
9.3.6.	Reglering av tillflöde – ett gemensamt intresse	291
9.3.7.	Amfetaminrusets uttryck – de expressiva stegringsmetaforerna	293
9.3.8.	Symboldomänen STEGRING	294
9.4.	Överdifferentieringens principer	297
9.4.1.	Heroin	298
9.4.2.	Amfetamin	298
9.4.3.	Kokain	299
9.4.4.	Hallucinogener	299
9.4.5.	Cannabis	300
10.	Sammanfattning	302
10.1.	Drogslangen som fack- och gruppspråk	304
10.2.	Drogslangens kategoriserande funktion	306
10.3.	Mönster och metaforer i symboldomänerna	307
Efterord		309
Summary		311
Litteraturförteckning		319
Appendix		338

1. Introduktion

1.1. Språk, subgrupp och verklighetsperspektiv

Linguistic codes do not reflect reality neutrally; they interpret, organize, and classify the subjects of discourse. They embody theories of how the world is arranged: world-views or ideologies. For the individual, these theories are useful and reassuring, making his or her relationship with the world simple and manageable (Roger Fowler 1996).

I citatet ovan sätter Roger Fowler fingret på en central funktion hos språket, nämligen den att förse oss med konventionaliserade betydelser, kategorier och begrepp som är nödvändiga för att vi skall kunna orientera oss i tillvaron. Från det att vi föds socialiseras vi successivt in i det språk som talas runt omkring oss och lär oss på så sätt att närma oss tillvarons alla aspekter med hjälp av den världsbild som språket ifråga tillhandahåller. Denna princip, språkets inflytande över tänkandet, vilken går under namnet Sapir/Whorf-hypotesen, ges dock i regel även en svagare tolkning – den att språket har en viss inverkan på vårt vanemässiga tänkande men att vi samtidigt är kapabla att omfatta nya tankegångar och skapa nya begreppsdefinitioner. Begreppen måste dock, påpekar Sapir (1921:17) förkroppsligas genom språket. Först när vi äger symbolen – ordet – har vi också nyckeln till den omedelbara kunskapen och förståelsen av begreppet.

Begreppsdefinitionerna är således avhängiga både kulturen och språket samtidigt. Kulturen i den meningen att begreppen definieras utifrån en övergripande världsbild – språket i den meningen att begreppen måste förkroppsligas i distinkta symboler för att fungera som adekvata tankeredskap. Vardags-språkets markörer, påpekar Berger & Luckmann (1967:22),

koordinerar tillvaron och fyller livet med meningsfulla objekt. Men även inom en avgränsad kultur eller språkgemenskap finns variation i fråga om hur begreppen definieras och hur de språkligt benämns. Framförallt är detta observerbart när man ställer grupper i samhället som i något avseende avviker från det dominerande mönstret i relation till majoritetskulturen. I fråga om språket talar man då om standardspråk, normalspråk, accepterat språk och liknande i förhållande till dialekt, slang, jargong eller språk som på annat sätt avviker från standardnormen. Eftersom den senare typen per definition är avvikande i lingvistisk mening, blir frågan om huruvida även dess bakomliggande begrepps-system avviker från standardnormen intressant att ställa sig. Bygger t.ex. slangen på egna begreppsdefinitioner i förhållande till allmänspråket, och hur manifesteras detta i så fall? Generellt sett kan man anta att nya begreppsformuleringar ofta görs med hjälp av manipulation av förut kända språkliga uttryck. Nya begreppsformuleringar blir därför rekonstruktioner genom vilka symbolerna ordnas utifrån nya perspektiv.

Studerar man innehållet i slangordböcker finner man att de ord som där redovisas är av skiftande slag. Ofta är det fråga om vardagliga begrepp som omklänts i ny språkdräkt, t.ex. ord för kroppsdelar, mat, pengar och personer. Den nya begreppsdefinitionen tar sig där oftast uttryck i att välkända ord används i andra betydelser än standardspråksbetydelsen. Genom rekonstruktionen tillförs begreppet en extra dimension, som vittnar om hur det ur konstruktörens och avnämarens perspektiv betraktas och hanteras – en världsbild som överensstämmer med bakomliggande behov och motiv. Ett genomgående drag är dock att många ord som återkommer i slangordböckerna betecknar olika typer av s.k. tabubelagda begrepp i mycket högre utsträckning än vad som är fallet i standardordböckerna. De redovisar dessutom en stor mängd synonymer till ord som har med mer eller mindre stigmatiserat leverne att göra, som t.ex. alkohol, berusning, tobak och narkotika m.m. Slangen verkar därför i stor utsträckning särskilt beakta sådana begrepp som standardspråket endast omfattar med få språkliga uttryck.

För att man skall kunna bilda sig en uppfattning om huruvida slangens begreppsdefinitioner avviker från standardspråkets och på vilket sätt detta i så fall visar sig, måste man ha tillgång till ett större material. Helst bör detta material också vara koherent i den meningen att ordförrådet är begränsat till en speciell domän, eftersom generella mönster allra tydligast framträder i ett sammanhängande begreppssystem. Ett sådant begreppssystem utgörs i hög grad av *narkotikaslang*en – det slangordförråd som i första hand används av narkomaner i missbrukande grupper och som oftast markeras med t.ex. ”nark.” (Gibson 1969) eller ”narkomanslang” (Thorén 1996) i slangordböckerna. Det är detta ordförråd jag i denna avhandling avser att undersöka.

Slang diskuteras oftast i termer av gruppsspråk, eftersom det i regel är den speciella grupsituationen som skapar behovet av ny begreppsformulering och expressiva uttryck. Sådana grupper går ibland under benämningen *subgrupper* eller *subkulturer*. Vissa subgrupper kan t.ex. kategoriseras som skolungdom, studenter, personer födda före 1925 eller fotbollsfans, medan andra grupper kan vara mer sammansatta och t.ex. bestå av yrkesfolk av olika slag eller individer som förenas på grund av andra gemensamma intressen. Subkultureernas norm- och språkssystem kan vara mer eller mindre avvikande från majoritetskulturens och innefatta begrepp som är specifika just för gruppen ifråga. Begreppet subkultur i förhållande till majoritetskultur användes dock först systematiskt, påpekar Svensson (1996:93), av Cohen (1955) för att förklara avvikande beteenden hos individer som tillsammans skapar nya lösningar och gör nya tolkningar av verkligheten. Subkulturbegreppet har inom sociologin därför främst använts för att förklara ungdomskriminalitet, varför ordet också implicerar en viss social differentiering. Det gemensamma subgruppsspråket i en kriminell subgrupp är dock aldrig, påpekar Halliday (1978), någons modersmål.

Många grupper kan också beskrivas i termer av ”sociala världar” (Svensson 1996:91) som ”innehåller människor som förenas av påtagliga gemensamma aktiviteter”. Den gemensamhetsskapande faktorn består framförallt i att det som gruppens intresse fokuseras kring är konkret och engagerande. En sådan

grupp utgörs av narkotikamissbrukarnas subkultur som också kan betraktas som ett aggregat av flera olika delsubkulturer. Narkotikaslangens är följaktligen en del av denna subkulturs gemensamma ordförråd. Den bildar ett sammanhängande system av ord som refererar till många centrala aktiviteter inom gruppen och omfattar därför inte bara specialtermer för olika typer av narkotika utan också uttryck förknippade med aktiviteter kring införskaffande och intag av narkotika samt ord för narkotikarelaterade emotioner och rusupplevelser. Om ordförrådet är ett sammanhängande system borde det också gå att urskilja speciella *mönster* i fråga om t.ex. ordbildning och bildspråk i narkotikaslangens. Denna föreställning har varit den drivande tanken bakom föreliggande arbete och har att göra med frågan om slangens begrepp i förhållande till allmänspråket och hur de manifesteras där. Studiet av narkotikaslangens speciallexikon ger således inte bara en uppfattning om vilka narkotika som i allmänhet missbrukas utan kan också ge en viss inblick i den idévärld som präglar subkulturen och dess ofta konfliktyllda förhållande till majoritetssamhället. Man kan därför anta att denna konflikt i viss mån kan urskiljas i språket (se avsnitt 2.3.1).

Narkotikaslangens uppvisar dessutom många likheter med fackspråk eller yrkesspråk på grund av att många ord och uttryck där inte omfattas av allmänspråket. Den kan därför i princip sägas ligga i skärningspunkten mellan "vanlig slang" och yrkesspråk/fackspråk. Eftersom tung narkomani kan liknas vid ett slags heltidsarbete som sysselsätter den aktive narkomanen dygnets alla timmar under längre eller kortare perioder i mer eller mindre slutna grupper, antar jag att narkotikaslangens funktion *är* fack- eller yrkesspråklig och innefattar unika facktermer med specialbetydelse. Narkotikamissbruk har också studerats utifrån yrkes- och livsstilsperspektivet av Åkerström (1993). Språket i narkotikakulturen utgör enligt Lindberg (1998:191) en viktig del av gruppens kulturella kapital och är resultatet av en "selektiv perception", relaterad till den dagliga praktiken. Detta kulturella kapital är endast gångbart i denna specifika miljö. Av den anledningen är narkotikavärlden marginaliserad och dess språkbruk svårt att studera utifrån. I denna undersökning fokuse-

ras i första hand en del av det dokumenterade ordförrådet som står att finna i ordlistor, slanglexikon samt sociologiskt och antropologiskt orienterad litteratur (se avsnitt 1.1.3 nedan).

Tanken på att närmare studera narkotikaslang tog egentligen form under mitt arbete i AVENTINUS-projektet, 1997–1999. AVENTINUS var ett EU-projekt som hade till uppgift att utveckla IT-komponenter för ett flerspråkigt informationssystem för europeisk narkotikaspaning.¹ Min uppgift i projektet bestod i att samla in och semantiskt bearbeta narkotikarelaterad terminologi för en flerspråkig termdatabas, där uppskattningsvis tio procent av termerna utgjordes av vad som allmänt brukar betecknas som slang. Jag fick därför anledning att fundera över denna språkvarietetets uppkomst, form och funktion och började under bearbetningen av materialet med tiden skönja vissa likheter i fråga om uttrycken mellan de olika språken. Narkotikaslang är ett internationellt fenomen, och förutom att vissa språkområden skiljer sig åt i fråga om narkotikamissbruk och förekomst av drogtyper har slangen ofta likartad form och samma funktion språken emellan. Under projektets gång gavs också en viss inblick i hur engelsk narkotikaslang, som idag är spridd över hela världen, införlivats och hanterats i andra europeiska språk.

Även om begreppet *narkotikaterminologi*, terminologi som rör narkotika och narkotikahantering, visade sig vara relativt oproblematiskt, är begreppet *narkotikaslang* inte lätthanterligt på samma sätt. Det har att göra med att *slang* i allmänhet är mångtydigt. Det blev också uppenbart för mig under AVENTINUS-tiden, då jag insåg att detta informella och okonventionella ordförråd inte bara fungerar som kommunikationsspråk inom de missbrukande grupperna utan i hög grad även fungerar som speciallexikon för andra grupper som kommer i kontakt med droger, t.ex. polisen och vården, vars inbördes kommunikation det många gånger kan hjälpa till att förenkla och effektivisera. I

¹ För mer utförlig information om AVENTINUS-projektet, se *AVENTINUS Advanced Information System for Multilingual Drug Enforcement*. Ed. Thurmair, G. System Specifications I–II eller Lindfors Viklund, M. 1999. *Information and Information Categories in AVENTINUS Multilingual Drug Term Database*.

viss mån fyller narkotikaslangen därför en fackspråklig funktion i dubbel bemärkelse. Narkotikaslang kan i princip sägas vara en löst sammanhållande term för uttryck av slangkaraktär som refererar till narkotika och narkotikamissbruk. Hur man på ett mer övergripande sätt skall beskriva och förklara detta ordförråds mest kännetecknande egenskaper, dvs. dess slangkaraktär, uppkomst, formella och funktionella sidor är en fråga som jag ständigt återkommit till under avhandlingsarbetets gång.

1.1.1. Avhandlingens idé och upplägning

I fokus för denna avhandling står den svenska narkotikaslangen – den som används inom landet i svenskspråkiga kontexter, med viss utblick över de språk, framförallt engelskan, som till stora delar påverkat den. Syftet är att undersöka narkotikaslangens ordförråd, framförallt med avseende på ordens bildningsprinciper och idéinnehåll. Det innebär att min avsikt inte bara varit att med hjälp av synonymer eller omskrivningar förklara ordens innebörd utan också att i görligaste mån beskriva de ”slangifierande” (Kotsinas 1998) mekanismerna bakom uttrycken, dvs. förklara själva slangen. Särskilt viktigt har jag ansett det vara att se slangens idéinnehåll i relation till narkotikamissbrukets historia och traditioner i Sverige samt de specifika miljöer där ordförrådet uppstått och oftast används, eftersom det är just i dessa miljöer, som skiljer sig från majoritetskulturen, som ett särskilt förhållningssätt till drogen och missbruket får språklig form. Detta förhållningssätt påverkar, menar jag, i hög grad ordförrådets innehåll, samtidigt som ordförrådet i sin tur präglar gruppens attityder, inte minst till det omgivande samhällets normer och värderingar. Min undersökning av svensk narkotikaslang bygger således på föreställningen om narkotikaslangen som ett system av språkliga uttryck, att ordförrådet har fackspråksskarakter och präglas av ett specifikt perspektiv som står i konflikt med majoritetskulturens normer.

Tyngdpunkten i min undersökning kommer dels att vara *gruppspråkets natur* – slangen som fenomen och dess för-

hållande till språkliga och sociala normer, dels *språkutvecklingen* – narkotikaslangens historiska ramar, genes och utveckling, framförallt i fråga om metaforik och andra associativa ordtyper. Eftersom narkotikaslangens både är ett etnologiskt, socialt och lexikalt fenomen samtidigt, är det i princip omöjligt att diskutera dessa karakteristika vart och ett för sig. Till att börja med kommer jag dock i kapitel 2 att ge en kort översikt över den forskningstradition i Sverige inom vilken man intresserat sig för vissa gruppers specifika ordförråd, vilket följs av en diskussion om narkotikaslangens förhållande till andra (slang)språk(s)-varieteter.¹ Där ges också en bild av avgränsningsproblematiken för både subgrupps- och slangbegreppet. I kapitel 2 berörs även narkotikaslangens centrala begreppsvärld.

Ett utpräglat bildspråk sägs ofta vara det som kännetecknar slang i allmänhet. Därför kommer den metaforiska funktionen i ordförrådet att belysas speciellt i kapitel 3. Där kommer också olika traditioners metaforsyn att redovisas som bakgrund till min analys av narkotikaslangens metaforer och andra associativa ordtyper. I vissa fall kommer också jämförelser mellan svenska uttryck och uttryck på andra språk att göras, och ibland kommer även etymologiska förklaringar till ordens uppkomst och väg in i narkotikaslangens att ges. Dessa jämförelser och förklaringar ges framförallt i kapitel 4–8 men kan även förekomma på andra ställen i avhandlingen. Avhandlingens centrala delar, kapitel 4–8, är *substansspecifika* avsnitt. Det innebär att slangorden delats upp utifrån den drogtyp som de refererar till (se vidare avsnitt 1.2.2 nedan). Denna uppdelning skall ses som en idealisering av verkligheten, både med avseende på språket och på de sociala förutsättningarna, eftersom många språkliga uttryck hör hemma i flera grupper och många subgrupper består av s.k. blandmissbrukare. Uppdelningen av ordförrådet i substansspecifika grupper har dock visat sig vara en effektiv metod. Inte minst har jag

¹ Under senare år har ett stort intresse för samtalsforskning uppstått både i Sverige och i andra länder. Inom denna tradition undersöker man ofta olika typer av (sub)grupper, som t.ex. kvinnor i förhållande till män, ungdomar utifrån samhällsklass och livsstil etc. Dessa studier har dock oftast inte något direkt lexikalt perspektiv och kommer därför inte att beröras i det följande.

utifrån den kunnat renodla analysen av förhållandet mellan språket, drogen och ruset. Resultaten av analysen med avseende på skillnader och likheter mellan de språkliga uttrycken för de substansspecifika avsnitten kommer därpå att diskuteras i kapitel 9.

1.1.2. Principer och klassifikationssystem

Narkotikaslangan är som företeelse förhållandevis ung. För svenskans vidkommande etablerade den sig, med vissa undantag, ordentligt först på 1950-talet och har sedan dess utvecklats i takt med narkotikans spridning och de olika drogtypernas förekomst i landet. Till stor del är också det moderna svenska narkotikaslangordförrådet en delmängd av det s.k. *förbrytarspråket* och därför finns det i dagens narkotikaslang en del uttryck som är av äldre datum och har gått i arv från tidigare generationers "undre värld". Framförallt gäller detta i fråga om uttryck för narkotikatyper som länge missbrukats i landet och som förknippas med kriminalitet och "kåkfarare".

Engelskan har, vilket nämndes ovan, haft stort inflytande på drogterminologin runt om i världen. Inte minst är engelskan idag den internationella droghandelns lingua franca, vilket också avspeglas i gatuslangan. Engelska ord och uttryck anammas och införlivas i den svenska narkotikaslangan i allt snabbare takt, och även om denna ännu verkar ha en relativt stabil "inhemsk" kärna, ökar engelskans inflytande märkbart, direkt i form av lånord eller indirekt i form av översättningslån. Gränsen mellan svenska och engelska i drogslangan blir därför alltmer diffus, men engelskans inflytande kan också variera mellan olika missbrukargrupper inom det svenska språkområdet och är därför större i fråga om vissa drogtyper. Tidiga observationer tydde t.ex. på att de typiskt svenska uttrycken i hög grad förknippas med det centralstimulerande medlet amfetamin och liknande preparat, dvs. med den narkotika som är typisk för traditionellt svenska missbrukarvanor. Jonny Kalderstam (1979) som studerat olika grupperingar av missbrukare i Malmö, har noterat samma sak.

Han hävdar att den grupp som missbrukar amfetamin och liknande (CNS-missbrukarna¹) har mer av traditionell, svensk slangvokabulär i sitt språk, medan det amerikanska inflytandet på heroin- och haschmissbrukargruppens språk är stort. Förutom det engelska inflytandet kan också skönjas en viss påverkan från danskan i drogslangen, främst i fråga om haschvokabulären, i vilken detta framförallt märks i landets sydligaste delar. Jag kommer dock inte att i mer än allmänna ordalag diskutera ordförrådet med hänsyn till regional variation.

Den svenska drogslangen i sin helhet framstår på grund av de olika missbrukartraditionernas etablering i landet som ett relativt heterogent lexikon. Man kan i princip tala om flera narkotikakulturer, vilket också gjort att ordförrådet, vilket nämndes ovan, kunnat uppdelas systematiskt. En systematiseringsprincip som utvecklades under AVENTINUS-projektets gång var därför indelning av hela det språkliga materialet i de ovan nämnda substansspecifika grupperna.² Ord- och uttrycksgrupper utgår där från de *generiska begreppen* (se avsnitt 4.2.1) för de olika narkotikatyperna, t.ex. *amfetamin, kokain, cannabis* etc., med stöd av den vedertagna, vetenskapliga klassifikationen (se *Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor*, 1999).³ Ett stöd för den substansspecifika indelningen är också Svenssons (1996:303) begrepp olika "narkomana världar" ur sociokulturell aspekt, som t.ex. *heroinvärlden* och *amfetaminvärlden*, som han menar skiljer sig åt i fråga om livsföring men som i vissa fall ändå kan uppvisa gemensamma värderingar, framförallt i förhållande till

¹ CNS står för preparat som påverkar centrala nervsystemet.

² I AVENTINUS narkotikatermdatabas kallades sådana grupper för *subdomäner*.

³ I princip är det fyra typer av narkotika som dominerat den svenska marknaden de senaste 20 åren. Dessa är hasch, amfetamin, kokain och heroin. Hasch och amfetamin har funnits i alla landsändar, medan heroin regelbundet förekommit främst i Stockholm, Mälardalen och Sydsverige. Kokain har haft sin spridning i första hand inom storstädernas nattklubbskretsar (Jadestig & Hartelius 1995:7). Ingenting tyder på att förekomsten och missbruket av dessa fyra medel skulle ha mattats på den svenska narkotikamarknaden, men sedan mitten av 1980-talet har också en rad nya preparat introducerats eller återintroducerats. De viktigaste av dessa är ecstasy, rökheroin, metamfetamin, fenmetrazin, LSD och khat (ibid.:10).

majoritetskulturen (ibid:96). Även slangen präglas i viss mån av den "värld" där den används, ofta i fråga om grad av kriminalisering. Användare av hasch, påpekar Svensson (s. 303), har dock en mellanställning. Drogen är visserligen kriminaliserad men präglar inte individens liv på samma sätt som amfetamin och heroin, varför man kan dra vissa paralleller mellan haschkulturen och måttlighetsdrinkarna av alkohol (se för övrigt jämförelsen med vinprovarkulturens vokabulär i kap. 8). Samma sak gäller även för bruket av s.k. *hallucinogener* (se kap. 7) som knappast missbrukas i grupper som karakteriseras av omfattande, daglig konsumtion. Dessa grupper har i regel minimal kontakt med de kriminella narkotikavärldarna.

Föreställningen om narkotikaslang som fackspråk är intressant när man studerar slangordens egenskaper i förhållande till vetenskapligt språk och fackterminologi generellt. Jag har också i min undersökning ambitionen att påvisa att många av narkotikaslangens uttryck ofta har en deskriptiv karaktär, ofta motiverade utifrån de olika substansernas (förväntade) farmakologiska verkan. Även i den vetenskapliga terminologin för narkotiska substanser finner man att begreppen i klassifikationssystemen kan motiveras på olika sätt. Taxonomin har också skiftat med tiden, och språkliga uttryck för olika substanser och preparat i allmänterminologisk och vetenskaplig mening har historiskt sett varit relativt ymnig. Inte minst har man genom begreppsbildning och namngivning försökt beskriva och framställa deras inverkan på människan och därmed också bidragit till att skapa vissa förväntningar kring de olika preparaten (se diskussion om farmakologiskt förväntade effekter i kap. 6). Enligt modern praxis delas substanserna in i de fem huvudgrupperna *cannabis*, *opiater*, *centralstimulantia*, *hallucinogener* samt *narkotikaklassade läkemedel*. Syftet med denna klassifikation anges vara att narkotikan indelats "efter sina verkningar" (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor*, 1999:3) vilket dock inte verkar stämma fullt ut. Man kan snarare tala om fyra olika principer: den botaniska principen, den fysiologiska principen, effektprincipen samt den usuella principen, varav den sista egentligen bara syftar till att peka ut det ändamål som substanserna primärt är avsedda för:

Botaniska principen

cannabis
opiat¹

Fysiologiska principen

centralstimulantia

Effektprincipen

hallucinogener

Usuella principen

narkotikaklassade läkemedel

Att man använder sig av ett relativt diversifierat system på botaniska, fysiologiska, effektrelaterade samt usuella klassificeringsgrunder har naturligtvis en rationell förklaring. Det har dock, tillbaka i tiden, funnits andra system med helt andra utgångspunkter. Den tyske farmakologen Lewin (1850–1929) utvecklade till exempel en helt och hållet effekt- och upplevelserelaterad terminologi för droger, med vilken han avsåg att framhålla substansernas *inneboende egenskaper*. Lewin (1964) delar in substanserna i följande grupper:

Euphorica: minskar perceptions- och känslöförmåga; ger fysiskt och psykiskt välbefinnande. Hit räknas opiat¹er samt kokain.

Phantastica: hallucinogena substanser; meskalin och cannabis.

Inebriantia: berusande substanser; alkohol och lösningsmedel.

Hypnotica: avslappnande och sömngivande substanser.

Excitantia: mentalt stimulerande substanser som tobak och koffein.

Med dagens mått mätt förefaller Lewins nomenklatur kanske en aning vidlyftig. Uttrycken för de olika kategorierna påminner delvis om de principer som idag tillämpas för populärbenämningar och slang för droger som t.ex. *ecstasy*, som kan tänkas vara myntat i syfte att verka säljande.² Drogforskaren Jünger (1978:184) menar också att Lewins indelning har suddiga kon-turer och syftar på tillstånd och medel som inte bara verkar indi-

¹ Även begreppet *opioid* används idag och avser då, förutom de substanser som utvinns ur opievallmon, även de opiumliknande preparat som framställs på syntetisk väg, t.ex. metadon, som bland annat används i behandling av heroinister i s.k. metadonprogram.

² *Ecstasy* är egentligen en benämning på flera olika typer av preparat med gemensamma egenskaper, t.ex. MDA, MDMA, MDE, MBDB m.fl. Begreppet *ecstasy* torde dock vara det mest kända och har tillkommit för att appellera till den moderna fest- och danskulturen. Drogen i sig är dock inte extatisk som namnet antyder, utan räknas till de *empatikogena* drogerna, dvs. droger som utlöser känslösamhet. *Ecstasy* fungerar dock mycket bra i marknadsföringssammanhang.

viduellt olika utan också ”innehåller divergerande eller rent av konträra krafter” och att Lewin mycket väl hade kunnat klassa tobaken som en *euforisk* drog och kokainet som en *stimulerande*, vilket är brukligt idag. Man kan också notera att de substanser som Lewin klassificerar i princip bara är s.k. naturliga substanser och att utvecklingen av de syntetiskt framställda preparaten tog verklig fart först efter hans död, medan det klassifikationssystem som refererades till ovan bara inbegriper de narkotikaklassade substanserna (se diskussionen om narkotika- resp. drogbegreppet nedan).¹ Avsikten med begreppet *Phantastica* var för Lewin främst att beskriva ”drugs giving rise to sense illusions” (Lewin 1964:ix), och *Phantastica* har även av senare forskare ansetts vara ett adekvat begrepp ur vetenskaplig synvinkel. Till exempel anser den svenske drogforskaren Bo Holmstedt denna benämning vara

a much better word than the now commonly used name hallucinogens, since most of the drugs do not give rise to true hallucinations but to distortions of perception.²

Termen har dock aldrig blivit vetenskapligt accepterad. Schultes & Hofmann (1980:12) påpekar t.ex. att den varit helt okänd i engelskspråkliga delar av världen. Inte ens Lewin själv var helt nöjd med termen, eftersom han inte ansåg den täcka in substansens hela potential, vilket för övrigt verkar vara besvärligt i fråga om de hallucinogena drogerna. (Se för övrigt diskussionen om hallucinogenerna i kap. 7). Slangens förhållande till vetenskapligt språk och fackspråk kommer i det följande främst att diskuteras med fokus på metaforik och andra associativa ordtyper (se kap. 3).

Ett narkotikaslangmaterial är i princip möjligt att studera utifrån ett folktaxonomiskt perspektiv. Mitt material omfattar dock

¹ Det är intressant att notera att bruket av kaffe var mycket omdiskuterat vid förra sekelskiftet vilket t.ex. återspeglas i den mängd populärmedicinska hälsoskrifter som då gavs ut (se t.ex. Lindgren 1993:100ff.). Kaffet ansågs av många vara ett gift och den kaffedebatt som förekom då har vissa likheter med debatten kring s.k. lätt narkotika under senare decennier.

² I förordet till den nya utgåvan av den engelska översättningen av Lewins *Phantastica* från 1931.

inte bara uttryck för de narkotiska substanserna i sig utan också ett stort antal uttryck som bara sekundärt är relaterade till sådana hierarkier, t.ex. personbetecknande uttryck och verb av olika slag. Eftersom narkotikaslangens utgör ett system, inte bara i hierarkisk mening utan även i fråga om synonymrikedom, skulle en rent taxonomisk undersökning göra att stora delar av materialet skulle hamna utanför undersökningens fokus. Vissa begrepp som använts av forskare som studerat folkliga taxonomier, som t.ex. Svahn (1991), är dock användbara även för denna undersökning. Svahns indelning av folkliga uttryck för gräs bygger delvis på Berlin (1973), som genom att ställa ett system av folkligt benämnda arter i relation till den vetenskapliga indelningen åskådliggör tre typer av korrespondenser:

- 1) *ett-till-ett*, då en art enligt folklig indelning korresponderar med en vetenskaplig art;
- 2) *överdifferentiering*, då flera arter enligt folklig indelning korresponderar med en enda vetenskaplig art;
- 3) *underdifferentiering*, då en art enligt folklig indelning korresponderar med två eller flera vetenskapliga arter av ett och samma släkte eller en art enligt folklig indelning korresponderar med arter inom två eller flera vetenskapliga släkten.

Framförallt kommer jag att använda mig av begreppet *överdifferentiering* för att beskriva förhållandet att narkotikaslangens ofta uppvisar klassifikationsprinciper som numerärt överstiger både vetenskaplig och allmänspråklig praxis. Graden av överdifferentiering är därför ett mått på hur narkotikakulturens intresse för och "pyssel" med drogerna ges legitimitet inom narkotikakulturen. Termen *överdifferentiering* kan också ställas i relation till Hallidays (1978) observation att framförallt den "undre världens" slang är *överlexikaliserad* (se vidare i avsnitt 2.3.2). I min användning av begreppet överdifferentiering ingår, förutom den kvantitativa aspekten, att klassifikation av vissa begrepp ibland gjorts på mycket speciella grunder.

1.1.3. Material och källor

Mitt material består i huvudsak av slanguttryck för grupperna *heroin*, *amfetamin*, *kokain*, *hallucinogener* (LSD, PCP och ecstasy) samt *cannabis*, i nämnd ordning. Materialet utgörs totalt av 391 ord och uttryck, som utgör en stor del av slangordförrådet i AVENTINUS narkotikatermdatabas. Orden återfinns även listade i alfabetisk ordning i Appendix. När det gäller de lexikaliska källorna till denna avhandling och de kommentarer till narkotikaslang som framgent kommer att ges, vill jag påpeka att min undersökning varken bygger på egna fältstudier eller intervjuer. Materialet är, vilket nämndes ovan, i princip endast hämtat ur skriftliga källor (alla dock ej publicerade), i viss utsträckning är det även resultatet av samarbete med representanter från svensk narkotikapolis (Stefan Holmén m.fl.) och samtal med svensk narkotikaexpertis (Jonas Hartelius; Thomas Lundqvist m.fl.). Alla termer i min undersökning återfinns i AVENTINUS narkotikatermdatabas (Institutionen för svenska språket i Göteborg).¹ Ur metodologisk synvinkel har därför inte urvalet av slangtermer vållat några större problem. De svenska narkotikaslanguttryck som ingick i AVENTINUS-databasen hösten 1997 har utgjort grundmaterialet. Sedan dess har ett antal termer tillkommit. Vissa ord som Holmén redovisar i *Pundartugg* (1997) har inte tagits med, eftersom terminsamlingen för AVENTINUS-projektets räkning ansågs vara avslutad vid ovan nämnda tid-

¹ En del av det svenska narkotikatermmaterial som bearbetades i AVENTINUS-projektet kom från Rikspolisstyrelsen samt från Polishögskolan i Stockholm. Slangtermerna i detta material överensstämde till stor del med de slanguttryck som återfinns i slangordböcker och i den sociologiskt orienterade litteraturen som anknyter till droger och drogmissbruk. Vissa skillnader i fråga om termtyper kan dock urskiljas. Medan slangordböckerna innehåller ett våletablerat standardordförråd (återfinns även i annan litteratur) och ofta gör en distinktion mellan s.k. förbrytarspråk och narkotikaslang, uppvisar den sociologiskt orienterade litteraturen, vilken ofta är resultatet av fältstudier, mer av regionala narkotikaslanguttryck tillsammans med förbrytartermer. Båda kategorierna anses där ingå i subgruppens *argot*. Polisens material å sin sida innehöll i en del fall både narkotikatermer och allmänna förbrytartermer, i andra fall enbart narkotikarelaterade uttryck. Detta material täckte också in ett antal nyare termer, t.ex. ecstasyrelaterade slanguttryck som ännu inte ingår i några slangordböcker.

punkt och behovet av slangord i princip var täckt. Holméns ordlista har dock under arbetets gång flitigt använts som kontrollinstans, varför referenser till Holmén (1997) ofta kommer att ges framledes.

Inte mycket har publicerats på svenska i ämnet i rent språkvetenskapligt syfte, bortsett från de artiklar som skrivits inom ramen för AVENTINUS-projektet (se Lindfors Viklund & Cederholm, 1998a; 1998b samt Lindfors Viklund, 2000). Drogslangens semantiska innehåll har, så vitt jag kunnat se, egentligen aldrig studerats närmare, med undantag för Warrens (1992) analys av enstaka uttryck, och Trim (1997), i vars kognitiva analys av narkotikarelaterad terminologi ett litet antal slangtermer ingår (se avsnitt 3.1.1).

Av svenska lexikografiska arbeten som gjorts på slang i modern tid kan nämnas *Svensk slangordbok*, Gibsons (1969) samt *Bonniers slanglexikon*, Thorén (1996). Holmén presenterar ca 3000 slangtermer i boken *Pundartugg* (1997), främst på svenska och engelska men också från andra språkområden och Kotsinas *Norstedts svenska slangordbok* (1998) innehåller ett visst antal narkotikaslangtermer, vilka dock inte markeras som någon egen kategori. Den mest genomarbetade narkotikaslangsamlingen inom den engelskspråkiga lexikografin torde vara Ernest L. Abels *A Dictionary of Drug Abuse Terms and Terminology* (1984), men narkotikatermer förekommer också i Thornes *Dictionary of Contemporary Slang* (1997) samt i Eric Partridges *Dictionary of the Underworld* (1950a), som dock är av något äldre datum. Även Maurers narkotikaslangartiklar i samlingsverket *Language of the Underworld* (1981) har här varit till stor hjälp. Det skall dock understrykas att de mest uttömmande och relevanta källorna ifråga om narkotikaslang på svenska inte utgörs av lexikografiska arbeten utan av olika typer av facklitteratur om narkotika och narkotikamissbruk av sociologisk, etnologisk, kriminologisk och medicinsk art. Dessa källor är framförallt Nordegren & Tunvings *Droger A till Ö* (1993); *Kokain. Myter och fakta* (1984); *Hasch. Romantik och fakta* (1986); samt Svenska Narkotikapolisföreningens *Basfakta om narkotika* (1996). Därtill kommer ett antal studier som rör

narkotikamissbrukande subkulturer som t.ex. Nelhans (1969), Goldberg (1973), Kalderstam (1979),¹ Åhs, Stenberg & Svanström (1992), Svensson (1996), Bergström (1997), Lindberg (1998), Wallin Weihe (1999; 2000) samt Johnsson, Laanemets, Svensson (red.) (2000). Denna litteratur har haft stor betydelse för mitt arbete.

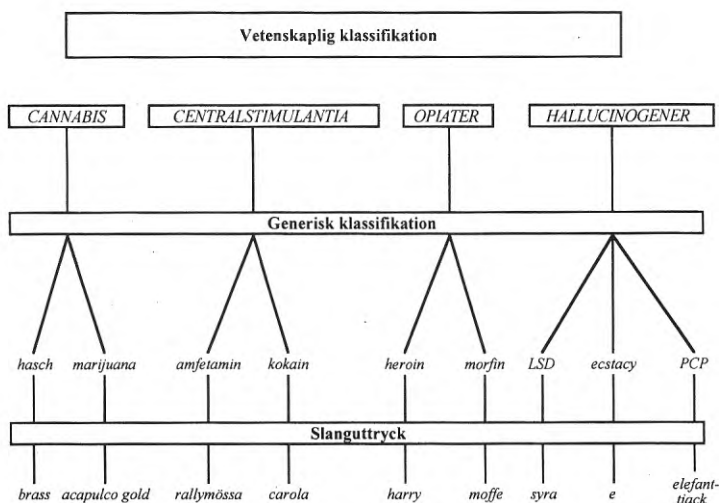
I fråga om gruppspråk i allmänhet och diskussioner om slangordförråd i synnerhet har Gösta Bergman (1924–1964), Tone Tryti (1984) samt Kotsinas (1989; 1994a; 1994b; 1998) forskningsinsatser varit särskilt viktiga samt David Maurer (1981), Halliday (1978) och Jill Jonnes (1999) samt Lindesmith (1968). Även Bondessons forskning (1972; 1974) har till viss del varit värdefull liksom Eifring (1985).

Relationen mellan den vetenskapliga klassifikationen och slangens substansspecifika grupper generellt ser ut som i figuren nedan, och klassifikation av slangorden som ingår i mitt material har gjorts på grundval av de förklaringar av uttrycken som givits i de narkotikaslangkällor som använts för ändamålet. Det kan påpekas att de termer för narkotikaklassade läkemedel och olika typer av steroider som finns i AVENTINUS-databasen inte finns med i denna undersökning. Inte heller redovisas termer för den nyligen narkotikaklassade drogen GHB² eller för den i Sverige relativt nya drogen khat som inte heller ingår i databasen. Jag vill påpeka att slanguttrycken i figuren nedan endast är slumpmässigt valda ur materialet för att illustrera slangkategorin. Det skall dessutom sägas att de generiska namnen (se generisk klassifikation nedan) ibland kan uppvisa underavdelningar som t.ex. *rökheroin* (heroin), *crack* (kokain), eller överavdelningar som

¹ I Kalderstams avhandling finns ett avsnitt om argot. Avhandlingen är en fältstudie och bygger på iakttagelser gjorda på en grupp missbrukare av centralstimulantia (CNS-gruppen) i Malmö i slutet av 70-talet. Kalderstam gör många reflexioner angående bruket av argot inom gruppen men sammanställer ingen ordlista. Däremot ges många exempel på narkotikaslang i den löpande texten.

² GHB, gamma-hydroxi-butyrat, är ett smärtstillande medel som narkotikaklassades i januari 2000. I skriftliga källor finns idag så vitt jag kunnat se inte några slanguttryck för denna drog, men från fältarbetare i Göteborgs nordöstra stadsdelar rapporteras uttrycket *gobbe*.

t.ex. *opioider* (samlingsnamn för både naturliga och syntetiska preparat som har egenskaper som liknar opiaternas). Uttryck för dessa begrepp kommer i förekommande fall att nämnas i de substansspecifika kapitlen 4–8.

FIGUR 1. *Klassifikationssystem.*

Förutom de slanguttryck som syftar på de narkotiska substanserna i sig har också intagningsprocedurer och rus av dessa genererat en uppsättning termer och slanguttryck, som primärt används som kommunikationslexikon inom de grupper som hanterar och missbrukar respektive drog. Ordförråden varierar inte bara innehållsmässigt i förhållande till de olika drogtyperna utan även kvantitativt då det för vissa droger och aktiviteter förknippade med dessa finns en stor uppsättning termer, medan det för andra endast finns några få. Denna variation styrs framförallt av två faktorer: drogens *etablering* i landet med avseende på kvantitet samt den *tid* under vilken drogen missbrukats i Sverige. Hur lång tid det tar innan ett slangordförråd som är förknippat med en specifik drog "sätter sig" eller får fäste i missbrukande kretsar är svårt att säga, men en hypotes är att introduktions-

termerna numera är engelska och att svenska synonymer uppstår efter hand. Mitt material ger också, som nämndes ovan, indikationer om att narkotika som traditionellt förknippats med svenska missbruksmönster i regel har ett omfattande ordförråd, som t.ex. amfetamin, medan andra narkotikatyper, som förekommer mer sporadiskt eller inte direkt förknippas med någon lätt avgränsad missbrukande subkultur, omges av ett betydligt tunnare och anonymare slangordförråd, som t.ex. i ecstasy- och PCP-fallet (se kap. 7). En ytterligare faktor är att vissa nya narkotika kan vara varianter av redan tidigare existerande preparat och ha i princip samma verkan som dessa, varför de nya drogerna ofta florerar i samma missbrukarkretsar och omges av i princip samma språkliga uttryck som de gamla. Det förekommer också att termer ”går i arv” eller lånas in från en narkotikakultur till en annan (se kap. 2).

1.1.4. Metoder och analysmodeller

Metodologiskt sett bygger denna undersökning på hermeneutisk grund. I stort betyder detta att undersökningsobjektet, en del av den svenska drogslangens språkliga uttryck, sätts in i ett yttre sammanhang och tolkas genom rekonstruktion av temporala, sociala, begreppsliga och lingvistiska samband. Det kognitiva perspektivet är en förklaringsmodell som förenar dessa aspekter och gör ”de narkomana världarnas” (Svensson 1996) språk-system åskådliga. Min analys bygger således i stor utsträckning på ett synsätt enligt vilket språket utgör en del av ett komplext kognitivt system och betraktas ur en funktionell synvinkel. Förståelse av verkligheten uppnår vi med hjälp av kategorisering,

therefore the structure of reality as reflected in language is a product of the human mind – the real focus of investigation should, in this view, be these conceptual frameworks and how language use reflects them (Saeed 1997:301).

Betydelse, i vid mening, bygger därför på konventionaliserade begreppsliga strukturer, som återspeglar de mentala kategorier vi

formar utifrån vår erfarenhet. Den historiska ramen för de sociala sammanhang där narkotikaslang som fenomen och språkform uppstått kommer därför att beaktas speciellt och återkommer som fond – *verklighetsram* – i kapitel 4–8, där sedan analyser och definitioner av de uttryck jag bedömt vara av slangkaraktär återfinns. Distinktionen mellan slang och annan terminologi är dock inte alltid oproblematiserad att göra, för narkotikaslangens är ju, vilket påpekats ovan, också ett slags fackspråk, varför ordens slangkaraktär kan vara mer eller mindre påtaglig. Min egen bedömning i denna fråga har därför fått råda (se vidare avsnitt 2.4.4). Avsikten med analysen har inte bara varit, vilket påpekades ovan, att med synonymer eller omskrivningar förklara ordens innebörd utan också att i görligaste mån beskriva de ”slangifierande” mekanismerna bakom uttrycket. Detta görs både genom undersökning av slangbegreppet i sig (kap. 2) och med hjälp av lexikologiskt betingad detaljanalys, där mönsterbildande ord- och begreppsbildningsprinciper diskuteras.

Ord- och begreppsbildningsprinciperna kommer att undersökas i termer av ordgrupper (teman), som inbegriper morfologiskt besläktade termer (morfemlexem) samt ord som innehållsmässigt hör ihop. Slangen kommer också att diskuteras i termer av s.k. *symboldomäner*, vilka tolkas som resultatet av en idéutveckling, som utkristalliserat sig som typiska för de olika substansspecifika ordförråden. Förutom morfologiska teman och symboldomäner uppvisar också narkotikaslangens vissa konventionaliserade ordbildnings- och innehållsmönster. Ett sådant illustreras här nedan med den i hög grad mönsterbildande namngivningsmetoden i fråga om cannabis, där substansens ursprungsland anges i ett uttrycksled, medan någon form av kvalitativt omdöme anges i det andra, ibland implicit eller metaforiskt:

(1)

acapulco gold

Subst. marijuana från Mexiko med förled i form av geografisk beteckning och efterled som metaforiskt implicerar förment hög kvalitet.

Som exempel på ett *morfologiskt tema* visar jag i 2–3 nedan på möjligheten att ringa in de ordbildnings- och variationsprinciper som är typiska för narkotikaslang. Vissa uttryck kan förklaras utifrån ett språkutvecklingsperspektiv, i *brass*-fallet nedan som en utveckling från *brassa på* 'tända på' till *brass* 'hasch' (det man "tänder på" med).

- (2)
brass
 Subst. hasch.
 <av *brassa på* 'tända (på)'
 <syn. *braj*>

Utveckling av slanguttryck kan dessutom ske i flera steg. Av *brass* har i sin tur varianten *braj* uppstått med hjälp av finalt konsonantutbyte vilket är en vanlig slangifieringsstrategi, både på "vanliga" ord och på ord som redan förut är slang (se avsnitt 2.2.2).

- (3)
braj
 Subst. hasch: genom ljudlek från uttrycket *brass*
 <syn. *brass*>

Svensk narkotikaslang är, som nämndes ovan, i hög grad engelskinfluerad, och engelska lånord förekommer troligen i stor utsträckning i den svenska narkotikadiskursen. Ur morfologisk synvinkel kan dock inte alla engelska ord analyseras i mina s.k. morfologiska teman, även om de innehållsmässigt korrelerar med svenska uttryck i vissa kategorier. Ett sådant fall utgör t.ex. "sockeruttrycken" i heroinvokabulären, som inbegriper uttrycken *socker*, *farinsocker*, *brunt socker* och *brown sugar*, som alla refererar till samma substans '(rök)heroin' på grund av färg- och formlikhet och dessutom har en gemensam innehållssida (se vidare i kap. 4). De svenska uttrycken – *socker*, *farinsocker* och *brunt socker* – ingår här i det s.k. sockertemat, medan *brown sugar* 'rökheroin' redovisas i gruppen Övriga uttryck. Engelska lånord som genererat svenska former återfinns dock i egna teman, t.ex. avledningar som *horsa* 'ta heroin' och *horsare* 'heroinmissbrukare' och sammansättningar som *horsefix* 'hero-

ininjektion' efter lånordet *horse* 'heroin'. Denna ordning kommer att framgå i de substansspecifika avsnitten (kap 4–8).

Termen *symboldomän* antyder å andra sidan, vilket berördes ovan, att drogslangens språkliga uttryck på ett abstrakt begreppsplan uppvisar inbördes beröringspunkter i ett större tankekomplex. Med denna analysmodell har jag för avsikt att visa att inte bara språkliga morfem utan i ännu högre grad mönsterbildande idéer präglar narkotikaslangen. Förutsättningen för idé- eller tankekomplexen är ofta en specifik *metafor* eller *metonym* (se diskussion om metafor resp. metonym i avsnitt 3.2), som genererar beslätade metaforer inom samma domän. Dessa begrepp kommer därför att betecknas *nyckelmetaforer* i det följande och har vissa likheter med Stephen Peppers (1948:84ff.) *root metaphors*, utgångspunkten för en "världshypotes" och kan tjäna som utgångspunkt för hela tankeräckor, s.k. metaforiska kedjor, vilka kan ha både symboliskt och pedagogiskt värde (se avsnitt 9.3). Symboldomänerna inrymmer både självständiga metaforer och metonymer samt uttryck som återfinns i morfologiska teman. Närmare beskrivning av metodologisk art kommer att ges fortlöpande i avhandlingen. I stort följer analysen av det språkliga materialet den s.k. språkdatatraditionen vid Göteborgs universitet (se t.ex. Järborg 1999), vilket i princip innebär att betydelseanalys av det mentala lexikonet görs med utgångspunkt i definitionerna, varvid den lexikaliska betydelsens roll i språket betonas.

De problem som kan uppstå vid en analys av det slag som här föreligger skall inte negligeras. Bortsett från att materialet är begränsat till knappt 400 ord – för vilka ytterligare ett flertal synonymer existerar, kan invändningar mot det faktum att vissa termer verkar "gamla" göras. Min uppfattning är dock att "gamla" termer faktiskt utgör stommen i narkotikaslangen, och det är den som i första hand skall studeras här. Detta har redan nämnts men förtjänar ändå att påpekas. Dessutom är naturligtvis min tolkning av termernas innehåll, innebörd och relation till subkulturernas tankesystem i fråga om symboldomäner, distinktiva stildrag och dylikt endast en **möjlig** analys – en abstraktion – eftersom mitt perspektiv, trots att jag skaffat mig en viss inblick,

är den utomståendes. De språkliga uttryckens inifrånperspektiv tolkas således genomgående *utifrån*, vilket ställer krav på både inlevelse och kunskap. Inlevelse har ur den metodologiskt kvalitativa synvinkeln diskuterats av Eneroth (1992:97), som i princip jämför detta begrepp med *empati*, dvs. som

likheten mellan mig och den andre; på vår gemensamma innebörderstruktur; på de tankar, känslor, värderingar och föreställningar vi delar.

Framförallt gäller denna problematik den del av ordförrådet som är inlånad från andra språk, t.ex. engelskan, vars uttryck i sig ofta inte kan åsättas ett svenskt konnotationssystem. I sådana fall har jag inte tolkat ordens innebörd emfatiskt utan snarare fokuserat på uttryckens slangstatus i förhållande till svenskan. Min uppfattning är nämligen den att vissa ord har slangstatus enbart genom att vara inlånade och därmed exklusiva. Jämfört med t.ex. Bergmans (1924) beväringsspråk (se avsnitt 1.3.1), vars språkliga uttryck alla är inhemska och relativt lätta att förklara, eftersom de refererar till en verklighet som är känd för många, är narkotikanslangens och dess begreppskategorier i stor utsträckning inlånade och betecknar dessutom objekt och företeelser som få har insyn i, både historiskt och synkront. Problematiken kring förhållandet att vokabulären i vissa subgruppsspråk riskerar att misstolkas beroende på att uttolkaren inte har tillräcklig bakgrundkunskap har diskuterats av Partridge (1950b), specifikt i fråga om soldatspråket. Han påpekar:

The truth is that behind a war vocabulary, there lies a fundamental, complex psychology, to which justice can be done neither by length of active service undirected by essential scholarliness nor by the most imposing erudition unsweetened and 'unpragmatized' by at least two years' service, preferably in the field (Partridge 1950b:58ff.).

Min "inlevelse" i drogslangens vokabulär i förhållande till den historiska, sociala och materiella verklighetsramen bygger därför på allmänmänskliga principer och bedömningar.

Till viss del kommer även problematiken kring avgränsandet av narkotikaslang och gruppsspråk i allmänhet att dryftas i det följande. Slang definieras ju ofta som ett *talat gruppsspråk*, men de studier som ur lexikalisk synvinkel gjorts på vad man betraktar som grupperns typiska språkbruk belyser sällan kritiskt avgränsningsproblematiken i sig. Ett framträdande drag hos narkotikaslangen är också, vilket nämnts ovan, *överlexikaliseringen* och *fackspråkskaraktären*, som innebär att de uttryck som förekommer däri ofta har en specifik betydelse och refererar till förhållanden som inte omfattas av allmänspråket. Det gör att *domänanknytningen* är central för narkotikaslangen och att många av uttryckens genes knappast kan förklaras om inte hänsyn tas till de specifika sociokulturella förutsättningar som är eller har varit förhärskande i de miljöer där ordförrådet vuxit fram och används. Narkotikaslangen brukar dessutom ur sociologisk synvinkel betraktas som *argot*, ett begrepp som associeras med "hemliga" gruppsspråk, förknippade med kriminell verksamhet (se kap. 2).

Relationen mellan språk, begreppsvärld och miljö har framförallt studerats genom den s.k. kognitiva antropologins *kulturmodeller* (se t.ex. Agar 1973 om begrepp i en amerikansk heroinsubkultur, avsnitt 2.3.7) och inom den kognitiva lingvistikens, där språket i sin helhet ses som relaterat till människans föreställningsvärld snarare än ur ett objektivistiskt utifrånperspektiv. Systematisk namngivning utifrån olika föreställningsvärldar ligger till grund för de studier i folktaxonomi inom den biologiska världen som gjorts. Lévi-Strauss har kallat denna folkliga systematik för *la pensée sauvage* 'det vilda tänkandet' (se t.ex. Lévi-Strauss 1962; 1983) och Brent Berlin (1972; 1973) har, som nämnts ovan, i sin forskning strävat efter att påvisa relationen mellan folklig indelning och vetenskaplig systematisering. Den folkliga systematiseringen, som är ett uttryck för en "erfarenhetsbaserad språkuppfattning", dominerar Ann-Catrine Edlunds (2000) avhandling om botteniska säljägares terminologi och till stor del även Birgitta Ernby's avhandling *Bohuslänska fisknamn* ([1985] 1992), även om det erfarenhetsbaserade språkuppfattningsperspektivet i den senare inte diskuteras explicit.

Även här är dock syftet att ”klarlägga det språkliga system som speglar den bakomliggande, mera konkreta ordningen [...]” (s. 1). *Kulturmodellerna* antas av Holland & Quinn (1987:4) vara ett slags sociologiska ramverk, vilka är förutsatta och tagna för givna av medlemmarna i ett samhälle eller en grupp och spelar en central roll för deras förståelse av och beteende inom gruppen. För studiet av narkotikaslangens antar jag att kulturmodellen kan rekonstrueras i förhållande till terminologin. Det kulturellt förutsatta ramverket kan då betraktas som ett slags tolkningsprincip genom vilken terminologins idéinnehåll reflekterar vissa mönster. För att kunna studera narkotikaslangens uppkomst och utveckling har jag därför tagit hänsyn till de historiska och socio-kulturella sammanhang där narkotikaslangens uppstått och kommer att ge en beskrivning av dessa omständigheter i kapitel 4–8.

1.1.5. Drogslang och narkotikaslang

I denna undersökning kommer jag att växelvis använda termerna *drogslang* respektive *narkotikaslang* när jag talar om det ordförord jag undersöker. Eftersom termerna används som synonymer, ges här en kort förklaring till vad som i allmänhet avses med begreppen *narkotika* respektive *drog*.

Med *narkotika* avses i allmänhet alla de preparat som är narkotikaklassade i Sverige och andra länder och som illegalt distribueras, försäljs och intas och ofta omsätter stora penningbelopp på den illegala marknaden. Narkotikalagstiftningen kan visserligen skilja sig något åt mellan olika nationer, och Sverige har, förutom en skarp lagstiftning allmänt sett en restriktiv narkotikapolitik jämfört med vissa andra europeiska länder. Allmän opinionsbildning har i Sverige starkt bidragit till narkotikalagstiftningens utformning (Kassman 1998). Till exempel faller den i Sverige relativt nya drogen khat under svensk narkotikalagstiftning, medan den både försäljs och används legalt i

t.ex. England.¹ Narkotika definieras i Sverige, enligt Narkotikastrafflagen, 1968:64§ såsom

läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter som 1) på sådan grund är föremål för kontroll enligt internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller 2) av regeringen förklarats vara att anse som narkotika enligt lagen.

Det finns dock ämnen som saknas på Läkemedelsverkets narkotikaförteckningar och därför inte räknas till narkotika i lagens mening, även om de har uppenbar narkotikalik verkan. Totalt upptar narkotikaförteckningarna omkring 240 ämnen, men i praktiken är det endast en grupp på ungefär 30 ämnen som missbrukas i nämnvärd utsträckning. I lagens mening skiljer man följaktligen mellan begreppen *narkotika* och *droger*, där *droger* i princip står för substanser som påverkar centrala nervsystemet genom att framkalla rus eller liknande tillstånd. Med sammansättningen *narkotika-* och *-slang* (eller *drog-* och *-slang*) avser jag det specifika slangordförråd som förknippas med narkotika eller droger. Synonymer till narkotikaslang eller drogslang är t.ex. *knarkslang*, *knarkarslang*, *knarkarspråk*, *pundartugg* m.m. Eftersom det ordförråd jag här kommer att undersöka endast refererar till narkotikaklassade droger, kommer växelbruket av begreppen *narkotika* och *drog* förhoppningsvis inte att medföra några allvarliga missförstånd; båda används för variationens skull.

¹ Khat försäljs i England som en färsk grönsak. Drogen brukas främst i vissa invandrargrupper, som tagit med sig traditionen från hemländerna, främst Kenya, Somalia, Etiopien och Jemen. Man har från myndigheternas sida inte ansett sig kunna narkotikaklassa drogen, eftersom man menat att detta skulle strida mot värnandet om det mångkulturella samhället. Denna inställning har dock medfört att khat även börjat dyka upp i helt andra grupper än de etniskt slutna, ofta i kombination med andra droger på t.ex. ravefester o.d. (se t.ex. Wallin Weihe, 1999).

1.2. Gruppspråket

1.2.1. Gruppspråk, norm och modus

Vad som framförallt är centralt för slang i allmänhet och narkotikaslang i synnerhet ur ett gruppspråksperspektiv är dess förhållande till *normer* av olika slag. Slang, menar Maurer (1990) "emanates from conflicts in values, sometimes superficial, often fundamental". Slangen antas därför ofta uttrycka en grupps attityder gentemot andra gruppers värderingar. Som jag ser det är slangen därför ett sofistikerat instrument som uttrycker:

- 1) något om det som benämns med slangordet;
- 2) något om den som använder ordet;
- 3) något om den sociala matris genom vilket ordet passerar och uppfattas.

Jag kommer att återvända till dessa kriterier i samband med diskussionen om slangbegreppet på olika ställen i kap. 2 och metaforen i kap. 3. *Värdekonflikten* mellan slang och standard-språk manifesterar sig på flera sätt. Att den är särskilt påtaglig ifråga om narkotikaslang beror på att narkotikamissbruk är kriminaliserat, varför det inte bara i fråga om den språkliga uttryckssidan – vilket kommer att diskuteras längre fram – utan redan i fråga om ämnet i sig finns en inbyggd konflikt. Konflikten mellan subgruppens och den omgivande kulturens värderingar tar sig framförallt uttryck i en *perspektivförskjutning*, som får språkliga konsekvenser. Ett av slangens mest karakteristiska drag är därför att den har ett *inifrånperspektiv*, genom vilket den avviker från den omgivande kulturens normer. "The shock value of slang", menar därför Maurer,

stems largely from the verbal transfer of the values of the sub-culture of diametrically opposed values in the dominant culture. Names such as fuzzi, pig, fink, bull, and dick for policemen were not created by officers of the law (the humorous "dickless tracy" however, meaning a policewoman, was coined by male policemen) (Maurer 1990).

Perspektivförskjutningen och konflikten med samhällets rådande normer manifesterat i ett särskilt ordförråd har bland annat diskuterats av Gösta Bergman (1924:60), som menar att det t.ex. bland "beväringar" finns "ett visst känslkomplex" och en särskild stämning som är förhärskande. Han antar också att studier av gruppens ordförråd ger "möjlighet att iakttaga den roll som *känslan* (min kurs.) spelar i förhållande till de begrepp, som genom orden skola komma till uttryck". En *stämning* i en grupp kan således prägla de språkliga uttryck som gruppen delar. Språkliga uttryck som frekvent förekommer inom en grupp torde också därför ha ett slags indoktrinerande effekt och utgöra normen för hur gruppen ska förhålla sig till det som språkligt benämns. Bergman kallar detta fenomen för *modus*, förhållningssätt till det sagda, vilket kan variera, dels beroende på vilken grupp det är som använder uttrycken, dels beroende på i vilket förhållande gruppen står till det som det refereras till. Soldatspråket, menar Bergman, karakteriseras främst av *ironi*, vilket har att göra med de till synes meningslösa övningar som beväringarna tvingas genomgå. Deras speciella ordförråd består därför till stor del av metaforer för allehanda ting som förknippas med militärtjänstgöringen.

Vid en granskning av det här anförda ordförrådet observerar man, att det övervägande antalet ord utgöres av bilder (metaforer). Det är också i dessa, som stämningen tager sig det klaraste uttrycket (s. 69).

Bergman finner också att metaforiken i soldatspråket i princip skjuter in sig på tre mål: a) *värdebagatellisering*, b) *pejorativisering* och c) *försköning*. För beväringen blir de nedsättande och förlöjligande beteckningarna "hans vapen mot militären och vapenövningarna" i det han söker "bagatellisera värdet av det som tillhör tjänsten" (s. 70). Värdebagatelliseringen kan förutom med hjälp av målande metaforer ske med stymplingar eller förvrängningar av ord, påpekar Bergman. Med *bajutt* istället för *bajonett* åstadkommer man t.ex. "något löjligt", och fanjunkaren och löjtnanten blir något mera lätthanterliga när de blir till *junker* och *löjtis* (se vidare om slangens allmänna bildningsprinciper i

avsnitt 2.2.2). Precis som beväringsspråkets metaforik har sina mål har narkotikaslangens sina. Dessa mål, som kan ta sig varierande uttryck i fråga om slangord för olika substanser i olika miljöer är därför särskilt intressanta att undersöka. De kommer sammanfattningsvis att diskuteras i kap. 9. En annan aspekt på hur *inifrånperspektivet* kan ta sig uttryck, påpekar Maurer (1990), är också att

slang sometimes stems from within the group; satirizing or burlesquing its own values, behaviours and attitudes.

Detta återspeglas även i narkotikaslangens, framförallt genom de språkliga uttryck som anknyter till hot och faror av olika slag, som sjukdom och död, narkotikamissbrukets allra svartaste sidor (se t.ex. termerna för hepatit och överdos, avsnitt 4.2.15), men också i uttryck som anspelar på vissa specifika, ofta äldre och arkaiserande subgruppsdrag. Fenomenet kan tolkas som en medveten eller omedveten strävan efter att uttömma möjligheten för omvärlden att applicera sina normer på subgruppen, som därmed gör sig oåtkomlig för majoritetskulturens värderingar. Detta fenomen har också diskuterats av Rodríguez González (1989:147), som benämner det i termer av "una redefinición subversiva del valor simbólico" – en omvälvande omdefinition av symbolvärde – som kan urskiljas som specifika subgruppsdrag och i extremfallet yttra sig i att språkliga uttryck får direkt motsatt betydelse mot standardspråkets. Bengt Svensson (1996), som gjort omfattande fältstudier inom olika narkotikamissbrukande grupper i Malmö, nämner t.ex. *galghumorn* som ett speciellt drag i dessa subkulturer. I och med detta kan också nämnas att man med *inifrånperspektivet* för ögonen kan skönja en viss ambivalens till drogerna och missbruket. Denna hållning tar sig ofta uttryck i motsägelsefullhet, gärna i ord som ger olika typer av information, dvs. förmedlar uttryck för motsägande kvaliteter hos en och samma drog. I sin helhet ger narkotikaslangens utifrån sett ett visst intryck av *romantisering* av drogerna och drogbruket, och det finns gott om exempel på *exotiska* inslag i den svenska narkotikaslangvokabulären i fråga om vissa droger. De exotiska

inslagen har starkt bidragit till att ge droganvändningen ett slags mening och legitimitet (se t.ex. diskussionen om cannabis-kulturen, avsnitt 8.1.2). I fråga om injektionsdrogernas ordförråd (se avsnitten om heroin i kap. 4 och amfetamin i kap. 5) kan också en viss *skräckromantik* skönjas.

Språkets sociala potential aktualiseras och intensifieras i bruket av slang, påpekar Eble (1996:2). Det innebär framförallt att den mångfald av värderingar som finns inbyggda i slangen har en gruppsammanhållande funktion. Eftersom slang är ett socialt fenomen snarare än produkten av individers uppfinningsrikedom är det naturligtvis svårt att säga hur en specifik slangterm uppstått. Det går knappast heller att säkerställa vilka intentioner som verkligen ligger bakom ett slanguttrycks tillkomst, varför resonemang kring detta endast kan bli spekulationer. Man kan dock anta att en slangterm måste *gillas* av gruppen och eventuellt tillföra något för att vara användbar och inte förlora sin funktion (se diskussionen om argot och hemliga språk, avsnitt 1.3.2).

1.2.2. Narkotikaslangens periferi

Eftersom narkotika, narkotikaförsäljning och narkotikamissbruk är kriminaliserat och missbruket för övrigt ofta kräver ett visst mått av kriminella sidoaktiviteter, står narkotikaslangen, vilket påpekades ovan, i ett intimt förhållande till det s.k. *förbrytarspråket*, som ur denna undersöknings synvinkel kan sägas utgöra dess periferi. Principiellt sett ingår därför narkotikaslangen i förbrytarspråket, som av naturliga skäl har en längre historia än narkotikaslangen i sig. De äldsta kända svenska uppteckningarna av förbrytarspråk härrör från 1840-talet, men många uttryck är naturligtvis äldre än så. Flera av de gamla typiska förbrytarorden, ofta av rommani- och månsingursprung, har också som ett resultat av betydelseutveckling i flera steg kommit att förgrena sig ut i modern svensk narkotikaslang, där de lever sida vid sida med nyare engelska lånord och i förekommande fall även lån från andra språk. Även om ord från andra kriminella domäner ofta förekommer i samband med narkotikaslang och används i

samma kontexter, har jag för denna avhandlings vidkommande inte tagit med dessa uttryck i min analys. I den sociologiskt och kriminologiskt orienterade litteraturen om narkotika och narkotikamissbruk där grupperns argot redovisas (se t.ex. Svensson 1996; Kalderstam 1979; Holmén 1997), görs som regel inte denna åtskillnad.

1.3. Språkutveckling

Som de flesta andra gruppsspråk manifesterar sig slangen först och främst som egenheter i ordförrådet, genom egna ord eller ordbetydelser (Tryti 1984:15). I mer formell mening avviker ordförrådet dock knappast från allmänspråkets bildningsprinciper förutom i fråga om förekomsten av vissa "slangifierande" drag (Kotsinas 1998) som kan sägas vara typiska, som t.ex. speciella ändelser eller ljudförändringar (se diskussionen om slangens allmänna bildningsprinciper, avsnitt 2.2.2). Därför är såväl formen som innehållet hos narkotikaslangens av intresse för denna undersökning. Det skall också sägas, att eftersom föreliggande arbete är en ordförrådsundersökning som bygger på skriftliga källor, har jag inte lagt någon särskild vikt vid slangordens uttal, i fråga om vilket man förmodligen skulle kunna finna en viss regional eller gruppulturell variation. Man kan t.ex. föreställa sig att uttal av vissa lånord, men även av frekventa uttryck överlag, kan variera mellan olika talare och grupper. I stort kan man ändå anta att narkotikaslangens sprids muntligt snarare än skriftligt. Den ortografiska aspekten på narkotikaslangens kommer inte heller att diskuteras närmare eftersom den svenska narkotikaslangens trots allt får antas ha en relativt normaliserad stavning. Viss stavningsvariation förekommer dock i källorna, framförallt i fråga om lånord som fått mer eller mindre försvenskat uttal. Som exempel kan nämnas formerna *junk/jonk* 'heroin', *deala/dila* (se t.ex. Holmén 1997) samt *tøj* 'hasch' (Thorén 1996), som i något fall återgetts som *tuj*. I mitt narkotikaslanglexikon finns båda formerna *junk* respektive *jonk* representerade eftersom man hypotetiskt sett kan föreställa sig en viss uttalsvariation ifråga om detta

ord, medan *deala/dila* normaliserats till *deala* i enlighet med den engelska stavningen. *Tuj/töj* 'hasch' kommer i det följande att skrivas *töj*, vilket får antas ligga närmast det svenska uttalet. Förhållandet mellan målspråket och det långgivande språket i fråga om ursprung och stavning exemplifieras belysande hos Maurer (1981:275), som haft auktoritet att ändra stavning av slangord när ny information kring uttryckets etymologi framkommit. Som exempel på detta kan nämnas ett uttryck för marijuana som först skrevs *greefo* eller *griffo* ända fram till dess att dess släktskap med det mexikanskspanska uttrycket *potación de guaya*¹ (eng. 'drink of grief') noterades, varpå varianten *griefo* lades till (se t.ex. Spears 1991). Ordets ursprung spårades genom det mycket spridda uttrycket *pot* 'marijuana'.

1.3.1. Tolkning av metaforer

Ett av de viktigaste innehållsliga dragen i slangen anses metaforiken utgöra, vilket antyddes ovan. Bergman (1924) menar t.ex. att det är just i metaforen som en stämning "tager sig det klaraste uttrycket". Andra forskare har betonat metaforikens strukturella mekanismer och menar att det i princip är metaforiken som *konstituerar slangen*, eftersom den i sig är ett metaforiskt *antispråk* (Halliday 1978, se avsnitt 2.2.5 samt kap. 9). Metaforiken i narkotikaslangen kommer därför att studeras särskilt ingående, delvis mot bakgrund av modern metafor-teori, inom vilken vissa författare diskuterat förhållandet mellan det språkliga uttrycket och den betydelsepåspänning som existerar mellan detta och det som åsyftas med ordet.

Mitt bakomliggande intresse för metaforiken i drogslangen bottenar framförallt i föreställningen om att bildspråket har en speciell expressiv och emotiv karaktär, som kan antas spegla en del av det normsystem och den kollektiva idévärld som är förhärskande i narkotikakulturerna. Metaforiken i narkotikaslangen kommer därför att sättas i relation till *inifrånperspektivet*.

¹ Marijuana indränkt i vin eller sprit.

Metaforen som uttrycksmedel för tanke och idé har länge diskuterats, både ur retorisk och – under senare år – kognitiv aspekt. Under de senaste 25 åren har intresset för metaforstudier ökat markant, varför den ackumulerade kunskapen och teoretiska utvecklingen i ämnet nästan är omöjlig att överblicka. Narkotikaslangen i sin helhet kan dock knappast beskrivas i enbart kognitiva eller retoriska termer, eftersom undersökningen av många språkliga uttryck i narkotikaslangen även kräver andra analysmetoder. Det kognitiva respektive retoriska perspektivet kan dock vara användbart när man syftar till att förklara hur metaforiken är möjlig och vilken funktion den kan antas fylla. Förutom att metaforiken är en viktig del av narkotikaslangen är den också en speciellt känslig del av ordförrådet, då den ofta inbjuder till mer än en tolkning.

En forskare som studerat metaforernas utveckling i slang kontra allmänspråk med utgångspunkt i en jämförelse mellan slangordböcker och nyordsordböckers metaforiska uppslagsord, är Beatrice Warren (1992).¹ Hon menar att vissa metaforer innehåller s.k. "evaluative-attributive features", i vilka attityder gentemot referenten finns kodade. Hon tycker sig särskilt finna dessa drag hos metaforiska slanguttryck (s. 79). Sambandet mellan det bildliga uttrycket och referenten (se vidare diskussion om *grund*, *motiv* o.d. samt övrig metafor-teoretisk terminologi, avsnitt 3.1.5) är en viktig komponent i all metaforanalys. De gemensamma egenskaperna, *motivet* (jfr Geeraerts (1996) term *motivational link*) hos bildledet och sakledet i ett språkligt uttryck, bygger i princip på tolkning av *möjliga samband* mellan uttrycket och referenten. Ibland är endast en tolkning möjlig, ibland är flera möjliga, i vissa fall kan inget samband överhuvudtaget fastställas. Om sambandet är otydligt betraktas uttrycket oftast inte som metaforiskt utan antas då ha en annan associativ innebörd. Det händer också att en metafor skapas i ett visst sammanhang på en specifik grund men får en helt annan metaforisk

¹ Partridge, E. 1984. *A Dictionary of Slang and Unconventional English*.; Chapman, R. 1986. *New Dictionary of American Slang*; Barnhart, C. 1980. *The Second Barnhart Dictionary of New English*; Longman Guardian New Words, 1986.

innebörd i en ny kontext, utan att det metaforiska uttrycket i sig går förlorat. I sådana fall tolkar vi oftast metaforen utifrån ett nytt motiv.

Warren (1992), vars undersökning bygger på kognitiva lingvistiska modeller, syftar till att förklara de metaforiska uttryckens grund och motiv. Hennes material inbegriper även en viss del narkotikaslang, och hennes analys av t.ex. uttrycket *viper* 'huggorm/marijuanalangare' belyser i viss mån den aktuella tolkningsproblematiken. Hon menar att *viper* i betydelsen 'marijuana dealer' skall tolkas som följer:

A viper is a cold-blooded creature who kills with its poison with absolute detachment – the metaphor therefore conveys that marijuana dealers are evil (s. 80).

Grunden som Warren söker mellan *viper* och *marijuana dealer* befinner enligt denna tolkning vara *ondskan*, benägenheten att döda med gift. Som jag ser det är den tolkningen resultatet av ett *utifrånperspektiv*, som saknar förankring i narkotikaslangens egen idévärld och istället tar utgångspunkt i majoritetskulturens värderingar. Alternativt tolkas en skräckromantisk innebörd in i metaforen, vilket dock är en ovanlig strategi i cannabiskulturen. Cannabis räknas nämligen som "lätt" narkotika, och bruket av drogen jämföras ofta med måttlighetsbruket av alkohol, speciellt av dem som själva använder den (det skall dock påpekas att det finns uttryck i drogslangen som framhäver en omvänd begreppsdefinition, se t.ex. avsnitt 8.2.13). Något som möjligen förbisetts i Warrens källor är också att uttrycket *viper* inte inskränker sig till att betyda endast 'marijuana dealer'; den betydelsen kan i själva verket betraktas som ett specialfall. I den engelskspråkiga (narkotika)slanglitteraturen (se t.ex. Maurer 1981; Abel 1984) finns nämligen många exempel på *viper*-uttryck som refererar till marijuana och marijuanarökning i allmänhet, som t.ex. *viper's butt* 'marijuanacigarett', *viper's weed* 'marijuana', *vipe* 'röka marijuana' och det ambigüosa *viperish* 'förtjust i marijuana'. Metaforen *viper* måste därför ges en annan tolkning än den ovan antydda. Historiskt sett är också *viper* ett ljudhärmande uttryck. Det myntades på 1930-talet bland marijuanarökare i New York

(se Berger 1938; Calloway 1939; Abel 1984) och anspelar inte på ormen i sig utan på dess väsende läte, vid vilket det ljud som uppstår när rök från en marijuanacigarett dras in liknas.¹ Denna förklaring ger uttrycket det *inifrånperspektiv* som saknar majoritetskulturens värderingar. Stöd för inifrånperspektivet ger också Abel (1984), som påpekar att termen *viper* är "imposed by marijuana users on themselves" och möjligen också kan associeras till "snake (viper) in the grass" (*grass* = marijuana). Utifrån sociologiska och antropologiska studier av narkotikakulturer vet man dessutom att missbrukare och försäljare av narkotika på gatunivå i regel utgörs av samma klientel. Langaren är bara en missbrukare som för tillfället spelar en annan roll än konsumentens (se t.ex. Svensson 1996). En 'marijuana dealer' är därför knappast någon ondskefull individ som sprider sitt gift över en oskuldsfull allmänhet utan en person som försörjer sitt eget missbruk genom vidareförsäljning. Onomatopoetiska uttryck finns i viss utsträckning i svensk narkotikaslang (se avsnitt 3.1.9). Oftast förekommer de just i cannabissammanhang (se också avsnitt 8.2.9).

Inifrånperspektivet är centralt i all slang och över huvud taget för gruppsspråk. I viss utsträckning är därför kännedom om de sociokulturella omständigheterna behjälplig, oberoende av hur det språkliga uttrycket råkar ha definierats i ordboken (se t.ex. diskussionen om SAOB:s definition av uttrycket *reefer* 'marijuanacigarett', avsnitt 8.1.1). I annat fall finns risk för att metaforer tolkas alltför konformistiskt eller endimensionellt. Detta dilemma diskuteras också av Geeraerts (1996; se vidare i avsnitt 3.3.2).

1.3.2. Narkotikaslangens föränderlighet

En vanlig uppfattning är att slang i allmänhet är starkt föränderlig, och att uppteckningar och ordlistor har en ackumulativ

¹ Maurer (1981:156) påpekar att marijuanarökare använder en speciell rökteknik som innebär att marijuanacigaretten placeras mitt i munnen, varpå läpparna på vardera sida dras tillbaka vilket tillåter stora mängder luft att strömma in samtidigt med röken, vilket ökar effekten.

karaktär, varför man aldrig kan vara säker på att de termer man redovisar är alldeles aktuella. Min egen uppfattning är dock att narkotikaslangan är relativt stabil, vilket inte minst framkommer i litteraturen kring narkotika och missbrukande grupper. De förändringar som ändå inträffar i ordförrådet uppstår främst i samband med att yttre förutsättningar skiftar, dvs. när nya droger kommer ut på marknaden (nya uttryck myntas) eller när gamla substanser uppträder i nya skepnader (vissa ord förlorar aktualitet). Generellt sett gäller Maurers (1981) iakttagelse att vokabulären för en drog relativt lätt kan komma att gälla för en annan drog även för svenska förhållanden. En viktig faktor i sammanhanget är dock ordförrådets argotkaraktär, som torde borga för ett visst språkligt konserverande.¹ Denna uppfattning står i motsats till antagandet att argotprägeln bidrar till att i snabb takt omsätta de språkliga uttrycken för att vilseleda polis och allmänhet. Detta kommer att diskuteras närmare i samband med relationen mellan slang, argot och hemliga språk (kap. 2).

I princip är dock narkotikaslangens föränderlighet av underordnad betydelse här, eftersom jag med denna undersökning inte primärt syftar till att redogöra för vad som är det allra senaste på området, utan snarare för vissa principer för hur olika uttryck uppstår och etableras. Även om narkotikaslangan kan skifta något med tid och rum, uppvisar den ändå ofta relativt stabila mönster. Genom den starka gruppsammanhållande funktionen, med narkotikaruset som gemensam plattform för idéer och upplevelser samt den illegala verksamhet som narkotikahandeln karakteriseras av kan narkotikaslangan sägas ha två huvudaspekter, ruset och kriminaliteten, vilka i kombination utgör ett betydande kraftfält i språkpsykologiskt hänseende, inte minst ur kreativitetssynpunkt. Slangen som fenomen kommer därför att belysas i det närmast följande kapitlet.

¹ Kalderstam (1979) påpekar att kriminalvårdsanstalterna har stor betydelse för språket. Där förekommer ett livligt utbyte av termer, bland annat av dialektalt ursprung, men så länge man håller sig till traditionellt förbrytarspråk förstår man varandra även om man kommer från olika delar av landet (Kalderstam 1979:79). Anstalterna torde på så vis ha en betydelsefull funktion i fråga om spridning och konserverande av språket.

2. Slang

2.1. Tidig forskning på subgruppers språk

2.1.1. Förbrytarslang i Europa

Signifikativt nog, påpekar Partridge (1939), är det förbrytarnas slang – *thieves' slang* – som först beläggs i skrift i England, trots att förbrytarspråket som fenomen i princip får antas vara yngre än allmän slang. Samma tendens kan skönjas både i Tyskland, Frankrike och Sverige. De första svenska uppteckningarna är dock av yngre datum än de tyska, franska och engelska. Den europeiska förbrytarslangens historia kan, så långt som de skriftliga källorna medger, spåras tillbaka till 1200-talets Tyskland, då man först stöter på ordet *Rotwalsch* – idag *Rotwelsch* (Partridge 1939:41; sv. *rotvälska*) för luffarnas och vagabondernas slang.¹ Omkring 1490 dök en rotvälsk ordlista upp i Tyskland för första gången, och cirka 20 år senare kom ytterligare en, vilken översattes till engelska av John Camden Hotten och publicerades med titeln *The Book of Vagabonds and Beggars* (ibid.). Ett av de mest framträdande dragen i dessa tidiga ordlistor anses det stora antalet hebreiska ord vara. Där finns också en del italienska ord men inga från latin eller grekiska och inga av zigeniskt ursprung. Några av orden uppges vara vanliga tyska ord med metaforisk innebörd. I mitten av 1400-talet gjordes, enligt Partridge (1939) den första uppteckningen av vagabond- eller förbrytarslang upp i Frankrike. Den innehöll såväl grekiska som latinska ord, och i Italien och Spanien finns uppteckningar av förbrytarspråk från ungefär samma tid. I England gjordes de tidigaste förbrytarspråksordlistorna på 1500-talet: Coplands *The Hye Waye to the*

¹ Medelhögtyska *rôtwelsch* eller *rôtwalsch*, (*Nationalencyklopedin*).

Spyttel House, någon gång mellan 1517 och 1537, John Awdeleys *Fraternite of Vagabondes* 1561 och Thomas Harmans *Caveat for Common Cursetours* 1566 eller 1567 (Partridge 1939:43).

Intresset för subgruppers specialordförråd i Sverige idag följer en tradition som sträcker sig drygt 150 år tillbaka i tiden. Tidigare undersökningar om olika gruppers språkbruk har haft skiftande bakgrund och intentioner. Kort och mycket förenklat kan intresset sägas ha varit fördelat enligt följande: En grupp (från förra hälften av 1800-talet) utgjordes till stor del av författare med socialt engagemang, vars skildringar av olika slags "lägre" sociala miljöer ofta gavs autenticitet och färg med hjälp av ett speciellt språkbruk i replikväxling och dylikt.¹ Samtidigt började forskare med lingvistiska förtecken intressera sig för dessa gruppers ordförråd, varpå det kom att karakteriseras som "hemligt" och obegripligt för utomstående. De språkliga uttrycken gavs därför ofta etymologiska förklaringar. Det språkvetenskapliga intresset avlöstes sedan av det sociologiska, socialantropologiska och kriminologiska intentionerna att beskriva olika sorters grupper i samhället, vars språk anses vara nyckeln till gruppens gemensamma värderingar, framförallt i fråga om dess förhållande till majoritetssamhället. Gemensamt för dessa gruppsspråk är att de med en allmän term oftast benämns *slang*, ibland med underbenämningar som *argot*, *jargong* osv. Jag återkommer till dessa begrepp i avsnitt 2.2.4. I det närmast följande kommer jag att redogöra för en del av den forskningstradition som anknutit till de marginaliserade gruppernas språk och till specialordförråd av olika slag. Det har sedan länge funnits en allmän föreställning om att slang, och framförallt de marginaliserade gruppernas slang, inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet i Sverige. Under rubriken "Slangord och Bångmål" i *Gamla Stockholm*, (Lundin & Strindberg [1882] 1974)² inleder August Strindberg med följande reflexion:

¹ Till denna grupp hörde t.ex. C.J.L. Almqvist, Emilie Flygare-Carlén, August Blanche, Viktor Rydberg m.fl.

² På nytt utgiven i samarbete med Institutet för folklivsforskning vid Nordiska museet och Stockholms universitet 1974.

Alla stora städer hafva uttryck, som motsvara det engelska *slang*, något som är framkalladt af de lägre klassernas behof af att gifva luft åt sådana föreställningar dem de bildade sakna eller hvilka dessa söka uttrycka genom mera fina vändningar, omskrifningar, anspelningar osv. Över Stockholms "slang" äro ännu icke upprättade ordlistor såsom i andra land, dels därför, att ämnet inte lockar till behandling genom den risk det medför att bli misstänkt för förtrolig beröring med utöfvarna af konsten, dels genom svårigheten att få något meddelande af de misstänksamma uppfinnarna, dels vidare därför, att en sådan uppteckning icke skulle vara af art att kunna återgifvas (s. 528).¹

I de studier som gjordes från mitten av 1800-talet och fram till åren efter andra världskrigets slut, kan man dock skönja ett visst intresse för "gamla" och "hemliga språk", såsom *zigenarnas* och *tattarnas* språk, som gick under den gemensamma beteckningen *rommani* respektive *romani* (rommani i det följande), samt västgötaknallarnas *månsing*, sotarnas *knoparmoj*, *förbrytarnas språk* och liknande. Detta kan ses som en spegling av det för övrigt framväxande antikvariska intresset för de udda målen och önskan om att tillvarata det man befarade var på väg att utplånas i ett alltmer urbaniserat samhälle. Urbaniseringen i sig hade samtidigt medfört en rad problem, som i slutet av 1800-talet började uppmärksammas av myndigheterna. För att stävja den tilltagande brottsligheten i städerna tillsattes så i början av 1900-talet den s.k. ligapojkskommittén som hade till uppgift att utreda problematikens omfattning och komma med förslag till lösningar. År 1902 tillkom också den första socialtjänstlagen, som gjorde det möjligt för myndigheterna att ingripa mot städernas gängbrottslighet, som präglades av våld, stölder och missbruk (se t.ex. Kamali 1999). I samband med detta ökade också allmänhetens kunskap om dessa förhållanden, och ett socialt intresse för de olika grupperna som utgjorde storstädernas "lägre skikt" växte fram.

Ett exempel på en litterär ansats att skildra förhållandena i samhällets lägsta skikt vid mitten av 1800-talet var bl.a. Carl Jonas Love Almqvists *Tre fruar i Småland* ([1842–1843] 1998) som har en starkt samhällskritisk tendens och gestaltar "Alm-

¹ En del av detta citat återfinns även hos Thesleff (1912).

qvists dröm om ett revolutionärt reformerat samhälle med liberala och religiösa reformmän som han själv i spetsen”.¹ Särskilt engagerad var Almqvist i frågan om hur man behandlade samtidens brottslingar. I *Tre fruar i Småland* visar Almqvist upp viss kunskap i rommani genom att låta en zigenarflicka som ingår i ett rövarband inviga en av romanens huvudpersoner i detta ”hemliga språk”. Ett annat exempel är Carl Fredrik Ridderstads roman *Samvetet eller Stockholmsmysterier*, som utkom 1851 och som skildrar olika miljöer i Stockholms undre värld.² Hos Ridderstad förekommer också många rommaniottryck, som kanske på ett mer trovärdigt sätt än hos Almqvist integreras i handlingen. Även här är socialromantiken påtaglig. Intresset för inhemska minoriteter och marginaliserade grupper, som på ett eller annat sätt stod utanför majoritetssamhället och som först i litteraturen och sedan även i filmen romantiserades, kulminerade under 1940-talet (se t.ex. Svensson 1993:205).

2.1.2. Rommanispråkets inflytande på förbrytarspråk och slang

I de flesta arbeten om slang på svenska påpekas det att rommaniordförrådet haft stort inflytande på svenskt slangspråk (se t.ex. Bergman 1931 Gibson 1969; Kotsinas 1998) – i första hand på det så kallade förbrytarspråket, varifrån det sedan spritt sig till andra gruppspråk. Det har också spekulerats en del kring dess väg in i och ställning i förbrytarspråket. Att det haft stor betydelse och ännu idag är produktivt i vissa kretsar är dock uppenbart, även i fråga om narkotikaslang. Beträffande denna framkommer dock att rommaniinslagen främst är påtagliga ifråga om en viss typ av narkotika. För att detta förhållande skall kunna diskuteras, skall därför begreppet rommani här till att börja med utredas. *Rommani* var egentligen den äldre beteckningen för zigenarnas språk, men när man i den tidigare forskningen talar

¹ Burman i förordet till *Tre fruar i Småland*. Svenska Vitterhetssamfundets utgivning av Almqvists samlade verk, 1998.

² *Stockholmsmysterier* (1994). Utg. och red. A. Öman.

om rommani som *förbrytarspråket* avser man i regel även "tattarnas" språk. Jag anser mig dock inte här vara nödgad att för denna översikts skull tillrättalägga ifrågavarande begreppsapparat utan kommer att använda de termer som brukats av dem som tidigare skrivit om *rommani*.

En som grundligt studerat förhållandet mellan tattare och zigenare är Adam Heymowski (1955; 1969), som påpekar att tattarna inte utgör någon etniskt urskiljbar folkgrupp utan att ordet tattare mera är en gammal benämning på individer som förr förde ett kringflackande liv och som försörjde sig på bl.a. hästhandel, naseri och gårdfarihandel (Heymowski 1955). De utgjorde enligt Heymowski ett eget, vagabonderande "outcast-skikt" och ansågs vara uppblandade med zigenare och liksom dessa opålitliga och tjuvaktiga (ibid.:35). Heymowski menar att förekomsten av zigenare i detta skikt säkerligen bidragit till att man började kalla alla släkter och personer inom denna kategori för tattare, vilket han påpekar är ett namn som tidigare bara hade använts om zigenare. För vanligt folk, framhåller Arnstberg (1997:21), var det dock inte så stor skillnad mellan zigenare och tattare. Båda folken kom resande och representerade ungefär samma livsstil. Tattarna var dock flera och ansågs i allmänhet mer besvärliga än zigenarna, men på något sätt "hörde de ändå samman i det folkliga medvetandet" (ibid.). I Birgitta Svenssons avhandling, *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan* (1993), kan man följa hela släkter som ansågs vara tattare och till följd av detta fick ett speciellt tattarsignum i fängelsejournalerna. Inslaget av zigenarblod hos tattarna torde dock ha varit betydligt mindre än vad man förut antagit, menar Heymowski (1969). Han påpekar också (1955:35), att det knappast är troligt att det ringa zigenarinslaget i tattarskiktet skulle vara orsaken till tattargruppens karaktär av pariaskikt. Snarare tror han att zigenarinslaget kom som en följd av detta skikts låga status. Beviset för att tattarna utgör ett socialt skikt snarare än en etnisk grupp, "oberoende av varifrån dess kärna kommit", anser Heymowski ligga i det faktum att det funnits en viss rörlighet beträffande tattarstämpeln. Vissa släkter kunde t.ex. bli av med den med tiden medan andra släkter kunde erhålla den via ingifte. Tattarna var

alltså huvudsakligen en social grupp av paria- och syndabockskaraktär. I sin omfattande utredning om resandesläkter i Sverige påpekar Heymowski (1955) också att tatarspråket på 1950-talet knappast användes som något "naturligt tungomål", men ändå är rommani en av de faktorer som bidragit till att stärka solidaritetskänslan hos de resande. Frågan om huruvida detta språk skall betraktas som en "till sitt uttal förtunnad och grammatiskt förfallen dialekt av zigenarspråket eller ett slags skojarslang med rommanifärgat ordförråd" lämnar han dock öppen.

I *Svenska landsmål* och *Nysvenska studier* publicerades under 1900-talets första decennier en rad artiklar om "hemliga" språk, till vilka bl.a. rommani räknades. Bland dessa kan nämnas Arvid Ulrichs "Ett och annat om rommanespråket" samt "Ett och annat ur sigenarspråket" (1910) och från 1912 "Anteckningar om hemliga språk"; Herman Palms "Hemliga språk i Sverige" (1910) samt Evald Lidéns "Anteckningar om västgötaknallarnas hemliga språk, månsing" (1930). Gösta Bergmans bok *Rotvälska, rommani, månsing, förbrytarspråk, slang* kom 1931, och Olof Gjerdmans artikel "Djos Per Anderssons ordlista över svenskt förbrytarspråk" publicerades i *Svenska landsmål* 1947. Sundgrens *Om brott och brottslingar* från 1897, som innehåller en kortfattad historia och karakteristik av de viktigaste förbrytarspråken, är också ett bevis för det intresse som ägnades detta ordförråd under denna tidsperiod. Samma tendens kan skönjas i Norden för övrigt, bland annat hos Dorph (1837), *De jydskke Zigeunerne og en rotvelsk Ordbog* och Karl Larsens tre uppsatser "Om dansk argot och slang" publicerade i *Dania* 1895-96.¹ Även August Strindberg hade 1882, som han uttrycker det, "till vårt förfogande en lista på 600 slangord upptecknade bland hufvudstadens sjåare, handverkare, sjömän och gatans arbetare (meddelade och samlade af Kapten Ludvig Ahlström). De äro dock till största delen af den art att de icke kunna tryckas" (Lundin & Strindberg 1974:258). Dock redovisar

¹ Larsens argot-begrepp omfattar i princip alla typer av gruppspråk, från sådana som präglats inom en familj till rena yrkesspråk som hantverkarargot, sjömilitärernas argot, politikernas, skådespelarnas argot osv. samt "keltringarnas" (tattarnas) och vagabondernas argot.

Strindberg en lista med västgötaknallarnas ord, som han kallar för "en annan zigenar-ras av rent inhemsk art" (s. 533), samt en del ur Djos Per Anderssons förbrytarordlista som han hämtat ur Eilert Sundts *Beretning om fante- eller landstrygerfolket i Norge* (1850).¹ I Norge gav Ragnvald Iversen mellan 1944 och 1950 ut samlingen *Secret Languages in Norway* i tre volymer: I. *The Romany Language in Norway*, II. *The Rodi (Rotwelsch) in Norway* och III. *The Månsing in Norway*. Månsingen antas vara yngre i Norge än i Sverige (tidigast från sent 1800-tal) och talades företrädesvis av kringresande tivolisällskap (Iversen 1950: 12ff.) och ansågs ha inslag av både rommani, rotvälska, förbrytarspråk samt allmän "Vulgar Slang".

Oberoende av det akademiska intresset för rommani och förbrytarspråk utkom 1933 en bok med titeln *Sex år*, av E. Granlund. Boken är en självbiografisk skildring av en ämbetsman som i början av 1920-talet flyr till Sydamerika efter att ha gjort sig skyldig till förskingring. Boken handlar dels om förhållandena i de fångelser han satt i där, dels om förhållandena på Härelandafängelset i Göteborg, där Granlund tillbringade sex år efter utlämningen till Sverige. *Sex år* innehåller, förutom en grundlig redogörelse för allt som tilldrar sig på anstaltens olika avdelningar, inklusive en analys av medfångarna med avseende på bakgrund, karaktär och intelligens, en ganska omfattande lista på rommaniord. "Jag förmodar", säger Granlund (s. 160),

att det är rommani, dvs. tatterspråket som är det egentliga tjuvspråket, ehuru uppblandat med en god del slang i dagligt tal. Det verkligt äkta rommani kallades av fångarna för djuprommani och den som förstod och talade detta språk, kunde räkna på högaktning av sina mindre kunniga kamrater. Av de fångar, jag kom i beröring med, var det endast tre eller fyra tattare och tre återfallsförbrytare, som talade djuprommani perfekt. Jag saknar naturligtvis förutsättningar att närmare kunna gå in på eller beskriva ifrågasvarande språk, varom för övrigt lär ha utgivits vetenskapliga avhandlingar, men den ordlista jag snappade upp, torde icke vara alldeles utan intresse.

¹ Uppsalaprofessorn Carl Säfve, som var den som nedtecknade Djos Per Anderssons, "Dalpelles", ordlista på 1840-talet, överlämnade den medan han levde till den norske zigenarskildraren Eilert Sundt, som publicerade den.

Ordlistan upptar sammanlagt 322 ord, både allmänord och uttryck som förknippas med brott och fängelsevistelse. "Verben", påpekar Granlund, "böjdes och användes på samma sätt som i svenskan och pluralisformerna bildades också på samma sätt" (s. 164).

Rommaniordförrådets spridning till storstäderna, framförallt till Stockholms "lägre skikt", hade troligen skett via kriminella personer som sökte sig till anonymiteten och de eventuella möjligheterna där. Pred (1990:19ff.) påpekar:

Although Stockholm itself had no current tattare, or gipsy, population to speak of [under 1800-talets senare del], Rommani words supposedly found their way into local usage through prison contacts between gipsys and criminals who eventually came to the Swedish capital after release (Rommani terms were especially common in the "thieves' language" of Stockholm).

Begreppet *språk* i fråga om rommani är i princip, som Granlund påpekar, synonymt med *ordförråd*, vilket för övrigt gäller för gruppsspråk i allmänhet. Av de genomgångna artiklarna att döma, där ord ges i kontext eller där hela fraser på månsing eller rommani förekommer, anses både ordböjning och ordföljd vara "svensk" eller försvenskad. Iversen (1950) påpekar att norsk månsing helt saknar specifik grammatik, ordbildningsregler och produktiva suffix. Gjerdman (1947a:68) menar dock att ordbildningen ofta gör ett mer främmande intryck än böjning och syntax. Möjligtvis framkommer detta hos t.ex. Palm (1910:59ff.), där hela dialoger mellan två tavringer (tattare) återges:

Samtal mellan två rommanitalande personer:

A: Magdalå pre diro!	God dag på dig!
B: Magdalå!	God dag!
A: Miro sönnar, diro kammars tradjande?	Jag ser, du är resande?
B: Ehe, doa kammars tracco.	Ja, det är riktigt.
A: Va lavar diro?	Vad heter du?
B: Burman.	Burman.
A: Miro sönnar: doa kåkkarolavet; doa korrar ci. Va korrar diro för bånster?	Jag förstår: det är det falska namnet; det gör ingenting. Vad gör du för affärer?
B: Jar mä kårteakk. Or diro?	Jag gör kortvaruaffärer. Och du?

Även Palm (1910:58) påpekar att de svenska tavringarnas rommani är

sigenar-rommani [...] omplanterad i svensk jordmån. Ordförrådet är till stor del kvarlevor från förfädernas, sigenarnas språk, men vid ordens böjning och sammanställning följes nästan alltid den svenska grammatiken eller rättare sagt det slarviga vardagsspråkets grammatik, liksom i regel de flesta småord (konjunktioner, prepositioner etc.) ävensom hjälpverben äro svenska.

I princip gäller detta även för engelsk *cant*, fransk *l' argot des voleurs* och tyskans motsvarighet, *Rotwälsch* eller *Gaunersprache*. "Die Gaunersprache", påpekar Sundgren (1879:22)

har det gemensamt med alla andra tjufspråk, att de alltigenom bibehåller den grammatiska typen och syntaxen hos språket inom det land, där det talas även om lånord ifrån främmande språk till en betydande del ingår i 'tjufspråken'.

Vad västgötaknallarnas månsing beträffar, ansågs den till skillnad från tattarnas språk vara en blandning av främmande och inhemska ord,

vilka bådadera icke sällan äro förvridne, eller åtminstone vridne ur sin rätta betydelse, varjämte flera ord äro helt och hållet bildade på höft, men genom överenskommelse och bruk bliva antagne (Ljungström hos Bergman 1931:44).

I månsing kan man därmed möjligen förvänta sig att språket ur formsynpunkt i högre grad än rommani, överensstämmer med inhemsk och kanske också geografiskt betingad norm. Iversen (1950:11) påpekar dock att regional variation inte förekommer i norsk månsing.

Vissa forskare försökte också under denna period att reda ut förhållandet mellan rommani, månsing och förbrytarspråk. I den varietet till vilken man i den äldre litteraturen refererar som *förbrytarspråk* och som i den yngre ofta går under namnet *kåksnack*, *förbrytarslang* o.d., finns nämligen inslag av både rommani och månsing, vilket kommer sig av att båda varieteterna har talats av geografiskt rörliga grupper som av allt att döma haft många tillfällen till kontakt med varandra och därtill många

gemensamma intressen (se t.ex. Bergman 1934:56). Följden av detta blev därför att de två varieteterna i viss utsträckning smälte samman i förbrytarspråket. Av dem som använde detta språk (ordförråd) benämndes det oftast *månsing*. Palm menar dock (1910) att eftersom *månsing* egentligen är det vedertagna namnet på det hemliga språk som förr talades av de kringresande västgötaknallarna bör man tala om deras språk som *äldre månsing*, medan *månsing* i princip kan accepteras som synonymt med *förbrytarspråk*. Lånorden från rommani har, påpekar Palm, kommit genom det så kallade "tattarspråket", som talats av de svenska tattarna – "tavringarna" – och borde därför "rätteligen kallas tavringarnas rommani" för att inte förväxlas med "sigenarspråket, som av gammalt burit namnet rommani".¹ I modern litteratur används dock inte längre vare sig ordet *tattare* eller *tattarspråk* utan har ersatts med *resande* respektive *rotepa* (se t.ex. Lindholm 1995). Rotepe förekommer än idag som sammanhållande kommunikationsspråk bland vissa svenska familjer av resandesläkt och är inte längre behäftad med förbrytarspråkstämpeln.² Idag används också begreppet *romanes* för att avgränsa zigernarnas språk från *rommani*, de resandes språk.

2.1.3. Argotbegreppet

Begreppet *argot* har traditionellt förknippats med kriminella grupper. I den brittiska litteraturen, som är tämligen omfattande på området, används i allmänhet begreppet *cant* som motsvarighet till det gamla svenska uttrycket *förbrytarspråk*. *Cant* betrak-

¹ För uppgifter om zigenarnas rommani, som talas i många olika dialekter runt om i Europa sedan de första zigenarna kom hit i början av 1300-talet, se t.ex. Gösta Bergman (1931 el. 1964) eller klassikerna på området, A.F. Potts *Die Zigeuner in Europa und Asien* I-II (1844–1845) och F. Miklosichs *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas* I–XII (1872–1880).

² Verbet *rota* på rotepe betyder 'tala'. Ordet är etymologiskt släkt med det tyska *rot*, *roth* ('röd') och "syftar på ett av landstrykarnas knep under medeltiden, nämligen att måla sig med röd färg, för att gifva sig utseende af att vara blodiga och därmed uppväcka de förbipasserandes medlidande" (Sundgren 1897:21).

tas, vilket påpekades ovan, som konservativt och hemligt till sin karaktär (se t.ex. Hotten 1874:4) och utgör den undre världens gemensamma språk: *the language of the underworld* (se även Partridge 1950a; Maurer, 1981). I amerikansk litteratur däremot förekommer *argot* eller *criminal argot* som beteckning på förbrytarspråk. Maurer (1981) definierar *argot* som språket i en kriminell, parasiterande subkultur.

I svensk tradition är *argot* primärt ett uttryck för förbrytarnas ordförråd ur sociologiskt, etnologiskt och kriminologiskt perspektiv. Mer sällan finner man begreppet i språkvetenskapliga sammanhang, kanske på grund av risken för oklarhet och sammanblandning med franskans *argot*, som betecknar i princip allt slags slang från "langue cryptique des malfaiteurs, du milieu" till "langue particulier à une profession, à un groupe de personnes, à un milieu fermé" (*Le Nouveau Petit Robert* 1993). Begreppet "milieu fermé" är dock i sammanhanget relativt vitt och kan även stå för en regional varietet, som t.ex. "argot parisien". Som benämning på kriminella gruppers språk finns i franskan uttrycket *argot des criminels*. I tyskspråkig tradition verkar dock *Argot* inskränkas till att främst beteckna "Gaunersprache" (Wahrig 1977, *Deutsches Wörterbuch*), dvs. motsvara svenskans *tjuv- eller förbrytarspråk*. *Argot* har i Sverige, och i Norden för övrigt, i princip bara använts som "teknisk term" under senare decennier, t.ex. hos Bondesson (1972; 1974), Kalderstam (1979) och Svensson (1996). Termen definieras dock aldrig i den sociologiska litteraturen och sätts därför inte heller i relation till andra språkliga varieteter.

Det finns grupper i samhället, menar Kalderstam (1979), för vilka *argot* är ett relativt okänt begrepp. Från en viss synvinkel sett, menar han, kan därför *argot* sägas vara exklusivt eller hemligt, i det att enbart vissa grupper använder och förstår det i full utsträckning. Kalderstam påpekar vidare att *argot* inte kan anses vara ett hemligt språk i den bemärkelsen att någon avsiktligt undanhålls kunskap om språket utan snarare att det har funktionen av ett specialist- eller fackspråk. Precis som läkare, jurister och tekniker har sitt språk har också tjuvar och narkomaner sitt, påpekar han. Genom *argot* lär man sig vissa färdigheter men

indoktrineras också i vissa värderingar, precis som fallet är med vanligt språk (s. 78). De grupp- eller yrkesspråk som generellt används av vissa grupper i samhället kan också upplevas som "hemliga" eller obegripliga av utomstående. Deras specifika ordförråd, menar Andersson (1994:99), med ibland inskränkta betydelse av allmänord, ges i sitt sammanhang ofta en pragmatisk motivering, dvs. det används i förenklande och effektiviserande kommunikationssyfte, då det som är bekant eller underförstått i en situation inte behöver ges explicit uttryck.

Att argot och förbrytarspråk traditionellt betraktats som hemligt kan dock ha haft en viss faktisk grund bakåt i tiden. I äldre källor berättas nämligen att förbrytare som delgav någon utomstående något av förbrytarspråket straffades hårt av medfångarna på anstalterna. Till exempel uttrycker Dorph (1837) i *De Zigeunere og en rotvelsk Ordbog* sin förundran över den brottsling som röjde sitt förbrytarspråk för honom "da jeg vidste at der blandt hans Kamrater var Livsstraf for denne Forbrydelse".¹ Även i Löfvéns utgåva av *En Lifdömds Betragtelse* (dikterad av livstidsfången Djos Per Andersson, Uppsala 1849) heter det:

Dödsfången har öfwer detta språk ('Rommani') författadt ett Lexicon. Enligt hwad fången för mig uppgifwit, har han, för detta förräderi mot sina kamrater, och i deras namn, utaf en fästningsfånge erhållit blodig wedergällning.²

Ingenstans i litteraturen förekommer dock uppgifter om sådana följder i modern tid, men föreställningen om argot som ett "hemligt" språk har ändå hängt med. Maurer (1990) påpekar dock att det är mindre sannolikt att språket i en strukturellt sluten subkultur läcker ut till det omgivande samhället än från en mer öppen subkultur. Han hänvisar bl.a. till maffian i USA, som inte bidragit med någon nämnvärd slang till det omgivande samhället trots sin omfattande kriminella aktivitet i landet under hela 1900-talet. När subkulturer försvagas och dess kontakter med det omgivande samhället ökar, brukar också dess språk fångas upp av

¹ Citerad hos Gjerdmann (1947b).

² Citerad hos Gjerdmann (1947b).

vanlig slang. Detta har t.ex. varit fallet med de kriminella narkotikamissbrukande gruppernas språk i USA, som på 1940-talet betraktades som en ytterst hemlig argot men som numera används fritt av medelklassungdomar, även bland dem som inte själva har erfarenhet av narkotika. Samma utveckling kan urskiljas i Sverige.

De senaste större svenska studierna där begreppet argot stod i centrum gjordes på 1970-talet av kriminologen Ulla Bondesson (1972; 1974). Där framgick att rommani- och månsinginslaget ännu var stort i förbrytarspråket, och graden av kunskap i ordförådet betraktades som ett indicium på kriminalisering. Det är emellertid intressant att notera att föreställningen om förbrytarspråket som hemligt hänger kvar in på 1970-talet. Bondesson säger sig t.ex. inte vilja översätta det ordföråd hon undersöker till vanlig svenska, eftersom internerna betraktar detta språk "som sitt eget". Av sociologisk och kriminologisk litteratur från 1990-talet framgår också att många gamla rommani- och månsingord fortfarande är i bruk. Sedan 1950-talet har emellertid en gradvis förändring inträtt. Kalderstam (1979:80) påpekar att inslaget av rommaniorde var stort i förbrytarkretsar på 1950-talet men att det med narkotikans introduktion undan för undan har ersatts av engelskan.

I slang i allmänhet och i förbrytarspråket i synnerhet har rommani och månsing, vilket diskuterats ovan, haft stort inflytande. Men även i modern slang och ungdomsspråk florerar ännu en mängd uttryck som har sitt ursprung där och som varit i bruk sedan flera decennier, t.ex. *ding*, *tuttar*, *tjalla*, *tjej*, *macka* etc.¹ Att slang och "hemliga" språk har en del gemensamt är naturligt av flera skäl. I litteraturen behandlas ofta dessa båda fenomen gemensamt och förhållandet dem emellan kan förklaras med att båda varieteterna genereras ur grupper som i äldre tid utgjordes av kringflackande personer med lågstatusyrken, såsom sotare, matroser och soldater, samt av ungdomsgrupper i vilka man roat sig med språklig kreativitet. På det sociala planet har slangen och

¹ Se t.ex. Gerd Carlings artikel "Sanskrit i svenskan från 'guru' till 'pucko'" (1998).

de "hemliga" språken dessutom den viktiga, gruppsammanhållande funktionen gemensam. Förutom att "hemliga språk" använts för att utestänga vissa grupper från förståelse, vilket delvis varit fallet i fråga om rommani, månsing och knoparmoj, kan även vanlig ungdomsslang verka kryptisk och obegriplig för föräldragenerationen. Också yrkesspråkens ordförråd och specifika uttryck är ofta betydelsemässigt ogenomskinliga för en utomstående och syftar, vilket nämndes ovan, i första hand till att rationalisera den interna kommunikationen.

2.1.4. Högre och lägre slang samt pojk- och flickslang och allmänt om slang på svenska

I tidigare forskning var det också vanligt att man gjorde åtskillnad mellan *högre* och *lägre slang* alltefter den sociala miljö talarna kom ifrån (se t.ex. Bergman 1931:69). Den lägre slangen representerade språket i de lägsta samhällsskikten (se t.ex. Arthur Thesleff i dennes *Stockholms förbrytarspråk och lägre slang* 1912), men också "idrottspojknas" ordförråd och den s.k. beväringsslangen (Bergman 1931) räknades dit. Man kan också anta att begreppet *lägre slang* inte enbart syftade på en viss socialgrupp utan också på att detta ordförråd i stor utsträckning berörde områden som var mer eller mindre tabu. Den *högre* slangen blev inte lika välspecificerad men kan antas beteckna slang av mer allmän art, t.ex. metaforer för vardagsföremål, såsom *spira* för ben och *karda* för hand etc., samt s.k. skolpojks- och studentslang (Berg 1900 och Bergman 1931:69; 1934). Bergman (1964:82) påpekar dock att man även i "högre slang" kan möta ursprungliga tatarord, knalleuttryck och förbrytarord: "Ord som *jycke*, *muck*, *tji* och *vischan* förekommer inte bara i skumma kretsar". År 1900 publicerades Ruben G:son Bergs "Skolpojks- och studentslang" och 1910 Uhrströms "Stockholms skolpojkspråk". Gösta Bergmans *Skolpojkslang* kom 1934, men något motsvarande finns inte i fråga om skolflickors ordförråd. Cederschiölds "Om kvinnospråk" (1901) avser t.ex. inte att belysa kvinnors språk ur någon lexikalisk synvinkel utan snarare kvin-

nors samtalsstil. Den enda kända källan som anger särskilda slanguttryck är Astrid Brismans "Skolflicksslangen i Stockholm just nu. Ordlista och redogörelse för bildningsprinciperna" från 1932. Bakom tillkomsten av Brismans "skolflicksslang" låg inte någon forskares intresse, påpekar Kotsinas (1994b) utan ordlistan och redogörelsen för bildningsprinciperna var ett examensarbete i modersmålet som inte publicerades förrän i Kotsinas (1994b) *Vrålbedåriskt*.

Även om vissa ansatser funnits, verkar dock intresset för slang i svenskan ha varit relativt svalt. Somliga menar också att de upp-teckningar av slang som trots allt gjorts i regel saknar förankring i de bredare folklagren, slangens verkliga hemvist. Till exempel påpekar söderkisen Ebert Wiklund (1999:62ff.) följande:

Klyket [dvs. språket; södersnacket] har märkligt nog aldrig doku-
menterats i någon större utsträckning. När exempelvis den heder-
värde språkvetaren Gösta Bergman skrev sin bok *Söderslang*¹
redovisade han inte ens 200 ord. Och i *Skolpojkslang* från 1934
byggde han på en skriftlig enkät till 25 läroverk landet runt.
Märkligt nog var inte en enda folkskola, vare sig i Stockholm eller
landet i övrigt, representerad.

Wiklunds bok *Kisarna, krubbet och klyket – Söder på 40-talet* (1999) innehåller omkring 1 200 slangord och uttryck. Många av dessa är välkända rommani-, månsing- och knoparmojuuttryck. Det ordförråd som i folkmun brukar kallas *södersnack* kan bland annat av detta skäl väl knappast anses utgöra enbart en regional eller enbart en social varietet utan skall kanske ses som en blandning av båda, till skillnad från landsortens dialekter. Över huvud taget verkar den sociala och den regionala aspekten vara svåra att hålla isär i fråga om informellt språk generellt. Slang är också en mångtydig term i sig. I de flesta sammanhang definieras den dock i första hand som en typ av gruppspråk. *Svensk ordbok* (1986) menar t.ex. att slang är ett "delvis nyskapande, vardagligt gruppspråk", med den tillagda kommentaren "ofta bland ungdomar (i storstäderna) el. bland kamrater i yrkesgrupp". Som framgår av denna definition betonas *storstaden* som plattform för

¹ *Språket på Söder*. 1951.

slangen. Den är *grupprelaterad* och dessutom *nyskapande*. Att förekommande språkvarieteter på landsbygden oftast inte betraktas som slang utan snarare som enbart regionalt betingade, är ett förhållande som är intressant i sig. Jag går inte närmare in på detta här.

Kotsinas (1994b) påpekar att Astrid Brismans *skolflicksslang* från 1930-talet i princip omfattar livets allra vardagligaste begrepp, såsom ord för kroppsdelar, kläder, mat och dryck, beteckningar för personer, fritidsaktiviteter och skolans värld samt rörelse och förflyttning, pengar etc., ur ett *skolflicksperspektiv*. Man kan anta att detta ordförråd speglar de centralaste delarna av Brismans och hennes kamraters situation och levnadsbetingelser, som framstår som relativt alldagliga och neutrala. Man kan också anta att ju mer specifik en (sub)grupp är i förhållande till majoritetssamhället, desto mer referentiellt kringskuren och egenartad blir dess kommunikationsvokabulär. Gösta Bergmans (1924) *beväringsspråk* uppvisar till exempel en mer specialiserad vokabulär än Astrid Brismans skolflicksslang, eftersom det utslutande rör begrepp som har med yrket, dvs. militären, vapen och exercis att göra.

Att sätta etikett på det ordförråd man undersöker och t.ex. kalla det för *matrosslang*, *skolpojkslang*, *förbrytarspråk*, *narkotikaslang* etc. är, som jag ser det, detsamma som att definiera vad som är typiskt och representativt för de sammanhang i vilka de används. Om man avser att beskriva ett språkbruk (ordförråd) som används inom en specifik grupp bör det i princip avspegla det för gruppen specifika ordförrådet, som eventuellt skiljer sig från det som är typiskt för andra gruppspråk. Ju fler drag ett gruppspråksordförråd delar med andra grupper, desto svårare är det att avgränsa det. Det är dessutom långt ifrån oproblematiskt att enkelt definiera sagesmännens status och grupptillhörighet, vilket också framgår av tidigare forskning. Bakom etiketten *Stockholmsnasare* i "Ur en Stockholms-nasares ordförråd", upptecknat av Gösta Bergman (*Nysvenska studier* 14, 1934) framträder t.ex. både en individ, en dörrknackande småförsäljare och en diffus subgrupp samtidigt. Ordförrådet innehåller dock ett mycket begränsat antal ord som direkt har med huvudaktiviteten

försäljning eller handelsvaror och pengar att göra. I sin helhet rör det sig i detta fall om ett ordförråd som kan sägas vara mer eller mindre gemensamt för kringflackande grupper som ofta var i delo med rättvisan och för vilka stöld, bedrägeri och annat löst leverne kan anses som utmärkande eller typiskt. Inslaget av rommaniord är påfallande hos Bergmans Stockholmsnasare, som i ett tidigare skede i livet uppges ha "rest omkring med en liten cirkus, varvid han kommit i beröring med tattare" (s. 56). Informanten påpekar också att det ordförråd han uppges, förekommer "bland nasare och stepparkisar i Stockholm, ett ord, som han närmast ville översätta med 'yngre luffare', som höll sig snyggt klädda, var arbetsskygga och gärna ägnade sig åt småstöder". Stockholmsnasarens ordförråd kan på så vis sägas utgöra en delmängd av förbrytarspråket.

Studerar man däremot det lexikala innehållet i en artikel som "Lasta, lossa och gå på dagis – något om språket på AB Storstockholms Lokaltrafik" (Andersson 1994) ställs man inför ett ordförråd som mer konsekvent relateras till en arbetsplats än en social grupp och som enbart återger det ordförråd som är förknippat med den direkt yrkesmässiga jargongen och där ingenting om yrkesutövarnas förehavanden i andra avseenden eller relationer till samhället i övrigt antyds. Detsamma gäller för Gösta Langefeldts "Järnvägssvenska" (1915), som omfattar alla typer av yrkesrelaterade uttryck, både dem av teknisk natur som utgörs av det vedertagna "järnvägens statsspråk" och de "efemära ordbildningar, som många gånger levereras genom folkhumorn" (s. 96). Utifrån skillnaderna mellan olika yrkesgruppers typiska basordförråd kan man dock inte dra slutsatser om yrkesmässigheten i sig, men man kan kanske få en viss uppfattning om yrkes- eller gruppenspråkets konturer, såsom de uppfattas av informanterna själva med hänvisning till *inifrånperspektivet*. I sista hand är det dock upptecknaren, forskaren eller författaren som sätter gränserna för vad som är representativt eller typiskt för en grups ordförråd, vilket underlättas av ett visst mått av antropologisk eller sociologisk bakgrundskunskap. Slang och slangordförråd av olika slag bör därför i första hand definieras ur språksociologisk synvinkel.

Någon övergripande diskussion i större omfattning om slang som fenomen, motsvarande t.ex. Partridges (1933; 1950b), finns inte på svenska. I vissa äldre svenska artiklar, av vilka flera nämnts ovan, där slang ofta avhandlas i samband med "hemliga språk", ges ibland, vilket Kotsinas (1989) påpekar, redogörelser för ordens etymologi, speciellt i dem som upptar rommani, månsing och dylikt, men för övrigt saknas till stor del allmänna diskussioner om slang och principer för bildning av slangord. En ansats görs dock kortfattat i förordet till Haldo Gibsons *Svensk slangordbok* (1969), där författaren förutom att redogöra för de mest kända slangspråksvarianterna, som *backslang*, *fikonspråk*, *rommani*, *månsing* och *knoparmoj*, översiktligt diskuterar fenomen som metafor, stymplingar, ordlek, *-is*-suffixet samt vissa ljudförbindelser eller "bokstavsändringar" som är signifikanta drag hos slang. Gibsons diskussion är dock bara tänkt som introduktion till ordboken och är inte uttömmande. Däremot finns en omfattande redogörelse för slang på norska i Tone Trytis *Norsk slang* från 1984. Där diskuteras allmänna principer för slangspråk, såväl på det språkliga som på det sociala planet. Slangens historia, ämnesråden, ordbildningsprinciper samt metaforik, lån och tabun ventileras grundligt, jämte slangens sociala ställning och konsekvenser. För svenskans vidkommande diskuterar Ulla-Britt Kotsinas slangen i samband med *ungdomsspråk* (Kotsinas 1994a), och med utgångspunkt i en omfattande enkätundersökning som genomfördes i Stockholmsområdet år 1987 presenteras bland annat de senaste tillskotten och mönstren i svensk slangbildning (Kotsinas 1989; 1994a) som också ligger till grund för *Norstedts svenska slangordbok* (1998). I *Bonniers slanglexikon* (Thorén 1996), där svensk slang från de senaste hundra åren behandlas, sägs inget om slang som fenomen. Bortsett från det något större omfånget är den i många stycken identisk med Gibsons (1969) *Svensk slangordbok*, men saknar dess förtjänstfulla allmädiskussion.

2.2. Slangens natur och användningsområden

2.2.1. Slangens primitiva ursprung

Rent psykologiskt, menar David Maurer (1990) går slangens uppkomst tillbaka på det stadium i mänsklighetens historia då *animismen*, tron på föremålens besjälning, omfattades av alla kulturer och människan föreställde sig att varje ting hade två aspekter: en yttre och objektiv som kunde uppfattas av sinnen samt en oförnimbar som bara kunde uppfattas av speciellt utrustade individer. Människans överlevnad var därför strikt avhängig hennes hantering av alla livets yttre aspekter, som jakt, reproduktion, strid, vapen, bebyggelse, klädvanor eller konst, genom kontroll av eller påverkan på *animus*, den oförnimbara aspekten. Denna påverkan kunde ske med hjälp av olika typer av magi, varav språkmagin var en av de mest verkningsfulla. Orden ägde stor kraft, eftersom de ansågs kunna framkalla det som de refererade till. Ur denna föreställning kan man tänka sig att bruket av s.k. *noaord* utvecklats, språkliga uttryck som ersätter dem som anses vara farliga eller skadliga att nämna, som t.ex. *gråben*, *den onde* osv. utvecklats. Civiliserade kulturers språk har bibehållit många rester av animism, framförallt i det undermedvetna. Metaforens kraft är ett slags eko av svunnen magi. Detta visar inte minst vårt bruk av eufemismer, som ofta återfinns som en idiomatiserad del av språket när man talar om känsliga ämnen, såsom död, sjukdom, brister och misslyckanden.

Slangen, påpekar Maurer (1990), omhuldar dessutom vissa drag av metaforik som uppväcker associationer och bilder som ofta är alltför "närgångna" för att överensstämma med vår föreställning om verkligheten. Enkelt uttryckt skulle man kunna säga att slangmetaforens styrka består i att den har förmåga att *lägga till*. Dessa tillägg fungerar som ett slags *subinformation*, som ofta speglar attityder som inte överensstämmer med gängse idéer och värderingar. Särskilt högt värderas slangord i vars bildspråk stor oförenlighet med dessa värderingar frambringas. Slangord kan dock vinna gillande på olika grunder, och när vissa yttre för-

hållanden ändras kan även ett slangords innebörd modifieras och ordet så småningom upptas av allmänspråket.

2.2.2. Slangens allmänna bildningsprinciper

Det har emellanåt påpekats att slangen utmärks av "nästan regellösa ljudförändringar", "arbitrary changed words" samt "the coinage of new words without regard for scholastic standards and the principles of the linguistic formation of words" (Tryti 1984: 116). Förutom att slangen anses ha speciellt expressiva egenskaper är det dock svårt att peka på några egentliga kriterier för att skilja slang från andra språkvarieteter. Grupper som tillhandahåller och använder slang lånar i regel ord och fraser från det omgivande språket snarare än skapar egna. Dessa uttryck ges då ofta en ny innebörd. Utvecklingen från "vanliga" ord till slang sker därför på samma sätt som form- eller betydelseutvecklingsprocesser fortskrider i allmänspråket. Exempel på sådana processer är t.ex. skapandet av metaforer och liknelser, folketymologi, ljudförändring, "slangifierande" ändelser, generalisering, specialisering, ellipser, akronymer, upphöjelse eller degradering och lek med eufemismer för tabuord. De flesta av dessa principer gäller också för nybildning av ord i allmänspråket.

I ett slangordförråd som förknippas med en speciell grupp, en yrkeskategori eller någon annan urskiljbar kategori är ordförrådet ofta specialiserat. Tryti (1984:24) framhåller t.ex. drogslangens släktskap med fackspråk genom dess prägel av "yrkestilknyttet sarspråk", i det att den uppvisar specifika begrepp som inte omfattas av allmänspråket, som t.ex. beteckningar för olika typer av hasch, ibland i form av allmänspråkliga uttryck som fått specialbetydelse i slangen. Som exempel ur narkotikaslang kan också nämnas de termer av mer eller mindre teknisk natur för olika metoder för intag av narkotika, verktyg, mått, tillbehör samt uttryck för narkotikarelaterade upplevelser och tillstånd. Maurer (1990) påpekar t.ex. att det engelska slangordet *trip* är ett uttryck som genomgått tre utvecklingsfaser, först specialisering, därpå två grader av generalisering. Genom specialisering kom

ordet *trip* 'kort resa' att stå för en psykedelisk upplevelse av drogen LSD, därefter till att stå för rusupplevelser av alla typer av droger och efter det till att beteckna alla slags positiva upplevelser, "kickar".

Vissa suffix förknippas ofta med expressivitet och emotivitet, menar Ullmann (1962:132), och kan därför sägas ha *emotiv signifikans*. Dessa utgörs främst av diminutivsuffix, augmentativa suffix (tillskott) och pejorativa suffix som konstituerar emotiv avledning, "which add an emotive note or a value judgement to the meaning of the stem". Slang uppträder visserligen först och främst i form av egenheter i ordförrådet, som egna ord eller ord-betydelser, men Kotsinas (1998:67) pekar också på att man kan ombilda ett "vanligt" ord eller ett redan existerande slangord genom att lägga till en "slangifierande" ändelse. Den slangifierande ändelsens funktion är att förmedla information om att ordet skall uppfattas som just slang. En sådan ändelse i svensk slang är t.ex. det kända *-is*-suffixet, som är av gammalt datum. Det äldsta kända belägget för denna ordbildningstyp är månsingens *rökis* 'tobak', belagt 1719 (Gibson 1969). Som slangsuffix är *-is* ännu produktivt, om än i något lägre grad än vad det har varit. Kotsinas (1998:67) antar att avmattningen förmodligen beror på dess stora spridning till allmänt vedertagna begrepp som *godis*, *dagis*, *fritis*, *Friskis* & *Svettis* osv. Även *-o*-suffixet, menar hon, som antas ha kommit in i slangen via rommaniorde som *lattjo* 'bra' och *dingalo* 'dum' och som finns i de äldre *fyllo* och *mysko*, är fortfarande produktivt i ungdomsspråkets nybildningar, t.ex. i *pucko* och *seppo* 'cp'. Kotsinas antar att *-o*-suffixets produktivitet troligen förstärks av att flera vanliga slangord som bildats genom ellips också slutar på *-o*, som *miffo* (till missfoster) och *mongo* (till mongoloid) 'dum'.

Ett annat produktivt slangbildningsmönster består i att orden genomgår en viss ljudförändring. Detta kan ske både med allmänord som blir "slangifierade", som i *firre* 'fisk' och *flarra* 'flaska', och ord som redan är slangord, som *läskig/läbbig* 'otäck' (Kotsinas 1998a:140; jfr *brass/braj* i narkotikaslang) och *smaskig/smarrig*, dvs. i riktning mot mindre pregnant och lekfullare ljud. Konsonantutbyte (i min analys av narkotikaslang

kallad morfofonologisk variation; se särsk. kap. 8), kan i allmänhet ske både initialt, medialt och finalt och ersättningsljuden i initial ställning är, påpekar Kotsinas, påfallande ofta frikativter som *tje-* eller *sje-* (även *f*, *v* och *s*), som tycks ha ett visst *ljud-symboliskt värde* i slangspråk. Hon framhåller dock att eftersom ljudsubstitutionerna ”oftast förekommer i ord med negativ laddning är det lätt att tolka in en pejorativ symbolik i dessa ljud, men det är också möjligt att substitutionerna bara har funktionen att markera ordens slangstatus” (ibid.). Möjligtvis är även *tje-* och *sje-*ljuden i svensk slang, åtminstone delvis, ett rommaniarv som ännu är produktivt. Både i äldre förbrytarspråk och i modernare slang är dessa ljud vanliga, som i rommaniorden *tjack* ’stöldgods’; ’amfetamin’, *tjej* ’flicka’, *tjåla* ’stjäla’, *nascha* ’rymma’, *tjavo* ’kompis’, *tjoffe* ’bräckjärn’, *tjuring* ’kniv’, *sjuckrol/chucker* ’snygg’ osv.

Backslang kallas en annan ordbildningsprincip av äldre datum som är väl känd i många språkområden (eng. *back slang* el. *pig Latin*). *Backslang* förekom i månsing men var framförallt företrädd i knoparmojen, sotarnas hemliga språk. Den innebär att man kastar om stavelser så att man ”balar taklänges”. Som ett gammalt välkänt exempel på detta kan nämnas uttrycket *fika* för kaffe (av turk. *kaffi*). *Backslangen* verkar dock inte vara särskilt produktiv i modern svensk slangbildning men har i t.ex. franskt ungdomsspråk utvecklats till en helt egen varietet, *le verlan*. Tillfälliga bildningar av *backslang* förekommer dock även i svenskan (Kotsinas 1998).

2.2.3. Lån och nyordsbildning i slang, allmänspråk och fackspråk

Vissa ord lånas också in i slang från främmande språk. Detta är inte minst vanligt i narkotikaslang, vars internationella kontaktytor ständigt förser den med utländska, oftast engelska uttryck. Men lånord används också i allmänslang, ibland försvenskade eller förvrängda (jfr eng. *pig French*). Enstaka lånord från andra språk som till synes omotiverat stoppas in i en för

övrigt svensk kontext kan också i vissa sammanhang ha en "slangifierande" effekt. Inte minst har ju svensk slang, vilket diskuterats ovan, lånat in åtskilliga ord från inhemska gruppers ordförråd.

Ren nybildning av ord är däremot ytterst sällsynt. I regel bildas ord på redan befintligt språkstoff. I annat fall är det oftast fråga om "ljudhärmande ord" (Wellander 1948:7). Detta påpekar även Alego (1980) samt Alego & Alego (1991), som undersökt uppkomsten av s.k. nyord i engelskan.¹ Dessa forskare menar att ord som skapas från "scratch" är mycket ovanliga; "to make something out of nothing does not seem to be a human talent"; möjligen, påpekas det, bortsett från den språkliga kreativitet som bygger på "lån" från naturliga ljud; *bebop*, *blimp*, *blurp* etc., dvs. imitativa eller onomatopoetiska uttryck. För övrigt är det principen för återanvändning som gäller, både i allmänspråk och slang. I fallande frekvens fann Alego (1980) följande principer för nyord i allmänspråket: *sammansättning* (oftast med affigering), *ordklassbyte*, *förkortning* (oftast akronymer), *lån* (oftast från franskan) och s.k. *blending* (nybildning genom t.ex. strykning eller tillägg av ordled). Bildning av nya vetenskapliga termer följer i princip samma mönster. Caso (1980) fann i fråga om uppkomsten av vetenskapliga termer i fysik och naturvetenskap ordbildningsprinciperna: *semantisk förändring* (oftast generalisering), *sammansättning*, *lån* samt *förkortning* och *ordklassbyte*. Av de 3 400 undersökta termerna utgjordes hela 95% av de tre första kategorierna.²

2.2.4. Slangens intimiserande funktion

I många fall kan slangen fylla ett tomrum och ge uttryck för omständigheter som allmänspråket saknar adekvata ord för. Slang kan dock användas i olika syften och uttrycker ofta varie-

¹ Alego undersökte 1000 nyord i *Barnhart Dictionary of New English since 1963*.

² Casos (1980) termer kom från *Chambers Dictionary of Science and Technology* (Collcott 1971).

rande attityder beroende på vem som använder den. Kotsinas (1998) påpekar att medan fyndiga slangord väcker munterhet och förtjusning i vissa sammanhang kan de också väcka ilska och upprördhet i andra. Många slanguttryck är visserligen ned-sättande men kan också, vilket Maurer (1990) menar, vara ambivalenta i intima eller affektiva sammanhang och många gånger används slangen huvudsakligen i syfte att markera individens självbild och gruppstillhörighet. Oftast har dock slangbegreppet definierats ur en normativ aspekt. *Collins Cobuild Dictionary* (1993) menar t.ex. att slang är

words, expressions, and meanings that are informal and are used by people who know each other very well or have the same job or the same interests. Slang is not considered suitable for formal social situations or serious writing.

Slang kan också förekomma som särskilt stildrag i litteraturen. När slangen används av författare är den medvetet vald för att ge vissa effekter, men författare skapar sällan egna slanguttryck. En allmän uppfattning är att slang medvetet skapas av vissa personer för att förnya och vitalisera och ge språket nya betydelsenyanser, men i de allra flesta fall får man anta att slangens upphovsmakare är tämligen ovetande om dessa högre mål och mycket sällan bryr sig om vad som händer med deras språk.

Ett sätt att definiera slang på, vilket också antydde i *Svensk ordboks* (1986) förklaring ovan, är att framhålla dess sociala sida och i en stor del av den samlade litteraturen kring slang är detta också brukligt. Man tar där framförallt fasta på slangens *intimiserande funktion*. Gibson (1969) menar att slangen är "företrädesvis ett kotterspråk, som används bland t.ex. skolungdom, militärer och andra yrkesutövare, idrottsmän, förbrytare och narkomaner". Han påpekar också att slang används med förkärlek av ungdom, men att även de flesta vuxna har ett litet slangordförråd som ibland luftas. Thorne (1997) menar att slang inte minst kan fungera som ett alternativt ordförråd för mer vardagliga ord, "replacing standard terms with more forceful, emotive and interesting versions just for the fun of it". Slangens *emotiva karaktär* bidrar troligen till den intimiserande effekten, inte minst

ifråga om tabuordens expressivitet, då dessa berör specifika ämnesområden. I fråga om språkliga uttryck som refererar till tabuområden, t.ex. kriminalitet, verkar begreppet *slang* således relativt oproblematiskt men blir svårare att hantera i förhållande till icke tabubelagda områden. Slangord kan, som nämndes ifråga om narkotikaslangen ovan, i vissa fall också introducera nya begrepp, men de mest effektiva är de som tillhandahåller nya, satiriska eller chockerande uttrycksformer för gamla etablerade begrepp eller anspelningar på sådana. Som ett exempel på det senare påpekar Maurer (1990) att uttrycket

the Vatican roulette (for the rythm system of birth control) would have little impact if the expression *Russian roulette* [min kurs.] were not already in wide use.

Något som också brukar framhållas i fråga om slang i allmänhet är att den är oseriös och överflödlig. Med *slang* avser man därför vanligen ord som inte är accepterade i mer vårdat språk, dvs. som på ett eller annat sätt avviker från den norm som kan betecknas som normalspråk, allmänspråk, naturligt språkbruk etc. Det rör sig då i princip om en negativ begreppsdefinition. Tryti (1984: 22) påpekar att Gösta Bergman framhållit att mycket av kritiken mot slang går ut på att allvarliga ting uttrycks med "nonchalanta glosor", och även om det finns en ökande förståelse för att värdeomdömen om språk snarare är sociala än språkliga, har mindervärdighetsstämpeln följt med slangen in i nyare tid. Bergman menar dock att slangen främst är en *stilistisk företeelse*, varav följer "att det uteslutande är den stilistiska valören som är avgörande för ett uttrycks slangkaraktär" (Bergman 1924). Det gör att slang även kan ges en positiv begreppsdefinition. Stilbegreppet i sig kan dock brukas på olika sätt, vilket också görs inom olika områden. Den gemensamma faktorn är dock, vilket påpekas av t.ex. Bjurström & Lilliestam (1994:204), att det har en karakteriserande och distinktiv funktion, även om man använder sig av en implicit begreppsdefinition (se avsnitt 9.2.1). Bedömning av stilistiska egenskaper vilar dock på implicita kriterier, dvs. utgör en del av vår kulturella kompetens och kulturella kapital. Görs dessa kriterier explicita, mister de ofta sin

funktion. I ett socialt sammanhang är det som stilen ger uttryck för internaliserat i en uppsättning inlärd dispositioner som ger uttryck åt grundläggande värderingar, attityder och perspektiv.

Ett exempel på hur en stilistisk definition möjligtvis skulle kunna avgränsa slang från allmänspråket, hämtat ur narkotikaterminologin, är *body packer*-uttrycken". Dessa uttryck refererar till en narkotikasmugglare som gömmer narkotikan i sin egen kropp. Begreppet *body packing* är internationellt, men det finns också en rad språkspecifika uttryck för detsamma. Dessa uttryck används lika ofta av polisen som av de kriminella grupperna själva (exemplet är hämtat ur Lindfors Viklund & Cederholm 1998a).¹

eng.	<i>body packer</i>	'person som smugglar
eng.	<i>body stuffer</i>	narkotika gömd
eng.	<i>mule</i>	i kroppen'
ty.	<i>Körperschmuggler</i>	
sp.	<i>mula</i>	
sp.	<i>burro</i>	
sp.	<i>culero</i>	
sp.	<i>vaginerä</i>	
sv.	<i>bollbärare</i>	
sv.	<i>sväljare</i>	

Som ordgrupp har dessa uttryck det gemensamt att de refererar till ett och samma begrepp men skiljer sig ändå väsentligt åt innehållsmässigt. Framförallt verkar det tyska *Körperschmuggler*, och i viss mån även de engelska uttrycken *body packer* och *body stuffer*, tämligen neutrala i stilistiskt hänseende och saknar både allmän slangprägel, dvs. de är objektiva och sakliga, samt saknar explicit tabuinnehåll. De spanska uttrycken *culero* (av *culo* 'rumpa'), *mula* och *vaginerä* förefaller dock klart slangbetonade. Av de svenska uttrycken, *bollbärare* och *sväljare* verkar *bollbärare* i sin tur mer slangbetonat än *sväljare*, möjligt-

¹ Förutom att slangen primärt fungerar som kommunikationsspråk inom en subkultur kan den också fylla en viktig funktion mellan grupper, t.ex. till angränsande områden för vilka ordens kommunikationsvärde ofta har stor betydelse. Till exempel har polisen, menar Tom Philbin (1996:3) "adopted criminal terminology because it is quick and effective, particularly when trying to communicate with bad guys".

vis för att *bollbärare* är en metafor, som verkar sakna omedelbart förklaringsvärde. Att de spanska uttrycken *burro* 'åsnå' och *mula* 'mula' verkar slangbetonade beror dock primärt inte på att uttrycken är metaforiska, alla metaforer är inte slang, utan snarare på att metaforen verkar överdrivet sökt eller kraftfull i och med anspelningen på packdjur och deras egenskaper, samtidigt som den betydelsemässigt betecknar ett område som är förknippat med brottslig aktivitet. Som en parallell till *burro* och *mula* kan nämnas att spanskan också har uttrycket *camello* 'kamel', för en person som agerar mellanhand i en narkotikaaffär samt verbet *camellar* 'sälja narkotika', dvs. 'göra jobbet (åt någon annan)' (Rodríguez González 1989:142). Det verkar för övrigt vara vanligt att den internationella narkotikaterminologin hämtar sitt stoff från den animala sfären i fråga om just smuggling. Till exempel finns uttrycket *myrtrafik* i betydelsen 'narkotikasmuggling i liten omfattning' på svenska, med metaforisk motsvarighet i flera språk. Kombinationen av benämning av ting och företeelser som har med olika sorters tabun att göra och enkla och tydliga uttryck i metaforisk mening, verkar frambringa de mest övertygande slanguttryckskandidaterna. Uttrycken som anspelar på oskyldiga men enfaldiga och tåliga djur som används för krävande och farliga uppdrag är bra exempel på verkningfulla slanguttryck, men förhållandet mellan slang och vardagsspråk är det i detta fall svårt att bestämt uttala sig om. Svenska uttryck som till innehållet motsvarade spanskans *culero* och *vaginera* skulle dock, om de fanns, utan tvivel betraktas som brott mot tabunormen och betraktas som slang.

Ur normativ synvinkel kan också slangen vara befriande och ibland fungera som medel för att undertrycka bombasm och svulstighet. Man kan dock konstatera att i SAOB:s första belägg på begreppet *slang* i svenskan, daterat 1839, har begreppet närmast betydelsen *yrkesspråk* eller *yrkesjargong*, varför dess ovårdade eller normavvikande karaktär inte framhävs.

För att göra ... (en beskrivning av en kappridning intressant) fordras icke allenast en förtrolighet med yrkets alla termer, utan äfven en viss färdighet att använda de många fraser, eller tala

”Slang”, som det kallas, ... hvilket ganska få, utom äkta konnässörer ... äro vuxna.

I ovanstående citat framhålls även slangen ur pragmatisk synvinkel och fokuserar själva kommunikationsakten, språket i bruk. Ur denna synvinkel betraktas slangen därför ofta som ett medvetet stil- eller kodskifte, inte en permanent utan en situationsbetingad talspråksvariant där talaren, i regel i informell samvaro med likasinnade, är fullt på det klara med att han talar slang.

I engelskan har *slang* varit en standardterm för ”illegitimate colloquial speech” sedan i mitten av 1800-talet (Partridge 1939: 3). I engelskspråkig litteratur har också ordet *lingo* förekommit synonymt med slang, ”especially among the lower classes, and so also, chiefly among the cultured and the pretentious, has *argot*” (ibid.). Begreppet *lingo* förekommer inte i svensk litteratur, däremot det besläktade *jargong* ’språkform med specialuttryck som talas i viss grupp och inte utan vidare förstås av utomstående’ (Svensk ordbok 1986), vilket antyder att *jargong* primärt förknippats med olika professioner eller intressegrupper. Man talar om *yrkesjargong*, *medicinarjargong*, *studentjargong* etc. *Jargong* kan dessutom beteckna klichépräglad språkbruk eller modeord (Tryti 1984:12), s.k. *inneord*, men torde i regel syfta på gruppens pragmatiska sida och inte i första hand lexikon. Inneorden är i sin tur ofta socialt accepterade och har möjligen en större spridning än slangen. Inte sällan består de av längre fraser, *jag menar*, *ta tag i den biten*, *se positivt på detta* etc. (se t.ex. Andersson 1985:164). De torde dock generellt sett ha kortare livslängd än slang, eftersom de snabbt riskerar att förlora sin aktualitet och står därför i stark kontrast till t.ex. *argotens* ”hemliga” och konservativa natur.

Det finns naturligtvis många beröringspunkter mellan *slang*, *jargong*, *inneord*, *argot* och *allmänspråk* etc. Bortsett från att *slangen* kan beskrivas som ett socialt fenomen är den svår att i strängare mening formalisera. Synen på vad som är slang växlar också med tiden, eftersom många slangord så småningom uppgår i vardagsspråket och många gånger täcker begrepp för vilka allmänspråket saknar korta och adekvata uttryck.

Tidigare svensk litteratur på området kring *gruppspråk* eller *yrkesspråk* speglar ofta bruket av särskilda ord eller bruket av ord i en specifik betydelse som t.ex. Ulrichs (1913) "Svensk matrosslang" och Danielssons (1914) "Svensk matrosslang II", Langenfelts (1915) "Järnvägssvenska", Bergmans (1924) "Till soldatspråkets psykologi" samt Nilssons (1937) "Militärslang vid svenska kavalleriregementet". Av senare forskning kan nämnas t.ex. Roger Anderssons "Lasta, lossa och gå på dagis – något om språket på AB Storstockholms Lokaltrafik" (1994) där yrkesspråkets gruppssammanhållande funktion diskuteras. Författaren pekar dock på språkets gruppssammanhållande funktion ur en ny synvinkel, nämligen den vikt som läggs vid att man är *välinitierad* i gruppen för att över huvud taget kunna (få lov att) använda orden. Denna aspekt har inte berörts tidigare men verkar vara högst adekvat (se vidare om narkotikaslangens specifikt i avsnitt 2.3.5). För Sveriges del såväl som för andra samhällen påpekar Pred (1990:169) att följande gäller:

occupational languages and jargons, as well as class-wide languages and slangs, are a classic device for cementing collective identity and emphasizing inter-group distinctions, for expressing social solidarity by speaking in a manner understandable only to the initiated, in a manner that excludes outsiders and thereby maintains boundaries.

Som framgått av diskussionen ovan är slangen oftast svår att skilja från andra språkvarieteter i formell mening. Frågan om vad som är slang och inte slang kan därför inte besvaras utifrån enbart formella kriterier, eftersom dess natur verkar befinna sig i ett gränsland mellan form, innehåll och funktion som man i regel har en intuitiv uppfattning om men som man sällan lyckas förklara. Om man bortser från ordböckernas idealiserade definitioner är frågan om hur man avgränsar slang från andra språkvarieteter långt ifrån oproblematiske. "Slang", påpekar Eric Partidge (1939:4), är

easy enough to use, but very hard to write about with the facile convincingness that a subject apparently so simple would, at first sight, seem to demand. But the simplest things are often the hardest to define, certainly the hardest to discuss, for it is usually

at first sight only that their simplicity is what strikes one the most forcibly.

I huvudsak kan man dock urskilja tre drag hos slangen:

1) *Slangen är grupp- och funktionsrelaterad*

Slang är primärt ett gruppspråk på ord- och frasnivå, som kan variera från grupp till grupp och som till fullo enbart förstås och används av välinitierade.

2) *Slangen är standardspråksrelaterad*

Slangen manifesteras på uttryckssidan, och eftersom dess språkliga kvintessens oftast ligger i den ibland drastiska relationen mellan idéplanet (begreppet) och innehållsplanet (uttrycket) bör den kanske främst definieras positivt, genom det ibland främmande intrycket och de djärva, metaforiska sprången som är dess typiska kännetecken. Slang är mindre fint och accepterat men kan identifieras av de flesta. Slangen kan i vissa fall uppvisa form- och ljudmönster som skiljer sig från standardspråkets.

3) *Slangen är taburelaterad*

Viss slang kvalificerar sig enbart genom att i okonventionell form beröra tabubelagda områden.

Innan jag går vidare vill jag bara kort återknyta till den tidigare diskussionen om slang som "hemligt" språk. Det omgivande samhällets press på subgrupper som t.ex. yrkesförbrytarnas har gjort denna grupp till en av de mest produktiva i fråga om slang, påpekar Maurer (1990). I princip kan denna press betecknas som tillväxtfrämjande både i fråga om kriminell aktivitet och språklig kreativitet. Huruvida narkotikaslangen skall betraktas som *slang* eller som *yrkesjargong* diskuteras av Tryti (1984:24), som anser den ligga i skärningspunkten mellan dessa varieteter. Hennes uppfattning är dock att "narko-vokabuläret" är mer rörligt än jargong i allmänhet brukar vara, vilket förklaras med att behovet av att hemlighålla är starkare hos narkomanerna än hos andra grupper, eftersom verksamheten det gäller är olaglig. Trytis ut-

gångspunkt är med andra ord att de språkliga uttrycken framförallt omsätts i syfte att förvillna, dvs. är ett *hemligt språk*. Sådana strategier torde dock inte tillämpas i någon nämnvärd omfattning i narkotikakulturerna. Kalderstam (1979:79) påpekar:

Det har framkastats att vokabulären kring CNS-medel¹ skulle förändras snabbt genom att nya ord tillföres allt eftersom de som tidigare använts blir kända av polis och allmänhet samt att nybildningen av ord skulle ha en hemlig funktion som möjliggör svårbegriplig kommunikation [...]. Enligt mina erfarenheter torde så icke vara fallet med ifrågavarande subkultur - jag har ännu inte träffat någon CNS-missbrukare som ansett att språket skulle ha en hemlig funktion, inte någon heller som fäst avseende vid huruvida polis eller allmänhet kunde ordens betydelse eller ej. Undersökningar av intagna på olika institutioner i Sverige tycks heller inte peka på något annat.

Narkotikaslang är därför i princip lika "offentlig" som annan slang. Att den ibland betraktas som hemlig har snarare att göra med att den till största delen används av grupper som majoritetssamhället saknar kontakt med. Av det skälet har den också erhållit den typiska fackprägeln.

Ur ett sociologiskt eller etnologiskt perspektiv kan de narkotikamissbrukande grupperna beskrivas i termer av kärna och periferi. Kärnan kan sägas utgöras av tungt missbrukande och hårt kriminaliserade grupper, medan periferin utgörs av missbrukare av "lätt narkotika", s.k. rekreativmissbrukare. Narkotikamissbrukarkulturen utgörs således av flera mindre kulturer. Svensson (1996:92) menar att man i princip kan tala om olika *narkomana världar*, som t.ex. amfetaminvärlden och heroinvärlden, vars respektive speciallexikon skiljer sig åt i viss utsträckning. Detta är en logisk följd av att olika narkotika har olika egenskaper och att preparaten intas på olika sätt. Men språkliga uttryck för olika substanser och de aktiviteter som förknippas med dessa kan också överlappa varandra. Denna överlappning rör oftast de s.k. *injektionsdrogerna*, som dock kan ha mycket olika rusverkan. Överlappning förekommer också ifråga

¹ Missbrukare av centralstimulantia.

om narkotika som intas på olika sätt men har liknande farmakologisk verkan (se vidare kap. 4).

2.2.5. Metaforiskt antispråk

Om man utgår ifrån att språket i en subgrupp reflekterar gruppens inbördes livsstil och värderingar torde de ingående orden också äga ett slags *symbolvärde*. Symbolvärdet är i regel emotionellt betingat och berör ofta tabun av olika slag. Andersson (1985:79) räknar i princip narkotikahantering och kriminalitet till de tabubelagda områdena i och med att de är förknippade med starka känslor. I fråga om enstaka ord och uttryck är det naturligtvis omöjligt att bedöma symbolvärdet, särskilt utifrån, och dessutom torde symbolvärdet variera mellan olika grupper och individer. Som helhet kan man dock anta att symbolvärdet i narkotikaslangens främst bör ses i förhållande till den normkonflikt som narkotika och narkotikamissbruk utgör, både ur *utifrån-* och *inifrånperspektivet* (se vidare avsnitt 2.3.1).

I artikeln "Anti-Languages" beskriver Halliday (1978) kriminell argot som ett *antispråk* som uppstår och används i ett *antisamhälle*. Ordförrådet i argot är också, menar han, metaforiska varianter av allmänspråkets ordförråd och det är den metaforiska karaktären som definierar antispråket i sig. Skillnaden mellan allmänspråket och antispråket är först och främst att antispråket är metaforiskt till sin natur, eftersom det metaforiska uttrycksättet utgör normen i detta språk. Vi *förväntar* oss, menar Halliday (s. 579), att metaforiska sammansättningar, metates (omkastning av språkljud), allitteration osv. skall realiseras i denna språkvarietet, men vi vet inte särskilt mycket om hur de värderande och attitydrelaterade betydelserna kommer till uttryck. Eftersom det inte finns några formella kriterier för hur slang "ser ut" kan man också räkna med att språkliga uttryck som är helt neutrala i en kontext utan vidare kan betraktas som slang i en annan. Ofta är denna övergång resultatet av att ett visst syfte eller en viss social situation är avgörande för hur uttrycket uppfattas. Att t.ex. omotiverat stoppa in ett helt neutralt engelskt, franskt eller tyskt

ord i en för övrigt svensk mening eller medvetet välja ett uttryck med högre stilvalör än situationen kräver kan t.ex. verka slangifierande i sig.

2.3. Narkotikaslangens begreppsvärld

2.3.1. Normkonflikt och alternativa begrepp

Slangens och i synnerhet narkotikaslangens förhållande till majoritetssamhällets språk har ovan diskuterats i termer av skillnader i normer. Ur sociologisk synvinkel är denna konflikt i grunden ett uttryck för subgruppens relation till det omgivande samhällets värderingar, moraliska ideal och önskvärda levnadsvanor. Dessa motsättningar har på ett övergripande sätt formulerats utifrån majoritetssamhällets syn på drogmissbruk (*utifrån-perspektivet*). Lindgren (1993:194) formulerar normkonflikten utifrån sex par av begreppsmotsättningar: *naturligt – artificiellt; kultivering – förfall; måttfullhet – omåttlighet; pliktuppfyllelse – njutningslystnad; frihet – tvång; inordning – normlöshet*. Begreppen kan preciseras på följande sätt:

Naturligt – artificiellt

Det naturliga är det vi känner igen och förstår; det artificiella är det främmande. Narkotikamissbruk är främmande för majoritetskulturen.

Kultivering – förfall

Denna konflikt gäller majoritetssamhällets syn på fostran och heder och avståndstagande från falska och nedbrytande levnadsvanor.

Måttfullhet – omåttlighet

Majoritetskulturen värderar måttfullheten som bygger på balans medan omåttlighet präglas av rubbning, obalans och överdrift.

Pliktuppfyllelse – njutningslystnad

Majoritetskulturens syn på skötsamhet rör bl. a. förhållandet till familj och arbete som kontrasteras mot njutningslystnad som representerar driftslivets lockelser.

Frihet – tvång

Denna konflikt rör majoritetskulturens uppfattning om individens möjlighet att i varje situation själv avgöra.

Inordning – normlöshet

Denna motsättning grundar sig på majoritetssamhällets föreställning om att de icke inordnade saknar normer.

De skillnader i normer och värderingar som narkotikaslangen uppvisar gentemot allmänspråket och majoritetskulturens normbegrepp kan sägas utgöra incitamentet till det *inifrånperspektiv* som narkotikaslangen kännetecknas av. Ur inifrånperspektivets synvinkel hanteras dock begrepp som normlöshet, tvång, njutningslystnad, omåttlighet, förfall och främmande levnadsvanor inte primärt som tecken på motsättning till majoritetskulturen utan som ett *alternativ* till densamma. Det är i ljuset av spänningen mellan subgruppens och det etablerade samhällets aktiviteter som språket skall ses, eftersom subgruppen erbjuder en alternativ social struktur. Antispråket uppstår, menar Halliday (1978), när den alternativa verkligheten är en mot-verklighet som står i opposition till den etablerade normen.

2.3.2. Överlexikalisering och överdifferentiering

Av dem som tillfälligtvis belyst narkotikaslangens innehållssida har ibland påpekats dess relativt begränsade ordförråd och att de nybildningar som uppstår enbart bygger på gamla uttryck "som i allmänhet saknar slagfärdighet" (Nelhans 1969:125). Nelhans diskuterar framförallt "urvattningen" i den cannabisrelaterade slangen, som han anser främst beror på den intima cannabisrökargruppens successiva upplösning. Dessutom, menar han, är de ord som ännu används i cannabis-kulturen till stora delar synonymer. Detta är lätt att verifiera, eftersom den största andelen språkliga uttryck som finns i narkotikaslangen utgörs av olika typer av beteckningar för själva substanserna. Detta är dock inte särskilt anmärkningsvärt med tanke på att det är just kring dem som det gemensamma intresset kretsar.

I fråga om den folkliga klassificeringen av naturliga objekt har man ofta hållit för troligt att benämning av objekt eller klasser av objekt framförallt styrs av "intresset" och att en viss nyttoaspekt skulle vara avgörande för differentiering och namngivning (se t.ex. Lévi-Strauss 1983). Lévi-Strauss (ibid.:21) menar dock att klassificering snarare sker därför att den primärt är möjlig att göra då objekten är föremål för faktisk kunskap. Jag har tidigare definierat narkotikaslangen som ett *litet speciallexikon*. Överlexikaliseringen i fråga om vissa substanser, å ena sidan, skall i första hand betraktas som ett tecken på behovet av språklig variation inom fältet. Överdifferiering å andra sidan är ofta resultatet av materiella förhållanden som är viktiga för subgruppen men okända för majoritetskulturen (se vidare i avsnitt 5.2.2).

Nordegren & Tunvings (1984:261ff.) lista på över 400 cannabistermer från alla världens hörn (både i producent- och konsumenthänseende) antyder att intresset för namngivning av substansen varit stort. Man antar att den omfattande florán av uttryck för cannabissubstanserna är en följd av att cannabisbruket ofta varit förbjudet och att de många språkliga uttrycken i hög grad tjänat som "kodbeteckningar och slangord som sedan blivit allmänt accepterade" (s. 18), vilket innebär att överlexikaliseringen förklaras med "hemliga språk-teorin".

Även Nelhans (1969) antar att uppkomsten av de många synonymerna till hasch och marijuana kan hänföras till denna förklaring och menar att, eftersom haschbruk är kriminaliserat och socialt sett lågt värderat, skapas en grogrund för uppkomsten av ord som inte förstås av oinvigda och som kan användas någorlunda obehindrat. "Känslan av att syssla med något 'hemligt' och 'mystiskt' underlättar uppkomsten av en vokabulär som bara förstås av invigda" (s. 124). Ett indicium på detta är, menar Nelhans, att den amerikanska cannabisvokabulären, som till viss del påverkat den svenska i form av direkta översättningar (t.ex. *high* – *hög*; *grass* – *gräs*; *stoned* – *stenad*) även skiljer mellan brukarens "önskvärda och icke önskvärda sociala kontakter med hänsyn till om dessa använder droger och instämmer i gruppens värderingar. De som instämmer kallas "good heads", "pot heads" etc., medan den som inte instämmer kallas "square". Den

hierarki som på detta sätt avspeglas i språket har också uppmärksamats av den polske juristen Podgórecki (1973)¹; vars informanter som utgjordes av internerade brottslingar, gjorde indelningen *people* och *suckers*, dvs. ”bra” respektive ”dåliga” individer. Det var också tydligt att denna indelning inte var en produkt av fängelsevistelsen i sig utan en överföring från den kriminella subkulturen utanför murarna.² Också Maurer (1981) påpekar att de olika typerna av argot inte bara är specialiserade former av språket utan återspeglar framförallt subgruppens livsstil och är ”keys to attitudes, to evaluation of men and society, to modes of thinking, to social organization”.

Mallik (1972:27) påpekar, i sin studie av den undre världens språk i Calcutta att hans informanter uppgav inte mindre än 24 olika ord för ’flicka’, vilket han menar kommer sig av att ”the language of the criminal world [with some exceptions] is essentially a male’s language”. Halliday (1978) diskuterar, vilket framgått ovan, de sociologiska aspekterna på subgruppens språk men betonar också den verbala leken, ”verbal competition and display”, vars upphov Rodríguez González (1989:143) tolkar som ett behov av ständig förnyelse. Varken ”hemliga språk-teorin” eller de sociala attityderna kan dock förklara överlexikaliseringen i sig. Halliday antar att det ständigt återkommande temat i litteraturen kring kriminella gruppers språk, dvs. ”hemliga språk-teorin” framförallt är ’folk antilinguistics’ – in members’ and outsiders’ explanations of the use of an antilanguage”. Den hemliga eller sociala språkfunktionen, menar han därför (1978: 571ff.), spelar stor roll för språket i bruk, jargongen, men är knappast en avgörande faktor för de språkliga uttryckens uppkomst i sig.

¹ Citerad hos Halliday (1978).

² I fråga om denna hierarki visade det sig att det fanns en viss mobilitet. Det fanns två typer av ”people” och tre typer av ”suckers”. Hierarkin fungerade dock i princip som ett kastsystem och innebar att den som en gång rankats högst bland ”people” erhöll denna position för alltid, och den som rankades lägst bland ”suckers” alltid stannade kvar inom denna kast.

2.3.3. Det euforiska ordförrådet

En förklaring till de många synonymerna i narkotikaslangens är troligen att de ger uttryck för ett känslomässigt förhållande till drogen i sig (jfr motsättningen *pliktuppfyllelse – njutningslystnad* ovan). Inte minst bör man räkna med att drogernas euforiserande verkan utgör grogrund för ett synonymöverskott, och det faktum att individen kan utveckla ett intensivt och ibland livslångt förhållande till dem. Goldberg (1999:5) påpekar att narkotika och narkotikamissbruk i stor utsträckning förknippas med "dependency, euphoria, losing control, forgoing duty, giving in to base instincts and seeking pleasure". Samma överlexikaliseringsfinns för övrigt sedan länge i slangordförrådet för alkohol och berusning (se t.ex. Pred 1990), och många uttryck ur alkohol- och berusningssfären har lånats in i narkotikaslangens eller fått parallella uttryck där.

Som exempel på lån från alkohol- och berusningssfären i svenskan kan nämnas *dram* för 'sup' (*SAOB*) men också för 'narkotikainjektion', och som parallell finns *rusblomma* 'rödbrusig fläck i ansiktet till följd av alkoholmissbruk', som fått motsvarighet i narkotikaslangens i uttrycket *tjackrosor* 'röda utslag i ansiktet till följd av orena injektionsverktyg'. En annan typ av parallell bygger på bruket att utifrån uttryck för intag av alkohol och narkotika göra en kronologisk indelning av missbruket, som i *morgonlökare* 'första supen på dagen' och *morgonfix* 'första narkotikainjektionen på dagen' samt i *sängfösare* 'sista supen på kvällen' och *godnattsil* 'sista narkotikainjektionen på kvällen'. Språkliga övergångar från alkohol- till narkotikaslangens är förmodligen universella. Abel (1984; 1985), som studerat både alkohol- och narkotikarelaterade ordförråd, noterar samma utveckling i engelskan. Han påpekar:

In many cases, the drug culture has adopted the slang language of alcohol (rather than vice versa). All the same, alcohol-related slang generally differs from drug slang in that very little secrecy is connected with taking alcohol and so alcohol slang does not have the same narrow "in-group" flavour (1985:xv).

Kriminalitet och drogmisbruk har också sedan gammalt varit förknippade med varandra.¹ Den rika förekomsten av drogrelaterade ord (tobak-, snus- och brännvinsord) som finns i äldre uppteckningar av förbrytarspråk kan eventuellt ses som en indikation på den roll som njutningsmedlen spelat för dessa grupper. Ett antal av uttrycken känner vi dessutom igen som modern narkotikaslang, t.ex. *hars* 'tobak' (Palm 1910, Bergman 1934), 'typ av cannabis'; *harsa* 'röka tobak' (Palm 1910), 'röka hasch'; *harsare* 'tobaksrökare' (Palm 1910) 'haschrökare'; *knaster* 'tobak' (Palm 1910, Bergman 1934) 'cannabis'; *punn* (Bergman 1934); *punnhak* (Bergman 1934) 'knarkarkvart'; *sne* 'kraftigt berusad' (Bergman 1934), 'under inflytande av obehagligt narkotikarus' *tyaltöja* 'röka tobak' (Etzler 1944; Gjerdman 1947a,b; Johansson 1977), 'röka hasch'.

2.3.4. Från förbrytarspråk till narkotikaslang

Eftersom narkotikaslangens beskrivs både som en socialt sammanhållande gruppspråksvarietet med kriminella förtecken och som ett språk som i stor utsträckning refererar till mycket specifika rusupplevelser, kan den antas ha ett stort symbolvärde, som dock kan vara svårt att komma åt att beskriva. Narkotikaslangens är dessutom inte homogen utan skiktad på så sätt att den ofta uppvisar många olika slags källor och föreställningar. Man kan säga att narkotikaslangens som helhet uppvisar flera olika *stilar*. Till exempel urskiljer drogforskaren Blum (1965:88) två typer av språkbruk kring de psykedeliska drogerna, dels de som hämtas från musik-, beat-, hippie- och kriminella miljöer och som i allmänhet betecknas som drogargot. Till denna typ hör, menar han, uttryck som *high* 'det euforiska tillstånd som drogen ger', *turn on* 'att ta drogen', *contact high* 'sympatireaktion som gör att man känner sig 'hög' bara genom umgänge med personer som tagit narkotika', *cool* eller *cool it* 'att vara eller göra något på ett

¹ Riksgenomsnittet för hur många interner på landets fängelser som på 1990-talet är narkomaner ligger på 75–80 procent (Åhs, Stenberg & Svanström 1992).

för gruppen acceptabelt sätt', *joint* eller *stick* 'marijuanacigarett', *pot* eller *grass* 'marijuana', *lid* 'en ask el. likn. som innehåller marijuana', *hung up* 'att ha problem och svårigheter', *come down* 'komma till den punkt där ruset börjar avklinga' etc. Den andra kategorin, menar Blum, utgörs av den "intellektuella och i allmänhet "konformerande typen", vilken innefattar ord som *transcendental*, *guru* etc. Båda dessa stilar används dock parallellt och spänningen mellan dem gör att ordförrådet som helhet får en speciell karaktär. Inte minst bidrar blandningen av polysema uttryck (metafor och metonymi), lån från inhemska varieteter (rommani och månsing) och lån från främmande språk (engelska, danska och mer exotiska språk) tillsammans med den fackspråkspräglade jargongen till att narkotikaslangens olika stilar utgöra en *slanggenre* med stor spännvidd. Begreppet *genre* 'stilart' kan syfta både på innehållsliga faktorer och stildrag av olika slag. Genre används dock sällan i lingvistiska sammanhang utan har i princip varit förbehållet de konstnärliga verksamheterna, framförallt musik och litteratur. Begreppet kan dock ha viss relevans i fråga om stil även i samband med gruppspråk, på samma sätt som Bjurström & Lilliestam (1994:212) menar att genrebegreppet i musikteorin sammanför de musikaliska och sociala aspekterna av stilbegreppet. Narkotikaslangens olika stilar kommer att diskuteras närmare i kapitel 9.

De skillnader som framförallt är utmärkande för fackspråk i förhållande till allmänspråk och slang är i princip innehållsmässiga och utmärks av specialbetydelser av olika slag. En allmän uppfattning är också att fackspråket, eller för den delen vetenskapens språk, till skillnad från vardagsspråket eller slangen inte är tvetydigt eller oprecist. Man föreställer sig också gärna att nya fackuttryck prövas innan de blir allmänt vedertagna (se vidare kap. 3). Som framgick ovan utmärks dock orden både i allmänspråket, fackspråket och slangen av samma formella bildningsprinciper. I fråga om lån från främmande språk är det framförallt engelskan som influerar narkotikaslangens. Det har främst att göra med att missbruk och missbruksmönster sprids från engelsktalande delar av världen till vårt land och att engelskan generellt har stort inflytande över andra språk. Det har

också nämnts ovan att engelskans inflytande är särskilt påfallande i fråga om vissa narkotikatyper. Svenskt slangspråk i allmänhet har också, som redan diskuterats, lånat många uttryck från inhemska varieteter som rommani och månsing. Dessa ord har då kommit via förbrytarspråket. Eftersom narkotikaslangens beröringspunkter med förbrytarspråket på grund av vissa narkotikakulturers koppling till den kriminella världen och för att narkotikamissbruk i sig självt är kriminaliserat, kan man säga att narkotikaslangens i princip överlappar med förbrytarspråket men har en *specifik tyngdpunkt*.

Flera av de slanguttryck som betecknar narkotika och har kommit via förbrytarspråket har där tidigare haft (och har fortfarande) andra betydelser. Det är då ofta fråga om ord som i narkotikaslangens fått utvidgad betydelse ur förbrytarspråkets synvinkel och inskränkt eller specialiserad betydelse ur narkotikaslangens synvinkel. Ett sådant exempel är ordet *tjack*, som länge varit ett rommani-/månsingord som betytt 'handelsvaror' i allmänhet, som i "han kamma tjacket i dy läddiker" 'han hade varorna i två väskor' (Etzler 1944). Ordet *tjack* går tillbaka på tyskans *schachern* (av hebreiskans *sacha'r*).¹ När det upptogs i månsing/förbrytarspråket fick 'varor' ofta bibetydelsen 'stöldgods' (jfr *tjacka* 'köpa' och *intjack* först i betydelsen 'inköp', sedan för 'inbrott'; (jfr också *köpa billigt* eller *shoppa* för 'stjåla' i modernt förbrytarspråk). I narkotikaslangens har innebörden i *tjack* inskränkts ytterligare för att stå för en specifik vara, nämligen amfetamin. För den breda allmänheten torde dock *tjack* främst förstås som ett generellt uttryck för 'narkotika', medan argotbetydelsen '(stöld)gods' är mindre känd.² Även uttrycket *pulver*, som kan uppfattas som "narkotika i pulverform" har i drogslangens den mer inskränkta betydelsen 'amfetamin'. Man kan anta att ju frekventare ett uttryck är, desto större förutsättningar har det att utveckla flera betydelser. De amfetaminrelaterade uttrycken tillhör den ojämförligt största gruppen i svensk drogslang, vilket beror på att amfetaminpreparaten under lång tid

¹ Se Bergman (1964), *Slang och hemliga språk*, s. 49.

² Enligt resultaten av en enkätundersökning om studenters (i nordiska språk) kunskaper i drogslang som jag utförde 1998.

har stått för lejonparten av det tyngre missbruket i landet (se Bergström 1997:34).

Ur det utvecklingsperspektiv som antytts ovan, bland annat i fråga om att rommaniinslaget i argot till stor del tunnats ut i och med narkotikans inträde i de kriminella grupperna, kan också nämnas att även Bondessons informanter på tidigt 1970-tal uppgav att de språkliga uttryck (med stort rommaniinslag) som ingick i hennes undersökning under denna tid ansågs användas endast i ringa omfattning (1974:226). Hon påpekar dock att informanterna saknar vana att diskutera detta "subtila ämne", eftersom språket i hög grad är en del av socialisationen och därför tas för givet. För att undvika missförstånd använde hon därför den mer neutrala termen *slangord* istället för *argot* när hon riktade sig till informanterna. Av de termer som Bondesson testade sina informanter på utgjordes omkring sju procent av narkotikarelaterade uttryck. Förutom dessa fanns ord för angiveri (*branda, golare*), ordningsmakten (*bängen, nerslag*), fängelset (*durksväng*), prostitution (*gnoa*), pengar (*lovor, helsläng*), mord (*mula*), rymning (*naschen*), och häleri (*läggning*) m.fl. Man kan utgå ifrån att uttryck för pengar, polisaktiviteter, angiveri och stöld av naturliga skäl har varit frekventa i alla kriminella kretsar, både förr och nu. Definitionen av begreppet *subkultur* och *subkulturers språk* blir i och med spridningen av subkulturella karakteristika i majoritetskulturen dock allt mer komplicerad och kräver därför mer grundliga överväganden än vad t.ex. begreppen *förbrytare* och *förbrytarspråk* gjorde förr.

Begreppet *subkultur* har här ovan ibland använts i syfte att ställa vissa grupper i samhället, här speciellt de narkotikamissbrukande grupperna, i relation till en majoritetskultur. Med begreppet avses i allmänhet en grupp individer som i socialt, yrkesmässigt eller etniskt avseende uppvisar för dem gemensamma attityder, associationer, språk- och beteendemönster. Vissa subkulturer kan, vilket också nämnts, diskuteras i termer av samhällsmarginalisering. Subkulturen existerar därför i form av ett sammanhängande, socialt mikrosystem som i något avseende skiljer sig från majoritetssamhället. Man kan avgränsa subkulturer på olika sätt. Jag ansluter mig till Kalderstam (1979), som

anser att avgränsningen måste ske utifrån subkulturens bas (t.ex. centrala aktiviteter, gemensamma intressen, problem, traditioner etc.). Denna avgränsning kan då ske utan att man närmare behöver undersöka subkulturen ifråga. Är subkulturens bas kriminell kan man också beteckna subkulturen som kriminell. I majoritetssamhället existerar parallellt ett flertal subkulturer som sinsemellan skiljer sig åt genom olika kulturella index. Kriminella subkulturer, å andra sidan, överlappar i olika grad med majoritetssamhället, men skiljer sig likväl från detta genom sin "parasitiska karaktär". Enligt Maurers definition (1981) utgör de tillsammans *the underworld*.

Den undre världen är dock i sig själv en komplicerad social struktur i fråga om yrkesmässig diversifiering och status (Lindsmith & Strauss 1956:669). I de flesta grupper är grupp känslan observerbar och finner uttryck i gemensamma föreställningar och vanor, men framförallt i språket. De språkliga mönstren antas på så sätt också spegla gruppens livsstil och traditioner. Maurer (1981:261) påpekar t.ex. att när en professionell ficktjuv lär upp sig i "yrket" är hans första kontakt med tekniken språket:

More than that, he constantly thinks of his occupation in terms of that language and discusses his work with other pickpockets in terms of their common language. In other words, his entire occupational frame of reference is both technical and linguistic, and the language is fundamental not only to the perpetuation of the craft of thievery but to its practice.

Förbrytarspråk som begrepp kan både historiskt och synkront ses som en mosaik av många olika kriminella grupper centrala ordförråd. Andra uttryck för den undre världens vokabulär är *fängelsespråk* eller *kåksnack*. Engelskans motsvarighet är *prison slang*, som enligt Bentley och Corbett (1992) "is composed of words and meanings used in prison. They are divided into categories based on the major aspect of prison existence". Några av Bentley och Corbetts kategorier visar sig också vara etniskt differentierade men till en av huvudkategorierna hör narkotika-slangen. För övrigt torde dock gälla, i USA som i Sverige, att en mycket stor del av den totala brottsligheten har narkotikaan-

knytning.¹ Det verbala språket fungerar, oaktat spridningen till majoritetskulturen, ofta som hjälpmedel när det gäller att identifiera en person som "inne" eller "ute" i förhållande till subgruppen (Kalderstam 1979:77). Det lärs ut under utövandet av yrkesmässig kriminalitet och används, inte i första hand för att dölja förhållanden utan för att stärka gruppens identitet gentemot majoritetssamhället. I princip rör det sig om ett antal specialtermer som flätas in i vardagsspråket, dvs. ett speciallexikon. Kalderstam (ibid.:78) påpekar att många av dessa termers betydelse inte utan svårighet beskrivs med hjälp av vardagsspråket på grund av de otympliga omskrivningseffekter det skulle föra med sig, då den beskrivna aktiviteten eller färdigheten inte återfinns inom den omgivande kulturen. Många gånger är de initierade gruppmedlemmarna inte ens medvetena om att de använder argot. På så vis föreligger en viss skillnad mellan *argot* och *slang* då bruket av specialistspråk inte alltid kan sägas bygga på något medvetet stil- eller kodskifte. Kalderstam menar dock att färdighet i argot inte nödvändigtvis bevisar tillhörighet i subgruppen. Det räcker t.ex. inte med att lära sig *orden* och deras betydelse utan också att språket används på rätt sätt, med rätt betoning och framförallt i rätt sammanhang, eftersom "attributen är många fler än språket, och en subkulturmedlem känner omedelbart igen en likasinnad, många gånger till och med innan denna fått en chans att öppna munnen" (ibid.:79). Det går därför knappast att "spela sig in" i en subkultur.

2.3.5. Signalsystem, gruppen och kampen om språket

Traditionellt har kriminologerna räknat med två parallella signalsystem, ett verbalt och ett icke-verbalt, som viktiga indikatorer på

¹ Kriminalitet och drogmisshandlingar hör ofta ihop, och kriminaliteten föregår oftast (kanske i motsats till gängse uppfattning) drogberoendet. I vissa studier har de undersökta missbrukarna visat sig ha anhållits av polisen minst en gång innan de börjat använda droger (se t.ex. Walters 1990). Vissa undersökningar tyder också på att livstidskriminella och narkomaner utgör samma kategori av människor (Bergström 1997).

kriminalisering och kriminella subkulturer, nämligen bruket av *argot* och bruket av *tatueringar* (se t.ex. Graven 1962). Tatueringar fungerar som synliga tecken på tillhörighet till en viss subkultur, påpekar Bondesson (1974:250), och liksom argot har de ofta signalerat att en person som bär dem kan klassificeras som tillhörande en viss grupp.¹ Tatueringar har länge förknippats med bl.a. sjömän, luffare och personer som suttit i fängelse. Benägenheten att använda argotuttryck sammanföll i Bondessons undersökning också i hög grad med benägenheten att bära tatueringar. Idag, när tatueringar i stor utsträckning är mode i västvärlden och spridd i majoritetskulturen, fungerar tatueringarna inte på samma sätt som signal för grupp tillhörighet. Möjligtvis har dagens tatueringar ett eget symbolvärde men mera som tecken på *individens* frihetslängtan, protest, provokation eller liknande (se t.ex. Svensson 1998:35ff.). Också en viss del av förbrytarspråkets uttryck lever ett liv utanför de kriminella grupperna, åtminstone i den meningen att gemene man har en passiv kunskap om dem, oftast förmedlad genom film och litteratur. Detsamma gäller den mer specifika narkotikaslangens ur vilken uttryck som t.ex. *flumma*, *flummig*, *flippa ut* och *hög* i så stor utsträckning införlivats i det svenska allmänspråket att man knappast längre reflekterar över dess ursprungliga specialbetydelser, t.ex. i sammansättningen *flumpedagogik* "utan krav på fasta kunskaper" och *utflippad* "(vard.) utan självkontroll" (SAOL).

Ett intressant perspektiv på språket som signalsystem är frågan om vem som skall anses äga tillträde till detsamma. Generellt sett är detta en fråga om förhållandet mellan subgrupp, språk och majoritetskultur. Antoniusson (2000) diskuterar frågan om hur narkotikamissbrukare förhåller sig till att grupper som representerar majoritetskulturen använder narkotikaslang. Specifikt diskuterar hon detta utifrån mötet mellan narkomanen och narkomanvården och pekar på att vårdpersonalens bruk av

¹ Bondesson redovisar att 56% av de internerade, 53% av de kvinnliga ungdomsvårdsskoleeleverna samt 39% av ungdomsfängelseeleverna var tatuerade på 1970-talet. Totalt sett tillkom 10% av alla tatueringar på anstalt, för vissa grupper ända upp till 65%.

narkotikaslanguttryck bemöts med blandade känslor hos narkomanerna, ibland mycket negativa. Detta kan ses som en reaktion på majoritetskulturens oönskade intrång i subgruppen men också som en föreställning om att majoritetskulturen skall representera en alternativ värld, vara förtroendeingivande, objektiv och pålitlig. Vårdpersonalen å sin sida uppvisar också olika inställning till slangbruket. Vissa menar t.ex. att det kan inge förtroende och förenkla relationen mellan vården och narkomanen, medan andra menar att språket, som är en del av det sociala beteende som vården skall *lära ut*, inte skall vara subgruppens språk utan måste överensstämma med majoritetskulturens värderingar. Eftersom många slangord är metaforer och därmed ofta har en annan innebörd i narkotikaslangen än i allmänspråket, kan "olämpliga uttryck" oavsiktligt utlösa negativa reaktioner. T.ex. betyder uttrycken *panna* och *macka* 'amfetamininjektion' i narkotikaslangen men är ju också vanliga allmänspråkliga ord. "Orden" påpekar en av Antoniussons (2000:111) informanter från vårdsidan,

har en jättestor betydelse för dom [narkomanerna]. När jag jobbat på institution så blev en av klienterna rent tossig när jag frågade om han ville ha en macka. Jag fick en jävla reaktion 'kom inte här och bjud mig på mackor!' Så det skall man nog vara litet försiktig med. Det finns tillfällen då vissa har reagerat. Jag tror att jag tänker på det, en varm macka kan jag säga, men om jag pratar med en amfetamist [sic] så skulle jag nog tänka mig för.

Detta visar på ett påtagligt sätt hur förknippat språkbruket är med subkulturen och livsstilen och hur medvetenheten om slangordens signaleffekt och innebörd påverkar dem som kommer i kontakt med det. Språket blir i hög grad gränsmarkerande. Ett överskridande av gränsen kan i vissa fall tolkas som utmanande i den meningen att subgruppens språkmonopol upphävs, dvs. att sarspråk omvandlas till allmänspråk. Det är sådana processer som ofta resulterar i att narkotikaslang så småningom hamnar i allmänspråket där dess slangstatus försvagas, vilket i sin tur resulterar i att nya slanguttryck måste myntas för att subgruppens exklusivitet inte skall undermineras. En vårdare i Antoniussons undersökningsgrupp, som uppger sig förut ha undvikit att an-

vända narkotikaslang inför klienterna men som sedan medvetet börjat markera sitt oberoende gentemot subgruppen genom att ta språket i besittning, uttrycker sig på följande sätt (Antoniusson 2000:110):

Min tvekan till att använda slang berodde kanske på att gammal personal sa att man inte bör använda det. Dom ville väl att man skulle vara en god förebild. Men det var ju till och med så att man inte kunde säga *panna* och *macka*. Det tyckte jag till slut blev löjligt för det är ju knarkarvärlden som har tagit in svenskan till sitt språk och gjort om det till knarkslang. Jag tycker att man skall ta tillbaka det! En panna är min själ en panna, det är inte amfetamin och en macka är inte heller amfetamin! En macka är en smörgås. Alltså hederlig svensk slang.

2.3.6. Tidig narkotikaslangsforskning

Den svenska narkotikaslangens centrala delar, dvs. det direkt narkotikarelaterade ordförrådet, har i huvudsak etablerats under en tidsperiod om ca 50 år och är således ett ungt ordförråd jämfört med till exempel amerikansk narkotikaslang. Redan i början av 1920-talet är narkomanernas subkultur väletablerad i USA och deras språk, *the addict's argot*, föremål för socialpsykologiska studier. Den tidigaste systematiska undersökningen gjordes i Chicago av psykologen och läkaren Alfred Lindesmith på tidigt 1930-tal och publicerades strax därefter av Maurer i artikeln *Junker lingo, a by-product of the underworld argot* (Maurer 1933; 1981).

De upptecknade ordförråden från denna tid är av naturliga skäl ganska magra. Dels var det inte fråga om något massmissbruk av våra dagars omfattning, dels var de substanser som missbrukades ännu inte så många. En ytterligare faktor var att den "narkomana världen" var ytterst svårtillgänglig för utomstående. I dag är, som diskuterats ovan, ordförrådet i såväl Maurers undersökningar som i mitt material kända även i majoritetskulturen, mycket beroende på den kriminella subkulturens gradvisa upplösning och språkets exploatering i media. På 1930-talet tillhörde narkotika-

slangen enbart den kriminella subkulturen och var okänd för den stora allmänheten. "There exist", ursäktar sig Maurer (1933:28),

I feel sure, a much more extensive means of communication among those addicted to this vice and the men who supply the drugs, but it remains for someone with more fortitude than I to uncover it in its entirety

Denna brist till trots, fick Maurer beröm för sina resultat av en erfaren kåkfarare:¹

While it is true, as Mr. Maurer states, that the narcotic addict and the peddler of drugs are extremely reticent creatures who build up a wall of secrecy which is very difficult to penetrate, it is likewise true that the average addict or peddler is a vastly illiterate person whose linguistic needs are quite adequately supplied by a few hundred words. Perhaps two hundred of these are terms which pertain largely or wholly to drugs and their use: and Mr. Maurer has done well indeed to discover so many of them. After twenty years of association, off and on, with drug-addicts, I can assure him that his vocabulary is fairly accurate and comprehensive (Nelson 1933).

Maurers språkbeskrivande insatser i den undre världen resulterade med tiden i en mängd artiklar som publicerades i olika tidskrifter, och han återkom flera gånger till narkotikaslangen som utvecklades snabbt under 40- och 50-talet. I och med att narkotikan blev mer och mer synlig i det amerikanska samhället började nu många sociologer, psykologer och lingvister att visa stort intresse för de narkotikamissbrukande grupperna. Att studera dessa subgruppers typiska språkbruk var, antog man, ett sätt att närma sig deras föreställningar och idévärld.

¹ Personen i fråga, Victor Folke Nelson, var författare till professionen men avtjänade för tillfället ett straff på Sing-Sing-fängelset. Till sin förvåning upptäckte Maurer att denne man i nästa nummer av *American Speech* (1933:3) publicerat en artikel med titeln "Addenda to Junker Lingo". "There are many minor variants of the terms culled by Mr. Maurer", påpekar Nelson, "but in the main he has succeeded in presenting the backbone of the argot employed by American drug-addicts. That he has done so is greatly to his credit, if we consider the difficulties involved, and it indicates a far greater fortitude on his part than he is willing to admit" (s. 34).

Out of the interaction within this subculture a special language, or argot, has arisen which reflects the special concerns of the addict: for example, the peddler from whom he buys is a "connection", a doctor who prescribes drugs is a "right croaker"; a disruption of distribution channels by arrests is a "panic", a person who is experimenting casually is a "joy popper" with an "ice cream habit"; a full-fledged addict has a "Chinaman" or "monkey on his back"; a person who goes off drugs suddenly without medication "kicks his habit cold turkey"; one who sniffs the drug is a "snorter"; one who uses it hypodermically "shoots it" and is either a "skin shooter" or a "main liner" (Lindesmith & Strauss 1956:678).

Lindesmith & Strauss (ibid.) tillägger också:

It is a significant sociological fact that the American drug user has developed a rich and varied argot, whereas European addicts apparently have not. This, of course, is because there is what we may call an "addict culture" in the United States – a subculture that, like other subcultures, has a tradition, a philosophy, norms and codes, and means of renewing itself through the recruitment of new members as the habit spread.

Förutom att alkoholspråket i stor utsträckning påverkat narkotikaslangen finns det också exempel på språkliga övergångar mellan olika sorters narkotikavokabulär. Maurer (1938) påpekar till exempel att när opiummissbruket i USA drastiskt gick ner i och med den nya narkotikalagstiftningen, (Harrison Narcotic Act 1914) flyttades opiumvokabulären till injektionsdrogssfären med en viss betydelseförskjutning som följd.¹ Förklaringen till denna okomplicerade övergång är troligen att de aktiviteter som språkligt reflekteras i narkotikaslangen är begränsade och rör sig inom relativt fixerade begreppsält. Begränsningen gäller både substansernas form, oftast i pulver-, tablett- eller vätskeform, och administration av drogen som naturligt inskränker sig till injicering, rökning, sniffning och oralt intag. Den tidiga amerikanska narkotikalagstiftningen fick också andra följder. Genom att opium kriminaliserades letade sig snart nya narkotikatyper ut på marknaden efter en tid. Dessa droger, ofta andra slags opiater, först

¹ Man uppskattar att det enbart på Manhattan i New York fanns ca 25 000 opiumrökare i slutet av 1800-talet (Jonnes 1999:31).

morfin, sedan heroin, drog till sig nya grupper av missbrukare.¹ De lönnliga opiumhålorna ersattes av mer vitala och synliga drogsccener och efter hand uppstod gatumissbruket samtidigt som narkomanerna blev allt yngre. Narkotikamissbruk blev en gruppaktivitet där språket fick en central och sammanhållande roll. "Once arrived", påpekar Jonnes (1999:58),

the newcomers hung out in poolrooms, brothels, gambling houses, and dubious dives, where they made new friends who urged them to have a "blow" or "shot". Most started using drugs as a way of cementing new friendships and being part of a new crowd. Once addicts, they took up the drug culture's argot - still full of Chinese opium-smoking terms - and values of hedonism and self above all.

Narkotikaslangens ordförråd har inte, vilket torde ha framgått ovan, i någon nämnvärd omfattning studerats i Sverige. Ett undantag är Bassinis *Narkotikaslang. En språkstudie i Storstockholmsområdet* (1993), en ordlista som är resultatet av intervjuer med polis och missbrukare, gjord som specialarbete på Polishögskolan. Även Holmén (1997) kan återigen nämnas här, även om inte heller han kan sägas *studera* narkotikaslangens i annat avseende än att lista och förklara orden. De flesta allmänna slangordböcker innehåller också ett antal narkotikaslangtermer, men termerna har aldrig satts i relation till språkvetenskapen i snävare mening. Förutom att narkotikaslang i viss mån redovisas och diskuteras i den sociologiska litteraturen används den oftast som krydda i film och litteratur, särskilt i deckare och polisromaner (se t.ex. Hansen 1991; 1992; 1996, Persson 1981 etc.), där den fyller samma funktion som rommani gjorde tidigare. Möjligen har de missbrukande subkulturerna ansetts vara alltför begränsade och termerna därför ointressanta.

Fram till andra världskrigets slut fanns i Sverige i princip bara ett visst missbruk av morfin som injicerades samt av uppiggande medel och bantningstabletter som innehöll amfetamin. Det handlade dock om enstaka personer som fastnat i ett beroende,

¹ Se Jill Jonnes (1999) för narkotikamissbruksutvecklingen i USA, från 1890–1990-tal.

vilket betraktades som ett "tämmligen begränsat medicinskt problem och en ensak mellan läkare och patient" (Nordegren & Tunving 1993). Denna inställning levde delvis kvar ända in på 1960-talet då narkotikamissbrukarna i första hand betraktades som *sjuka* och i behov av vård (Kassman 1998:5). Detta avspeglade sig tydligt i narkotikakontrollförespråkarnas retorik; man talade om det ökande missbruket som en *epidemi* (se vidare om detta begrepp i kap. 3) och att den mest effektiva åtgärden skulle vara att strypa tillgången på narkotika. Först 1988 kriminaliserades "eget missbruk" i Sverige. I kretsarna runt vissa kulturpersonligheter fanns ett visst kokainmissbruk runt 1920-talet, men någon större spridning fick bruket aldrig och gjorde inte heller, så vitt man kunnat se, några större språkliga avtryck med undantag för några enstaka ord (se avsnitt 6.1.1).

Under senare delen av 1940-talet, dvs. efter andra världskrigets slut, hade dock utvecklingen i Sverige på vissa punkter hunnit ifatt den amerikanska, och det uppstod en ny typ av missbruk i landet. Det nya missbruket var "gängbaserat med viss ideologisk och kulturell överbyggnad" (Nordegren & Tunving 1993:316). I det litterära sällskapet Metamorfos (se t.ex. Stenberg 1983) samlades en blandning av utslagna och intellektuella, vissa med kunskaper i farmakologi och stort intresse för narkotika. Det var i denna grupp som man övergick från att ta tabletter genom munnen till att lösa upp och injicera dem i blodet. Från denna grupp spred sig injiceringen av centralstimulantia till en större grupp av utslagna och kriminella. Man kan anta att denna övergång, från enskilt missbruk till missbruk i kriminella grupper, var utgångspunkten för narkotikaslangens *argotisering*, dvs. resultatet av en social övergång. Av de skäl som nämndes ovan går det knappast (med några få undantag) att spåra någon narkotikaslang från tiden före andra världskriget i svenskan. Dels var missbruket inte särskilt omfattande, dels saknas skriftliga belägg, vilket ofta är fallet med ordförråd som traderas muntligt i slutna grupper. Den svenska narkotikaslangutvecklingen kommer mer ingående att beskrivas i kap. 4–8 i samband med den historiska översikten över missbruket av de olika substanserna.

2.3.7. Narkotikakulturens centralbegrepp

Eftersom språket i viss mån speglar den dramatiska livsstil som dominerar inom de kriminella grupperna har det ofta både intensitet och skärpa. Även i fråga om narkotikaslangan kan man utgå ifrån att det i första hand är gruppens aktiviteter och livsstil som karakteriserar dess centrala begrepps- och språkvärld. Efter som subgruppen är något så när urskiljbar kan man också anta att det föreligger ett antal specifika centralbegrepp kring vilka den verbala aktiviteten kretsar. Aktiviteter och samtal i gruppen rör nämligen nästan uteslutande narkotika "which is the organizational basis of the subculture" (Lindesmith, 1968:149). Detta bekräftas också av Nelhans (1969), Goldberg (1973), Kalderstam (1979), Svensson (1996) och Lindberg (1998) i de undersökningar som gjorts i olika typer av svenska narkotikamiljöer.

Antropologen Michael Agar (1973), som ur ett socialantropologiskt perspektiv undersökt en grupp heroinmissbrukare vid Lexington Drug Treatment Center i Kentucky, menar att den kulturella och språkliga verksamheten i gruppen i princip kretsar kring tre grundläggande begrepp. På grund av begreppens centrala ställning karakteriserar Agar dem som "starting points" för all verksamhet inom gruppen. Man kan också tala om dem som *organisatoriska*, då de avspeglar hur subgruppens dagliga liv är organiserat. Ur organisatorisk synvinkel ser Agar begreppens inbördes förhållanden som s.k. *prerequisite links*, som speglar en enkel och relativt begränsad cirkularitet. Följden eller resultatet av ett *event* blir i hans modell en förutsättning för nästa *event* i kedjan. Agars begreppsstruktur är i första hand utformad efter en heroinsubkultur men är applicerbar även på andra "narkomana världar", där de sporadiska missbrukarna eller missbrukare av "lätt narkotika" organiseras kring samma kärnverksamhet men t.ex. inte delar det tyngre missbrukets hela cykel (bl.a. i fråga om kriminalitet). De tre grundbegreppen i Agars modell är:

<i>hustle</i>	'skaffa pengar'
<i>cop</i>	'skaffa heroin'
<i>get off</i>	'injecera heroin'

Dessa grundbegrepp står för de mest centrala aktiviteterna i subgruppen. Därmed följer, enligt modellen (Agar 1973:21), att

A junkie *hustles* to get *bread* 'money'; he *cops* to obtain *stuff* 'heroin'; and he *gets off* to get *straight* 'not-sick'.

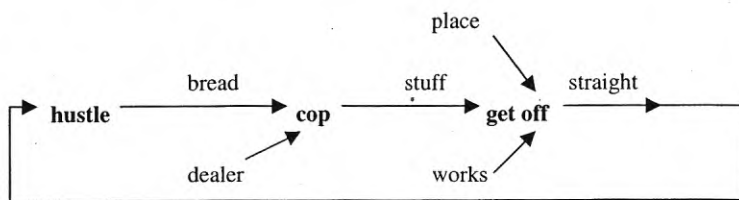
Den sekundära begreppsgruppen utgörs således av:

<i>bread</i>	'pengar'
<i>stuff</i>	'heroin'
<i>straight</i>	'som ger välbefinnande'

För att komma över narkotika behöver narkomanen en langare och för att sedan inta den behöver han/hon en lämplig plats samt verktyg avsedda för ändamålet, t.ex. en spruta, en pipa eller något annat. Dessa faciliteter utgör tillsammans nästa nivå i begreppsstrukturen.

<i>dealer</i>	'langare'
<i>works</i>	'verktyg'
<i>place</i>	'plats'

Begreppskedjan kan sammanfattas som i figur 2.

FIGUR 2. Agars begreppsmodell (Agar 1973:22).

2.3.8. Orden och begreppen

Agars *prerequisite links* kan liknas vid en modell över subkulturens "grottekvavn". Här ligger följaktligen också fröet till sub-

gruppens speciallexikon, *narkotikaslangen*. Narkotikaslangtermerna i mitt material kan i förhållande till Agars begrepp indelas i följande kategorier:

COP: uttryck för köp och försäljning av narkotika (man kan dock notera att i mitt material ingår endast uttryck för försäljning av narkotika, inte inköp).

GET OFF: uttryck för administration av drogen.

DEALER: uttryck för narkotikaförsäljare.

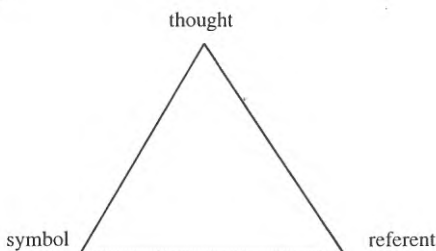
STUFF: uttryck för olika substanser och preparat samt för försäljningsmått, doser och förpackningar.

WORKS: uttryck för verktyg och tillbehör.

PLACE: uttryck för platser och tillhåll för narkomaner.

STRAIGHT: uttryck för tillstånd, upplevelser och symptom.

Förhållandet mellan ord och begrepp generellt har flitigt diskuterats inom språkvetenskapen och filosofin (t.ex. hos Saussure i termer av *det språkliga tecknets natur*).¹ En klassisk modell över detta förhållande är också Ogden & Richards (1953:11) semiotiska triangel, vars funktion är att spegla de tre komponenterna genom vilka betydelse uppstår: *symbol*, *referent* samt *thought* eller *reference*. I denna modell (figur 3) återges bara ett sekundärt samband mellan ord och det som orden betecknar, eftersom ordets funktion är att symbolisera tanken, *referensakten* (Cassirer 1993: 156).

FIGUR 3. *Den semiotiska triangeln.*

Ogden & Richards modell har kritiserats av Ullmann (1962:57), som menar att den genom att endast påvisa ordens relation till

¹ I *Kurs i allmän lingvistik* [1916]1970:93ff.

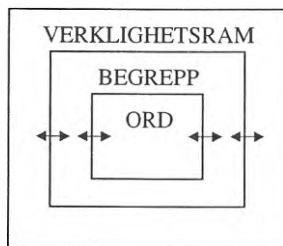
lyssnaren förbiser talarens utgångspunkt. Betydelse uppstår, menar Ullmann, i det reciproka och reversibla förhållandet mellan *name* och *sense* (s. 57), medan referenten måste anses ligga utanför den språkliga domänen. I Ullmanns terminologi speglar denna modell förhållandet mellan *name*, *sense* (och *thing*).¹

En viktig skillnad mellan Agars kognitiva modell ovan och utgångspunkten för min kognitiva analys är dock att ur en språkligt kreativ synvinkel måste Agars begrepp *cop*, *get off*, *dealer*, *stuff* osv. betraktas som tämligen konkreta, även om vissa av hans begrepp får anses vara metaforiska, medan min analys syftar till att med utgångspunkt i de språkliga uttrycken beskriva de idéer och symboler som genererats utifrån dessa verklighetsramar (se vidare avsnitt 3.1). Den kognitiva aspekten i min analys kommer därför att ligga på ett abstraktionsplan mellan verklighetsplanet och språkplanet, vilket, som angavs ovan, traditionellt benämns begreppsplanet. Till skillnad från Agars begrepp är de begrepps-system jag redovisar också symboliska i den meningen att den konnotativa, associativa och emotiva dimensionen är starkt framträdande och inte åtskilda från språkets betydelseplan som man ofta tänker sig. Detta är en följd av slangens generellt emotiva natur. Utifrån ett kognitivistiskt synsätt antar jag att en modell där begreppen och språket existerar inom ramen för verkligheten bättre förklarar förhållandet mellan den fysiska världen, den kategoriserande tanken och det verbala språket. Detta synsätt kan sammanfattas som i figur 4.

Samtidigt som subgruppens verbala aktivitet präglas av ett speciallexikon utgör detta naturligtvis bara en del av gruppmedlemmarnas totala ordförråd, inte minst därför att varje individ naturligt tillhör flera subgrupper. Det är dessutom vanligt att en och samma person kan ha många brottsliga funktioner samtidigt (Christie & Bruun 1985:105). Till exempel tillhör oftast missbrukare och langare samma klientel. Narkotikakulturens kärnvokabulär har många likheter med ”en Stockholms-nasares ord-

¹ Denna definition, menar Ullmann, måste dock expanderas i två riktningar, eftersom a) flera ord kan ha samma betydelse (synonymi), b) flera betydelser kan uttryckas med samma ord (polysemi).

förråd" (se 2.1.4 ovan), men har också ett stort inslag av mer teknisk fackterminologi, som t.ex. "järnvägssvenskan" (se avsnitt 2.1.4), genom att referera till en verklighet som är obekant för utomstående. En del av uttrycken kan betraktas som "efemära ordbildningar". Jämfört med de klassiska yrkesvokabulärens innehåll, dvs. specifika fackuttryck som kommunikationsunderlättande och gemenskapsfrämjande som "språket på Storstockholms Lokaltrafik" (se avsnitt 2.1.4), täcker narkotikaslangens innehåll och funktion in både den "yrkesmässiga" och den privata sfären samtidigt. I narkotikakulturen flyter dessa båda skikt ihop och tjänar en dygnetruntfunktion. Dessutom anpassar sig utformningen av kommunikationen i en social värld som bygger på illegal sysselsättning, påpekar Svensson (1996:305), efter de givna förhållandena, vilket gör att världarnas storlek begränsas. Språket i subgruppen blir i högre utsträckning än hos vanliga yrkesgrupper ett koncentrat av identitetsskapande och gruppsammanhållande symboler.

FIGUR 4. *Ord, begrepp och verklighetsram.*

Sammanfattningsvis kan följande sägas i fråga om narkotikaslangens i förhållande till vissa andra gruppspråksvarieteter som diskuterats ovan. I formell mening finns inga större skillnader i fråga om utveckling av narkotikaslang och allmänspråk. Vad som utmärker narkotikaslangens är framförallt att den består av ett litet speciallexikon, som refererar till vissa bestämda aktiviteter som pågår i en något så när avgränsad "värld". Narkotikakulturerens huvudsakliga sysselsättning är kriminaliserad, vilket innebär att språket i sociologisk mening räknas som *argot* och

inte alltid inbegriper något medvetet stil- och kodskifte på grund av den specifika socialiseringsprocess som gruppmedlemmarna genomgår. Därvidlag skiljer den sig till viss del från allmän slang. Vissa författare menar dock att slanguttryck (dvs. argot) ofta medvetet väljs bort i samtal med icke gruppmedlemmar (Kalderstam 1979) och att många subgruppsmedlemmar tycker illa om bruket av slanguttryck hos icke missbrukande grupper och miljöer som tillhör majoritetssamhället (Antoniussen 2000).

Distinktionen mellan drogslang och andra drogrelaterade termer är, vilket påpekades inledningsvis, naturligtvis inte alltid oproblematiskt. Detta har delvis att göra med drogslangens fackspråkskaraktär. Vissa gränsfall som man måste ta ställning till finns alltid. Till narkotikaslangens mest utmärkande funktionella drag hör den symboliska funktionen. Den är därför både intimiserande och diskriminerande (se avsnitt 3.1.2). Narkotikaslangens uttryck är i stor utsträckning också upplevelseförmedlande, både i fråga om rüsoplevelser och i fråga om normer och värderingar generellt. Ett exempel på gränsfall som jag nämnt ovan är de s.k. *body packer*-uttrycken för internationella narkotikasmyglare, som utgör ett flerspråkigt synonymkluster i AVENTINUS-materialet, och som innefattar både slangartade och icke slangartade uttryck som *bollbärare* och *sväljare* 'person som smugglar narkotika gömd i kroppen' i den svenska delen. Den avvägning jag generellt har gjort i fråga om de termer jag diskuterar i det följande är av narkotikahanteringsfaskaraktär. Jag har därför begränsat materialet till att endast omfatta ord som refererar till det s.k. *gatuledet* i fråga om narkotikahandling. Gatuledet inbegriper alltså inte produktion i större skala eller övrig narkotikarelaterad kriminalitet, som t.ex. smuggling. En annan avvägning jag gjort är att inte räkna generiska namn på narkotika som slanguttryck, även om t.ex. termen *ecstasy* kan sägas ha drag av slang. *Ecstasy* fungerar snarast som generiskt begrepp (se avsnitt 1.1.2–1.1.3 ovan) och används som definitionsbegrepp för slangtermerna *e*, *e:a*, *evert taube* etc. (se vidare i kap. 7).

De upplevelseförmedlande orden som förekommer i gatuledets slang utgörs ofta av metaforiska och associativa uttryck, som kan uppvisa olika *stilar*, men vars huvudfunktion tycks vara att skapa

sammanhang i de "narkomana världarna". Därför kommer metaforen och den metaforiska funktionens uttrycksprinciper att studeras mer ingående i det närmast följande kapitlet.

3. Metafor och metaforisk funktion

3.1. Metafor

3.1.1. Ord, föreställning och verklighetsram – en kognitivistisk modell

En viss inriktning inom den kognitiva semantiken kan, vilket antytts ovan, ses som en utveckling av den antropologiska forskning som företratts av Lévi-Strauss, Berlin m.fl., vilka bl.a. studerat principer för klassifikation. Detta gäller t.ex. Svahns (1991), Ernby's (1992 [1985]), och Edlunds (2000) avhandlingar som nämndes inledningsvis och som i olika grad tillämpar kognitivistiska metoder. Klassifikationen inbegriper namngivningen av föremål och andra ting förknippade med kulturellt avgränsade förhållanden och verksamheter: folkliga namn på gräs, fisk och fiske, samt säl och säljakt. Den kognitiva semantiken har framförallt intresserat sig för begrepp och begreppslika metaforer och har tillämpats i studier på mer eller mindre medvetna benämning- och namngivningsstrategier. Med *metafor* avses där både det språkliga uttrycket och begreppet – tankesystemet bakom det språkliga uttrycket. Två arbeten som har särskilda beröringspunkter med mitt eget forskningsområde skall här nämnas särskilt: Geeraerts (1996) och Trim (1997).

Trims analys av metaforer i drogrelaterade uttryck bygger på en kognitiv semantisk modell med anspråk på både universalitet och särkulturella förhållanden. Hans material, tidningstext på fem europeiska språk, innefattar tre kognitivt avgränsbara teman: 1) *produktion och distribution*, 2) *drogupplevelser* samt 3) *sociala attityder*. I Trims undersökning är dessa kategorier kognitiva i den meningen att vi uppfattar dem som distinkta klasser. Trims

undersökning avser i första hand språkliga uttryck som inte bygger på någon uppenbart medveten begreppsbildningsprincip utan som mer eller mindre spontant genererats utifrån vår förmåga att tänka metaforiskt, varför dessa metaforer ofta har motsvarighet i andra språk, dvs. är mer eller mindre universella. Förhållandet mellan det språkliga materialet och de tre klasserna är begreppsligt, och tolkningen av metaforernas innehåll är en analys av språkgemenskapens konventionaliserade tankemönster. Valet av metafor – ord – antas därför förmedla viss information om hur språkgemenskapen förhåller sig till det som omtalas. I Trims material kan två former av metaforer urskiljas, vilka ibland uppvisar mycket olika begrepps innehåll beroende på om avnämaren befunnit sig på eller utanför själva drogscenen. Denna iakttagelse kan jämföras med diskntinktionen *inifrån-utifrånperspektivet*. Trim utvecklar dock inte resonemanget tillräckligt långt för att tolka denna divergens. Han diskuterar metaforer som förknippas med produktion och distribution av narkotika, vilka omfattar ord som *storm* (distribution), *guld* (välstånd), *upphöjdhet* (makt) och *krig* (antidrogkampanj). Avsnitt 2, *drogupplevelser*, i Trims modell är naturligt behäftad med ett inifrånperspektiv, eftersom det är det avsnitt där slangen finns representerad: *go for a trip, euphoric lift, high, in-between rocket och fuel*. I avsnitt 3 i modellen, *sociala attityder*, hanteras begrepp som *smuts = olaglighet* ur ett utifrånperspektiv med motivering ”in order for an object to be in an acceptable state, it should be free and clean of any traces of dirt” (s. 258). *Smuts = olaglighet* omfattar endast exempel på avgiftning i fråga om droger: *Mi sono ripulita* ’I cleansed myself’; samt tvätt av svarta pengar: *drug smugglers turn \$100 bills into squeaky-clean assets*. Trims material täcker dock inte in smutsbegreppet i förhållande till inifrånperspektivet, som t.ex. i slanguttrycken *junk* och *shit* ’heroin’, där *smuts* har en motsatt funktion, nämligen att beteckna något i grunden positivt och åtråvärt (se kap. 4).

Geeraerts (1996) kognitivt semantiska undersökning om namn på belgiskt öl avser, till skillnad från Trims, att påvisa medvetna namngivningsstrategier. Det kognitiva hos Geeraerts är därför delvis av annat slag. De distinkta klasserna utgörs hos honom av

olika motiv för namngivning och medvetet valda retoriska grepp. Indelningen av namnen i klasser bygger på en abstrakt process, genom vilken den omfattande önamnsfloran härleds till en uppsättning föreställningar relaterade till den belgiska nationella identiteten. Namngivningens funktion är enligt Geeraerts en medveten strävan efter att skapa och upprätthålla denna identitet. Trims och Geeraerts analyser är i princip likvärdiga men skiljer sig åt på en viktig punkt. Medan Trim undersöker förhållandet mellan språk och verklighet tar Geeraerts analys sikte på förhållandet mellan språket och en projicerad verklighet, vilken tolkas och förklaras utifrån en relativt abstrakt verklighetsram, som en medveten symbolik med identitetsskapande syfte.

Om min egen kognitivistiska ansats kan sägas, att ordens förhållande till begreppen även här tolkas och förklaras mot bakgrund av en verklighetsram. Detta är, som hos Geeraerts, delvis en konsekvens av materialets natur. Drogslangen är ett ordförråd som kan sägas ha uppstått i en specifik subkultur eller i specifika delsubkulturer. Det polysema inslaget i drogslangen – metaforer och metonymer (se diskussion om distinktionen mellan dessa i avsnitt 3.1.5, 3.2 samt 3.2.1) tolkar jag som en delvis medveten benämnings- och namngivningsstrategi som är följden av ett slags kollektiv retorik. De föreställningar som de polysema begreppen förmedlar kan tolkas och förklaras utifrån ett inifrånperspektiv men mot bakgrund av en specifik, objektiv verklighetsram. Den retoriska dimensionen hos föreställningarna har här koncentrerats i de s.k. *symboldomänerna* (se avsnitt 3.2.3), som enkelt kan sägas representera ett antal generativa ideriktningar inom subkulturen. Analysmodellen för de polysema termerna kan övergripande beskrivas som följer:

- 1) Materialet består av ord (betydelser).
- 2) Orden är symboler för rådande föreställningar.
- 3) Föreställningarna tolkas utifrån en specifik verklighetsram.

Den kognitiva semantiken skall också ses i förhållande till mer traditionell metafor-teori vars detaljdiskussioner bör kunna tillföra den kognitiva semantiken flera viktiga redskap. Metafor-teorin

och dess utveckling kommer därför att inventeras i det följande. Innan jag går in på detta vill jag dock nämna något om en speciell funktion hos metaforiken i slangen som ofta förbises, nämligen dess roll som redskap för strukturering av känslor och upplevelser.

3.1.2. Strukturering av känslor och upplevelser

Det speciallexikon som narkotikaslangens utgör ligger till grund för de verbala aktiviteter som försiggår inom gruppen. Med hjälp av detta språk diskuteras, påpekar Åkerström (1993:4), vardagliga fenomen, såsom langarkontakter, metoder för intag av narkotika, nyheter etc. Dessa diskussioner, säger hon, "as I have experienced them, furthermore give an impression of status-measuring or verbal contest between participants".

Men den språkliga koden i narkotikakulturen fungerar också som ett redskap för strukturering av känslor och inre upplevelser som kan vara svåra att förmedla till utomstående. De uppstår i "an intense and ambiguous experience [...] signifies a commitment to the position of the drug-using group in question" (Blum 1965:20). Innebörden i de språkliga uttrycken kan ses som ett eko av kulturen och lärs in i redan etablerade grupper, ofta under överinseende av erfarna gruppmedlemmar (Svensson 1996; 2000). Den interna koden tillhandahåller därför en lexikaliskt definierad världsbild, som bildar norm för hur den ena eller den andra erfarenheten skall varseblivas och tolkas. Det man erfar och upplever genom narkotikan, säger Blum (1965), struktureras genom "learned expectations, strong motives and situational cues". En av informanterna i Blums undersökning i en LSD-kultur ger följande bild av gruppspråkets betydelse (obs. min kursivering):

Really, when I first took LSD, I didn't know how to describe what had happened. It was intense and important, very much so, but there were no words for it. But after talking to others who had taken it, I could see that they were talking about the same thing. They did have words for it – "transcendental" was one – and so I started using those words myself. An interesting thing

happened to my wife. After I gave her LSD she said very little about it. For a whole month she hardly said a word about her experience. But then I introduced her to some others who were taking the drug, and it wasn't more than a few days before she started talking about blue *streak*¹; you see, she'd learned how to talk about it from them (Blum 1965:17).

En central egenskap hos slangen är att känslö- och upplevelsestrukturering även har till syfte att förmedla vissa fakta som, vilket nämndes ovan, kan betraktas som ett slags *subinformation*. Metaforiken i slangen fyller därför ofta funktionen som förmedlare av både fakta och känslor samtidigt, vilket är en konsekvens av dess *inifrånperspektiv*. Sett ur allmänspråkets synvinkel, påpekar Halliday (1978:582), verkar ett antispråk indirekt, diffust och metaforiskt, vilket det också är ur *den* synvinkeln. Beträktat ur dess egen synvinkel är det dock lika funktionellt som vilket annat språk som helst, inte minst för att det lexikon det är frågan om i första hand syftar på objekt, företeelser och situationer som står i fokus för gruppens gemensamma intressen på samma sätt som "vanligt" fackspråk i första hand syftar till att gagna den interna kommunikationen.

3.1.3. Metafor-teori

Den stora mängden metaforstudier som gjorts genom tiderna har på olika sätt bidragit till att belysa metaforens viktiga roll som förbindelselänk mellan tanke och språk, och det stora intresset kommer bl.a. till synes i Shibles (1971) bibliografi med omkring 4 000 titlar. Metaforforskningen fick också ett stort uppsving på 1980-talet och har därefter genererat flera inflytelserika bidrag. En del av dessa redovisas i Van Noppen & Hols (1990) som inkluderar runt 3 500 referenser. Nämnas skall också Ortonys (ed.) utvidgade nytgåva av *Metaphor and Thought* (1993). I boken *Metaphor* (1986:46) ställer sig Cooper frågan: "Doesn't the tonnage of paper devoted to the issue exaggerate its importance?" men tillägger också:

¹ Typ av synhallucination.

To the extent both that other important questions are in danger of being overlooked and that even ones about metaphorical meaning are not to be settled without a wider perspective on the workings of metaphor, it is possible to have some sympathy with this attitude.

Den samlade dokumentationen kring metaforen och dess funktioner är dock alltför omfattande för att här kunna överblickas. Jag har därför nöjt mig med att endast redogöra för en begränsad mängd av den kumulativa kunskap som metafor-teorin representerar, varav några ligger till grund för min egen analys av narkotikaslangens polysema uttryck. Inom ramen för modern metafor-teori är flera synsätt företrädda. Dessa behandlas översiktligt av Fass (1997:59ff.) och omfattar bl.a. *the conventional view*, som betonar att våra tankeprocesser är metaforiska; *the novel view*, som utgår ifrån att metaforer och metonymer tolkas på ett nytt sätt varje gång de yttras; *the interaction view* som betonar den kreativa processen i överföringen; *the comparison view*, som betonar likheten mellan bildled och sakled; *the anomaly view*, som betonar olikheterna mellan bildled och sakled; *the contextual appropriateness view*, som betonar kontextens betydelse för tolkningen; *the selection restrictions violations view*, enligt vilken överträdelserna av de semantiska selektionsrestriktions-reglerna i en given kontext utlöser den betydelsespänning som metaforen ger upphov till. Många av dessa synsätt skiljer sig dock i grunden mycket litet från varandra. Med George Lakoff & Mark Johnsons genombrott med den kognitiva semantiken i *Metaphors We Live by* (1980) gavs metafor-teorin nya infalls-vinklar och instrument. Till den kognitiva semantikens största förtjänster, med sina rötter i gestaltteorin, hör omvärderingen av metaforbegreppet.¹ Efter att länge ha betraktats som ett litterärt fenomen, en stilfigur, ses metaforen nu snarare som en naturlig

¹ Den kognitiva semantiken bygger i hög grad på gestaltteoretisk (gestalt-psykologisk) grund, vars främste företrädare var Wolfgang Köhler (se Köhler 1930). Gestaltteorins betydelse för den kognitivistiska språkteorin har framförallt satts i fokus av Claudia Brugman, som i sin avhandling om spatiala begrepp, *Story of Over* (1981), visat att lexikala enheter är s.k. naturliga betydelseskategorier. Brugmans resultat har haft stor betydelse för Lakoff & Johnson-skolan.

del av människans kognitiva prestanda. Den språkliga metaforen speglar den kognitiva begreppsbildningen, som är metaforiskt strukturerad (Lakoff & Johnson 1980:5). Efter *Metaphors We Live by* följde en rad böcker och artiklar på området, där framförallt Lakoff trängt allt djupare in i ämnet (se t.ex. Lakoff 1986; Lakoff & Johnson 1987; Lakoff & Kövecses 1987; Lakoff & Turner 1989; Lakoff 1993). Många andra författare har senare kommenterat deras teoretiska ansatser och utgångspunkter. Av dessa kan speciellt nämnas David Cooper (1986), Dan Fass (1997), Norman Kreitman (1999) och Zoltán Kövecses (2000). Redan i litteraturen från tiden före 1980 finns teoretiska arbeten vilka samtidigt som de bygger på det traditionellt litterära och stilistiska synsättet har mycket gemensamt med de kognitivt orienterade skolorna och i princip förebådar den kognitivistiskt orienterade utvecklingen. Till dess frontfigurer hör t.ex. I. A. Richards ([1936] 1950) och Max Black (1962; [1979] 1993) vilkas idéer framförallt rör metaforens konnotationssystem.

I litterära texter såväl som i vardagsspråket fyller metaforen flera funktioner; Lakoff & Johnson (1980) nämner några av de viktigaste. Metaforen kan *låna strukturer till begrepp* som själva inte äger någon inherent form, t.ex. *liv*, *död* eller *kärlek*. Ett begrepp som t.ex. *resa* (journey), är däremot jämförelsevis distinkt och kan därför tjäna som utgångspunkt för ett ramverk för tankegångar kring de mer abstrakta begreppen. Med utgångspunkt i *livet är en resa* kan vi således föreställa oss olika typer av anhalter, tidsrymder och upplevelser som livet bjuder på. Utvidningar av denna typ är ett av de mest centrala användningsområdena för metaforen.

Med utgångspunkt i en domän (bilden) kan också metaforen *anbringa emotionell färg* eller värdering på en annan domän (referenten). Exempelvis kan man tala om en situation i livet som en *återvändsgränd* och med detta frammana speciella känslor. Kreitman (1999:131) har påpekat att Lakoff & Johnsons (1980) distinktion mellan metaforens emotiva aspekt och de andra funktionerna gör att de kommer "near to assuming that emotion and cognition are separate". Denna reflexion är intressant, eftersom man knappast kan utesluta att det kan finnas emotioner

inblandade även i valet av begreppsliga strukturer, såsom exemplet *livet är en resa* ovan. För slangens vidkommande, särskilt i fråga om att förmedla *subinformation*, torde förhållandet mellan kognition och emotion vara centralt.

Metaforen kan också *tjäna som utgångspunkt för tankegångar och slutledning*, vilket kanske framgår klarast när vi tänker på metaforens värde för vetenskapliga och filosofiska resonemang. Tendenser till sådana tankegångar finns även i drogslangen och kommer att diskuteras längre fram. I vardagslivet har också metaforen en fjärde uppgift: att *förse oss med stereotyper*. Dessa stereotyper bygger på konventionaliserade metaforer, som är fundamentala för hela vårt tänkande. Slangens stereotypmetafor å ena sidan och metaforiska stereotyper å andra sidan kommer att diskuteras mer utförligt nedan. Att anbringa emotionell färgning, tjäna som utgångspunkt för tankegångar och tillhandahålla stereotyper är metaforens främsta funktion i narkotikaslang. Jag kommer i det följande inte att göra något åtskillnad mellan emotion och kognition, eftersom slang i allmänhet är förmedlare av både sakinformation och attityder samtidigt (se avsnitt 3.1.8).

I den litteratur som anknyter till metaforik har framhållits inte bara polysemins betydelse för språkutveckling (se t.ex. Stern 1965; Waldron 1967) utan också, vilket påpekades ovan, dess betydelse för begreppsbyggnad över huvud taget. Man har också pekat på den s.k. fossiliseringen av metaforer, som gjort att vissa ord över huvud taget inte uppfattas som metaforiska, eftersom de så fundamentalt ingår i våra vardagsföreställningar och vårt vardagsspråk, dvs. de är stereotypmetaforer. Så övertygande är den roll som den konventionaliserade metaforen spelar, påpekar Kreitman (1999:131), i fråga om hur vi förhåller oss till så basala ting som tid, rum och kausalitet, att vi praktiskt taget är dess slavar. Detta har dock en positiv sida, tillägger han: "we do not have to re-interpret the whole world with every passing event". Vissa författare, t.ex. Wellander (1948:636) har också försökt påvisa utvecklingen i fossiliseringsprocessen och skiljer mellan levande, urblekta och döda metaforer. Newmark (1981) urskiljer tre grupper av "genomskinliga döda metaforer". Den första gruppen utgörs av abstrakta begrepp, såsom *reflektera* 'tänka'

och *briljera* 'glänsa (med skicklighet)', som är lån från främmande språk som fått metaforisk betydelse i målspråket. Den andra gruppen utgörs av metonymer (betydelsemässigt utvidgade uttryck) för "thousands of words denoting objects which cannot 'normally' be converted to figurative meaning if the denotative meaning is retained [...] since they replace their objects".

Den tredje gruppen utgörs av ord som *fot, huvud, arm* osv. som verkar ha universell status som metaforer. H.W. Fowler (1996) redovisar å sin sida en skala från "stendöda", över "döda", "trekvarstdöda", "halvdöda" eller "sovande", till "levande" metaforer och menar att graden av "dödhet" har att göra med vårt minne: "the more we forget that it is being used instead of a literal equivalent, the deader is the metaphor" (s. 359). Trim (1997:246) påpekar emellertid att så länge den konceptuella komponenten i metaforen är aktiv, dvs. så länge nya tillämpningar av metaforen sker, ingår de till synes "döda" metaforerna i metaforiska strukturer. Jag kommer därför inte att göra någon åtskillnad mellan levande och döda metaforer i narkotikaslangen. Jag ansluter mig i och med detta samtidigt till Richards (1950:102), som menar att distinktionen mellan "levande" och "döda" metaforer i själva verket utgör ett hinder för människans skarpsinne och urskiljningsförmåga.

En något annan typ av distinktion i betydelseutvecklingshänseende gjorde Wellander (1916) som delade in metaforerna i två grupper. De *omedvetet uttryckta* respektive de *medvetet uttryckta*. De medvetet uttryckta metaforerna är enligt honom inte föremål för betydelseutveckling (betydelseskridning) i egentlig mening utan bör betraktas som ett slags "namngivning". Metaforer som förknippas med vissa typer av stildrag såsom eufemismer, överdrifter, ironi och liknande, räknar Wellander till de medvetet uttryckta, t.ex. det att "kalla en bibliotekarie eller en bokvurm i allmänhet för *bladlus* eller en krävande fordringsägare för en *björn*" (s.10). Detta bruk, menar Wellander (1969:84), har sitt ursprung i en medveten skapelseakt av en språkförnyare och har inte uppstått genom "intern språklig utveckling, genom betydelseskridning från benämningarna på respektive djur. Utan

en skämtare har roat sig med att benämna ifrågavarande personer efter någon ofta mycket tillfällig och långsökt association”.

Wellander skiljer således mellan *extern* och *intern* betydelseutveckling. Kvalificerade betydelseutvecklande metaforer är enligt hans mening de som är följden av intern, organisk utveckling (s. 5). Utan att närmare ta ställning till Wellanders uppfattning generellt om att mer tillfälliga metaforer inte skulle utgöra grund för betydelseförändring kan det sägas, att det är denna typ som majoriteten av narkotikaslangens metaforer tillhör. För slangen och för begränsade speciallexikons vidkommande är sådana metaforer centrala. Metaforerna kan här betraktas som medvetet valda, okonventionella uttryck när de introduceras, även om de för individen som socialiserats in i subgruppen kanske inte alltid har någon omedelbar metaforisk innebörd. Jag kommer således inte att göra någon skillnad mellan ”medvetet” och ”omedvetet” valda metaforer i narkotikaslangen utan, som nämnts ovan, betrakta dem som yttringar av en kollektiv retorik.

3.1.4. Metaforik i slang och fackspråk

Även om slangen anses som särskilt metaforisk bygger också traditionellt *fackspråk* i hög grad på metaforik, men till skillnad från slangen och allmänspråket, som är av mer privat och implicit natur, är fackspråket offentligt och explicit, menar Stålhammar (1997:60). Fackspråkets syfte är också, påpekar hon, allmän acceptans, enighet och konsensus ”i det gemensamma syftet att nå större kunskap”. Några studier kring faktiska skillnader mellan den vetenskapliga/fackspråkliga metaforiken och slangens metaforik har, så vitt jag vet, inte genomförts men man kan anta att distinktionen bygger på föreställningen om slangens och fackspråkets olika syften och funktioner. Stålhammar (1997:53) påpekar också att fackspråksmetaforer ofta har ett *förklaringsvärde* genom vilket de också kan komma att påverka vidare kunskapsutveckling, och att ämnesrelaterade metaforer, i motsats till allmänspråkets metaforer, är medvetet valda, skapade och föreslagna. Utifrån narkotikaslangens position antar jag emellertid att

även dess metaforer är medvetet valda och skapade för att fylla både en förklarande/beskrivande och en expressiv funktion.

Många vetenskapliga och fackspråkliga metaforer kan också härledas till en specifik *utgångsmetafor* som introducerats i ett visst sammanhang, gärna i samband med något nytt synsätt eller någon ny teknik. Efter denna första användning kan metaforen bilda utgångspunkt för besläktade uttryck inom fältet genom att "continue to reinforce future metaphor structures that are modelled on pre-existing states" (Trim 1997:271). Sådana metaforer har t.ex. visat sig vara funktionella när det gäller att förklara komplicerade processer som annars skulle vara svåra att beskriva på ett begripligt och meningsfullt sätt. *Nationalencyklopedins* (1992) beskrivning av immunsystemet kan tjäna som exempel (obs. min kursivering):

Viktigt är att om möjligt *stoppa en fiende* redan innan den hunnit tränga in i kroppens vävnader. Människans *infektionsförsvar* innehåller därför kemiska skyddsmedel på hud och slemhinnor. Vissa fettsyror som normalt finns på en oskadad hud stoppar många mikroorganismer. Tårvätskan som hela tiden fuktar ögonen innehåller stora mängder av ett enzym, losozym, som *dödar* bakterier. Magsäckens saltsyra utgör ett effektivt filter, som drastiskt *reducerar antalet levande* organismer i den nedsvalda födan. På slemhinnorna produceras ett fleral peptider, små äggvittemolekyler, med förmåga att *hämna* eller *döda* bakterier. Kommer trots detta *försvar* mikroorganismer in i kroppen, aktiveras dels ytterligare kemiska *vapen*, dels även immunsystemets celler. Många bakterier har på sin yta kemiska ämnen med förmåga att aktivera ett enzymssystem i kroppen som kallas komplementsystem. Vid denna aktivering omvandlas normalt *ofarliga* äggviteämnen till *aggressiva* molekyler som själva kan *döda inkräktaren* genom att bakterieväggen *slås sönder*. Alternativt skapar dessa aktiverade äggviteämnen en miljö som attraherar vita blodkroppar, främst granulocyter, som har förmåga att *bekämpa* bakterier.

I denna text beskrivs människans immunsystem som ett *försvar*, som också med en vardaglig term kallas *immunförsvaret*. Begreppet 'försvar' tjänar här som utgångspunkt för en lång räckta av metaforer som alla associeras med krigsmakten och dess uppgifter, såsom *stoppa en fiende*, *döda*, *reducera antalet levande*, *inkräktaren*, *bekämpa* osv. Principen är att en funktion i en

specifik domän, här en del av människokroppens funktioner, beskrivs i termer som hämtats från en annan specifik domän, krigsdomänen. Förhållandet mellan dessa bygger på en tankegång som pedagogiskt frammanar en överensstämmelse mellan immunsystem och krigföring. Denna tankegång kan sägas vara kunskapsrelaterad, och metaforen bygger därför på *dynamisk* eller *funktionell* likhet, även kallad "epistemic correspondance" (se t.ex. Lakoff & Kövecses, 1987:201) mellan det betecknande och det betecknade. Genom att vara kunskapsrelaterad skiljer den sig från *ontologisk* överensstämmelse, som beskrivs som överensstämmelse mellan olika objekts beskaffenhet, dvs. "likhet" i mer konventionell mening. Dessa två metafortyper har på svenska benämnts *deduktiva* respektive *perceptiva* metaforer (Stålhammar 2001).

Men metaforisering av tankegångar är inte utmärkande endast för vetenskapliga förklaringar. Till exempel har Lakoff & Johnson (1980) visat hur vanligt det är i språket i allmänhet att vi med utgångspunkt i en metafor kan utveckla metaforiska kedjor i vilka flera metaforer kan kopplas ihop till sammanhängande mönster, en strategi som t.ex. inte är ovanlig i debattsammanhang, där de metaforiska kedjornas funktion är att lägga tyngd vid specifika perspektiv. Den retoriska traditionen inom olika områden kan uppvisa olika favoritperspektiv. Sålunda påpekar Melin & Lange (1985:92) att seglingstermer som *lotsa*, *styra*, *roder*, *komma i hamn*, *storm*, *lugna vatten* etc. är vanliga i den politiska retoriken. För narkotikadebattens vidkommande talade narkotikaprofessorn Nils Bejerot (1974) om det ökande narkotikamissbruket på 1970-talet som en *epidemi*, mot vilken många visserligen ansågs vara *resistent*, men eftersom epidemier *smittar* ansåg han att samhällets förebyggande åtgärder var avgörande för hur man skulle lyckas kontrollera situationen. En sådan åtgärd var att *isolera smittspridarna*. Metaforiska mönster som fungerar som sammanhållande strukturer finns också i narkotikaslangens vokabulär. Dessa mönster utgör en typ av metaforiska *symboldomäner*, som innehållsmässigt uppvisar olika egenskaper sinsemellan, men som också uppvisar inne-

hållsliga drag som fungerar som övergångar mellan olika domäner.

Den avgörande skillnaden mellan vardagsmetaforen och den vetenskapliga metaforen, menar Stålhammar (1997), är att medan en metafor i t.ex. en dikt skapar en rikedom av konnotationer och associationer, och därmed en fruktbar mångtydighet, är den vetenskapliga metaforen snävt inriktad på en viss aspekt, ofta funktions- eller relationsbetonad (s. 59). Frågan är dock om mångtydigheten och associationerna som tillskrivs poesins, vardagsspråkets och slangens metaforer verkligen är helt frånvarande i vetenskapens språk enbart på grund av att det har ett annat syfte. Troligen inte helt och hållet. Stålhammar (1997:10) påpekar själv att trots att valet av metafor i fackspråket ofta har en heuristisk funktion och kan ses som en "komprimerad hypotes" har den också en mer emotiv aspekt då associationer från metaforens tidigare användningsområde, dess auktoritet eller status kan utnyttjas.

Facktermens uppgift rent allmänt är i första hand att fungera inom den egna disciplinen, vilket inte hindrar att samma term kan existera som term inom flera områden samtidigt. Detta gäller många termer som går tillbaka på grekiska eller latinska ord eller rötter som t.ex. *morfologi* (av grek. *morphe* 'form') i biokemi och medicin i betydelsen 'läran om levande organismers form och byggnad' samt i språkvetenskapen 'formlära el. läran om betydelsebärande orddelar'. En annan term som återfinns på flera områden är *inflation* 'uppblåsning', i teorierna kring universums uppkomst i betydelsen 'universums extremt snabba utveckling under de första ögonblicken' (*Nationalencyklopedin* 1992). Framförallt tänker vi kanske på detta begrepp som en ekonomisk term: 'ekonomisk utveckling som yttar sig i fortlöpande allmän höjning av prisnivån' (*Svensk ordbok* 1986), som också är den äldre användningen. Det finns också en tendens till att begrepp som uppstått inom specialområden så småningom hamnar i allmänspråket och genom denna "trafik" förlorar sin specialinnehåll (Waldron 1967:117). På detta sätt har begreppet *inflation* också generaliserats och i vardagsspråket kommit att beteckna allmänt värdeminskande processer, som i exemplet "Ute i

världen rådde det *inflation* i rapporter om blodbad i inbördeskrigets Ryssland”¹ och ”det har gått *inflation* i damp-begreppet”.² Ordet *inflation* i astronomin, som uppstod så sent som på 1980-talet, har dock inte fört med sig de negativa konnotationer (värdeminskning) som den ekonomiska termen *inflation* förknippas med. Syftet med begreppet *inflation* som astronomisk term är i första hand att belysa den extremt snabba utvecklingen (uppblåsningen), medan allmänspråkets *inflation* ’allmän värdeminskning’ verkar ha en mer resultativ innebörd. Innebörden i den ekonomiska termen *inflation* kan sägas ligga någonstans mitt emellan. Ord och begrepp kan alltså vandra relativt fritt mellan fackområden och allmänspråk för att sedan, när de fått fäste inom ett nytt fackområde, åter få specialbetydelse.³

Valet av aspekt kan också ligga till grund för hur vi föreställer oss och hanterar olika begrepp. Den resultativa aspekten är ofta utgångspunkten för metaforiska kedjor eller ”sub-goals” (Carbonell 1982:425ff.) – det första steget i en ändamålsenlig tankegång eller frågeställning. Carbonell påpekar att Lakoff & Johnsons (1980) exempel *inflation is war* samt *inflation is a disease*, uppmanar till olika typer av handlingar i fråga om ”how to deal with inflation”. Med dessa exempel har Lakoff & Johnson (1980) velat visa på olika möjligheter:

- 1) Inflationen kan bekämpas med *motangrepp*.
- 2) Åtgärder som *botar* inflationen kan sättas in.

¹ Romaner 1980–81, Språkbanken.

² Uppsnappat i aktuell debatt.

³ Kring metaforers vandring mellan konkreta och abstrakta begrepp gjorde Horace Engdahl i en TV-intervju en intressant reflektion. Han uppgav att han under en pendeltågsresa mellan Stockholm och Uppsala noterat att Banverket, som vid tillfället höll på att dra ny räls mellan städerna, på en skylt kallade sig själva för *Banbrytarna*. *Banbrytare* har ju länge varit en metafor för någon som ’öppnar nya vägar’ inom något område, men metaforen bygger, menade Engdahl, på det gamla fenomenet *banbrytning*, dvs. konkret arbete med att dra järnvägslinjer. När Banverket nu kallar sig *banbrytare*, anspelar man dock troligtvis inte enbart på det konkreta anläggningsarbetet utan i hög grad på den metaforiska innebörden som implicerar nytänkande. Nytänkande innebär i sammanhanget en miljömedvetenhet som praktiseras i det att man rustar för ett kollektivt och resurssnålt istället för individuellt, miljöbelastande resande.

Metaforerna kan här sägas spegla olika retoriska syften medan föreställningen om inflation som något icke önskvärt återstår. Även en sjukdom kan ju beskrivas i termer av en fiende som i exemplet med immunsystemet ovan, medan medicinering kan ses som ett motangrepp. Att metaforer vandrar mellan olika fackområden eller fram och tillbaka mellan allmänspråk och fackspråk hindrar inte att de uppfyller de specifika krav som de olika fackområdena ställer på dem som termer. Termers rörlighet kan också komma sig av att materiella omständigheter förändras och kunskap omvärderas. Narkotikaslang kan liksom traditionell fackspråksterminologi förnyas för att fungera i nya faser av utveckling och "framsteg".

Arbetet med att utveckla en fackspråklig taxonomi för narkotiska preparat kräver ofta, vilket berördes i inledningen, åtskilliga överväganden som inte alltid är förenliga med enkla klassificeringsprinciper. Resultatet blir i regel att en enstaka egenskap får ligga till grund för den aktuella termen. Gemensamt för den vetenskapliga klassifikationen av de narkotiska substanserna och den speciella slang som utvecklats i narkotikamiljöerna, är att båda ändå kan sägas ha något slags *förklaringsvärde*. I de exempel som redovisades inledningsvis ligger den vetenskapliga narkotikaterminologins förklaringsvärde i distinktionen mellan de olika substanserna, genom att substansernas karaktär, ursprung eller användningsområden deklarerar. För experten innebär t.ex. termen *opioid* i den moderna taxonomin att substansen är syntetisk men har egenskaper som liknar opiumets, dvs. framförallt är dämpande, till skillnad från t.ex. centralstimulerande substanser, som är aktiverande. Ett visst mått av förkunskap krävs således för att termerna skall ha egentligt förklaringsvärde. För slangens vidkommande gäller i princip samma sak, eftersom det även där etableras distinkta klasser, vilket avspeglar sig i att uttryck för t.ex. cannabis respektive amfetamin kan uppvisa mycket olika innehållsmönster. Många slangord i de olika narkotikakategorierna anspelar på rusupplevelser som skiljer sig från varandra i karaktär. Ordet *flumma* 'röka cannabis' visar på helt andra rusegenskaper än amfetaminordet *speeda* 'ta amfetamin'. Medan *flumma* är ett uttryck som anspelar på ett

töcknigt, drömligt och oredigt tillstånd som cannabiseruset ger upphov till, anspelar *speeda* på amfetaminets aktivitetshöjande egenskaper. *Speeda* som hypotetiskt uttryck för t.ex. 'inta heroin' är däremot knappast tänkbart, eftersom det motsäger heroinets farmakologiska (dämpande) effekt. Detta ger en antydning om att också metaforiska slanguttryck har en slags inre logik och att förklaringsvärdet i narkotikaslang, såväl som i fackspråket, bygger på ett visst mått av redan befintlig insikt och kunskap.

Det synsätt inom metafor-teorin som speciellt poängterar jämförelse och likhet, jämförelseteorin, var länge den dominerande och låg också till grund för Aristoteles metafor-syn (Aristoteles a och b). Han betonade vikten av att finna en gemensam kategori som förenade det man talade om, referenten, och bilden som användes för detta. Detta synsätt har också företrätts av moderna teoretiker som Ortony (Ortony 1979a och 1979b) och van Dijk (1975) m.fl. Ortony har å andra sidan också påpekat (1979a) att jämförelse av egenskaper inte utgör den enda processen i tolkningen av metaforer, eftersom metaforen ofta inbegriper fler relationer mellan referenten och det metaforiska uttrycket samt har fler användningsområden än det att påvisa just likhet.

3.1.5. Metaforens delar samt metaforen som filtreringsprocess

Både metafor och metonymi karakteriseras av att tolkning av sådana uttryck är förknippade med en speciell "riktning" (direction) eller "asymmetri" (asymmetry; Fass 1997:48). Detta återspeglas i litteraturen bland annat genom den terminologiska flora som utvecklats för att beskriva metaforens delar. Richards (1950) talar om dessa som *tenor* och *vehicle* vilket även Wheelwright (1975) gör, medan Black (1962:39) benämner samma delar *principal subject* och *subsidiary subject*. De har också kallats *literal term* och *figurative term* (Perrine 1969:125), *source* och *destination* (Winston 1978), *base* och *target* (Gent-

ner 1983:157). En metaforanalys bygger också på att man preciserar relationen mellan metaforen och det som den syftar på. Därför är uttryckets motiv "motivational link" (Geeraerts 1996) av stor betydelse. I litteraturen har dock förhållandevis litet blivit sagt om det på vilket det gemensamma antas vila. Richards (1950) använder dock termen *ground* för länken mellan *tenor* och *vehicle* samt *tension* för spänningen mellan dem.¹ Winner (1988) använder begreppen *topic*, *vehicle* och *ground* för de tre. I svensk tradition har de två leden vanligtvis benämnts *sakled* respektive *bildled* (se t.ex. Cassirer 1993:96), medan någon adekvat svensk term motsvarande *ground* inte etablerats. I min analys kommer dock relationen mellan *sakled* och *bildled* att spela en central roll, eftersom det är genom detta som man oftast kommer åt metaforens motiv, vilket inte minst är viktigt att belysa ifråga om ordförråd som uppstått och använts i specifika subkulturer. Jag kommer därför i det följande att använda begreppen *sakled* respektive *bildled* för de två första samt *grund* för *ground*. Stålhammar (1997:17) påpekar dock att termerna *bildled* och *sakled* kan vara missvisande, eftersom *bildled* liksom *bildspråk* "leder tankarna till visuella metaforer, trots att de ofta används om metaforer som inte i första hand visualiseras, t.ex. *folkhemmet* [min kursivering]. Även *sakled* kan vara missvisande med sina associationer till konkreta substantiv – många metaforer skapas just för att konkretisera något abstrakt". I avsaknad av bättre svenska uttryck kommer jag att hålla mig till de etablerade termerna.

En analys som fokuserar metaforens *grund* skiljer sig något från studier som gjorts med utgångspunkt i *metaforiska begrepp*, såsom Lakoff & Johnsons (1980), vars exempel i princip kategoriseras utifrån *bildled* och *sakled*. Min undersökning kommer därför att inbegripa både begreppsliga och *grund*-betingade analyser. I viss mån kan även Warren (1992) sägas ta sin utgångspunkt i en kombination av dessa modeller. En *grund*-kategori hos henne är t.ex. "similarity as to effect" (s. 82), där slanguttrycket *rub out* 'döda' återfinns. Den bokstavliga och den meta-

¹ Lecture 6, s. 117.

foriska betydelsen av *rub out* är i Warrens analys relaterade på grundval av det gemensamma "eliminera", som är en typ av "similarity as to effect". Lakoff & Johnson (1980), som inte fäster någon större vikt vid *grund*, använder istället begreppen "used" respektive "unused parts" (s. 52ff.) för att förklara "mappningen" mellan bildled och sakled. I uttrycket *theories are buildings* menar man t.ex. att bara vissa egenskaper hos bildledet *buildings* "mappas" till sakledet *theories*. De "omappade" egenskaperna hos *buildings* utgörs i sammanhanget av detaljer som rum, trappor, fönster osv., som inte har några explicita referenser till *building*. Lakoff & Johnson kan därför inte anses räkna med de "omappade" egenskapernas inverkan på uttryckets innebörd i någon nämnvärd utsträckning. En annan princip för att beskriva relationerna mellan bildled och sakled i metaforen har formulerats av Ortony (1993:164), nämligen *markering* (salience), som förutsätter att metaforerens bildled (source) karaktäriseras av starkt framträdande drag, som i sakledet (target) omvandlas till svagt framträdande drag. Denna obalans är, menar Ortony, metaforens viktigaste egenskap.

Ur min synvinkel är distinktionen mellan "used" och "unused parts" inte särskilt adekvat. Svårigheten med att strikt tillämpa Lakoff & Johnsons begreppssystem på ett empiriskt ordmaterial är att avståndet mellan de abstrakta begreppen och de aktuella orden blir alltför stort och att viktiga detaljer därför förbises i analysen. Denna uppfattning bygger jag på det generella antagandet att ju konkretare ett jämförelseobjekt i en metafor är, desto större roll spelar dess detaljer i överföringsprocessen. Till exempel tycks *buildings* i exemplet ovan snarare vara en metafor för *theories* på grundval av att de har överbegreppet *konstruktion* eller liknande gemensamt, medan *buildings* verkar alltför prosaiskt för att detaljerna inte skall anses fylla någon funktion. Med utgångspunkt i *interaktionsteorin*, som företrätts av Richards (1950) och Black (1962; 1979; 1993), betonas likhet och olikhet mellan sakled och bildled i princip lika mycket, men bildledet betraktas som ett medel för att framhålla nya perspektiv på sakledet genom att sätta fokus på överraskningar och nyheter som metaforen ger upphov till och inte i första hand på redan existe-

rande likheter. Interaktionsteorin framhåller därför i hög grad att man kan beskriva metaforen som ett slags grövre, selektivt *filter*. Vissa s.k. "unused parts", som definitionsmässigt inte är centrala för Lakoff-traditionens metaforsyn, kan, som jag ser det, mycket väl passera filtret och därigenom bidra med nya perspektiv och intressanta betydelsespänningar hos uttrycket.

Filtreringsprocessen i sig har dock inte blivit speciellt genomlyst i litteraturen. Black (1962) menar dock att både sakled och bildled ofta karakteriseras av ett system av vardagliga föreställningar (system of commonplaces). Dessa föreställningar är ofta *stereotyper*, inte nödvändigtvis definitionsmässiga och inte nödvändigtvis med verkligheten överensstämmande, men inte desto mindre förekommande inom en kultur. Blacks utgångspunkter för interaktionsteorin (1962:44ff.) är följande:

- 1) En metafor har två distinkta delar – ett huvudsobjekt, "principal subject" (sakledet), och ett underordnat subjekt, "subsidiary subject" (bildledet).¹
- 2) Dessa "subjekt" bör ses som delar av ett sammanhängande system av konnotationer snarare än som enstaka ting eller egenskaper.
- 3) Metaforen verkar genom att via bildledet applicera ett sådant sammanhängande system av konnotationer på sakledet.
- 4) Konnotationerna utgörs vanligtvis av förknippningar av vardagliga föreställningar om det som bilden refererar till, men kan också i vissa fall bestå av avvikande konnotationer förmedlade ad hoc av talaren/skribenten.
- 5) Metaforen väljer ut, betonar, undertrycker och ordnar karakteristiska drag hos sakledet genom att implicera påståenden om detsamma, som normalt förknippas med bildledet.
- 6) Detta medför en betydelseförskjutning (shift of meaning) hos ord som tillhör samma system som det metaforiska uttrycket;

¹ I Black 1979 och 1993 används istället termerna *primary* respektive *secondary subject*. För övrigt påpekar Black (1993) att hans resonemang i artikeln "More about Metaphor" präglas av en funktionell analys, medan den äldre artikeln, *Models and Metaphors* (1962), bygger på en konceptuell analys av metaforiseringsprocessen.

och några av dessa förändringar, dock inte alla, kan fungera som metaforiska överföringar. (De underordnade metaforerna, dvs. de som inte är direkt föremål för överföringen, skall dock inte tolkas emfatiskt.)

- 7) I allmänhet finns det ingen generell eller enkel grund för de nödvändiga betydelseförändringarna, dvs. inget uppenbart skäl till varför vissa metaforer är effektiva medan andra inte är det. Denna punkt är således formellt inkompatibel med jämförelseteorin.

Interaktionsteorins förkastande av en enkel och generell *grund* i förhållandet mellan sakled och bildled skall inte tolkas som att bildled och sakled saknar adekvata beröringspunkter. Det betyder inte heller att existerande "likheter" utesluts, men i interaktionsteorin är begreppet "likhet" alltför specifikt. Metaforens uppgift är ju framförallt att skapa perspektiv (Black 1993:38) och kan därför betraktas som resultatet av de specifika motiv som nämndes ovan. Black (1993:26) gör också en distinktion mellan s.k. empatiska å ena sidan och dekorativa, ornamentala metaforer å andra sidan och menar att i fråga om de empatiska spelar mottagaren en viktig roll: "Their producers need the receiver's cooperation in perceiving what lies behind the words." I princip ansluter jag mig till ett interaktionistiskt synsätt, eftersom de metaforer jag avser att analysera i det följande förekommer i lexikaliserad form i narkotikaslangens och de olika lexemen där kan anses ha en relativt fast betydelsekärna.

3.1.6. Interaktion

Utifrån interaktionsteorins synvinkel är sakledet via metaforen föremål för en perspektivförskjutning som implicerar att lyssnaren/läsaren är medveten om både den gamla och den nya (metaforiska) betydelsen samtidigt, i det han/hon *tvings* koppla samman de två idéerna – "subjekten" *interagerar*. Den insikt som blir resultatet av denna sammankoppling är en distinktivet intellektuell operation och i sammankopplingen, menar Black

(1962:39ff.), ligger metaforens innersta mysterium. Analogierna är därför delvis skapade, delvis varseblivna. I tolkningen av uttrycket "man is a wolf" frammanar vi våra gemensamma föreställningar ifråga om vargstereotypen, genom vilken vi också leds att konstruera motsvarande stereotypiska implikationer i fråga om sakledet "man" (Black 1962:41). Black antar att tolkningen av metaforen inte involverar särskilt mycket av jämförelse av existerande likheter utan beror snarare på att vi *konstruerar dem* på ett nytt sätt för att *skapa* beröringspunkter mellan två objekt, vilket i sin tur betyder att vi kan förstå metaforen utan att nödvändigtvis "tro på den". Varje metafor, menar utgör översta skiktet av en *dold modell*, och ambiguiteten är en nödvändig biprodukt av metaforens suggestivitet (ibid.:29ff.). Den dolda modellen manifesteras i min framställning i de specifika begreppskluster jag kallar *symboldomäner* (se avsnitt 3.2.3). Påtagligt är också att den betydelsespänning som uppstår när ett helt konnotationssystem påtvingas en främmande domän ofta är grunden till utlösningen av de humoristiska effekter som kännetecknar en stor del av slangens metaforer.

Mellan den klassiska jämförelseteorin och den av Richards introducerade och av Black utvecklade interaktionsteorin finner man således vissa skillnader: a) likhet *skapas* enligt interaktionsteorin, medan existerande likheter betonas i jämförelseteorin; b) ett *system* av kopplingar mellan sakled och bildled frammanas i interaktionsteorin medan jämförelseteorin söker enstaka likheter. Interaktionsteorin utesluter dock inte jämförelseteorin men gör det lättare att hantera metaforer med mer abstrakt relation till sakledet. Poängen med det interaktionistiska synsättet i förhållande till det jämförande, har sammanfattats av Persson (1990:167):

A speaker may perceive a resemblance between two phenomena which has never before been observed, and on the basis of this perception create an entirely new verbal metaphor which makes it possible to view the phenomena involved in a new perspective.

En version av interaktionsteorin är *domäninteraktionsteorin* (Tourangeau & Sternberg, 1982:203ff.; Tourangeau, 1982), i vilken framhålls att egenskaper som delas av bildled och sakled

är analogiska även om de var och en är begränsade i fråga om applicerbarhet på specifika domäner. Vissa egenskaper eller dimensioner är dock tämligen generella och kan tillämpas på ett stort antal domäner. I fråga om vissa metaforer, t.ex. i dem där en persons egenskaper framställs i form av ett fysiskt objekt, som i "Sally is a block of ice", bygger analogin mellan personen och objektet snarare på motsvarighet (correspondence) än likhet mellan de fysiska och psykologiska attributen. Samma sak gäller för metaforer som bygger på synestesi som uppstår genom överträdelse av gränserna mellan olika sinnesmodaliteter (Tourangeau 1982b:26ff., se vidare avsnitt 3.1.9).

Domäninteraktionsteorin följer i stort sett Blacks tankegångar men betonar också Ortonys (1979a:161ff.) påpekande att när metaforens två delar (subjekt) hämtas ur helt skilda domäner leder detta till *inkongruens* mellan dem (domain incongruence). Denna inkongruens kan vara till fördel i fråga om att framhäva nya egenskaper hos huvudsubjektet men också en nackdel i fråga om att motivera relationen i sig. Trots den iögonfallande inkompatibilitet som två skilda domäner kan uppvisa kan deras olika konnotationssystem vara förenliga på grund av att det ena tjänar som "modell" för det andra (Tourangeau 1982:18). Nästan alla "subjekt", menar Tourangeau (1982:24), kan i regel ses ur flera aspekter. Den aspekt som väljs är dock den som influerar tolkningen av metaforen. Om det finns en alltför tydlig diskrepans mellan en individs uppfattning och den aspekt metaforen erbjuder ställs vi inför ett antal olika möjligheter. Vi kan t.ex. avfärda diskrepansen som en följd av delade meningar eller också kan vi göra ett försök att omtolka metaforen. I vissa fall kan vi också välja att tolka metaforen som ironi eller möjligtvis som en överdrift när vi uppfattar den som extremt omotiverad. Jämförelse är, betonar Tourangeau (1982:27), trots allt det sista och minst viktiga steget i tolkning av metaforer. Tolkningsprocessen i sig problematiseras också av Aarts & Calbert (1979: 129ff.), som diskuterar den i termer av *possible readings* och *likely readings*. Bearbetningen av lexikal innebörd å ena sidan och tolkningsregler å andra sidan, resulterar, framhåller de, ofta i en mängd möjliga tolkningar, som måste värderas i tolkningspro-

cessen. En specificering av kontexten (språklig eller icke språklig) kan då hjälpa till att reducera alternativen, eftersom metaforen ofta är referentiellt kringskuren i en given kontext.

Som jag ser det erbjuder interaktionsteorin en starkt idealiserad bild av hur metaforik fungerar, i det att metaforens innebörd antas kräva ett visst mått av samverkan mellan talare och lyssnare. På samma gång erbjuder den emellertid en möjlighet att "förenkla" förhållandet mellan produktions- och perceptionsproblematiken. Många metafor-teoretiker har uteslutande belyst perceptionen, dvs. *tolkningen* av metaforer. Framförallt var detta vanligt fram till 1980-talet, innan den kognitiva metafor-teorin explicit tillhandahöll en förklaringsmodell, som visade att vår begreppsbildningsapparat är metaforiskt strukturerad. I min ord-förrådsundersökning betraktar jag produktion och perception av metaforen som två sidor av samma sak, i det att jag utgår ifrån att den tolkning jag gör av metaforerna något så när motsvarar den avsedda innebörden, vilket man dock långt ifrån kan vara säker på. Ett stöd för denna hypotes är likväl att de uttryck i narkotika-slangen jag analyserar är lexikaliserade, dvs. de återfinns (existerar) i lexikaliserad form både i tal och skrift (ordböcker och ordlistor), de är *kända* inom de aktuella subgrupperna, de *används* mer eller mindre regelbundet och är *morfologiskt produktiva*. Att de är produktiva innebär att de potentiellt kan användas för att skapa sammansättningar och avledningar, ligga till grund för morfofonologisk variation samt tjäna som utgångspunkt för metaforiska kedjor. Aarts & Calbert (1979:131) menar att tolkning också måste inbegripa avsändarens (i mitt fall subgruppens) attityd till det som refererensen gäller, vilket sker på den konnotativa kommunikationsnivån, där "the ground for the metaphor" återfinns, dvs. *motivet*. Metaforerna i narkotika-slangen skall därför tolkas utifrån en specifik kontextuell aspekt, där tolkning görs inom ramen för de kontextuella förutsättningarna – *verklighetsramen*.

I huvudsak har man inom metafor-teorin också utgått från analys av hela satser: *Theories are buildings; Man is a wolf; Sally is a block of ice* osv., vilket betyder att metaforerna getts vissa, om än snäva kontextuella ramar. Mera sällan har enstaka lexem ana-

lyserats som metaforer, med undantag för behandlingen hos t.ex. Warren (1992). Några större skillnader i fråga om faktiskt analysresultat mellan metaforer i satser och metaforer som enstaka lexem torde dock inte föreligga. Möjligen kan man tala om satsmetaforerna ovan som *reella* (utpekare av viss referent) men *tillfälliga*, medan de självständiga lexemen är *potentiella* (kan användas som utpekare av viss referent) men *prototypiska*.¹ I princip, föreställer jag mig, erbjuder ett etablerat ordförråd en uppsättning ord som svarar mot en (sub)kulturs bruk och återbruk av uttryck i den dagliga kommunikationen. I många fall kan uttrycken betraktas som konventionaliserade, dvs. ”döda” eller ”fossiliserade” i någon mening, men de specifika narkotikaslangbetydelseerna i mitt material får ändå betraktas som metaforiskt vitala, såsom i *hög* ’narkotikarusig’, *kick* ’hastig euforisk upplevelse av narkotika’ och *skjut* ’narkotikainjektion’.

Aarts och Calbert (1979:131) påpekar också att eftersom förhållandet mellan metaforiska utvidgningar och icke-metaforer alltid är idiosynkratiska och oförutsägbara, kan metaforens mekanismer endast beskrivas i allmänna termer. En generativ tolkningsmodell för metaforer, som förutsäger när en metafor är möjlig, kan därför aldrig konstrueras. Däremot kan en modell förklara hur en metafor uppstått när den väl etablerats, och hur den kan tolkas. Den generativa aspekten i min analys gäller det potentiella idéutvecklingsperspektivet. I de *symboldomäner* (se avsnitt 3.2.3) som narkotikaslangen uppvisar finns uppenbarligen en potential för ”påfyllning” av uttryck från ett antal semantiska fält. Jag återkommer till detta i avsnitt 9.3.4.

3.1.7. Metaforen som kognitivt fenomen och retoriskt verktyg

Metaforerna i narkotikaslangen kan betraktas ur både kognitiv och retorisk synvinkel. I litteraturen stöter man inte sällan på

¹ Hos Ullmann (1962:21) diskuteras denna distinktion i termer av *potential-actualized* med avseende på skillnaden mellan *language* respektive *speech*.

diskussioner om metaforens förhållande till andra retoriska figurer (troper). Framförallt har åtskilliga diskussioner ägnats distinktionen mellan metaforen och liknelsen, som båda antas bygga på jämförelse mellan olika ting. En lika märklig som gammal förklaring till uppkomsten av metaforen (i förhållande till liknelsen) är Aristoteles anförande av vad man skulle kunna kalla för "ekonomihypotesen", dvs. att metaforen i själva verket är en slags förkortad liknelse.¹ Han menade att skillnaden mellan de två endast är att man i liknelsen infogar ett "som", medan metaforen bygger på identitet. Han ansåg också att metaforen var att föredra, eftersom den var kortare. Aristoteles syn på metaforen präglades framförallt av synen på densamma som poetiskt verktyg. Medan man med retorisk utgångspunkt fokuserar hur metaforen kan användas, sätter synen på metaforen som kognitivt fenomen fokus på hur metaforen över huvud taget är möjlig.

Den kognitiva utgångspunkten gör det också möjligt att diskutera språkliga uttryck, som på ett basalt plan bygger på t.ex. spatiala eller rörelserelaterade förhållanden (se t.ex. Lakoff & Johnson, 1980; Lakoff, 1987 samt Johnson, 1987). Spatiala och rörelserelaterade uttryck kan sägas utgöra ett slags hörnpelare i narkotikaslangen, bl.a. i ord som *hög* och *sned*, som är tillståndsbekrivande, och *uppåt*- och *neråttjack*, som är benämning på typer av narkotika med vilka man uppnår olikartade tillstånd. Uttryck av denna typ verkar vara både stabila och universella i narkotikaslangen och har anmärkningsvärt få synonymer. Begreppen *hög* och *uppåt* respektive *neråt* i modellen i figur 5 omfattar primärt olika euforiska tillstånd. Sekundärt kan en rad uttryck som betecknar droger, tillstånd etc. knyts till dessa begrepp genom att de indikerar olika grader av aktivitet som är följden av dimensionerna *uppåt* respektive *neråt*. *Komma snett* och *snedtändning* syftar på en ansats till att nå något av dessa polära tillstånd, som emellertid resulterar i ett misslyckande. De uttryck som återfinns inom parentes i figur 5 är slangord för olika typer av narkotikaklassade läkemedel som har liknande (däm-

¹ Aristoteles b, kap. IV.

pande) verkan som t.ex heroin men som för övrigt inte ingår i min undersökning.

Hög	Låg ¹	Sned
<i>hög</i> 'euforiskt berusad'	* <i>låg</i>	<i>sned</i> 'under inflytande av obehagligt rus'
<i>uppåttjack</i>	<i>neråttjack</i>	
<i>bums</i> 'amfetamin'	(<i>blue</i> 'lugnande medel')	
<i>bråttom</i> 'amfetamin'	(<i>fludder</i> 'lugnande medel')	
<i>piggelin</i> 'amfetamin'	(<i>knockoutdroppar</i>	
<i>rallymössa</i> 'amfetamin'	'lugnande medel')	
	(<i>nebbdvala</i> 'sömnligt tillstånd')	<i>snedtändning</i> 'ängestfyllt och skrämmande rus'
	<i>nod</i> 'sömnligt tillstånd'	
<i>larmad</i> 'amfetamin-påverkad'	<i>stenad</i> 'högradigt cannabisrusig'	<i>floppa</i> 'uppleva negativt och skrämmande rus'
		<i>komma snett</i> 'uppleva oönskad effekt'
	<i>divan</i> 'heroinkvart'	

FIGUR 5. *Metaforisk användning av de spatiala dimensionerna hög, låg och sned.*

Motiven bakom metaforeernas tillblivelse och funktion kan i allmänhet betraktas som retoriska, då de ofta framhåller ett visst innehåll i ett speciellt syfte (jfr *inflation is war – inflation is a disease* ovan). Stålhammar (1997) antar att en grov uppdelning av metaforer med utgångspunkt i respektive användares avsikter kan tydliggöra vissa skillnader i fråga om bruk: den litterära metaforen är, menar hon, främst emotiv och upplevelseskapande, medan den allmänspråkliga eller vetenskapliga är kognitiv, informationsrelaterad (s. 8). Hon hänvisar också till Davidson (1984), som gör en åtskillnad mellan "vad ord betyder och vad de används till" (s. 32) vilket innebär en klar distinktion mellan kognitiv och emotiv betydelse. Skillnaden mellan kognitiv och emotiv betydelse har dock knappast utretts på något tillfredsställande sätt. Det är ju t.ex. inte uteslutet att en kognitiv *avsikt*

¹ Ingen specifik beteckning för "låg" i motsats till *hög* 'narkotikapåverkad' har påträffats i mitt material.

kan resultera i emotivt *bruk*, vilket påpekades ovan (avsnitt 3.1.3). Slangen ger exempel på hur ordens innebörd kan inbegripa både en retorisk och en kognitiv aspekt samtidigt. Detta gäller t.ex. uttrycket *fett* 'hasch' som i slangen har en kvalitativ aspekt; (mycket = bra), och som i sin tur genererat *feting* 'pipstopp av hasch' samt verbet *fetta* 'röka hasch'. Även utanför narkotikasammanhangen används uttrycket *fett* i kvalitetsbeskrivande syfte, t.ex. *ett fett sound* i fråga om musik, eller för att i största allmänhet uttrycka uppskattning: *wow, fett!*

3.1.8. Metaforisk funktion och subinformation

Förutom att narkotikaslangen delvis har fackspråksliknande egenskaper står den i ett särskilt förhållande till allmänspråket, i fråga om inofficiell status och karaktär av (sub)gruppspråk (se diskussionen i kap. 2). Halliday (1978) menar till exempel, att oavsett om ordförrådet hos en subgrupp kan betraktas som "varianter" av det officiella språkets uttryck eller ej så är det just den metaforiska karaktären som definierar ett sådant *antispråk*. Han antar att metaforik kan urskiljas på alla språkliga nivåer. På den fonologiska nivån förekommer t.ex. *omkastning av språkljud*, på den grammatiska nivån som innefattar både morfologi, lexikon och syntax, finns *sammansättning* och *fraser* ("expansion"¹), och på den semantiska nivån återfinns *ord som är typiska för gruppen* och inte har någon direkt motsvarighet i allmänspråket, dvs. specialuttryck eller fackspråkspräglade uttryck (s. 579). Hallidays metaforikbegrepp är således vitt och avser, som jag tolkar det, språkets i fråga allmänna retoriska potential. Ett skäl till att i termen metaforik inbegripa även omkastning av språkljud och stavelser (som i backslang eller ellips), tillägg eller liknande, skulle kunna vara att dessa uttryck är bildade på grundval av ord som redan existerar, precis som den traditionella metaforen och att de refererar till något som är känt inom subgruppen, men framförallt genom att sådana uttryck fyller en *metaforisk*

¹ Jag antar att Halliday här avser lexikaliserade fraser.

funktion. Uttrycken ifråga är oftast myntade för den språkliga variationens skull, som kommunikativ kraft och verbal konst. Begreppet metaforisk funktion är både adekvat och centralt för delar av narkotikaslangens. Denna speciella funktion är förmodligen förklaringen till att vissa slanguttryck, som vid en första anblick förefaller vara metaforiska, vid en närmare granskning visar sig sakna metaforens tredimensionella komplexitet (bildled, sakled och grund). Många sådana "falska metaforer" är endast tvådimensionella och associativa, oftast metonymiska eller generaliserande.

3.1.9. Ljudhärmande och känsloförnimmelseåtergivande uttryck

Till en speciell kategori av uttryck med metaforisk funktion räknar jag de uttryck som bygger på ljud av olika slag, genom *ljudsymbolik*, till vilken jag räknar *ljudhärmande* respektive *känsloförnimmelseåtergivande* uttryck. Dessa uttryck bildas via analogi mellan ett ljud och något vi prototypiskt uppfattar som motsvarande i andra sinnesmodaliteter. Till ljudhärmande (onomatopoetiska) uttryck i narkotikaslangens räknar jag t.ex. *fuffa* och *fojfa* 'röka cannabis', som bildats på underlag av det ljud som uppstår när man drar in röken genom pipan eller cigaretten. Onomatopoesi är relativt produktivt i språket men kan vara svårt att bevisa etymologiskt. De känsloförnimmelseåtergivande uttrycken torde vara ännu besvärligare i detta hänseende. Karakteristiskt för dem är att deras förnimmelsskapande struktur ligger djupt nedbäddad i språkets fonotax varför de ger just förnimmelser om analogier snarare än att explicit återge dem, dvs. dess funktion är att förmedla intryck snarare än att efterlikna dem.

Exempel på känsloförnimmelseåtergivande uttryck i narkotikaslangens är bl.a. *flumma* 'röka cannabis', vars sammansättning av "mjuka ljud" förstärker föreställningen om ett oklart och töcknigt tillstånd. Morfemet *flum* har även kommit att användas i allmänspråket t.ex. i den utvidgade betydelsen 'intellektuellt ored-

ig', i den nedsättande sammansättningen *flumpedagogik* 'pedagogisk inriktning som betonar personlighetsutveckling på bekostnad av inläring' (*Svensk ordbok* 1986). Waldron (1967:18) påpekar att sambandet mellan ljud och betydelse alltid är subjektivt och kan ha uppkommit av en ren tillfällighet för att sedan bli mönsterbildande för ord som ligger nära varandra betydelsemässigt, vilket är fallet med *lummig* 'lätt alkoholberusad' respektive *flummig* 'lätt narkotikaberusad'. Denna tankegång får antas bygga på Bloomfields (1933:244ff.) idé om att det finns ett system av rotmorfer med vilka symboliska konnotationer är förknippade. Bloomfield pekar sålunda på tre sådana erfarenhetsgrundande grupper där morfemet /sn/ manifesteras: a) andningsljud (*sniff, snuff, snore* och *snort*), b) snabb rörelse eller avskiljande (*snip, snap, snatch*) samt c) krälände rörelse (*snake, snail, sneak* och *snoop*). En motsvarande grupp i drogslangen är de uttryck som återger inandningsljud genom munnen i verben *fojfa, fuffa* 'röka cannabis'.

Allt språk genomgår en ständig uttalsförändring, om än relativt långsamt. Generellt kan man anta att ord som förefaller onomatopoetiska vid ett tillfälle kan ha förlorat denna kvalitet vid ett annat och vice versa (se t.ex. Jespersen 1922). Att tala om vissa språkliga former som ljudåtergivande är knappast kontroversiellt, antingen de skapats för att återge ett specifikt ljud eller bara uppfattas som ikoniska. De är vanligt förekommande i uttryck för hur djur framställer sina läten, såsom *råma, bräka* och *kackla*, eller i ljudsymboliska uttryck som *pingla, sörpla* och *surra* (Abelin 1999:177). Att de manifesteras olika i olika språk, som Waldron påpekar (1967:17), behöver egentligen inte motsäga ikoniciteten i sig. Snarare kan man tänka sig ljudåtergivning som graduell eller mer eller mindre elaborerad och att den i varierande mån omsätts i språklig form. Dessutom kan ljud, liksom för övrigt metaforiska uttryck, ha varierande uppsättningar kvaliteter eller egenskaper, varav alla inte samtidigt måste manifesteras lika mycket. Även s.k. konventionaliserade och lexikaliserade metaforer kan, som nämndes ovan, bygga på helt olika *grund* genom att ta fasta på olika egenskaper hos ett och samma bildled och sakled.

3.2. Metonymisk och associativ betydelse

3.2.1. Betydelseutvidgning

I fråga om polysemi ansluter jag mig till den traditionella uppfattningen som utgår ifrån en distinktion mellan *metaforiska* (överförda) och *metonymiska* (utvidgade) betydelser. Denna distinktion har utförligt diskuterats i litteraturen kring traditionell retorik och stilteori samt av Black (1962), Waldron (1967), Lakoff & Johnson (1980), Fass (1997) m.fl. Distinktionen bygger i första hand på att metaforen är ett uttryck som överförs från en begreppslig domän till en annan, medan metonymiska uttryck verkar inom en och samma domän. De metonymiska uttrycken brukar vidare underavdelas i typerna *del för helheten* (pars pro toto) eller *helhet för delen* (totum pro parte). Vissa forskare, t.ex. Searle (1981:280), har dock menat att metonymen i själva verket är en typ av metafor. Han påpekar att han är "inclined to treat metonymy and synecdoche as special cases of metaphor". Även Cooper (1986) intar delvis samma hållning.

För att förtydliga skillnaden mellan metafor och metonym kan man i korthet säga att metaforen *skapar en likhetsrelation*, medan metonymiska uttryck uppstår genom utvidgning *på grundval av en närhetsrelation*. Utifrån denna distinktion styrs metaforen och metonymen av olika mekanismer. Båda är dock selektiva och fungerar som ett slags "genväg" (Fass 1997:47). Distinktionen mellan metafor och metonym diskuteras också av Lakoff & Turner (1989), som antar att sammanblandning av de två ofta sker, på grund av att båda bygger på en sambandsrelation mellan två ting (s. 103). I allmänhet torde dock metonymi vara vanligare i vardagsspråket än metaforik och spela en större roll i språkutvecklingshänseende (jfr Wellanders "inre, organisk utveckling", avsnitt 3.1.3 ovan).

Även om metaforik och metonymi bygger på olika mekanismer fyller de ändå ofta samma funktion. Metaforen tillskrivs emellertid oftare än metonymen en kreativ funktion, genom att den lyfter fram och belyser vissa egenskaper då den hämtar sitt material från främmande domäner. Den anlägger på så vis nya

perspektiv på objektet. Cassirer (1993:103) påpekar, att "ju större avståndet är mellan det vanliga användningsområdet och det metaforiska, desto djärvare och mer verkningsfull är metaforen", vilket kan vara skälet till att metaforen fått större uppmärksamhet än metonymen. Så ägnar Lakoff & Johnson (1980), som gör en klar distinktion mellan de båda, metonymin endast sex sidor av 229. Richards (1950:125) antar också att förhållandet mellan sakled och bildled bygger på spänning (tension) men påpekar dessutom följande:

tension is the spring of the bow, the source of the energy of the shot, but we ought not to mistake the strength of the bow for the excellence of the shooting; or the strain for the aim.

Med detta antyder Richards att metaforens verkliga kvalitet inte ligger i avståndet mellan bildled och sakled, vilket kan tolkas som att en verkningsfull metafor oftare är finurlig än djärv. Samma sak kan sägas om "goda" metonymer, vars innehåll ofta bygger på *förknippningar* som kan variera i fråga om närhetsgrad (se vidare i avsnitt 3.2.2 nedan).

3.2.2. Grader av förknippning och "domain knowledge"

En uppdelning mellan betydelsemässigt överförda och utvidgade ord i mitt material är möjlig att göra. Materialet består till övervägande del av uttryck som uppkommit genom anspelning på något helt (metaforiskt) eller delvis (metonymiskt) annat. I praktiken förhåller det sig dock så att när man analyserar ett större material har det visat sig vara svårt att strikt upprätthålla denna distinktion, eftersom en del uttryck visat sig vara både metaforiska och metonymiska samtidigt. Detta fenomen diskuteras av Fass (1997:100ff.), som kallar det "multiple metaphors and metonymies". Fass benämner dessa kategorier "metonym i metonym": *Ted played Bach*, "metafor i metonym" (se Warrens exempel nedan), "metonym i metafor": *the heart is a lonely hunter*, där hjärtat utnyttjas som en metonym för emotioner.

Större empiriska undersökningar av polysemiska ordförråd är sällsynta men har genomförts av t.ex. Warren (1992), som också kategoriserat polysemiska "inbäddningar". Ett av hennes exempel på "metafor i metonym" är uttrycket *hammer head* i betydelsen "a stubborn person" (s. 94), där *head* står för personen (del för helheten), medan den kvalitativa komponenten *hammer* står för hårdhet och oemottaglighet. Ett annat exempel är uttrycket *jelly* för 'fet person' där en viss typ av substans metaforiskt (med anspelning på konsistensen) liknas vid en annan typ av substans med, i sin tur, metonymisk referens till en person. Att metaforen är inbäddad i metonymen, istället för tvärtom i detta fall pekar på att metonymen utgör det yttersta referensledet, dvs. personen ifråga. Detta kan vara intressant att notera, framförallt i fråga om personbetecknande uttryck, då ett antal sådana finns i mitt narkotikaslangmaterial. I allmänspråket är det också vanligt att man refererar till personer i termer av mänskliga kroppsdelar: *vi behöver fler händer i vården; vi betalade 50 kronor per skalle* etc. Warren (1992:129) drar dock slutsatsen att endast substantiv är metonymiska. "All the metonyms in my corpus were nouns", säger hon och fortsätter:

I explained this by the fact that the connection between the old and the new sense was a relation between the old and the new referents. Relation occurs only between reified phenomena. It is therefore natural that only nouns or the equivalent develop metonymic extensions.

Förhållandet mellan metonymi och ordklass diskuteras också av Malmgren (1988:190), som påpekar att adjektiv- och verbmetonymi ofta baseras på kontextuell samhörighet men inte mellan adjektiv- och verbreferenter utan mellan substantivreferenter. Typfallet för s.k. reguljär adjektivmetonymi är t.ex. *ett argt brev*, som anspelar på brevskrivaren, och för reguljär verbmetonymi verb som är både kausativa och icke kausativa, som t.ex. *bada* (få att bada) och *rulla* (sätta i rullning). Metaforik i kombinationen substantiv-adjektiv har också analyserats av Aarts & Calbert (1979). En annan typ av "mekaniska förändringar" är den som Wellander (1916; 1969) kallar för subjekts- respektive objekts-

växling: *termometern stiger* (subjekt); *tända granen* (objekt) (1969:118). För verbrelationen är, enligt Malmgren (1988), typerna som bygger på hyponyma begrepp som *flytta* (till en annan bostad) och relationen mellan verkliga och potentiella handlingar, *jag dansar inte*, typiska. Lakoff & Johnson (1980: 35ff.) diskuterar bara substantivmetonymer, exemplifierade i ju kategorier. I förhållande till metaforen menar de att metonymens underbyggnad generellt är mer uppenbar än metaforens, eftersom den vanligtvis innefattar direkt fysikaliska eller kausala samband (s. 39).

Medan man knappast kan tala om metaforen som ett graduellt fenomen, även om vissa metaforer kan verka långsökta, kan man för narkotikaslangens vidkommande i princip räkna med olika grader av betydelseutvidgning. Det finns till exempel termer som är identiska med titlar på kända melodier som skrivits av artister som förknippas med narkotika och som därför bara indirekt förknippas med droger (se symboldomänen MUSIK nedan). För att dessa uttryck över huvud taget skall vara tolkningsbara krävs ett visst mått av encyklopedisk kunskap. Det finns också exempel på metonymer som efter hand kan utvecklas till metaforer. Ett exempel på detta, hämtat ur en annan slangdomän, kan vara belysande: I en undersökning som gällde slangord för homosexuella (Lindfors Viklund 1995) uppgavs *kjoltyg* vara ett vanligt ord för manliga homosexuella. *Kjoltyg* är ju också, liksom *ffolla* ('homosexuell man'), sedan gammalt ett (vardagligt) uttryck för "fruntimmer" (*SAOB*) och ger som epitet för en man ett komiskt, pejorativt utbyte, inte minst för att betydelsen från början är lätt nedsättande. Metonymen *kjoltyg* i betydelsen 'fruntimmer' antyder förhållandet att ordet för ett klädesplagg, som traditionellt förknippas med kvinnan (i motsats till byxa som förknippas med mannen), betecknar hela individen eller grupper av individer; "Ack, himmel, så mycket kjorteltyg, som omger presten!" (*SAOB* s.v. *kjoltyg*). Denna typ av förknippning kan beskrivas som en defaultförknippning, eftersom kontexten (kvinnan) är given. Övergången från 'fruntimmer' till 'homosexuell man' måste därför betraktas som en övergång från metonym till metafor med resultatet att mannen är/betraktas (som en) kvinna på

grund av att "delen för helheten" flyttas från delen (*kjoltyg*) till helheten (*fruntimmer*) i övergången. En liknande glidning mellan metafor och metonym exemplifieras i narkotikaslanguttrycket *pannband* nedan.

Kjoltyg kan jämföras med Lakoff & Johnsons (1980:35) standardexempel på metonymi: *The ham sandwich is waiting for his check*, vars defaultkontext är restaurangen, då restauranggäster förknippas med den mat de beställer i restaurangjargong. Både metaforen *kjoltyg* 'homosexuell man' och metonymen *ham sandwich* betecknar personer, dvs. substantiv. I det första fallet definieras referenten (mannen) metaforiskt utifrån kriterier som är metonymiskt prototypiska (*kjoltyg*) för det som bildledet anspelar på (kvinnan), trots att dessa knappast realiseras i den nya kontexten. I det andra fallet definieras referenten (mannen) prototypiskt (restaurangjargongen) utifrån det han för tillfället äter (skinksmörgåsen). *Ham sandwich* kan därför betraktas som en mer tillfällig metonym än t.ex. *kjoltyg* 'fruntimmer' – och för den delen *brunskjorta* 'nazist', som kan anses vara lexikaliserade metonymer, och vilka därmed erhållit metaforisk funktion.

Om metaforens främsta funktion är att förmedla föreställningar om ett objekt i termer av ett annat – i grunden den att förmedla någon slags kunskap – har metonymen i första hand en referentiell funktion, påpekar Lakoff & Johnson (1980:36). Primärt tillåter den oss att använda ett objekt i ett annat objekts ställe men kan också, som metaforen, vara kunskapsrelaterad. I delen-för-helheten-relationen är det aspekten på helheten som fokuseras som befördrar kunskapen. I uttrycket "we need some good heads for the project" refererar "good heads" till intelligenta personer, men poängen med skiftet är inte bara att låta delen *huvud* stå för *person* utan att fästa uppmärksamheten på specifika karakteristika hos personen i fråga, nämligen intelligensen. Ett exempel på en polysemisk inbäddning i mitt material är uttrycket *pannband*, som i specifik narkotikaslangbetydelse definieras som 'svår huvudvärk som uppstår efter intag av oren narkotika'. Uttrycket antyder dessutom ett *inifrånperspektiv* med anspelning på en symbol för den med droger förknippade hippiekulturens karakteristiska klädmåde. Uttrycket anspelar först på

delen för helheten – pannbandet för gruppen – sedan på en överföring från en domän till en annan, pannbandets plats – smärta på samma plats. Just denna kombination av *likhet* och *närhet* kan också tolkas utifrån den snäva referensvärld inom vilken uttrycket uppstått och används. Det innebär framförallt att uttrycket myntats på grundval av erfarenheter av en värld (i detta fall en svunnen hippiekultur) som det anspelar på, så kallad *domain knowledge* (Winner 1988). Uttrycket kan därför sägas kommentera både symptomen (metaforiskt) och hela referensvärlden (metonymiskt) samtidigt och får egentligen bara full innebörd för den som besitter *domain knowledge*, omvärldskunskap.¹ Det är inte uteslutet att uttrycket dessutom fungerar som en för gruppen självvironisk kommentar.²

I mitt narkotikaslangmaterial finns också flera exempel på verb vars innebörd manifesteras i att en del av en handling står för hela handlingen. I fråga om dessa verb kan man urskilja hela utvecklingskedjor, där både substantiv och verb utgör *stationer* i utvecklingen. Denna typ liknar den som Malmgren (1988) kallar hyponyma begrepp men har också likheter med typen verklig-potentiell handling, inte sällan i fråga om vanemässiga sådana, och skulle därför kunna beskrivas som unika respektive generella betydelser. Huruvida dessa verb skall betraktas som metonymiska eller som begreppsligt komplexa kan diskuteras. I det följande kommer jag dock att kalla dessa uttryck för *metonymiska verb*. Vissa av verben är instrumentella, i fallet *pumpa* 'injicera narkotika' explicit instrumentellt, eftersom substantiven *pump* 'injektionsinstrument' och *pumpare* 'injektionsnarkoman' existerar. Andra verb är implicit instrumentella, som t.ex.

¹ Begreppet *domain knowledge* har framförallt använts i studier av hur barn uppfattar och förstår metaforer. Man har t.ex. konstaterat att yngre barn utan svårigheter förstår metaforer som bygger på fysiska objekt och funktioner som de känner väl till, t.ex. "*friends are like magnets*" och dylikt (Winner 1988:81).

² I fråga om *ironi* delar jag Sigrells (1999) uppfattning att dess främsta uppgift är att metakommunikativt främja den exklusiva språkgemenskapen, dvs. inte, som Searle (1979) och andra framfört, visa på ett motsatsförhållande mellan det sagda och det avsedda. Sigrell antar också att ironiska uttryck kan lexikaliserar och fungera som permanenta ironimarkörer.

trycka 'injicera narkotika', eftersom ingen "tryckare" existerar i drogslangen, varken som instrument eller konsument (så långt mitt material medger). I detta verb impliceras injiceringsmekaniken endast med fokus på själva intagnings sättet. En tredje typ är fallet *sil* 'injicera narkotika', i vars kontextuella räjong substantivet *sil* visserligen ingår men som där inte fyller instrumentfunktion för injiceringsmomentet. Substantivet *sil* har i sammanhanget innebörden 'narkotikainjektion', av betydelsen 'silad narkotikainjektion', dvs. 'preparerad medelst silning genom filter'. Följande exempel kan illustrera typen av ovan diskuterade verb:

- 1) *gägga* 'injicera amfetamin med avseende på den ritualiserade, förberedande aktiviteten att före företagen injicering lösa substansen i vatten';
- 2) *knappa* 'missbruka amfetamintabletter med anspelning på det ljud som uppstår vid tuggning';
- 3) *pumpa* 'injicera narkotika med anspelning på förflyttning av flytande substans från en plats (injektions sprutan) till en annan (venen)';
- 4) *sil* 'injicera narkotika med anspelning på den förberedande åtgärden att rena narkotika genom att filtrera substansen genom en bomullstuss e.d. före intaget';
- 5) *trycka* 'injicera narkotika; med avseende på instrumentets mekanik och handlingen att forcera visst fysiskt motstånd'.

Utvecklingskedjans olika *stationer* för verb och substantiv förknippade med intag av narkotika kan vidare illustreras i tabellen. Stationerna i tabellen sammanfaller till stor del med Agars begrepp (avsnitt 2.3.7) *stuff*, *works*, *get off* och *place*. *Get off* i Agars begreppsmodell får omfatta även det *förberedande momentet* i tabellen. För ordet *filta* 'filtrera amfetamin, amfetamin' (nedan) finns dock i mitt material inte något verb som betecknar själva intaget.

TABELL 1. *Systematiska relationer mellan några slangord på basis av verb.*

Förberedelse	Substans/ Injektion	Instrument	Intag	Person	Plats
<i>gägga</i>	<i>gägg</i>		<i>gägga</i>	<i>gäggare</i>	<i>gäggekvert</i> <i>gäggarlya</i>
	<i>knaper</i>		<i>knapra</i>	<i>knaprare</i>	
	<i>pumptjack</i> <i>pump-</i> <i>välling</i>	<i>pump</i>	<i>pumpa</i>	<i>pumpare</i>	
<i>sil</i>	<i>sil</i>		<i>sil</i>	<i>silare</i>	
			<i>trycka</i>		
<i>filta</i>	<i>filta</i>				

Verben i tabell 1, alla betecknande injicering av narkotika: *gägga*, *knapra*, *pumpa*, *sil* och *trycka*, kan definieras som processverb. Dessa verbs funktion är att fokusera det intravenösa intaget men också att kognitivt omfatta en större process, som inbegriper både förberedande moment, instrument samt mekanik. I detta korresponderar de med allmänspråkliga processverb, såsom *baka* och *måla*, som kan sägas tillhandahålla "implicit semantisk information" (Järborg 2000).¹ Begreppet *baka* 'framställa (bröd)' (*Svensk ordbok*, 1986) implicerar ju i vissa kontexter en avancerad process utspridd på flera moment: blandning av ingredienser, knådning/omrörning, jäsning, grädning etc., som i *jag bakar varje torsdag*. I exemplet *vi målade huset i somras* impliceras dessutom information om avsikt och resultat – (ny) kulör, skyddsverkan osv., förutom själva färgpåstrykningen. *Måla* verkar dock lägga ett tyngre fokus på resultatet än t.ex. *gägga* och *sil* i narkotikaslang, vilka dock kan sägas ha en parallell i begreppet *grilla* (*ska vi grilla ikväll?*), där själva grillmältiden – resultatet av grillningen – fokuseras, medan antändning av grillanordning, kol, tändvätska eller andra tillbehör, men även tillagningen (stekningen) utgör mer eller mindre konnotativa betydelseelement. De metonymiska processverben

¹ I Järborgs *Thesaurusundersökningar i Semantisk databas – Metoder och resultat* (2000), som bygger på begreppsanalytiska definitioner via s.k. dependensträd, återfinns en detaljerad beskrivning av en formaliseringsmodell för denna typ av analyser.

är begreppsmässigt komplexa och definieras utifrån ett delmoment som ingår i processen.

3.2.3. Symboldomäner

Narkotikaslangens metaforer kan, vilket exemplifierades ovan, delvis analyseras utifrån kognitivt semantiska modeller. Mitt material omfattar även, vilket också framgått, en mängd ord som i grunden inte är metaforer men som har liknande associativa drag, t.ex. utvidgade betydelser av olika grad. Geeraerts (1996) påpekar dock att analysmodeller för metaforer med fördel kan generaliseras och tillämpas även på metonymer. Mitt material inbegriper dessutom en mängd uttryck som primärt inte kan omfattas av sådana teorier, eftersom de etablerat sig som narkotikaslangtermer på andra grunder, t.ex. förkortningar som *h* 'heroin'; personnamnsformer som *ante* 'amfetamin', lån som *galar* 'hasch', samt för kulturen specifika uttryckskonventioner. Analysen av det totala materialet kommer därför att kräva olika angreppssätt. Ickemetaforiska termer kommer i det följande att analyseras som ickemetaforiska uttryck, av vilka flera dock kan sägas ha *metaforisk funktion*. Eftersom narkotikaslangens är ett sammanhängande system av språkliga uttryck snarare än enstaka autonoma ord, kan man tänka sig att metaforen spelar en viktig roll även för ord som inte har direkt metaforisk form:

- 1) En *nyckelmetafor* kan bilda utgångspunkt för en *symboldomän* där även andra ordtyper efter hand kan etablera sig som resultat av en *idéutveckling*.
- 2) Andra ordtyper än metaforiska fyller därför en *metaforisk funktion* inom denna symboldomän.

Som utgångspunkt för analysen av narkotikaslangmaterialet som helhet är *nyckelmetaforen* central. Nyckelmetaforens främsta funktion är att "dra till sig" nya metaforer så att en speciell typ av *flockning* uppstår. Flockningen avser oftast uttryck ur ett specifikt begreppsfält. Det kan illustreras med ett exempel ur LSD-voka-

bulären (nedan), som visar hur en utgångsmetafor för ett narkotikarus genererat ett antal polysema uttryck, vilka tillsammans bildar en sammanhängande symboldomän. Symboldomänen är, vilket tidigare nämdes, i första hand begreppslig. Dess sammanhållande kitt är av mer eller mindre tillfälligt och kulturellt betingad idéassociativ natur och alluderar på föreställningar, myter och utopier förknippade med narkotika och narkotikarus.

Symboldomänen RESA

<i>tripp</i>	'LSD-rus'
<i>experience</i>	'LSD-rus'
<i>explorers' club</i>	'personer som tar LSD tillsammans'
<i>flygande tefat</i>	'LSD-dos'
<i>ground control</i>	'person som vakar över LSD-rusiga'
<i>guide</i>	'erfaren LSD-missbrukare som hjälper nybörjare'
<i>resa</i>	'LSD-rus'
<i>voyager</i>	'LSD-konsument'
<i>yellow submarine</i>	'LSD-dos'

Nyckelmetaforen *tripp* 'LSD-rus' (av eng. *trip*) i denna symboldomän är en metafor som alluderar på en resa till och i en annan dimension, kosmos: en central idé i den "psykedeliska" LSD-kulturen (se kap. 7 och 9). Denna idé stadfästs genom en utveckling som innebär att även andra entiteter som förknippas med LSD, som t.ex. personer och doser av drogen, får namn som anspelar på det kosmiska temat. Man kan här tala om en idéutveckling som liknar den som ovan beskrivits i termer av metaforiska kedjor (se avsnitt 3.1.4) men som även innefattar metonymer. Den narkotiska substansen i sammanhanget, *flygande tefat*, ges här formen av ett medel för att nå och färdas i denna dimension, varpå även andra fortskaffningsmedel, t.ex. *yellow submarine*, som begreppsmässigt tillhör havets dimension snarare än kosmos, fungerar som synonym. Denna idétanjning görs på grundval av att *yellow submarine* är titeln på en melodi av The Beatles, vars medlemmar förknippades med LSD på 1960-talet. Uttrycket *yellow submarine* kan därför också sägas skapa en övergång från den kosmiska resedomänen till symboldomänen MUSIK.

Symboldomänen MUSIK

yellow submarine 'LSD-dos'

abbey road 'LSD-dos'

jazztobak 'marijuana'

jimi hendrix 'LSD-dos'

lucy in the sky with diamonds 'LSD-dos'

purple haze 'LSD-dos'

rock-and-roll-tobak 'marijuana'

Musikdomänen innefattar uttryck för hallucinogena droger, LSD och cannabis, på grund av kulturella omständigheter (se vidare i kap. 7 och 9). Framförallt förknippas uttrycken med The Beatles: *lucy in the sky with diamonds*, *abbey road*; gitarristen Jimi Hendrix: *jimi hendrix*, *purple haze*; och med specifika genrer och musikerkretsar: *jazztobak*, *rock-and-rolltobak*. De ingående orden i detta tema är inte metaforer i egentlig mening utan kan betraktas som metonymiska utvidgningar som anspelar på *personer*: The Beatles; Jimi Hendrix; *grupper*: jazz- och rockmusiker; samt *produkter*: melodier som förknippas med dessa.

Analogier mellan begrepp inom olika symboldomäner förekommer också. I symboldomänen LIVSMEDEL (avsnitt 4.2.13) har t.ex. *kniv & gaffel* 'spruta och kanyl' bildats i analogi med *hammare & spik* i symboldomänen HANTVERK (avsnitt 4.2.14). Gemensamt för dessa två grupper är att de instrument åsyftas i de språkliga uttrycken är behäftade med ett slags nödvändighetsaspekt, dvs. de krävs för att en verksamhet av visst slag skall kunna bedrivas. Holmén (1997) påpekar också att uttrycket *kniv & gaffel* 'spruta och kanyl' framförallt används på svenska anstalter och fängelser, miljöer som är underställda strikt kontroll och där vissa typer av föremål måste smugglas in och med all sannolikhet beslagtas om de påträffas. Att smuggla in narkotika torde vara lättare än de mer skrymmande verktygen. I det tyska narkotikaslanglexikonet i AVENTINUS-materialet finns uttrycket *Besteck* i samma betydelse, medan det engelska materialet innehåller uttrycket *works*.

Den idéutveckling som ovan redovisats i termer av specifika symboldomäner och övergångar mellan sådana har, vilket också påpekats, vissa drag gemensamma med de metaforiska kedjor

som förut beskrivits och diskuterats. Idéutvecklingen och idétänjningen i narkotikaslangen saknar dock ofta de metaforiska kedjornas pedagogiska funktion och har som sammanhängande struktur betraktat lägre förklaringsvärde. Symboldomänerna är i första hand just *symboliska* och kan tillskrivas en intern retorisk funktion som syftar till att skapa sammanhang och kontinuitet i de kulturkretsar där de används. Symboldomänerna kommer att diskuteras vidare i kapitel 4–8 samt i kapitel 9.

3.3. Stereotyper i slangen

3.3.1. Prototyper och stereotyper

Domain knowledge (se ovan) bygger inte bara på specialkunskap om världen utan också på *prototypiska* och ibland *stereotypiska* föreställningar som är kulturellt förankrade. Dessa föreställningar är en av utgångspunkterna i Blacks interaktionssystem, som transfererar inte bara enstaka egenskaper utan hela system av egenskaper mellan olika betydelsesdomäner. Den amerikanske politiske debattören Walter Lippmann, som var den som först introducerade stereotypbegreppet i dess socialpsykologiska betydelse (1922), menade att stereotyper i första hand är *bilder i våra huvuden*. Enligt Lippmann reagerar det mänskliga sinnet inte alltid omedelbart på den objektiva verkligheten utan snarare på en föreställning om denna som vi själva skapat i vårt medvetande. Ett skäl till detta, menar Lippmann, är att den ”verkliga” verkligheten är alltför stor och komplex i förhållande till den kapacitet människan är utrustad med:

We are not equipped do deal with so much subtlety, so much variety so many permutations and combinations... To traverse the world men must have maps of the world (s. 16).

Stereotyperna är sådana kartor. ”For the most part”, påpekar Lippmann, ”we do not first see, and then define, we define first and then see” (s. 81). Stereotypen fyller därför funktionen av ett slags filter, vilket också får konsekvenser i språket. Lakoff

(1987:85) påpekar att eftersom sociala stereotyper vanligtvis används för kategorisering av det som är kulturellt förväntat tenderar stereotypen att exploateras i media, t.ex. i reklam och underhållning:

However, they are usually recognized as not being accurate, and their use in reasoning may be overtly challenged.

I ljuset av den normkonflikt som råder mellan slangen och allmänspråket är det därför inte överraskande att slangen särskilt omhuldar stereotypen och de stereotypiska värderingarna. Några av narkotikaslangens sociala stereotyper och de värderingar som är behäftade med dessa kommer jag att diskutera mer ingående i avsnitten 5.2.7 och 5.2.8.

Den funktionella skillnaden mellan **prototyp** och **stereotyp**, menar Leyens, Yzerbyt & Schadron (1994:13), är framförallt att prototypen är *beskrivande* medan stereotypen är *värderande*. Denna distinktion görs även av Stangor (1994), som menar att till skillnad från prototypisk kategorisering, genom vilken t.ex en generell abstraktionsnivå som motsvarar våra vardagsföreställningar synliggörs (se t.ex. Rosch 1977), förmedlar stereotypen i språket ofta *nedsättande* anmärkningar. Detta framkommer tydligt i bruket av slang, menar man, eftersom nedsättande uttryck inte oreserverat används om alla medlemmar i en social kategori utan bara för dem som passar in i den *stereotypiska profilen*. "Users of the world 'nigger', for instance", menar Stangor (1994:11),

often claim that not all Blacks are "niggers", only some of them. So just as other slang terms often convey a more negative experience or expectation than conveyed by the simple descriptive noun, derogatory group labels convey a particular negative stereotype at a greater degree than less offensive descriptive terms. It is in these labels then, that the stereotype is most purely and powerfully signified in the transpersonal storage system of language.

Inte sällan används dock stereotypen i "beskrivande" syfte. Ett uppmärksammat exempel på detta är t.ex. ordet *blatte*¹ som använts inom Stockholmspolisens i betydelsen 'man av utländsk härkomst', vilket i slutet av 1990-talet uppmärksammades och starkt kritiserades i media.² Ur polisens synvinkel ansågs dock ordet *blatte*, såsom framkom i den mediala diskussion som följde, främst vara beskrivande och betraktades som en produkt av yrkeskårens svåra uppgift att med få kännetecken snabbt tvingas identifiera individer. För spaningspolisens, påpekar Carlström (1999:72), utgör förmågan att kategorisera en viktig del av arbetet, varför deras *föreställningar* om andra ofta får vägleda dem. Ofta hamnar de i situationer där de saknar tillräckliga uppgifter och därför själva får fylla i. De måste då försöka skapa sig en egen bild av de misstänkta för att ha chans att hitta rätt.³

Ett klassiskt exempel på stereotypa föreställningar är, vilket jag redan varit inne på, de som tar sig uttryck i att människor metaforiskt beskrivs som djur i termer av drag som vi räknar till deras mest framträdande egenskaper. Man kallar någon som är listig och slug för *räv*, en skrytsam och exhibitionistisk man för *tupp*, en vimsig och dum kvinna för *höna*, en lortaktig och slarvig person för *gris* etc. Dessa beteckningar ges på grundval av karaktärsegenskaper som vi är väl förtrogna med, då dessa djur i århundraden funnits i vår närhet. Mer exotiska djur, ur vårt per-

¹ *Blatte* 1. 'löjlig figur; pajas', 2. 'neger' (Gibson 1969).

² T.ex. *Aftonbladet* 1997-11-11; *Svenska Dagbladet* 1997-11-13; *Dagens Nyheter* 1997-11-15 etc.

³ Kategorisering av personer i termer av t.ex. *svenne/svennetjej* 'vanlig hederlig medborgare', *skattebetalare* eller *hederlig* är också vanlig inom polisen. Detsamma gäller *buse* 'grov brottsling' och *skitbuse* 'småbrottsling'. Carlström, som gjort en fältstudie på en spaningsgrupp i Stockholm, nämner också att en spanare vid ett tillfälle uppmärksammade en kvinna som umgicks med kriminella män. Hon passade inte in i mallen för hur de brukade se ut, vilket spanarna kommenterade på följande sätt: "Hon ser ju ut som en svennetjej. Man kan inte tro att hon umgås med busar" (Carlström 1999:73). En utveckling av *blatte*-begreppet i polisjargongen är adjektivet *blattefint*, som också används i kategoriserande syfte, i fråga om att ge en snabb miljöbeskrivning. Uttrycket syftar på 'heminredning av orientaliskt dekorerad karaktär, med inslag av förgyllda detaljer och prydnadssaker' (Carlström 1999:174).

spektiv, genererar gärna andra typer av metaforer, ofta med anspelning på *yttre* egenskaper som är väl synliga. Eftersom vår kunskap om t.ex. giraffens karaktär och beteende är tämligen begränsad, anspelar metaforen *giraff* för en person oftast på djurets fysionomi, särskilt i fråga om halsens eller benens längd, som vi uppfattar som prototypiskt för just giraffen. Vi vet också att *elefanten* är stor och har gott minne, och att *sengångaren* rör sig långsamt, men för övrigt vet vi förhållandevis litet om dessa djur. Valet av metafor och hur vi tolkar en metafor är med andra ord starkt förknippat med vår omvärldskunskap och våra inlärdas prototypiska föreställningar, vilket bl.a. betyder att fysikaliska attribut är mer "ytliga" än t.ex. sociala attribut. Detta bekräftas också av Carbonell (1982), som konstruerat en hierarki över olika slags egenskaper som ofta åberopas i vardagsmetaforik. För att göra det möjligt att peka ut det aktuella motivet i en metafor har Carbonell (1982:427ff.) utvecklat en s.k. *invarianshierarki* (invariance hierarchy¹), då hon menar att vissa bestämda aspekter med större sannolikhet än andra kommer att accentueras i en metafor. Till dessa hör t.ex. *funktionella attribut*, som oftast framtvingar föreställningen om analoga funktioner hos det korresponderande objektet i sakledet. Ur min synvinkel bygger denna hierarki framförallt på inlärdas stereotyper. Carbonell påpekar:

When we hear that "John is a fox" we interpret it to mean "John is sly", not "John has pointed ears and brushy tail. Similarly, we interpret "John is a pig" as a remark on his personal habits or his obesity, rather than a statement that John lives in a farm and has curly tail. A partial answer to this problem lies in knowing the most salient feature of the animal to whom a person is compared. However, a more complete answer is provided by exploiting the invariance hierarchy in the following manner: Consider the animal (source domain) and scan down the hierarchy stopping at the first entry for which we have a commonly known fact. For foxes, we stop at planning/counterplanning – folk wisdom tells us that foxes are very adept at devious counterplanning behaviour. Hence, we never reach attributes lower in the invariance hierarchy, such as the physical descriptors of a fox. For pigs, we may stop at either "natural tendency" (if we believe that pigs tend to get fat) or at "social role" – folk wisdom asserts that pigs play a distinct role in the animal kingdom as the least hygienical of all animals (s. 431).

¹ Ursprungligen utvecklad för NLP-syften.

En stor del av de metaforiska slanguttryck vi dagligen möter kan betraktas som lexikaliserade stereotyper. Det gäller ord ur alla kategorier vars innebörd präglas av specifika perspektiv, inlärd föreställningar och värderingar. Stereotypens innehåll vittnar framförallt om det perspektiv som präglat språkgemenskapens eller gruppens förhållningssätt till det som språkligt omnämns och gestaltas och därmed också gruppens sociala relationer till detsamma. Om gruppens förhållande till objektet präglas av förakt avspeglas detta i det språkliga uttrycket, på så sätt att en enda, verklig eller fiktiv negativ egenskap kan användas som motiv för det språkliga uttrycket, som i sin tur kan användas som prototyp för en hel klass av liknande objekt. Präglas gruppens förhållande till objektet av t.ex. vördnad eller lystnad kan en enda verklig eller fiktiv positiv egenskap hos objektet komma att ge färg åt det språkliga uttrycket. Metaforer och ord med metaforisk funktion i slangspråk är därför ofta både *omedelbara* och *övertydliga* och förmedlar inte i första hand individens utan gruppens inlärd föreställningar. En reflektion i fråga om förhållningssätt till metaforiska uttryck ur grupperspektiv har framförts av Cooper (1986:165ff.). Han menar att det inte bara är graden av uppenbar analogi som avgör hur metaforen fungerar, tvärtom, är det graden av social intimitet.

the most prized metaphors would be those whose interpretation requires a very significant degree of intimacy, in the form of shared interests, cultural attainment, and the like.

Vissa metaforer kan därför sägas vara svårtillgängliga och tillträde till dem är avhängiga speciella privilegier:

the more *recherché* the metaphor, the greater is the feeling of communication in the symbolism. Now it does seem to me that the best metaphors, like the best jokes, tend to be *recondite* (*ibid.*).

Med Richards (1950) syn på metaforen som *interaktionell* uppstår en speciell typ av innebörd som till viss del är kontextbunden, till viss del beroende av individens egna associationer. Denna relation bygger på stereotypa föreställningar snarare än faktisk likhet eller kunskap om världen. I fråga om sociala stereo-

typer i narkotikaslangen är det framförallt de personbetecknande uttrycken för subkulturens egna medlemmar som här skall uppmärksammas. Den mest markanta inbördes skillnaden mellan dessa är uttryckens innehåll i förhållande till kön, dvs. en yttre aspekt. Förutom de personbetecknande stereotypiska uttrycken utmärks narkotikaslangen även av andra stereotypiska föreställningar i förhållande till drogen och ruset. Även detta kommer att diskuteras i de substansspecifika avsnitten (kap. 4–8). I stereotypen finns, vilket jag pekat på ovan, ofta en symbolisk innebörd. Denna kommer till viss del att diskuteras vidare i kapitel 9.

3.3.2. Kognitiv mappningsmodell och traditionell analys

Inom den kognitiva semantiken antar man, vilket diskuterades ovan, att metaforiska språkliga uttryck är relaterade till abstrakta metaforiska begreppsstrukturer. Sambanden mellan orden och begreppsstrukturerna kan tydliggöras genom att ”mappningen” mellan dem påvisas. Mappningen kan definieras som den mentala process som ligger bakom vår förmåga att skapa och uppfatta metaforisk betydelse i språket. Analysmodellen inom den kognitiva semantiken (se t.ex. Lakoff & Johnson 1980; Lakoff & Turner 1989; Kövecses 2000) bygger därför oftast på att de abstrakta begreppsstrukturerna först preciseras, varefter de språkliga uttrycken anges i förhållande till dessa. Som jag förut påpekat är dessa modeller både användbara och belysande. I syfte att genomlys ett specifikt ordförråd måste man dock även ta språkligt innehållsmässig hänsyn till ordens fulla innebörd, prototypiska kontextuella rammar, konnotationssystem och potentiellt associativa räckvidd etc., kort sagt: allt som gör en semantisk analys av detta specifika ordförråd meningsfull. Ett steg i den riktningen har t.ex. tagits av Geeraerts (1996) vars analys av benämningar på belgiska ölsorter bygger på hypotesen att det lilla landets nationella identitet, i förhållande till de större grannarna, är påtagliga i namn och benämningar på inhemskt producerad öl, inte bara i de bokstavligt referentiella semantiska dragen utan också i fråga om ”the salience of associated values” (s. 54).

Även den semantiska analysen av narkotikaslangen måste, som jag ser det, kompletteras med hjälp av traditionell stilteori, språksociologi och etymologi, medan den kognitiva modellen spelar en viktig roll för metaforikens yttre ramverk. Inte minst kräver den etymologiska aspekten en viss försiktighet när materialet utgörs av okonventionella språkliga uttryck, vars bakgrund sällan eller aldrig dokumenterats. Eftersom metaforer delvis är bärare av etymologisk information kan tolkningsprocessen i den kognitiva modellen, vilket också berördes i inledningen, leda in på felaktiga spår. Geeraerts (1996) påpekar sålunda att när han analyserade det belgiska ölordförrådet i kognitiva termer föreställde han sig att ölnamnet *Mort Subite* ('sudden death') var en term som skämtsamt anspelade på det ifrågavarande ölets effekt. Det visade sig dock att ölet fått sitt namn efter ett känt café i Bryssel, som i sin tur lånat det av ett på caféet populärt spel av backgammontyp. Generellt måste därför de analyser av narkotikaslangordförrådet som här följer betraktas som hypotetiska lösningar.

Jag har ovan talat om analys av metaforiska uttryck i narkotikaslangen med utgångspunkt i *ord*, *begrepp* och *verklighetsram*. Tolkningen av det lexikala materialet görs i det följande med hjälp av en rekonstruktion av ord och begrepp i förhållande till verklighetsramen. Denna ram är naturligtvis inte fullständig ur historiskt sociologiskt perspektiv men är förhoppningsvis tillfyllest som en bakgrund till de språkliga uttrycken. Ramen kommer att ges successivt i förhållande till respektive drogtyp i det följande.

4. Heroin – det förbjudna rummet

4.1. Kort opiathistoria

Eftersom den halvsyntetiska substansen heroin är den *opioid* (samlingsbegrepp för både naturliga opiater och syntetiska preparat med opiategenskaper) som idag missbrukas mest i västvärlden, kommer jag i detta avsnitt att framförallt fokusera på denna substans. Övriga opiater som förekommer sporadiskt på den illegala marknaden och i missbrukarkretsarna, som t.ex. opium, morfinbas och morfin, kommer endast att omnämnas i de fall då slanguttryck för dessa substanser finns i mitt material. Där finns sålunda några enstaka slanguttryck som refererar till missbruk av morfin, som *moffe*, men morfinmissbruk torde numera inte vara särskilt utbrett i landet.

Opiaterna utvinns ur opiumvallmon i form av råopium genom att växtens frökapsel snittas, varvid den mjölkaktiga vätskan sipp-
rar ut och stelnar. Opium, som redan var känt som läkemedel av egyptierna (*Nationalencyklopedin* 1992), har använts i tusentals år inom folkmedicinen för att bl.a. lindra smärta och dämpa ångest, och dess sömngivande effekter beskrevs redan under antiken. Den smärtstillande effekten beror huvudsakligen på innehållet av morfin, som länge haft en central roll inom sjukvården. Kring Kristi födelse beskrevs opium av Discorides i *De materia Medica*, som i flera sekel var den ledande läkemedelsläran (*Encyclopædia Britannica* 1990). Från Grekland och Mesopotamien spred sig odlingen av opium österut. Det är en vanlig föreställning att opium har asiatiskt ursprung, men medlet blev faktiskt inte känt i Kina förrän på 600-talet e.Kr. och i Japan odlades opium först på 1400-talet (ibid.). Opiumrökning började förekomma i Europa och Asien i början av 1500-talet då man

fann att opium, liksom den nyligen upptäckta tobaken, kunde rökas i pipa (ibid.).

De första rapporterna om opiumhålor och opiumrökning som socialt problem i Kina kom på 1600-talet. Det utbredda opiumproblemet där under de följande århundradena var en följd av de europeiska kolonialmakternas hänsynslösa exploatering. Eftersom européerna saknade handelsvaror som attraherade kineserna, förde deras skepp istället med sig opium som lastades i Indien och sedan såldes i de kinesiska hamnstäderna i utbyte mot varor som siden, te och kryddor. De kinesiska myndigheterna protesterade mot denna omfattande narkotikaförsäljning, vilket ledde det till de s.k. opiumkrigen i mitten av 1800-talet, vilka Kina dock förlorade. Men även i Europa växte protesterna och opiumhandeln upphörde efter hand.¹

Fram till 1800-talet användes huvudsakligen råopium eller opiumtinktur (laudanum) i Europa, men vid 1800-talets början hade kemister funnit att råopium bestod av ett 20-tal aktiva substanser, av vilka de lyckades isolera den viktigaste, morfin. Efter uppfinningen av injektionssprutan 1856 introducerades en ny och allvarlig form av missbruk, nämligen *injicering* av morfin (Nordegren & Tunving 1993:334). Opiumhandeln har sedan i början av 1900-talet reglerats genom internationella avtal för att missbruket skall kunna hållas under kontroll, samtidigt som man måste tillgodose sjukvårdens behov av opium som råvara. Det kan tilläggas att USA:s krig mot Spanien på Filippinerna i slutet av 1800-talet hade gjort opiummissbruket till ett allvarligt problem i USA. Efter det att man i slutet av 1800-talet lanserat heroin som ett effektivt och icke beroendeframkallande ersättningsmedel för morfin – som man vid denna tid hade stora missbruksproblem med – blev heroinet genom sin kraftiga verkan istället det dominerande missbruksmedlet. Idag odlas opium för den illegala marknaden främst i Gyllene Triangeln, i gränstrakterna av Burma, Thailand och Laos samt i den s.k. Gyllene Halvmån-

¹ 1:a opiumkriget utspelade sig mellan Kina och Storbritannien 1839–1842. I det 2:a opiumkriget 1856–1860 var även Frankrike involverat.

en, som sträcker sig från Irans östra delar, via Afghanistan till Pakistans nordvästra del.

Den illegala heroinmarknaden i USA och Västeuropa är beroende av att heroin letar sig dit från odlingarna i Bortre Asien, men det finns också odlingar i Mexiko och i forna Sovjetunionen. Grovt räknat är idag världens opiumproduktion dubbelt så stor som vad man beräknar täcker läkemedelsindustrins behov, varför hälften av allt opium som odlas med all sannolikhet omvandlas till illegalt heroin (Nordegren & Tunving 1993:334). I Polen och Ryssland förekommer också tillverkning av ett lågkvalitativt heroin, kallat *kompott*, vilket framställs av avkok på vallmopakslar (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999).

4.1.1. Heroin

Ordet *heroin* kommer från grekiskans *heros* 'hjärte' och har använts som generiskt uttryck för substansen *diacetylmorfin* för att förespegla sambandet mellan drogen och dess verkan, då den anses inge känslor av makt, styrka och lycka. Ursprungligen var dock ordet *heroin* ett kommersiellt varunamn för *diacetylmorfin*, när det lanserades som ett icke beroendeframkallande morfinersättningsmedel (se ovan). Vid illegal heroinproduktion syftar man till att framställa heroinhydroklorid, dvs. *rent heroin*, genom att tillsätta saltsyra till heroinbasen som är ett gråvitt pulver, även kallat *brunt heroin*. Att färgbeteckningarna varierar från vitt (*rent*) till grått och brunt beror på mängden och arten av föroreningar i substansen samt den behandling den genomgått i framställningsprocessen. Det vita heroinet påminner till färg och konsistens om mjöl och räknas som den bästa kvaliteten på heroinmarknaden. Det är vattenlösligt och behöver därför inte blandas ut med syra för att kunna injiceras, medan det grå eller bruna heroinet kräver denna tillsats. I missbrukarkretsar kallas denna utblandnings- och uppvärmningsprocedur på engelska för *cooking* (uppvärmningen sker ofta över ett tänt ljus i en mat-

sked), medan den som utför handlingen kallas *the cook* 'kocken'.

Heroin är snabbverkande, ger en lustfylld kick och är mycket beroendeframkallande. Redan sekunderna efter intravenöst intag inträder vanligen ett mycket behagligt rus, som karakteriseras av dåsighet, i engelsk missbrukarslang kallat *the nod*. Missbrukare beskriver det ofta som om de svävar i ett moln, behagligt och om-töcknande. Vid upprepad dosering brukar dock euforin ta över. Heroinet ger i förhållande till andra opiater starka lustkänslor, och dessa egenskaper medverkar till att människor med lätthet blir beroende av det. Den känslomässiga fixeringen vid heroin-effekterna är mycket stark och kan till och med överträffa sexualdriften (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999). Svensson (1996:239) karakteriserar heroinruset som ett "eget rum", där man "kopplar av världen fullständigt i både bildlig och bokstavlig bemärkelse".

Att upptäcka heroinet är som att öppna dörren till ett nytt rum som man inte visste existerade. När man väl har upptäckt rummet finns vetskapen om dess existens kvar för all framtid. Frestelsen att återvända till det förbjudna rummet finns kvar. Att gå in i rummet innebär att skapa en värld där andra människor inte behövs.

Till skillnad från amfetaminruset, som har en påfallande social karaktär (se avsnitt. 5.1), är heroinruset, menar Svensson (1996: 239ff.), ett substitut för kontakten med andra människor. Man blir sig själv nog genom att man får total kontroll över interaktions-situationen. Efter en tids missbruk blir dock euforin mindre uttalad, men missbrukarna fortsätter likväl att injicera heroin för att upprätthålla ett någorlunda välbefinnande och för att undvika den fruktade abstinensen.

Heroin som röks, *rökheroin*, påminner om små gråvita eller bruna stenar och kallas i missbrukarkretsar *farinsocker*, *brunt socker* och *brown sugar* men finns också i form av fint pulver. Av tradition har heroin använts främst av intravenösa missbrukare, men under 1990-talet blev rökning av både hydroklorid- och basformen allt vanligare i Sverige. Vid rökning placeras heroinet på en bit aluminiumfolie och upphettas med hjälp av en ciga-

rettändare. Värmen förgasar heroinet och röken kan inandas genom ett rör eller genom kupade händer. Proceduren kallas *jaga draken* (eng. *chasing the dragon*). Uttrycket har kinesiskt ursprung och syftar närmast på att heroinet – när det smälter på foliepapper – liknar en liten svart orm, eller drake som glider omkring som om den vore levande (Nordegren & Tunving 1993). Rökheroin kan också blandas med vanlig tobak och rökas i pipa eller cigarett. Heroinbas kan även sniffas. Detta blev under 1990-talet allt vanligare hos vissa etniska minoriteter i landet. Sniffning ger dock inte samma kraftiga effekt som injicering, och i perioder av låg tillgång till substansen kan sniffare istället övergå till injicering för att på så sätt tillgodogöra sig maximal ruseffekt (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999). Generellt, påpekar Andersson (1991:100), prövar missbrukare särskilt i början av sin missbrukskarriär på olika intagningssätt men övergår i regel till injicering i senare faser.

Sedan i mitten av 1960-talet har heroinmissbruket utvecklats till ett allvarligt socialt och medicinskt problem i hela västvärlden. En central egenskap hos heroin är att substansen ger snabb toleransökning, vilket innebär att den som tar preparatet med tiden måste öka den dagliga dosen för att nå önskad effekt. Under heroinpåverkan är missbrukaren onaturligt lugn och avslappnad men efter bara några timmar kan abstinensen sätta in. Missbrukaren kan av denna anledning inte särskilt länge tillåta sig njuta av sin *fix* 'heroininjektion' utan måste ut och jaga efter pengar till nästa, dvs. begå brott eller prostituera sig. Med tiden övergår missbruket enbart till en kamp för att hålla undan abstinensen, och lyckostunderna blir allt färre. På grund av att heroinet är så kortverkande måste en missbrukare injicera sig tre till fyra gånger per dygn, och toleransökningen gör att priset för missbruket kan uppgå till mycket stora summor (Nordegren & Tunving 1993).

Som påpekats ovan är engelskans inflytande över den svenska heroinokabulären stort. Medan de typiska amfetaminorden är svenska är heroinorden ofta direktimporterade från engelskan och översätts inte mer än i undantagsfall. Innehållsmässigt ger heroinmetaforerna och övriga associativa ord intryck av en gan-

ska olustig och inåtvänd värld. Eftersom både heroin och amfetamin är injektionsdroger finns dock en rad uttryck som heroin- och amfetaminvokabulären har gemensamt. En del av dessa diskuteras i heroinvokabulären nedan.

4.2. Heroinrelaterade uttryck

4.2.1. Allmänna analysprinciper

I min analys av den svenska narkotikaslangan har materialet, vilket angavs i introduktionen, delats in i ordgrupper efter de två huvudprinciperna: centrala *symboldomäner*, för vilka principerna diskuterats i avsnitt 3.2.3, samt *teman*, ordgrupper bildade på produktiva *morfemlexem* (se nedan). Dessa teman innehåller både simplexord, sammansättningar och avledningar. I ett tema är *morfemlexemet* knutet till samma betydelsekärna. Begreppet morfemlexem är i princip likvärdigt med begreppet *polysemkomponent* (*Nusvensk frekvensordbok* 4), som oftast kan hänföras till en urskild kärnbetydelse och vars innebörd beskrivs med ordets övriga delar som kontext. För alla sådana morfem är dock inte betydelsekärnan omedelbart urskiljbar. Enstaka lexem i de ordgrupper jag redovisar har en diffus betydelsekärna och förekommer därför inte som självständigt lexem i ordförrådet. Ett sådant fall är t.ex. morfemet *pund*, som är semantiskt ogenomskinligt i sammanhanget. *Pund* är oftast amfetaminrelaterat, ibland narkotikarelaterat i vidare mening, men det kan även uppvisa olika grad av kriminell anknytning (se avsnitt 5.2.4). Ett annat är *pump* som tolkas som beteckning på injektionsverktyg men också som beteckning för injiceringsmomentet i sig, 'pumpning'. *Pumpning* förekommer dock inte som lexem i mitt material, men morfemet kan i t.ex. sammansättningen *jungfrupump* 'introduktionsinjektion' härledas till denna kärnbetydelse (se avsnitt 4.2.6). I mitt material är morfemlexemets funktion i sammansättningen bl.a. att ange a) vilken drogtyp uttrycket refererar till, som i *horse* 'heroin', *horsa* 'inta heroin', *horsare* 'heroinmissbrukare' och *horsefix* 'heroininjektion'; b) vilken

intagningsmetod som ordgruppen anspelar på, som i *påskjut* 'narkotikainjektion', *skjut* 'narkotikainjicering', *skjuta* 'injicera narkotika'; eller c) vilket instrument som åsyftas: *pump* 'injektionsspruta', *pumpa* 'injicera narkotika' och *pumpare* 'injektionsnarkoman'.

Generellt för drogslangens teman gäller att de ingående orden också kan uppvisa viss *morfofonologisk variation* genom finalt konsonantutbyte, som i *brass/braj* 'hasch', men variation kan även förekomma i form av ellipser och andra kortformer, som *h* 'heroin', *marock* och *marre* av *marockan* 'hasch från Marocko' etc. Många narkotikaslanguttryck analyseras i denna avhandling också, vilket tidigare påpekats, utifrån konventionaliserade ordbildnings- och innehållsmönster, medan uttryck som inte har anknytning till någon särskild princip eller något speciellt mönster återfinns i blandade ordgrupper. I dessa grupper kan de ingående orden ibland vara förenade av påtagligt sinnesrelaterade kvaliteter som t.ex. färg, form och konsistens etc. (se avsnitt 5.2.6).

4.2.2. Generiska principen

Ett konventionaliserat ordbildningsmönster i narkotikaslangens generellt är det som bygger på former och varianter av *generiska* begrepp och uttryck. Ett generiskt uttryck existerar på en uttrycksnivå i en abstrakt hierarki (se figur 1 i avsnitt 1.1.3), och är det som oftast brukas i allmänna sammanhang, dvs. den uttrycksnivå som är mest spridd och känd. Det generiska uttrycket kan därför jämföras med Roschs (1977) begrepp *basic level* ifråga om begreppslig kategorisering – den som varken är för abstrakt eller för specifik. Till generiska uttryck för narkotiska substanser räknar jag *amfetamin*, *hasch*, *heroin*, *kokain* etc., som majoriteten av befolkningen känner till och som man oftast refererar till i t.ex. media. Vad som är typiskt just för slanguttrycken är att det generiska uttryckets begynnelsejud ligger till grund för vissa ord, både i initialjudsform och i personnamnsform, i förekommande fall också i andra former. Bland de generiskt anspelande

uttrycken i heroinvokabulären finns t.ex. *h* 'heroin'. Ords begynnelsebokstav får ofta en symbolisk innebörd, och anspelning på och lek med denna är en gammal ordbildningstyp i slang och argot. I engelskan rapporteras exempelvis uttrycket *em* el. *emm* av begynnelsebokstaven *m* för *morfin*. *O* för *opium* har också förekommit länge (Abel 1984). Uttrycket *h* för heroin spred sig från engelskan till många europeiska språk på 1970-talet. Så småningom utvecklades denna princip också till att personnamnet *harry* kom att stå för *heroin*, precis som fallet är ifråga om t.ex. *maja* och *mariann* för *marijuana*, *ante* för *amfetamin*, *carola* för *kokain* och *eva* för *ecstasy* (se vidare diskussion om dessa uttryck för respektive drogtyp).

Med begynnelsebokstaven som utgångspunkt utvecklades med tiden även ett siffersystem som motsvarade bokstavens position i alfabetet. Heroin (*h*) kom således att förknippas med talet åtta (8) då *h* är den åttonde bokstaven i alfabetet. I amerikansk heroin slang finns följaktligen *eight* [eit] som synonym till *heroin*, *h* och *harry*. Av det tyska narkotikaslangmaterial jag samlade in för AVENTINUS-projektets räkning att döma blev siffersystemet en succé i Tyskland. I detta material återfinns nämligen ett antal sifferkombinationer för olika slags narkotika (se Lindfors Viklund & Cederholm 1998:330a). Uttrycken för olika typer av opiater har i detta system ordnats med utgångspunkt i bokstaven *h*:s numerära position enligt nedanstående, där entalen står för "varianter" av substansen:

- 8 'heroin'
- 81 'morfinbas'
- 82 'heroinbas'
- 83 'Hong-Kong rocks (rökheroin)'

Enligt samma princip har i tysk narkotikaslang *Kokain* även 3 som synonym efter den engelska stavningen *cocaine*, medan *LSD* har 12. I svensk narkotikaslang har sifferintresset dock varit svalt. 8 har förekommit i enstaka fall men har till exempel inte upptagits av vare sig Nordegren & Tunving (1993) eller Holmén (1997). Begynnelsebokstavsleken utvecklades dock i den riktningen att även andra ord på *h* kom att beteckna *heroin*. Det

mest kända exemplet är ordet *horse* som snabbt spred sig i Europa. Man kan anta att förutom att uttrycket anspelar på begynnelsejudet i *heroin* har det också en associativ innebörd, hämtat från mytologiska föreställningar kring djurets karakteristiska kraftfullhet. I Europa används uttrycket *horse* för *heroin* i många språk, men inhemska direktöversättningar förekommer också. I tyskan finns *Pferd*, i franskan *cheval*, i spanskan *caballo*. *Häst* förekommer i svenskan (Holmén 1997). I spanskan har som en följd av detta även uttrycket *caballero* uppstått som beteckning för heroinmissbrukaren. Uttrycket *horse* i svensk narkotikaslang är neutralt och böjs följaktligen på samma sätt som det generiska uttrycket *heroin*: *horset* 'heroinet' (Jarl 1980), vilket för övrigt är regel i narkotikaslangen och kommer därför inte att påpekas för varje drogtyp i det följande. I min analys räknar jag både *horse* och *8/åtta* till det generiska temat.

Generiska principen

<i>8/åtta</i>	'heroin'
<i>h</i>	'heroin'
<i>harry</i>	'heroin'
<i>horsa</i>	'missbruka heroin'
<i>horsad</i>	'heroinpåverkad'
<i>horsare</i>	'heroinmissbrukare'
<i>horse</i>	'heroin'
<i>horsefix</i>	'heroininjektion'

4.2.3. Kabbe och andra enheter

I drogslangen finns också en hel del uttryck för förpackningar och försäljningsenheter av narkotika samt ord för hantering av dessa. En vanlig form av förpackning för heroin (och amfetamin) är kapseln (se t.ex. *AIK-are*, avsnitt 5.2.6). Kapseln kan i gatulangningsledet säljas med fullt eller halvt innehåll. En *kapsel* blir till följd av utbyte från tonlös till tonande konsonant *kabbe*. En *helkabbe* är en helt fylld sådan, medan en *halvkabbe* är en till hälften fylld dito.

Jag ska träffa en snubbe och köpa två kabbar, så vi måste ha ihop tusen spann alltså (Jarl 1980:33).

Som variant på *kabbe* finns också *kabel* som dessutom metaforiskt anspelar på kapselns avlånga form. *Kabbe* har även genererat partikel verbet *kabba upp*, dvs. 'överföra från lösvikt till kapsel', vilket man gör när narkotika förs över från större förpackningar till den mindre försäljningsenheten. Två mått för doser av heroin skall också nämnas, det hyperboliska uttrycket *meter* 'tio streck på injektionssprutan' (Holmén 1997) samt *hatt* 'avtagbar anordning som försluter kanylhölster' i vilken man mäter upp heroindosen (*SCIPIO* nr. 2, 1992:35).

Kabbetemat		variation
<i>halvkabbe</i>	'till hälften fylld kapsel'	
<i>helkabbe</i>	'fylld kapsel'	
<i>kabba upp</i>	'fylla på kapsel'	
<i>kabbe</i>	'kapsel'	<i>kabel</i> 'kapsel'

4.2.4. Junk

En stor ordgrupp i heroinordförrådet är *jonk-* el. *junk-*temat. Uttrycket är från början amerikanskt i den allmänna slangbetydelsen 'skräp' och lånades som många andra heroinrelaterade uttryck in i svenskan på tidigt 1970-tal. Ursprungligen var ordet en sjöterm för 'slam' i medelengelskan (Thorne 1997:218). Ordet hade under sent 1800-tal betecknat opium i amerikansk narkotikaargot men kom liksom många andra opiumtermer under 1920-talet att förknippas med heroin. I betydelsen 'heroin' har det sedan dess varit det vanligaste och mest spridda uttrycket i USA. I svenskan finns båda uttalsvarianterna /jonk/ och /junk/. Bruket av ordet *junk* för heroin i USA har också lett till att uttrycket *shit* 'heroin' med liknande betydelseinnehåll uppstått som synonym, vilket sedermera även kommit att användas för hasch och marijuana (se avsnitt 8.2.13).

*Jonk-*temat nedan visar innehållsmässigt på en skillnad i fråga om idéinnehållet mellan de mans- och kvinnorelaterade personbetecknande orden. Det neutrala *jonkare* 'heroinmissbrukare' och den i *junker* skämtsamma anspelningen på betydelsen 'ung adelsman, ung ädling, förnäm man' (*SAOB*), motsvaras i femin-

inpreciserad form av *jonkhora* och *jonkluder* 'kvinnlig heroinmissbrukare'. Denna typ av semantisk differentiering är vanlig i narkotikaslangen och kommer att diskuteras mer ingående i samband med amfetaminorden i kapitel 5.

Junktemat		variation	
<i>junk</i>	'heroin'	<i>jonk</i>	'heroin'
<i>jonkad</i>	'heroinpåverkad'		
<i>jonkare</i>	'heroinmissbrukare'		
<i>jonkhora</i>	'kvinnlig heroinmissbrukare'		
<i>jonkluder</i>	'kvinnlig heroinmissbrukare'		
<i>junker</i>	'manlig heroinmissbrukare'		

4.2.5. Moffe

Morfin är, vilket redan nämnts, ett mindre kraftfullt opiat än heroin och har efter heroinets intåg på narkotikamarknaden haft en undanskymd roll men missbrukas i förekommande fall som injektionslösning (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999:17). I svensk drogslang har uttrycket *moffe* varit den mest spridda slangformen för substansen. Morfinuttrycken är för övrigt få i mitt material. *Moffe* 'morfin' är en elliptisk slangifierad variant av *morfin* och uppträder ofta som förled i sammansättningar som *moffebas* 'morfinbas' (Holmén 1997), *moffenisse* 'manlig morfinmissbrukare' (Holmén 1997), *moffegubbe* (Gibson, 1969), och *moffesnubbe* (Jarl 1980:86). Avledningar på *moffe* saknas i materialet, vilket möjligtvis beror på den redan elliptiska formen, men det kan naturligtvis också bero på det ringa antalet morfinord i sig.

I heroin- och morfinkretsar missbrukas ibland även *fludder*, ett allmänt uttryck för 'lugnande medel' för vilka de engelska uttrycken *tranks*, ellips av 'tranquilizers', samt *blue* också används. Dessa uttryck kommer dock inte att analyseras här.

Moffetemat	
<i>moffe</i>	'morfin'
<i>moffebas</i>	'morfinbas'
<i>moffegubbe</i>	'manlig morfinmissbrukare'
<i>moffenisse</i>	'manlig morfinmissbrukare'
<i>moffesnubbe</i>	'manlig morfinmissbrukare'

4.2.6. Pump

I narkotikaslangen generellt är uttrycket *pump* kanske det vanligaste ordet för 'injektionsspruta'. Uttrycket anspelar generellt på injektionsinstrumentets funktion, den att mekaniskt förflytta flytande substans från en plats till en annan (genom ett rör). I narkotikaslangen har *pump* dock specialiserad innebörd i förhållande till allmänspråkets *pump*. I den specialiserade betydelsen får uttrycket en svag anstrykning av en större, klumpigare och kraftfullare anordning som gör att det kan uppfattas som metaforiskt. Betydelsespecialisering respektive betydelseutvidgning verkar därför, i vissa sammanhang, kunna fylla en metaforisk (retorisk) funktion. Associationerna till en större och kraftfullare apparat än sammanhanget kräver är ett exempel på ett typiskt stildrag hos slang i allmänhet, vars uttryck gärna präglas av överdrift och, ur allmänspråkets synvinkel, av ett visst mått av nonchalans, i detta fall underbyggd av avhumaniserande effekt-sökeri i fråga om det mänskliga i relation till det icke mänskliga (jfr *blodpump* 'hjärta').

I detta stildrag, som f.ö. är särskilt typiskt för narkotikaslangens injektionsdrogsuttryck, kan man nog tala om en för subkulturen typisk skräckromantik. Draget återfinns också i symboldomänerna HANTVERK (4.2.14) samt VÅLD OCH SMUTS i avsnitt 4.2.10 nedan. Uttrycket *pump* finns också i engelsk drogslang både som substantiv *pump* 'injektionsspruta' och som verb *pump* 'injicera', men även i verbbetydelsen 'sälja narkotika' (jfr sv. *krana*). Uttrycket *jungfrupump* 'introduktionsinjektion', dvs. den allra första, och synonymen *jungfrusil* (se siltemat nedan) är bildade efter uttrycket *jungfruresa* eller *jungfrufärd* 'ett fartygs första resa', som dels implicerar avsaknad av erfarenhet, dels inträde i viss verksamhet. *Pump* avleds, precis som i allmänspråket, till *pumpa* 'injicera' och kan förekomma både som förled och efterled i sammansättningar som i *pumpvälling* respektive *jungfrupump*.

En viss semantisk skillnad föreligger mellan dessa ordledsfunktioner. *Pumpvälling*, vars sista led är det semantiskt tyngsta sammanfattningsledet, hänsyftar på innehållet "välling som pum-

pas”, medan *jungfrupump* betecknar injiceringsmomentet, det första i sitt slag, och är därför troligen bildat på substantivet *pumpning*, som dock inte återfinns i mitt material. Slangbetydelsen av sammansättningsledet *pump* är därför homograft, då *pumpning* tillhör en annan ordklass än verbet *pumpa*, även om semantiskt släktskap föreligger. *Trycka* ’injicera narkotika’ är en synonym till *pumpa*. I detta uttryck fokuseras en annan del av injektionsinstrumentets mekanik, nämligen den manöver som görs för att pumpningen skall kunna åstadkommas.

Pumptemat

<i>jungfrupump</i>	’introduktionsinjektion’
<i>pump</i>	’injektionsspruta’
<i>pumpa</i>	’injicera narkotika’
<i>pumpare</i>	’injektionsnarkoman’
<i>pumpsot</i>	’hepatit’
<i>pumptjack</i>	’injektionsdrog’
<i>pumpvälling</i>	’injektionsdrog’

4.2.7. Fix

Fix är kanske det vanligaste uttrycket för heroininjektion i svensk drogslang. Uttrycket myntades i Amerika på 1960-talet men spred sig med heroinmissbruket till övriga västvärlden och återfinns i tyskan som *Fixe* och i spanskan som *fix* eller *fish* (AVENTINUS databas). Uttrycket som från början var ett rent narkotikaslanguttryck vandrade sedan in i engelsk allmänslang för att metaforiskt (ironiskt) beteckna habituella handlingar av andra slag, som t.ex. ”a weekly fix of a television programme” (Thorne 1997:139, som tillägger kommentaren: ”any pleasure which the speaker would not willingly forgo”). I svenskan har uttrycket även genererat *fixare* ’injektionsnarkoman’ och har med finalt konsonantutbyte även fått formen *firre*:

Så tog jag en liten firre, så där. Då gick det över (Jarl 1980:39).

Den engelska allmänbetydelsen av *fix* ’make all the arrangements necessary to make it possible or easy’ (Collins Cobuild 1993) är troligen den som narkotikaslangbetydelsen bygger på,

vilket är samma typ av betydelseutveckling i "stationer" som diskuterades i avsnitt 3.2.2, dvs. det att ett ord för ett förberedande moment övergår till att beteckna den preparerade (förberedda) substansen. *Fix* förekommer både som förled och efterled i sammansättningar, men däremot har inget *fixa* 'injicera' påträffats i de svenska källorna, medan *fixing* 'injicering' finns i engelsk drogslang (Holmén 1997).

Fixtemat		variation
<i>fixare</i>	'injektionsnarkoman'	
<i>fix</i>	'narkotikainjektion'	<i>firre</i> 'narkotikainjektion'
<i>horsefix</i>	'heroininjektion'	
<i>morgonfix</i>	'första injektionen på dagen'	

4.2.8. Kick

Uttrycket *kick* är ett effekt- och upplevelserelaterat uttryck som i likhet med många andra heroin- eller injektionsdrogsuttryck är inlånade från engelskan. Från början var uttrycket förbehållet narkotikaslangens men har sedan 1950-talet (i likhet med *fix*) kommit att användas även allmänt i fråga om sensationella upplevelser (Thorne 1997:222), så även i svenskan, som i "att få en kick på/av ngt". Som synonym till *kick* 'den första lustfyllda känslan efter injicering' (Svensson 1996) används i drogslangen också *skjuts* (Thorén 1996) och *påskjut* (Holmén 1997). I engelskan har uttrycket en metaforisk innebörd, som vittnar om en kraftig och hastig upplevelse. I mitt material finns inga sammansättningar med *kick* som efterled, men potentiellt kan man tänka sig sammansättningar med preparatnamn i förleden, som t.ex. *heroinkick* analogt med *adrenalinkick* etc.

Kicktemat

<i>kick</i>	'kraftig rusupplevelse'
<i>kickven</i>	'den ven man injicerar i för att nå bästa effekt'

4.2.9. Kran

Uttrycket *kran* (Svensson 1996) anspelar metaforiskt på en anordning som reglerar någon form av (till)flöde. I narkotikaslangens är *kran* följaktligen en person som ser till att narkotika finns tillgängligt – en langare. I regel har missbrukare av olika narkotikaslag en ”egen kran”, någon som de anser vara pålitlig och som tillhandahåller just de *prylar* eller *bitar* ’narkotika’ (Holmén 1997) man vill ha. *Kranen* har i sin tur kontakter med andra personer högre upp i den undre världens hierarki som förser dem med varor. Ju högre upp i hierarkin man befinner sig desto billigare är narkotikan. I gatuledet är priserna som högst och kvaliteten som sämst kontrollerad. Narkotikaförsäljningen, påpekar Svensson (1996:309), äger rum på en marknad. Det är dock ingen fri marknad, även om den inte är offentligt reglerad. Den enskilde langaren kan inte sänka priserna under en viss nivå utan att riskera både sin verksamhet och sitt skinn, vilket innebär att langarna i första hand konkurrerar med kvalitet och betalningsvillkor. Detta skapar möjligheter för mellanhänder, förmedlare och tillfälliga smålangare som ”kan slå mynt av sina ’goda’ kontakter” (ibid.:310). *Springaren* (Holmén 1997) är en sådan person, dvs. en som förmedlar en affär mellan en *kran* och en kund i de fall då köpare och säljare inte litar på varandra eller köparen inte har de erforderliga kontakterna. En *kran* kallas också *kontakt* och uttrycket *krana* är synonymt med *strö* ’sälja narkotika’. Uttrycket *hålla i påsen* ’inneha narkotika till försäljning’ (Svensson 1996), som kan associeras till godisutdelning bland barn, syftar på omständigheten att ”påshållaren” utövar viss makt och kontroll. Uttrycken *kran*, *krana*, *strö* och *hålla i påsen* diskuteras i avsnitt 6.2.3 tillsammans med kokainuttrycken i symboldomänen FLÖDESREGLERING.

Krantemat

<i>kran</i>	’narkotikalangare’
<i>krana</i>	’lång narkotika’

4.2.10. Våld och smuts

Tung narkotika och intag av densamma kan delvis sammanfattas i symboldomänen VÅLD OCH SMUTS. Denna symboldomän kan jämföras med Geeraerts (1996:48) fynd av ett huvudmotiv bakom namngivning av belgiskt öl: den att påvisa att "beer is an adventure at the edge of the accepted norms". De normer som Geeraerts finner utmanade är både religiösa och sociala och de bakomliggande symbolerna karakteriseras av synd, häxkraft, djävulen, pirater, smugglare, stråtrövare och skambelagda yrken. På liknande sätt bryter narkotikaslangens mot de sociala normerna. Men till skillnad från ölterminologin inte bara utmanar narkotikaslangens de sociala normerna utan överskrider dem också. I symboldomänen VÅLD OCH SMUTS är det engelska inflytandet stort. Tillsammans med ett antal andra uttryck som rör sig inom i princip samma begreppsfrågor ingår temat *skjuta* nedan (Holmén 1997) i detta större tankesystem, som utgör den mest skräckinjakande symboldomänen i narkotikaslangens.

Verbet *skjuta* implicerar ett instrument, vilket också är en nödvändighet för intravenöst narkotikaintag. Ett *skjut* (Gibson 1969) är följaktligen ett verbalsubstantiv bildat av *skjuta*, dvs. i första hand en injektion med avseende på injiceringsmomentet. Detta uttryck förmedlar liksom många andra injiceringsuttryck associationer till våldsamma, obehagliga och blodiga aktiviteter, med avseende på resultatet, samtidigt som metaforens grund implicerar ett mekaniskt sammanhang där ett objekt (en projektil) sätts i rörelse med hjälp av ett instrument. En sådan projektil är ofta ett *skott* eller *skjutsnitt* 'injektion' – det som avfyras (Holmén 1997). Man *sätter skottet* (Antoniussen 2000) på lämpligt ställe.

Skjuttemat

<i>påskjut</i>	'lustfylld känsla'
<i>skjut</i>	'narkotikainjektion'
<i>skjuta</i>	'injicera narkotika'
<i>skjutsnitt</i>	'injektion'

Symboldomänen VÅLD OCH SMUTS kan sammanfattas som i listan nedan. Eftersom de engelska lånorden är många i heroinvokabulären och det amerikanska inflytandet över heroinkulturen är påfallande, ligger det nära till hands att tänka sig att hela det bakomliggande tankesystemet är inlånat varför man kan förvänta sig flera översättningslån i denna domän. Ett exempel på detta är ordet *skit* 'heroin' (Holmén 1997) av eng. *shit* 'heroin', som ibland också kan förekomma som beteckning på andra droger, t.ex. cannabis (se diskussionen om övergången av *shit* från heroin till cannabis i kap. 8).¹

Nyckelmetaforen i denna symboldomän är *skjuta* 'injicera'. Metaforen implicerar i fråga om resultat förhållandet att man avsiktligt "skadar" sig själv med tungt artilleri; *kanon* 'injektions-spruta' (av eng. *cannon* 'injektionsspruta'; Abel 1984). Den ammunition man använder för ändamålet, *skit* och *jonk/junk* är dessutom oren, vilket ger den förväntade effekten. Symboldomänen VÅLD OCH SMUTS har vissa drag gemensamma med symboldomänen HANTVERK (se avsnitt 4.2.14), med vilken den delar den mekaniska aspekten. Tankesystemet bakom VÅLD OCH SMUTS verkar dock ha en mer resultativ innebörd.

Bakgrunden till det tankesystem som genererat VÅLD- OCH SMUTSDOMÄNEN och som innehåller flera ord som förknippas med krig kan antas vara Vietnamkriget (1957–1975), under vars senare år ett utbrett heroinmissbruk bland amerikanska soldater i Sydvietnam uppdagades. Uppskattningsvis rörde det sig om ett missbruk i vilket omkring 15% av soldaterna var involverade vid en kontroll år 1971, en siffra som kunde jämföras med heroinmissbruket i vissa slumområden på hemmaplan:

many of the enlisted men were "like people in the ghettos, the scapegoats of society, hassled and harrassed by everyone around them. The way to forget is to take drugs and drugs are everywhere (Jonnes 1999:272).

När USA drog sig ur Vietnam och soldaterna återvände hem, hade tusentals av dem blivit narkomaner för livet. Narkotikasyn-

¹ Jfr danskans *skid* 'heroin' (Holmén 1997) och norskans *sket* 'heroin' (Eifring 1985).

dikaten kunde därmed rikta in sig på ett nytt marknadssegment i USA. När heroinmissbruket spred sig från USA över till Europa några år senare följde det heroinrelaterade ordförrådet med, vilket inbegrep både de vålds- och smutsrelaterade uttrycken, av vilka den senare gruppen *junk* och *shit* redan förut varit i bruk i USA. Detta kan jämföras med ordet *smack* 'heroin' (av jiddisch *schmeck* 'smakbit') som spreds till Australien, England och övriga Europa vid samma tid (Thorne 1997). Smutstermerna i denna symboldomän motiveras dock inte för att de spreds till Europa samtidigt med de krigsrelaterade orden utan av den förnedringssymbolik som förenar dessa med de våldsrelaterade uttrycken. Termen *AK-47* är som framgår nedan inte heroinrelaterad utan betecknar en speciellt uppskattad (kraftfull) cannabisfrösorrt men kan ändå anses ha en naturlig plats i sammanhanget, eftersom detta ord är en benämning på ett enkelt men effektivt vapen.

Symboldomänen VÅLD OCH SMUTS

<i>skjuta</i>	'injicera'
(<i>AK-47</i>)	'typ av cannabisfrösorrt')
<i>artillery</i>	'injektionsinstrument'
<i>fräsa in</i>	'injicera'
<i>jonkl junk</i>	'heroin'
<i>kanon</i>	'injektionsinstrument'
<i>påskjut</i>	'lustfylld känsla'
<i>shot</i>	'injektion'
<i>shot up</i>	'narkotikapåverkad'
<i>skit</i>	'heroin'
<i>skjutskott</i>	'amfetamininjektion'
<i>skott</i>	'injektion'

4.2.11. Färg och form

Heroin har i vissa fall också beteckningen *socker* med metaforisk anspelning på färg- och formlikhet med socker, brunt eller vitt. Uttrycket kommer från engelsk narkotikaslang *sugar* 'heroin'. *Brown sugar* betecknar heroin som framförallt röks, s.k. rökheroin och används i svensk drogslang synonymt med *farinsocker*.

Sockertemat

<i>brunt socker</i>	'heroin'
<i>farinsocker</i>	'heroin'

Eftersom det bruna heroinet ibland är fint granulerat kallas det på engelska för *rocks* 'stenar' eller *Hong-Kong rocks*, ämnat att förmedla associationer till dess kinesiska ursprung. *Rocking* betecknar på engelska intaget av detsamma. På svenska används uttrycken *sten* och *röksten* 'rökheroin' (jfr namnet på den kända runstenen), samt *rocka* och *jaga draken* (eng. *chasing the dragon*) 'röka heroin'.

Stentemat

<i>röksten</i>	'rökheroin'
<i>sten</i>	'rökheroin'

4.2.12. Spruta

Morfemet *sprut-* återfinns i flera sammansättningar i narkotikaslangens. Ordet *spruta* i sig själv kan knappast betraktas som något slanguttryck men kan erhålla slangkaraktär i sammansättningar med metaforiska eller andra associativa efterled. *Sprutstuga* 'knarkarkvart' (jfr *sprutkvart*) väcker framförallt associationer kring motsättningen mellan den urbana knarkarkvarten och de konnotationer ordet *stuga* har i svenskan, t.ex. 'typ av mindre trähus, vanl. beläget på landet' (*Svensk ordbok* 1986). Efterleden *-stuga* kan därför sägas ha eufemiserande funktion. Ett uttryck för knarkarkvart som ger helt andra associationer är ordet *divan*, som för tankarna till skumma opiumhålur, samt ordet *gaff* 'knarkarkvart' av eng. i slangbetydelsen 'any place or location' – 'any place of cheap entertainment' (Thorne 1997). Uttrycket *hak* 'knarkarkvart' är dock gammalt i betydelsen 'illegalt utskänkningsställe' (se *pundhak* i amfetaminvokabulären nedan).

Efterledet *-välling* i *sprutvälling* har den allmänspråkliga betydelsen 'flytande födoämne', varför man kommer att tänka på narkotika som substitut för mat, vilket är en återkommande idé i

narkotikaslangen (jfr *macka* 'amfetamininjektion', kap. 5). Samma idé finns även i uttrycket *nålgodis* 'injektionsdrog'. Båda dessa uttryck ingår i symboldomänen LIVSMEDEL nedan.

Spruttemat

<i>sprutkvart</i>	'knarkarkvart'
<i>sprustuga</i>	'knarkarkvart'
<i>sprutvälling</i>	'injektionsdrog'

4.2.13. Livsmedel

Ovan nämndes att slangord för narkotika och intag av narkotika ofta lånar uttryck från livsmedelssfären samt att narkotika ofta ironiskt framhålls som (substitut för) livsmedel. Symboldomänen LIVSMEDEL bygger därför på ett tankesystem som kan sammanfattas ur två aspekter:

a) *Livsmedel är ämnen som införs i kroppen.*

Härav följer att narkotika av olika slag kan få livsmedelsnamn som *välling*, *soppa*, *godis*, *macka* etc., och att tillredning av narkotika i olika steg får namn förknippade med matlagning, såsom *kock*, *koka*, *kök* osv.

b) *Tillförsel av livsmedel är nödvändigt för kroppens livsuppehållande funktioner.*

Brist på livsmedel är ett hot mot dessa funktioner och kan orsaka svält (abstinens). Tillförsel av injektionsdrogen kräver dessutom tillgång till adekvata instrument. I uttryck som *kniv & gaffel* 'spruta och kanyl' accentueras denna nödvändighetsaspekt.

Av dessa två aspekter är den första – *livsmedel är ämnen som tillförs kroppen* – den primära, eftersom den är den lättast observerbara. Metaforen bygger på relationen "livsmedel är substans som intas" – narkotika är substans som intas. Ätbarhetsaspekten utgör därmed grunden även i de uttryck som anknyter till tillagningmomentet i fråga om det ätbara: *kock* 'person i gruppen som tillreder injektionslösning' och *koka* 'tillreda injektions-

lösning'. För att heroinet skall bli injicerbart måste det först blandas ut med vatten, och för att det skall lösas i vattnet måste värme till. Värmekällan kan vara ett stearinljus, en cigarettändare eller en platta på spisen, över vilken man håller en sked eller liknande, vari vattnet blandas med substansen. Till denna symboldomän ansluter sig också *kök* 'enkelt, illegalt laboratorium för (hem)tillverkning av narkotika' som dock avser produktion snarare än tillredning för injicering. *Kök* i denna betydelse har motsvarighet i flera andra europeiska språk, efter eng. *drug kitchen* (Trim 1997).

Tillredning

<i>kock</i>	'person som tillreder narkotikainjektion'
<i>koka</i>	'tillreda narkotikainjektion'
<i>kokning</i>	'tillredning av narkotikainjektion genom uppvärmning'

Den andra aspekten i symboldomänen LIVSMEDEL – *tillförsel av livsmedel är nödvändigt för kroppens livsuppehållande funktioner* – förutsätter ett visst mått av insikt. Metaforiska uttryck som anspelar på dessa funktioner är därför mer abstrakta och fokuserar *nödvändighet* eller *hälsobringande effekter*. Som exempel på det senare kan nämnas t.ex. *a-vitamin* 'amfetamin' (se avsnitt 5.2.1).

Som nyckelmetafor i symboldomänen LIVSMEDEL anges i listan nedan uttrycket *kniv & gaffel* 'spruta och kanyl', som förutom att implicera livsmedelsintag anspelar på de verktyg som är nödvändiga för ändamålet. *Kniv & gaffel* är dessutom en känd logotyp för inrättning där livsmedel tillhandahålles, vilket naturligtvis utnyttjas i sammanhanget. Symboldomänen LIVSMEDEL är således en kombination av primärt och sekundärt livsmedelsrelaterande uttryck. Som också framgår av listan ingår här ord ur både heroin- och amfetaminordförrådet. Slangord för substanser som metaforiskt anspelar på yttre egenskaper som färg och form, som t.ex. *socker*-orden ovan, som i och för sig är livsmedelsrelaterade, ingår inte i livsmedelsdomänen, eftersom de inte kan sägas ha genererats i något tankesystem utan enbart bygger på yttre likhet.

Symboldomänen LIVSMEDEL

<i>kniv & gaffel</i>	'spruta och kanyl'
<i>kanna</i>	'injektionsnål'
<i>knappa</i>	'inta amfetamin oralt'
<i>kock</i>	'person som tillreder narkotikalösning'
<i>koka</i>	'värma narkotikalösning'
<i>kokning</i>	'uppvärmning av narkotikalösning'
<i>kompott</i>	'opiumavkok'
<i>kök</i>	'enkelt laboratorium, där narkotika framställs'
<i>macka</i>	'amfetamininjektion'
<i>nålgodis</i>	'injektionsdrog'
<i>panna</i>	'amfetamininjektion'
<i>polsk soppa</i>	'undermålig heroinlösning'
<i>sprutvälling</i>	'injektionsdrog'

Uttrycken *kanna*, *knappa*, *kompott*, *macka*, *nålgodis*, *panna*, *polsk soppa* och *sprutvälling* har, som framgår av förklaringarna, varierande bakgrund och olika konnotationer (för diskussion om *kanna* se avsnitt 4.2.15). *Knappa* 'inta amfetamin oralt' räknas till denna domän, eftersom ordet i viss mån onomatopoetiskt förmedlar det ljud som uppstår när man tuggar på något hårt (jfr *sörpla*: ljudhärmande för intag av flytande livsmedel). Det har också en viss relation till *macka* 'amfetamininjektion', som dock syftar på flytande substans och inte är ljudrelaterat. *Kompott* kallas ett opiumavkok från Östeuropa (Nordegren & Tunving 1993), som injiceras och som också har synonymen *polsk soppa*. I båda dessa uttryck förnimmer man en undermålig produkt. *Soppa* är ju t.ex. ett allmänt nedsättande uttryck för vätska med tvivelaktigt innehåll. *Soppa* kan i betydelsen 'heroinlösning' betraktas som en generalisering av allmänbetydelsen 'typ av flytande maträtt' (*Svensk ordbok* 1986; jfr *välling* ovan). Liksom i många andra generaliserade betydelser är detta ett stildrag som ger en viss förnimmelse av nonchalans, vilket är särskilt iögonfallande i fråga om substanser som är avsedda för människor. *Nålgodis* 'injektionsdrog' är en eufemism som väcker föreställningar om (barnslig) förtjusning och förväntningar på en sensationell smakupplevelse.

4.2.14. Hantverk

Symboldomänen HANTVERK har jag kallat den symboldomän som tar fasta på det manuella arbete som förknippas med injicering av narkotika. Denna domän har, vilket nämnts ovan, vissa drag gemensamt med VÅLD- OCH SMUTS. Den fysiska aspekten motiveras utifrån den aktuella verklighetsramen, som kräver att fysiskt motstånd forceras med hjälp av för ändamålet avsett instrument. Nyckelmetaforen i denna domän är *spik* 'kanyl', den attiralj som närmast symboliserar instrumentet. Ur standardsvenskans perspektiv är *spik* 'spetsig metallpinne försedd med (platt) huvud i ena änden, avsedd att slås in i material med hjälp av hammare' (*Svensk ordbok* 1986) ett tyngre, grövre och kraftfullare instrument än *nål* 'liten, smal, i ena ändan spetsig (metall)pinne' (ibid.). Man kan observera att den betydelseväxling som här föreligger är helt i linje med narkotikaslangens koncept att medvetet dramatisera språket (jfr *pump* ovan) och ge sammanhanget en skräckromantisk prägel. Med utgångspunkt i *spik* har även uttrycket *hammare & spik* 'injektionsinstrument' uppstått. Detta uttryck har också bildats i analogi med *kniv & gaffel* i LIVSMEDEL ovan och antyder på samma sätt som denna den underliggande nödvändighetsaspekten – hantverk kan inte utövas utan för ändamålet avsedda verktyg. Har man tillgång till verktygen kan man också *slå i sig* narkotikan. Detta görs genom att man *sätter spiken* på lämpligt ställe. Var man *sätter den* (Antoniussen 2000:102) varierar mellan olika missbrukare och är ett hantverk som måste läras in för att resultatet skall bli fullgott (se vidare om ord för misslyckanden i detta avseende nedan under 4.2.15). Jag vill påpeka att det engelska ordet *bang* 'injicera' nedan, inte återfunnits i någon svensk verbform men fyller en underbyggande funktion i denna domän.

Symboldomänen HANTVERK

<i>spik</i>	'kanyl'
<i>bang</i>	'injicera'
<i>hammare och spik</i>	'spruta och kanyl'
<i>slå i sig</i>	'injicera'
<i>sylar</i>	'spruta och kanyl'
<i>sätta den</i>	'injicera'
<i>sätta spiken</i>	'injicera'

4.2.15. Övriga uttryck

Övriga uttryck i heroinvokabulären som kan nämnas är t.ex. *stas* och *stasa* (Svensson 1996), som härrör från den medicinska termen *stas* (av gr. *stasis* 'stockning' (Lund & Malmquist 1996). I narkotikaslangen, såväl som i vården, förknippas dessa uttryck med förberedelser för injicering, i narkotikaslangen specifikt för injicering av narkotika. En *stas* är en rem som dras åt runt armen i syfte att stoppa blodflödet och få venen i armen att svälla, för att man lättare skall kunna injicera i den. Med *stasa* åsyftas således denna handling. Den ven man injicerar i kallas ibland *lyckliga gatan* (syn. *kickven*), som implicerar injektionens förväntade euforiserande verkan, samtidigt som uttrycket alluderar till en välkänd schlager från 1960-talet. Innan man injicerar drogen kan man, för att vara på den säkra sidan, också *dra svar*, dvs. 'dra upp blod i sprutan', för att se om man hittat rätt. Har man otur, eller inte riktigt behärskar hantverket, kan man dock drabbas av vad som med en metafor kallas för *punka* (Svensson 1996), ett resultat av att injektionsnålen går rakt igenom venen. Detta kan få till följd att man *paltar* 'blöder ymnigt' (Holmén 1997), med anspelning på en känd maträtt. Har man tur med injiceringen kan man likväl drabbas av *pannband* 'svår huvudvärk till följd av oren narkotika' (Holmén 1997), vilket kan komma sig av att narkotikan är *kvaddad* 'utspädd' med något orent ersättningsmedel (ibid.). Uttrycket *kvadda* 'fullständigt förstöra ngt genom att stöta samman med annat föremål', som normalt förknippas med motorfordon (Svensk ordbok 1986), är ett exempel på det för slangen typiska stildraget att (som i detta fall) drastiskt skildra

”sammanstötningen” med det falska utspädningsmedlet, vilket ger en föreställning om det förödande resultatet.

Den morfofonologiska variationen i narkotikaslangan har förut berörts och kommer även framgent att diskuteras i samband med de övriga drogerna. Här skall bara påpekas att det finns uttryck som kan antas ha uppkommit på grund av att de har ett morfem gemensamt, men uppvisar variation i ett annat. Ett resultat av sådan variation är t.ex. fallet *kanna* ’injektionsnål’, som ingår i symboldomänen LIVSMEDEL (4.2.13 ovan) och som uppstått på grund av att det a) har morfemet {kan} gemensamt med de redan existerande uttrycken *kanyl* samt *kanon* ’injektionsspruta’ i VÅLD OCH SMUTS (ovan), och dessutom b) metaforiskt anspelar på kärln man håller vätska ur, dvs. anspelar på kanylens funktion.

I den heroinrelaterade narkotikaslangan förekommer även ordet *dope* ’heroin’ med ursprung i amerikansk engelska, där det i slutet av 1800-talet uppstod i betydelsen ’opium’. Ordet betecknade opium ända fram till 1960-talet, då det började användas för heroin och efter hand även för lättare droger som cannabis, då i skämtsamt syfte. Ordet *China white* används som beteckning för den i verkligheten smärtstillande opioiden fentanyl. Denna substans har dock fått den falska språkliga förklädningen på grund av att den marknadsförts som ett högkvalitativt (vitt) preparat från ett opiumproducerande land, varför den också uppfattats ha heroinets egenskaper (och kan säljas dyrt), vilket den i verkligheten saknar (Jonas Hartelius 1997). *China white* är ett exempel på hur viktig namngivning av narkotika i allmänhet är, eftersom de associationer som namnen ger appellerar till den terminologiska och farmakologiska kunskap som existerar i subkulturen (se också avsnitt 8.2.2).

Ett antal engelska uttryck i övrigt betecknar mänskliga förhållningssätt och tillstånd som förknippas med droganvändning. Ett sådant är *street* (Svensson 1996), av eng. *straight* i betydelsen ’narkotikafri’. Uttrycket kan också användas i betydelsen ’tillfredsställd av narkotika’ (Agar 1973 i avsnitt 2.3.7 ovan). Ett annat ord är *hooked* ’fast’ i betydelsen ’fast i missbruk’ (Svensson 1996). Ytterligare ett uttryck är adjektivet *cool* (Holmén 1997) om en person som betar sig i enlighet med gruppens

gillande, som också förekommer i allmänslang eller ungdomsspråk, men som i narkotikasammanhang framförallt har betydelsen 'någon man kan lita på i fråga om narkotika'.

I avsnitt 1.2.1 diskuterades kort slangens förhållande till icke önskvärda fenomen och händelser i termer av eufemism och galghumor. Narkotikanslangen berörs i fråga om detta i första hand av begrepp som betecknar hot och faror av olika slag. Förutom de termer som nämndes ovan, *palta* 'blöda ymningt', *pannband* 'svår huvudvärk' och *punka* 'resultat av att injektionsnålen går rakt genom venen', finns anmärkningsvärt få begrepp för sjukdom och död, som ändå torde ingå i subgruppens verklighetsram. Det finns trots allt ett litet antal termer som kan tolkas som försök till att hålla majoritetssamhällets värderingar på avstånd genom alternativ begreppsdefinition. Beträffande sjukdomar utgörs de främsta hoten av HIV och hepatit B (gulsot), som ofta sprids via förorenade injektionsinstrument. I mitt material finns fyra uttryck som betecknar hepatit: *kanylrost* (med anspelning på färgen), *kanylrot* och *knarksot* (med efterled från *gulsot*) samt *pumpsot* (se *pump*-temat ovan). Endast en term för överdos finns dock i mitt material och måste tolkas som en klar eufemism, nämligen *överslag*.

Okey. Jag har fått ett överslag på horse några gånger. Det står jag för (Jarl 1980:80).

Personbetecknande uttryck förekommer också i slangen i alla sammanhang, från heroin till cannabis. Några av dessa förknippas med personer som smugglar in tung narkotika i landet och som inte behöver vara narkotikamissbrukare själva. Dessa ord, *body packer*-uttrycken, diskuterades i avsnitt 2.2.4 ovan. För en person som sporadiskt använder droger finns uttrycket *söndagsknarkare*, vars förled ger associationer till enstaka och extraordinära tillfällen. Liknande finns på engelska i former som *ice-cream habit* (Abel 1984) eller *lollipop habit*, som ger associationer till harmlöst (barnsligt) intag av sötsaker. För en person som är nybörjare och anstränger sig för att lära upp sig inom gebitet används det något nedsättande uttrycket *nynasare*,

medan det mer vördnadsbjudande *tunggubbe* 'person som missbrukar tung narkotika' är en som varit med om det mesta. I uttrycket *-gubbe* ligger, som redan nämnts ovan, en lätt förmildrande betydelsenynans som ofta används i fråga om manliga narkomaner synonymt med personnamnsefterlederna *-pelle* och *-nisse*. *Bank*, med anspelning på ekonomisk institution (jfr *regeringen*, skämtsamt om kvinna som bestämmer i hemmet), är slutligen ett uttryck för en kvinna, ofta prostituerad, som försörjer både sitt eget och sin partners narkotikamissbruk. I de fall då mannen står för inkomsten (brottsligheten) benämns han inte med något speciellt uttryck, medan kvinnan som delar hans tillgångar däremot fått vissa epitet (se vidare diskussion om könsrelaterade uttryck i amfetaminvokabulären, kap. 5).

Övriga uttryck

a) egenskap och tillstånd

<i>cool</i>	'ok; pålitlig'
<i>hooked</i>	'fast i missbruk'
<i>streit</i>	'narkotikafri; tillfredsställd av narkotika'

b) plats

<i>divan</i>	'heroinkvart'
--------------	---------------

c) drog

<i>bitar</i>	'narkotika'
<i>dope</i>	'heroin'
<i>prylar</i>	'narkotika'

d) positivt tillstånd

<i>nod</i>	'sömnligt tillstånd'
------------	----------------------

e) olycklig omständighet

<i>kanylrost</i>	'gulsot'
<i>kanylsot</i>	'gulsot'
<i>knarksot</i>	'gulsot'
<i>palta</i>	'blöda ymnigt'
<i>pannband</i>	'svår huvudvärk till följd av oren narkotika'
<i>punka</i>	'resultat av att nålen går rakt genom venen'
<i>överslag</i>	'överdos'

f) osolidarisk handling

<i>kvadda</i>	'späda ut narkotika'
---------------	----------------------

g) förberedelse

<i>dra svar</i>	'dra upp blod i sprutan'
<i>stas</i>	'rem'
<i>stasa</i>	'dra åt rem'

h) persongalleri*bank**nynasare**söndagsknarkare**tunggubbe*

'kvinna som försörjer missbrukande man'

'nybörjarnarkoman'

'person som bara knarkar då och då'

'person som missbrukar tung narkotika'

i) kroppsdel*lyckliga gatan*

'ven man helst injicerar i'

j) intag*rocka**trycka*

'röka heroin'

'injicera narkotika'

5. Amfetamin – det svenska knarket

5.1. Amfetamin i Sverige och i andra länder

Det syntetiska, centralstimulerande medlet amfetamin har missbrukats intravenöst i Sverige sedan 1950-talet. Intravenöst missbruk av drogen förekommer nästan enbart i vårt land, varför begreppet *amfetaminmissbruk* har en helt annan innebörd här än i t.ex. Tyskland och England, där drogen mer eller mindre betraktas som en rekreations- och partydrog (Olsson 1996). Injiceringen gör att drogens effekter blir mycket kraftigare än vad det orala intaget åstadkommer, och de injicerande amfetaminmissbrukarna är i princip lika "tunga" missbrukare som heroinister.¹

Amfetamin framställdes första gången redan i slutet av 1800-talet, men först på 1920-talet uppmärksammades dess adrenalinliknande egenskaper inom medicinen (Nordegren & Tunving 1993:36). Under andra världskriget kom amfetaminet att spela stor roll inom krigsmakten, eftersom det visade sig öka soldaternas prestationsförmåga. Precis som det fanns stora överskottslager av kokain efter första världskriget (se avsnitt 6.1.1), fanns det efter andra världskriget stora mängder amfetamin i läkemedelsföretagens magasin. För att bli av med lagren började man lansera amfetamin som bantnings- och allmänt uppiggande medel. Olika typer av amfetaminpreparat blev populära bland folk som måste hålla sig alerta och jobba hårt. Man hade dock redan på 1930-talet både i Sverige och övriga världen salufört

¹ Man räknar dock med att beroendet till att börja med är psykologiskt, då den förhöjda prestationsförmågan och den ökade tankeflykten är eftersträvansvärda rusegenskaper. Det psykologiska beroendet kan dock övergå i fysiskt beroende men blir aldrig så kraftigt som opioidberoendet.

amfetamintabletter, främst Bazedrin och Fenedrin. Medlen var receptbelagda men förskrevs relativt okritiskt.

Injicering av amfetamin tog fart då vissa grupper i Stockholm började krossa preludeintabletter och injicera lösningen, vilket skapade ett snabbt beroende. Av detta följde en rad receptförfalskningar och apoteksinbrott, men det förekom också en betydande insmuggling av amfetamintabletter från utlandet. Amfetaminepidemin var länge det helt dominerande narkotikaproblemet i Sverige. Nordegren och Tunving (1993) påpekar att frågan om varför just Sverige haft ett sådant omfattande amfetaminproblem länge förbryllat forskarna. Någon enkel förklaring finns inte, men man har vissa hypoteser. Drogen fick hög status efter det att gruppen intellektuella, kemikunniga och kriminella i epidemins början hade lanserat centralstimulantia på ett attraktivt sätt. En annan är att medicinalstyrelsens experiment med legal förskrivning lade grunden till problemen, och en tredje är att läkemedelsindustrin länge motverkade effektiva kontrollsystem. Ytterligare en hypotes är att intravenöst missbruk anknöt till svensk missbrukartradition på alkoholområdet med våldsam, aggressiv och sexuellt utagerande berusning (Nordegren & Tunving 1993:38). Från att ha varit ett typiskt storstadsfenomen spred sig amfetaminmissbruket över landet på 1960-talet. Hela missbrukskulturen kring amfetamin är seglivad och har levt kvar främst i hårt kriminellt belastade kretsar och på fängelser. Illegal amfetamintillverkning förekommer ännu av och till i Sverige, men huvuddelen kommer från laboratorier i central- och Östeuropa.

Amfetamin kan ätas, drickas, sniffas eller injiceras. En person som äter amfetamin kallas för *knaprare* (Holmén 1997), och amfetamin som sniffas kallas i missbrukarkretsar *fattigmanskokain* (Nordegren & Tunving 1993), eftersom den är väsentligt mycket billigare än kokain men har liknande effekt. Injicering av drogen ger dock det kraftigaste ruset och är den vanligaste formen av amfetaminmissbruk i Sverige. Amfetaminruset varar längre än kokainruset men medför också ett längre bakrus. Amfetaminet brukar därför kallas kokainets "grövre syster". Drogens verkningar gör att missbrukaren känner sig energisk

och vital. Självförtroendet ökar och sexualdriften stimuleras. Han/hon pratar fort och har en lättväckt aggressivitet. Ett språkligt uttryck för amfetaminmissbrukarens typiska tal är *jiddra* 'tala snabbt, ologiskt och osammanhängande'. Detta har sitt ursprung i rommaniorde *jiddra* 'leva; föra oväsen', vilket också genererat sammansättningarna *jiddergubbe* och *jidderpelle* (Holmén 1997), som anspelar på typiska amfetaminmissbrukare. Vid kraftig amfetaminpåverkan berörs även motoriken. Missbrukaren får grova, s.k. ataktiska rörelser med ibland våldsamt svängande armar, dålig balans, skruvande kroppsrörelser och ryckningar i ansiktet. Motoriska störningar av detta slag kallas av missbrukarna själva för "fladder", som kommer igen i uttrycken *fladder* 'amfetamin' (Holmén 1997) samt *flaxare* och *flaxgubbe* för 'amfetaminmissbrukare' (Holmén 1997). *Snutnoja* 'polis-skräck' (av paranoia) är också ett uttryck som ofta sätts i samband med amfetaminmissbrukare och som kommer sig av sjuklig misstänksamhet och förföljelsemani. En annan effekt av drogen är den s.k. *pundningen* (se avsnitt 5.2.4 nedan).

Mina observationer utifrån AVENTINUS-materialet tyder på att en mycket stor del av de typiskt svenska narkotikaslanguttrycken förknippas med just amfetamin. Jonny Kalderstam (1979), som studerat olika grupper av missbrukare i Malmö, bekräftar detta. Han hävdar att den grupp som missbrukar amfetamin och liknande har mer av svensk traditionell slangvokabulär i sitt språk än hasch- och heroinmissbrukarna, där det engelska inflytandet är mycket större. Ibland används, framförallt i heroin- och cannabisvokabulären, vilket exempelvis visades i heroinvokabulären ovan, de engelska (amerikanska) orden direkt utan översättning, t.ex. *horse* 'heroin', *fix* 'injektion', *kick* 'rusupplevelse'. Förklaringen till detta kan vara heroin- och cannabisvokabulärernas kontakter med utländska medborgare, eftersom deras narkotikapreparat är av utländskt ursprung. En annan förklaring, menar Kalderstam (1979), kan vara att många heroinmissbrukare saknar traditionell brottsbelastning före inträdet i subkulturen, till skillnad från många amfetaminmissbrukare. Amfetaminorden är till stor del ett arv från förbrytarspråket.

5.2. Amfetaminord

Det svenska amfetaminrelaterade slangordförrådet uppvisar stor variationsrikedom, här som i heroinvokabulären ovan delvis fördelade på teman med utgångspunkt i ordbildningen samt en omfångsrik symboldomän, som är typisk för det tankesystem som präglar amfetaminsubkulturen. De största ordbildningsgrupperna bygger på ordleden *pulver*, *pund* och *tjack*, som är centrala i amfetaminsammanhang. Ordförrådet har, på grund av substansens farmakologiska likhet med kokain, en del betydelsemässigt gemensamt med kokainordförrådet, vilket kommer att framgå nedan. Eftersom amfetamin är en injektionsdrog, delar amfetaminordförrådet också vissa uttryck med heroinordförrådet, vilket tidigare framkommit i analysen av detta. De språkliga uttryck som redovisas här nedan är därför i princip ord som endast förknippas med amfetamin.

5.2.1. Generiska principen

I det amfetaminrelaterade materialet har jag funnit två ord som anspelar på det generiska uttrycket *amfetamin*: *ante* samt *a-vitamin*. *Ante* kan betraktas som en form av personnamnuttryck, som motsvarar *maja* för *marijuana*, *carola* för *kokain* osv., medan uttrycket *a-vitamin* uppstått i analogi med begynnelseljudsuttrycken *h* för *heroin*, *o* för *opium* etc.¹ Metaforens grund i uttrycket *a-vitamin* består i relationen mellan vitaminens (uppiggande) och amfetaminets (uppiggande) effekter och anspelar således på substansens underförstått "hälsosamma" egenskaper, men slanguttrycket har också stor likhet i stavelsestrukturen med *amfetamin*. Föreställningarna kring amfetamin som drog kretsar, till största delen kring dess uppiggande effekt.

¹ Även initialljudsnamn av olika läkemedel och amfetaminpreparat har förekommit, t.ex. *Larry* 'Lergigan (antihistaminpreparat)' och *Rita* 'Ritalin (amfetaminpreparat)' (Gibson 1969).

Generiska principen

<i>ante</i>	'amfetamin'
<i>a-vitamin</i>	'amfetamin'

5.2.2. Prototyper, stereotyper och överlexikalisering

Som en följd av föreställningarna kring amfetamin domineras slangordförrådet innehållsmässigt av begrepp som är effektrelaterade, vilket visades i kapitel 3, och inbegriper således uttryck för ↑ förhöjd aktivitet. Detta kan jämföras med heroinorden, som nästan helt saknar effektord. Som slangord betraktade är därför dessa uttryck klassificerande och prototypiska, i det att de speglar förhållanden förknippade med substansens farmakologiska och förväntade stimulerande egenskaper. Förutom att själva substansen betecknas i termer av vitalitet, finns i effektkategorin även uttryck för olika typer av förhöjd aktivitet både i fysiologisk, psykologisk, verbal och prestationsmässig mening som anknyter till ↑ 'uppåt'. I förhållande till den vetenskapliga termen *centralstimulantia* och den generiska termen *amfetamin* är slangen dessutom starkt *överdifferentierad* (se inledningen) och skiljer mellan en rad olika aspekter av amfetamin i missbrukarkulturen. Ett tydligt exempel på detta är t.ex. uttrycken *blåstjack*, *fultjack* och *nystjack* (se avsnitt 5.2.8), som betecknar en substans som distribueras och hanteras som amfetamin, men som saknar de förväntade centralstimulerande egenskaperna. Denna typ av differentiering har betydelse endast i missbrukargruppen och lexikaliseras följaktligen endast i slangen. Differentieringen görs, som Lévi-Strauss (1983) påpekar (se avsnitt 2.3.2), därför att den är möjlig att göra, då objekten är föremål för faktisk kunskap – erfarenhet – i subgruppen.

Förutom att amfetaminslängen till stor del idémässigt refererar till faktiska, prototypiska förhållanden (verklighetsramen) i fråga om farmakologiska effekter, bygger många av dem även på socialt stereotypiska föreställningar. Inte minst är detta fallet i fråga om personbetecknande uttryck, främst med avseende på könstillhörighet, vilket jag återkommer till, men också i fråga om

andra aspekter. För det första ger intag av drogen inte alltid de bieffekter som antyds i uttryck som t.ex. *fladder*, *flax*, *jidder*, *noja*, *pund* etc., även om amfetaminets euforiserande effekt är märkbar redan i doser om 5 mg (*Basfakta om narkotika* 1996: 34). De stereotypiska uttrycken fungerar i sammanhanget som förenklingar och som beteckningar på det kulturellt förväntade, inlärd och rationellt tänkta och passar därför in i den "stereotypiska profilen" (Stangor & Schaller 1996:11). Slangen i amfetaminvokabulären omhuldar för övrigt särskilt sådana uttryck som refererar till det spektakulära, ofta det ytligt karakteriserande som uttrycks i språkliga överdrifter. Därvidlag skiljer den sig något från heroinvokabulären som har ett mer inåtvänt interface. För det andra måste inte hela proceduren runt det intravenösa intaget, som jag beskrivit i termer av "stationer" (se kap. 3), realiseras för att ord som *gägga* 'ta amfetamin' och *gäggare* 'amfetaminmissbrukare' skall kunna användas som allmänna beteckningar. Vid sidan av slangens prototypiseringsfunktion i fråga om överspecificering av narkotiska substanser och dess verkningar kan synonymrikedomen betraktas som ett symptom på överlexikalisering. Denna fyller, som jag ser det, två huvudfunktioner: a) att upprätthålla språklig variation; b) att i viss mån stimulera placeboeffekten (se vidare om placebo i kap. 6).

5.2.3. Stegning

Ett narkotikarus har som alla andra toxiska rus en början och ett slut. Amfetaminruset uppstår genom att man *tänder på*, dvs. avsiktligt "anlägger eld" för att uppnå viss effekt. När ruset avklingar talar man om *avtändning* (utslocknande), men man kan också avsiktligt *tända av*, dvs. minska eller sluta sitt drogintag för att bli nykter. Dessa uttryck implicerar att bränsle tillförs respektive ej tillförs. Även uttrycket *blåsa av* anspelar metaforiskt på den intentionella handlingen att man (med signal) avbryter fysiska aktiviteter, som t.ex. övningar och matcher av olika slag. I amfetaminsammanhang har *blåsa av* innebörden 'avbryta. Grunden i denna metafor är primärt förhållandet att

avbrottet sker **mitt i** aktiviteten, i sammanhanget genom att man intar sömnmedel eller liknande och avbryter ett s.k. *löp* (se nedan). *Påtändningen* i fråga om narkotika kan i förhållande till *avtändning* och *avblåsning* ses som en startsignal, ett igångsättande av ett rus. Aktivitetsstegringen, dvs. det att man blir vital och ”uppåt”, är eftersträvansvärd men medför också bieffekter.

Börja, hålla på och sluta

<i>blåsa av</i>	'avbryta period av intensivt amfetaminintag med hjälp av lugnande medel'
<i>löp</i>	'period av konstant amfetaminintag'
<i>tända av</i>	'låta amfetaminruset avklinga'
<i>tända på</i>	'inta amfetamin'

De effektrelaterade orden i amfetaminordförrådet består av uttryck som alla är relaterade till dimensionen ↑ ’uppåt’, vilket tidigare berörts i avsnitt 3.1.7, en prototypisering av amfetaminets centralstimulerande egenskaper. Amfetaminordförrådet är i hög grad överlexikaliserat i fråga om uttryck för drogens rusverkan. Eftersom ↑ *upp*, *fort* och *mycket* symboliserar stigande eller förhöjd grad av aktivitet (jfr eng. *starter* ’amfetamin’, Holmén 1997), kan dessa tre begrepp sammanfattas i STEGRING som inkluderar alla dessa. Denna symboldomän tar sin utgångspunkt i samma förhållanden som Lakoff & Johnson (1980:14ff.) diskuterar i termer av *orientational metaphors* – ”more is up” – etc. som har sin grund i vår fysiska och kulturella erfarenhet. Den har tre kärnor: 1) *vitalitet* 2), *rörelse* samt 3) *prestation*, av vilka vitalitet är den grundläggande, medan rörelse och prestation är bieffekter av denna.

Symboldomänen STEGRING 1 (vitalitet)

speed	'amfetamin'
<i>a-vitamin</i>	'amfetamin'
<i>bråttom</i>	'amfetamin'
<i>bums</i>	'amfetamin'
<i>drag</i>	'amfetaminrus'
<i>ffuttad</i>	'amfetaminrusig'
<i>larmad</i>	'amfetaminrusig'
<i>löp</i>	'period av konstant amfetaminintag'
<i>maxad</i>	'amfetaminrusig'
<i>piggelin</i>	'amfetamin'
<i>på lyset</i>	'amfetaminrusig'
<i>rallymössa</i>	'amfetamin'

Nyckelmetaforen *speed* har lånats in från engelskan, där det förmodligen är det vanligaste uttrycket för amfetamin. Ordet myntades på 1960-talet för det kraftigt stimulerande preparatet methedrin (methedrinol) men började så småningom att användas som uttryck för alla typer av amfetaminer i engelskan (Thorne 1997). Uttrycket är en metafor för drogens förmåga att "speeda upp" centrala nervsystemet, vilket försätter missbrukaren i ett ofta överaktivt tillstånd. Intressant för uttrycken för den aktivitetshöjande effekten är också ordklassförhållandet, t.ex. i fråga om det substantiverade adverbet *bråttom* 'amfetamin' och det substantiverade adjektivet *piggelin* 'amfetamin', som också ger associationer till en känd glassort. Samma uttryck för förhöjd aktivitet ger också de norska amfetaminorden, som rapporteras av Wallin Weihe (2000): *Det raske, fort, fort-fort, hurtig och racer pulver*.

Samtliga ovanstående "fart- och fläktuttryck" är metaforer vars främsta syfte är att spegla förhållandet att amfetamin är en stimulerande substans. Ett annat syfte är att överdriva detta förhållande, dvs. framställa det i en speciell dager. Så antyder *speed*, *bråttom*, *rallymössa*, *drag* och *bums* en extremt hög hastighet, som knappast realiseras i verklighetsramen, men som ger föreställningar om de värderingar och förväntningar som utmärker subgruppens förhållande till drogen. Ett tredje syfte hos slangen är därför att institutionalisera (stereotypisera) dessa egenskaper i språklig form, vilket bidrar till en del av överspecificeringen i amfetaminordförrådet. Detta tredje syfte, som tar sig uttryck i en lexikaliseringsprocess som realiseras i (åter)bruket av orden, gäller narkotikaslangens generellt och för övrigt även allmänspråket.

Uttrycket *drag* 'amfetaminrus' ger associationer till *luftdrag* 'luftström' (*Svensk ordbok* 1986), som kan vara en fysikalisk effekt av snabb rörelse eller förflyttning. Metaforen implicerar därför att den som intagit substansen försätts i ett tillstånd där han/hon "dras med" när den verksamma substansen tar överhand. Därvid antyds också att den som intar substansen objektiveras och underställs ruset. För missbrukaren är detta det optimala tillståndet, där han fullständigt hänger sig åt krafter han inte längre har inflytande över. En av narkotikans mest upp-

skattade egenskaper är ju, som nämnts ovan (avsnitt 2.3.3), att den tillåter individen att förlora kontrollen (Goldberg 1999). Därför är det här fråga om drogens aktivitet (verkan) snarare än missbrukarens.

Uttrycken *larmad*, *maxad* och *fjuttad* 'amfetaminpåverkad' ger associationer till explosiva tillstånd man helst bör undvika konfrontation med. Andra explosiva tillstånd kan beskrivas i termer av företeelser som förknippas med explosioner såsom kokainvokabulärens *dynamit* 'kokain' (kap. 6) men även i cannabisordförrådets *stenad* 'höggradigt cannabisrusig' (eng. *stoned*), som ger associationer till ett paralystillstånd, dvs. resultatet av en explosion (se Trim 1997:255).

5.2.4. Pund

En central ordgrupp i amfetaminvokabulären är den i vilken morfemlexemet *pund* ingår. Bakgrunden till detta uttryck är inte klar, vilket troligen är skälet till att *pund* inte återfinns som simplex i narkotikaslangan utan endast existerar i avledd form och i sammansättningar (se nedan).

Pundtemat

<i>bakpundig</i>	'bakrusig av amfetamin'
<i>punda</i>	'missbruka amfetamin'
<i>pundare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundartjej</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'
<i>pundartugg</i>	'amfetaminmissbrukares språk/tal'
<i>pundgå</i>	'gå med skruvande och svängande rörelser'
<i>pundhak</i>	'knarkarkvart'
<i>pundhuvud</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundig</i>	'amfetaminpåverkad'
<i>pundning</i>	'stereotyp upprepning av kroppsrörelse'

En hypotes är att uttrycket går tillbaka på *pund*, dvs. ett rymdmått som avsåg ca 1/3 liter illegal sprit: "pilsnerbutelj fylld med brännvin" (Thesleff 1912). Ett stöd för denna tolkning är att *pund* varit produktivt i spritsfären, t.ex. i sammansättningarna *pundgubbe* 'person som bedriver handel med olaglig sprit (i "pund")' (SAOB) samt *pundhak* 'ställe där olaglig sprit (i

”pund”) försäljes’. Den senare leden, *hak*, återfinns också i betydelsen ’knarkarkvart’ i narkotikaslang. På grund av det nära sambandet mellan sprit och narkotika som förut diskuterats, är sambandet mellan *pund* (sprit) och *pund* (narkotika) här möjligt. *Pund* skulle då antingen kunna syfta på substansen i sig (sprit/narkotika) eller vissa aktiviteter kring substansen (sprit/narkotika). En annan hypotes är att ordet kommer av *punda* el. *pundning* ’ge stryk’. Ordet förekommer t.ex. i förbrytarspråket hos Ridderstad (1994) i denna betydelse, och det finns också i Johanssons (1977) uppteckning av gamla rommaniord samt hos Thorén (1996). *SAOB* anger att uttrycket betyder ”avbasa (ngn), ge (ngn) stryk, klå l. slå (ngn)”, främst i fråga om militär bestraffning för vissa förseelser, ”(i sht till straff) fatta (ngn) i armar o. ben, lyfta honom i mer l. mindre vågrätt läge o. stöta honom ett antal ggr med bakdelen mot marken (en sten) l. i golvet; jfr *stöta peppar* [...]; äv.: kasta (ngn) upp o. ned på ett täcke o.dyl. l. kasta (ngn) upp i luften o. låta honom handlöst falla ned”.

Vilken koppling som den senare betydelsen skulle kunna ha till narkotikaslang är dock osäkert, men man kan tänka sig att den narkotikaförknippade betydelsen anspelar på den upprepade rörelsen (”stöta honom ett antal ggr med bakdelen mot marken”). Termen *pundning* används nämligen som benämning för en typ av ”irrationell och stereotyp upprepning av rörelser eller aktiviteter som uppkommer vid amfetaminmissbruk” (Nordegren & Tunving 1993) men också vid kokainmissbruk, som kan ge liknande effekter (Nordegren & Tunving 1986:170). Om termen *pundning*, som inte enbart används av missbrukarna själva utan används som allmän term för fenomenet, uppkommit som ett resultat av det redan etablerade *pund* som förknippades med illegal sprit, eller på grundval av ’stereotyp rörelse’ är dock oklart, men man kan i båda fallen betrakta uttrycket som en gammal och numera ogenomskinlig metafor eller metonym som ännu är produktiv. Eftersom *pundning* ’stereotyp upprepning av kroppsrörelse’ trots allt är ett yttre och lätt igenkännligt fenomen som gett namn åt en hel grupp *pundare* ’amfetaminmissbrukare’ betraktar jag här ordet som rörelsebetecknande. För detta finns också viss stöd hos Gibson (1969) *punda* ’slå; ge stryk’, *pund-*

ning 1 'slagsmål', 2 'tvångsmässigt behov av narkoman att automatiskt plocka med ngt'. Det finns dock en dimension hos *pund* som pekar på att uttrycket även har en mer allmän innebörd än just fysisk rörelse och att det ibland används som uttryck för narkotikarelaterad aktivitet generellt. Det är uppenbart i följande replikskifte ur Jarl & Lindqvist (1968:95):

[...] förut, du höll på med litet för mycket grejer alltså, lite affärer och det, va. Punda lite för mycket förut, va? Erkänn det!
 Nej, det är väl inget pundiga affärer, jag måste väl för fan leva.
 Ja, det är klart alltså, men du punda lite...tyst då du, vad heter det, du behöver inte leva på det sättet, du punda litet för mycket, alltså.
 Ja men, säj på vilket sätt jag punda för mycket
 Mm, du punda så här, ja, vi ska säga, ja, du kommer ihåg när jag la av, va?

Ordet kan även betraktas som en allmänt förbrytarrelaterad term. Detta förhållande antyds i citatet nedan, där *pund* brukas som efterled i uttrycket *vindspund* 'inbrott på vind':

Medan Lena sitter hemma, följer Stoffe med Bettan och Kenneth på ett vindspund, ett inbrott på en vind" (Jarl 1980:72).

Om uttrycket *pundhuvud* 'amfetaminmissbrukare' kan nämnas att detta sedan länge är känt som uttryck i allmänslangen, då i betydelsen 'dumhuvud' (Gibson 1969). I den betydelsen anspelar *pund* på viktmåttet pund, dvs. "tungt huvud" i antytt oproportionerligt förhållande till intellektuell förmåga. *Pundhuvud* som drogslangsterm i betydelsen 'amfetaminmissbrukare' är dock bildat i analogi med engelskans *-head* 'missbrukare',¹ en standardefterled som fogas till olika typer av uttryck för narkotika, t.ex. *pot head* 'marijuanarökare', *junk head* 'heroinmissbrukare', *coke head* 'kokainmissbrukare', osv.

Förutom *pund* ingår *flax-* och *fladder-*orden i rörelsegruppen. *Flax-* och *fladder* förknippas med de ataktiska kroppsrörelser som är typiska för amfetaminmissbrukaren. Därför är också två av tre uttryck i detta tema personbetecknande. Så vitt jag kunnat

¹ Se t.ex. *The "Heads" of Stockholm* av Ted Goldberg, 1973.

se finns inte några motsvarande effektrelaterade uttryck i de övriga AVENTINUS-språkens slang (engelska, franska, tyska och spanska) vilket kan förklaras av att det intravenösa missbruket, som ger dessa typiska symptom, knappast förekommer utanför Sverige.

Symboldomänen STEGRING 2 (rörelse)

pundning	'stereotyp upprepning av kropps rörelse'
<i>bakpundig</i>	'bakrusig av amfetamin'
<i>fladder</i>	'amfetamin'
<i>flaxare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>flaxgubbe</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>punda</i>	'missbruka amfetamin'
<i>pundare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundartjej</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'
<i>pundgå</i>	'gå med skruvande och svängande rörelser'
<i>pundhak</i>	'knarkarkvart'
<i>pundhuvud</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundig</i>	'amfetaminpåverkad'

Ett antal termer i amfetaminordförrådet betecknar olika typer av 'förhöjd prestation'. Begreppet prestation ses här ur olika aspekter, som mer eller mindre önskvärda effekter i sammanhanget. Utifrån de allmänt uppskattade och önskvärda effekterna av de centralstimulerande medlen har uttrycken *kanintjack* 'amfetamin' och *knullsil* 'amfetamininjektion som tas före samlag' uppkommit – ord som är relaterade till amfetaminets sexualstimulerande egenskaper (se t.ex. Käll 1995:21ff.) eller stereotypiska föreställningar därom. Den centrala innebörden i dessa ord kan jämföras med uttrycket *göksnö* 'kokain', då kokainet har liknande egenskaper.

En följd av höga amfetamindoser är också förhållandet att den verbala aktiviteten stegras. Missbrukaren blir ofta mycket prat-sam och kan vara påfrestande för omgivningen. Det är därför naturligt att det gamla slangordet *tugg* 'tal; prat' (Gibson 1969) har en särskild ställning i amfetaminsammanhang. Orden *tjack-tugg* och *pundartugg* 'amfetaminmissbrukares språk/tal' avser den amfetaminpåtäandes ologiska och osammanhängande tal, primärt med anspelning på munnens rörelser. Även för allmänslangens vidkommande är det lätt att förstå att speciellt nonsens-

betonat tal gärna ignoreras och kopplas bort, varför munnens rörelser snarare än innehållet i det sagda fokuseras (jfr det pejorativa *fimpa tuggen!* 'håll mun'; Gibson 1969). Förleden i *jiddergubbe* och *jidderpelle* är, vilket nämndes ovan, av rommaniursprung. Ordet används även i den utvidgade betydelsen 'skvallra' (prata mer än tillbörligt) vilket vittnar om dess status i förbrytarspråket.

Slutligen beskrivs amfetaminmissbrukaren ofta som misstänksam mot omvärlden, inklusive den egna gruppen. Han har förföljelsemani och föreställningar om att saker och ting händer bakom hans rygg (Svensson 1996:203). Dessa föreställningar leder ofta till extraordinär vaksamhet, stegrad psykologisk beredskap, som gör att han kan vidta vissa, ofta irrationella åtgärder. Ur hans eget perspektiv uppfattas dock dessa åtgärder mer eller mindre som prestationer. Nordegren & Tunving (1993) påpekar att det ofta finns både psykogena och toxiska orsaker till förföljelseidéerna. Det har bland annat sin orsak i att missbrukarens tidsuppfattning rubbas under ett *löp* men kan också ha materiell grund i den allmänna opålitlighet som råder i den kriminella världen och vara idéer som sprungit fram ur den kaotiska och pressade situation som råder i den kriminella subkulturen. *Noja* (elliptisk form av *paranoia*) är ett tillstånd av olika typer av vanföreställningar, då missbrukaren "kan uppleva sig ständigt jagad av polisbilar, efterlyst i TV och förföljd av andra narkomaner" (Nordegren & Tunving 1993).

Symboldomänen STEGRING 3 (prestation)

<i>kanintjack</i>	'amfetamin'
<i>bucktjack</i>	'amfetamin'
<i>jiddergubbe</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>jidderpelle</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>knullsil</i>	'injektion som tas före samlag'
<i>noja</i>	'vanföreställning'
<i>pundartugg</i>	'amfetaminmissbrukares språk/tal'
<i>snutnoja</i>	'vanföreställning då man tror sig vara förföljd av polisen'
<i>tjacktugg</i>	'amfetaminmissbrukarens språk/tal'

5.2.5. Sil

Sil är en beteckningen på en narkotikainjektion (Gibson 1969; Holmén 1997). Precis som är fallet med amfetaminvokabulärens *filta* (se avsnitt 5.2.10) och *fix* i heroinvokabulären ovan, härrör betydelsen ursprungligen från den aktivitet som föregår själva injicerandet, nämligen den att sila injektionslösningen (Gibson 1969; Thorén 1996) genom någon form av filter för att göra sig av med föroreningar. *Sila* har med betydelseutvidgning sedermera kommit att beteckna även själva intaget och kan därför betraktas som metonymiskt. Den metonymiska innebörden hos *sila* 'injicera' kan här nedan ses i förhållande till andra modus operandi i ett replikskifte hämtat från Jarl & Lindqvist (1968:39; min kursivering).

Kenta Vad gör ni nu då, ingenting?
Tjej Vi väntar på att vi ska få några bitar.
Stoffe Några bitar? Vad ska ni med dom till?
Tjej Vad tror du?
Stoffe Ska ni *knapra*?
Tjej Nej...
Kenta Hon ska *sila*...
Tjej Nej, vi ska *dricka*...¹

Siltemat

<i>sil</i>	'injektion'
<i>sila</i>	'injicera'
<i>silare</i>	'injektionsnarkoman'
<i>jungfrusil</i>	'introduktionsinjektion'

5.2.6. Färg, form och konsistens

finns i amfetaminslangan. I fråga om anspelning på färg, form och konsistens finns en liten samling uttryck med diverse syftningar. Uttrycket *AIK-are* anspelar t.ex. på en gul/svart-färgad gelatinkapsel innehållande amfetamin, dvs. i den färgställning som förknippas med fotbollslaget. Sådana kapslar uppges ha förekommit

¹ *Dricka* betyder i sammanhanget att inta s.k. amfetamingrogg (amfetamin uppslammat i vatten).

på den illegala marknaden på 1960-talet (Nordegren & Tunving 1993) och är ännu aktuella (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999:25). Man kan anta att uttryck för olika typer av förpackningar kan variera med tiden beroende på tillgång och utveckling. Kapseln som förpackning och försäljningsenhet för amfetamin (och heroin) är fortfarande viktig, vilket inte minst märks i uttrycken *kabbe* 'kapsel', *kabel* 'kapsel', *halv-kabbe* 'halv kapsel', *helkabbe* 'hel kapsel' samt *kabba upp* 'överföra från lösvikt till kapsel' (se heroinvokabulären ovan).

Uttrycken *kalk* och *cement* 'amfetamin' anspelar på substansens färg, som kan variera från helt vitt till grått och gråbrunt (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999). I fråga om uttrycket *snöboll* 'amfetamin inrullat i toalettpapper' kan sägas att metaforen inte anspelar på substansens färg och form som *snö* i kokainvokabulären (se kap. 6) utan på den pappersboll som substansen rullas in i innan den sväljs.

Amfetamin kallas också för *gägg*, vilket har att göra med substansens konsistens. Uttrycket som av Holmén (1997) definieras som 'kletig, fuktig amfetamin' diskuterades kortfattat i samband med betydelseutveckling i kap. 3. För lekmannen kan 'kletig, fuktig amfetamin' verka besynnerligt men har sin grund i att amfetamintabletter som löses upp i vatten för att kunna injiceras måste blandas ordentligt med vätskan före intaget. Denna procedur kallas för *gägga*.¹ Så småningom har även själva intaget kommit att benämnas på samma sätt: *gägga* 'inta amfetamin'. Också andra amfetaminrelaterade begrepp har genererats ur denna benämning, såsom. *gäggarlya* och *gäggkvart* för bostad eller tillhåll för amfetaminmissbrukare samt *gäggparty* för sammankomst av flera missbrukare. På samma grund har också uttrycken *klet* och *klettjack* uppkommit. Personbetecknande uttryck med ordledet *klet* finns dock inte i mitt material.

Ordet *ding* kommer av rommani *dingalo* 'tokig' och har länge använts i allmän slang i betydelsen 'dum; enfaldig' (Gibson 1969). En *dingbit* (Nordegren & Tunving 1993) är en amfetamintablett som är hård till konsistensen och därmed motsträvig

¹ Uppllysning av Jonas Hartelius 1999.

och svår att lösa upp i vatten, vilket medför vissa problem vid gäggandet. Framförallt hade det centralstimulerande medlet ritalin liknande egenskaper, därav namnet *dingrita* (Holmén 1997).

En amfetaminmissbrukare som inte injicerar utan föredrar att äta tabletter istället kallas för *knaprare* (Holmén 1997). *Knapra* kan man för övrigt även göra på andra tabletter i berusningssyfte, t.ex. nervtabletter (Nordegren & Tunving 1993). Uttrycket ingår i konsistensgruppen på grund av att det är onomatopoetiskt och (till viss del) återger det ljud som uppstår när man tuggar på något hårt. I amfetaminsammanhang har uttrycket en lätt ned-sättande innebörd, eftersom det orala intaget inte ger den kraftiga effekt som injiceringen ger. I vissa kretsar anses det därför som fejt att *knapra*.

Du vet att jag är emot sprutor, när du håller på. Okey, du kan *knapra* nån gång ibland. Det har jag också gjort. Du kan *knapra* och bli uppiggad emellanåt (Jarl 1980:89; min kursivering).

Knapra ingår också i symboldomänen LIVSMEDEL ovan, i ett associationsmässigt förhållande till *macka* 'amfetamininjektion'.

Färg

<i>AIK-are</i>	'gul-svart gelatinkapsel innehållande amfetamin'
<i>cement</i>	'amfetamin'
<i>kalk</i>	'amfetamin'

Konsistens-Dingtemat

<i>dingbit</i>	'svårlöst amfetaminpreparat'
<i>dingrita</i>	'ritalin; svårlöst amfetaminpreparat'

Konsistens-Gäggetemat

<i>gägg</i>	'amfetamin'
<i>gägga</i>	'ta amfetamin'
<i>gäggare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>gäggarlya</i>	'amfetaminkvart'
<i>gäggkvart</i>	'amfetaminkvart'
<i>gäggparty</i>	'amfetaminintag i grupp'

Konsistens-Klettemat

<i>klet</i>	'amfetamin'
<i>klettjack</i>	'amfetamin'

Konsistens-Knapratemat

<i>knapra</i>	'äta amfetamintabletter'
<i>knaprare</i>	'tablettmissbrukare'

5.2.7. Pulver

Som redan nämnts är också *pulver* ett vanligt uttryck för amfetamin i svensk drogslang (Nordegren & Tunving 1993). Uttrycket *pulver* kan för den oinvigde möjligen förstås som narkotika i pulverform i allmänhet, men pulver betecknar uteslutande amfetamin, vilket kommer sig av att amfetaminet länge varit förhärskande på den svenska narkotikamarknaden. *Pulver* för 'amfetamin' är därför resultatet av en betydelseinskränkning. *Pulver* har också genererat flera sammansättningar med personuttryck. Innan jag går närmare in på *pulver*-temat vill jag först nämna något om den könsaspektuella stereotypiseringen i de personrelaterade uttrycken i narkotikaslangens generellt, som har betydelse både för *pulver*-temat och för *tjack*-temat i det följande.

Inte sällan stöter man i narkotikaslangens på språkliga uttryck för kvinnliga missbrukare som har en skarpare värdeladdning än motsvarande uttryck för män. Formellt sett fyller de stereotypiserande ordleden funktionen av ändelser i substantivsammanställningar. Det är naturligtvis svårt att finna skriftliga belägg för i exakt vilka sammanhang och hur uttrycken för män respektive kvinnor används. Generellt torde dock uttryck som t.ex. *pulverhäxa* 'kvinnlig amfetaminmissbrukare' (Hansen 1992) vara ett nedsättande uttryck även inom gruppen, trots att narkotikaslangens *inifrånperspektiv* i första hand kan antas stå i normkonflikt med majoritetssamhället och inte internt med den egna subkulturens värderingar. Det har sagts att könsrollerna i narkotikavärlden är övervägande "traditionella" (Kalderstam 1979). Detta kan tolkas som att "traditionella" värderingar i subgruppen inte bara speglar gruppens *inifrånperspektiv* gentemot majoritetskulturen utan ytterst framförallt männens *inifrånperspektiv*, såsom antydde i inledningen. I samband med ifrågavarande subgrupp, blir Malliks (1972) observation i fråga om bengalisk

fängelseslang relevant, där han påpekar att det stora antal synonymer med betydelsen 'flicka' som de manliga fångarna uppgav har att göra med att "the language of the criminal world (with some exceptions) is essentially a male's language" (s. 27).¹

Hur skall man då tolka den skarpare värdeladdningen i fråga om de kvinnorelaterade uttrycken i narkotikaslangen? Svensson (1996: 201) påpekar att kvinnor i dessa miljöer ibland kan dra fördel av att där råder ett konstant kvinnounderskott och att en man inte sällan blir ekonomiskt beroende av sin partner, som kan vara prostituerad, för att kunna försörja sitt missbruk, därav t.ex. uttrycket *bank* (ekonomisk institution) för kvinna i vissa narkotikakretsar. Trots detta är kvinnor i högre grad än män föremål för pejorativ stereotypisering. En jämförelse mellan uttrycken *pulverbuse* 'manlig amfetaminmissbrukare' och *pulverhäxa* 'kvinnlig amfetaminmissbrukare' ger vid handen att *häxa* är en pejorativisering medan *buse* snarast kan betraktas som en eufemism. Det verkar finnas mer av förmildrande omständighet kring *busen* än kring *häxan*. Detta är dock inte något specifikt för just narkotikaslangen. Pred (1990) nämner t.ex. uttrycket *matharpa*, som uttryck för kvinna som stod i gathörnen och sålde mat i sekelskiftets Stockholm, synonymt med *paltgumma* (s. 90). *Buse* definieras i *Svensk ordbok* (1986) som "(mans)person som märkbart bryter mot viktigare ordnings- och uppföranderegler", med betydelse tillägget "och därtill är allmänt otrevlig", men "allmännare och mindre allvarligt" anges t.ex. betydelsen *klas-sens buse* vara, medan *buse* i idrottssammanhang rentav beskrivs i termer av positiv innebörd – 'svårstoppad spelare'. Uttrycket *pulverhäxa* återfinns i *SAOB* dels i den ålderdomligt präglade betydelsen "kvinna som anses vara trolldomskunnig, trollpacka; vanl. i utvidgad anv., ss. nedsättande benämning på ful o. illasinnad kvinna".

I denna betydelse skönjer man sambandet mellan kurer och medikamenter i bondesamhället och narkotika i de moderna missbrukarmiljöerna. Den utvidgade betydelsen av *häxa* anges i *Svensk ordbok* (1986) vara 'allmänt motbjudande kvinna'. Det

¹ Rapporterat av Halliday (1978).

är inte orealistiskt att tänka sig att uttrycket *pulverhäxa* även bygger på konnotationer till kvinnliga subgruppsmedlemmars yttre, eftersom det yttre traditionellt i vår kultur är en av de viktigaste aspekterna i fråga om uppkomsten av nedsättande uttryck för kvinnor (se t.ex. Schulz 1992; Svahn 1995:262).

Höna i uttrycket *pulverhöna* är en annan stereotypisk föreställning om kvinnan, som används som "nedsättande l. försmädlig beteckning för kvinna; ofta syftande på dumhet o. inskränkt-het" (SAOB) samt "ofta i liknelser och bildligt för att uttrycka vimsighet o.d.; spec. om kvinna" (Svensk ordbok 1986). I pulvertemat nedan återfinns tre personrelaterade uttryck, varav två har innebörden 'kvinnlig amfetaminist'.

Pulvertemat

<i>pulver</i>	'amfetamin'
<i>pulverbuse</i>	'manlig amfetaminmissbrukare'
<i>pulverhäxa</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'
<i>pulverhöna</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'

5.2.8. Tjack

Innan jag diskuterar nästa ordgrupp, *tjack*-orden, vill jag återknyta till den könsrelaterade diskussionen ovan. Analogt med kokainvokabulärens *göksnö* 'kokain', används, vilket visades ovan, i amfetaminsammanhang uttrycket *kanintjack* 'amfetamin' för att implicera drogens sexualstimulerande effekt. Däremot finns inga speciella uttryck för exempelvis kokainmissbrukande kvinnor i den svenska drogslangen, vilket det gör i amerikansk engelska (t.ex. *snow flower* 'kvinnlig kokainmissbrukare') samt i det svenska amfetaminordförrådet. *Tjackhora* 'kvinnlig amfetaminmissbrukare' borde liksom *jonkhora* och *jonkluder* (avsnitt 4.2.4) samt *pulverhäxa*, *pulverhöna* ovan betraktas som pejorativt även ur inifrånperspektivets synvinkel. Uttrycket definieras av Nordegren & Tunving (1993) som 'kvinna som har samlag efter att ha fått amfetaminpreparat i betalning'. Ordet diskuteras också av Svensson (1996:198ff.) som påpekar att han inte funnit några belägg för att naturaprostitution i någon egentlig mening skulle

förekomma (i Malmö), t.ex. i jämförelse med beskrivningarna av amerikanska crackmiljöer, som rapporterats av Ratner (1993). Amerikanska könsrollsstereotyper i kokainmiljöer har bl.a. studerats av Morningstar & Chitwook (1987). I deras rapport förekommer uttrycken *cocaine cowboy* som stereotyp för manliga missbrukare, medan den kvinnliga motsvarigheten är *coke whore*. Morningstar & Chitwook menar dock att uttrycket *coke whore* inte implicerar prostitution i vanlig mening utan att kvinnan snarare "knowingly and conciously takes a man's cocaine and then goes to bed with him". Svenssons iakttagelser överensstämmer också med Käll (1995), som menar att det inte finns någon vanlig kvinnoroll som stämmer överens med stereotypen "tjackhoran" i vanlig mening. Svensson (1996) antar snarare att uttrycket är ett skällsord som används för kvinnor vars sexualitet liknar männens, varför de utgör ett hot mot både män och andra kvinnor. Detta förhållande formuleras av Svahn (1995:263) i termer av *kontroll*, dvs. att man betraktar kvinnan som objekt och på så sätt hindrar henne att uppträda som subjekt. "Man gör henne därmed mindre hotfull." Uttrycket *tjackhora*, menar Svensson (1996:199), är så negativt "att även de kvinnor som av omgivningen får den beteckningen avvisar den när de ska beskriva sig själva". De amfetaminmissbrukande kvinnornas förhållande till män står framförallt till dem inom den egna gruppen. Påpekas skall att Svensson (1996) ur sociologisk synvinkel inte diskuterar könsrollsstereotypen *hora* i förhållande till den s.k. gatuprostitutionen, som i viss utsträckning förekommer bland narkotikamissbrukande kvinnor. Två tolkningsmöjligheter av uttryckets egentliga innebörd är därför möjliga:

- 1) Ordet *hora* har ett "dubbelt" *inifrånperspektiv*, representerat av den mansdominerade subkulturen. Uttrycket *hora* i amfetamin-kulturen skall därför ses i ljuset av stereotypiska föreställningar om kvinnors "negativa" egenskaper i allmänhet.

- 2) Ordet *hora* har i sammanhanget ett *utifrånperspektiv*, som representerar majoritetssamhällets syn på prostitution och narkotikamissbruk.¹

Förhållandet mellan narkotikamissbrukande kvinnors gatuprostitution och majoritetssamhällets representanter i sammanhanget karakteriseras i regel av ömsesidigt förakt, här exemplifierat i en sekvens:

Då skulle du varit med alltså uppe hos den där direktören för Värmlandsbanken som jag var med hem. Det var en torsk som jag följde med hem, han kom upp på streetan och hämtade mig. Då frågade han mig vad jag går på, va. [...] Men liksom vad jag gick på, sa han. Han menade om jag gick på horse eller amfetamin eller nåt sånt. Då sa jag tjack bara, för det lät inte så farligt, för att han inte skulle bli rädd. Sen så till slut så började han skryta och menade på att tjack eller amfetamin sa han ... Han hade liksom finansierat sånt där! Då säger han såhär: han hade lagt firmans pengar på det. Hajar du? Firmans pengar! Det är ju bankens pengar! (Jarl 1980:74ff.).

Av de två tolkningarna verkar dock den första – ordet *hora* har ett ”dubbelt” inifrånperspektiv – mest trolig (jfr Mallik 1972, i avsnitt 2.3.2 ovan). Svensson (1996) nämner t.ex. inte i sammanhanget att gatuprostitution bland narkotikamissbrukande kvinnor i sig skulle föranleda kritik från manligt håll i subgruppen. Prostitutionen ses som en viktig inkomstkälla både för kvinnor och män. Kvinnan är således i princip fråntagen sina mänskliga egenskaper och har reducerats till en *bank* (där mannen kan ”göra uttag”). Fenomenet *tjackhora* är troligen en spegling av den jargong och livsstil som råder i de flesta kriminella och missbrukande kretsar och kan i sig betraktas som en kulturell *stereotyp*.

Sammanfattningsvis utgörs de personbetecknande stereotypiserande efterled som jag funnit i narkotikaslangens av följande typer:

¹ Se t.ex. Persson (1981:60).

Män	Kvinnor
-buse	-hora
-gubbe	-häxa
-nisse	-höna
-pelle	-luder
-snubbe	

Tjack-temat är stort och väletablerat i amfetaminvokabulären. *Tjack* kan tillfälligtvis även beteckna annan narkotika, men amfetamin är vanligtvis det som avses. Uttrycket är av rommanimånsing-ursprung och har tidigare utretts (se avsnitt 2.3.4). Det är sedan gammalt väl förankrat i förbrytarspråket i uttrycket *intjack* 'inbrott' och senare i allmänslangen *tjacka* 'köpa'. I narkotikaslangens har ordet genererat många sammansättningar, där det kan utgöra både förled och efterled. Sammansättningarna i *tjack*-temat visar en differentierad uttrycksbild som kommer sig av ordets ålder och substansens etablering i landet.

Bland annat finns här tre uttryck enbart för falskt eller undermåligt amfetamin, *blåstjack*, *fultjack* samt *nystjack*, vilket kan ge en indikation om amfetaminmarknadens förhållanden och omfattning. Uttrycket *nystjack* förekommer också i förbrytarspråket i betydelsen 'dåliga varor; skräp' (Gibson 1969), medan *blås*-allmänt har med bedrägeri att göra (jfr eng. *blow*). Liksom i metaforen *drag* 'amfetaminrus' ovan kan *blås*- sägas vara betydelsemässigt förknippat med kontrollförlust, här dock som önskat resultat. *Ful*- kommer från rommani i betydelsen 'skit' (Johansson 1977).

Av övriga uttryck torde *bucktjack* anspela på eng. *buck* 'bock; kanin; hane' (jfr *kanintjack*). Holmén anger att uttrycket avser amfetamin "från illegal hemtillverkning", medan Gibson (1969) påpekar att det avser "hemkok på amfetamin el. metamfetamin av hög kvalitet". *Tjackrosor* (Holmén 1997) är en förskönande omskrivning för röda utslag som uppstår hos sprutnarkomaner på grund av infekterade injektionsinstrument. Uttrycket har, vilket redan nämnts, en parallell i ordet *rusblomma* (Pred 1990) i spritsfären, vilket också är ett yttre tecken på missbruk.

Tjacktemat

<i>blåstjack</i>	'falskt amfetamin'
<i>bucktjack</i>	'bra amfetamin'
<i>fultjack</i>	'falskt amfetamin'
<i>kanintjack</i>	'amfetamin'
<i>nystjack</i>	'falskt amfetamin'
<i>tjack</i>	'amfetamin'
<i>tjackare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>tjackpundare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>tjackrosor</i>	'röda utslag p.g.a. förorenade sprutor'
<i>tjackhora</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'
<i>uppåttjack</i>	'amfetamin (el. annan centralstimulantia)'

5.2.9. Livsmedelsrelaterade uttryck i amfetaminvokabulären

Som redan framgått i analysen av heroinordförrådet är symboldomänen LIVSMEDEL central i narkotikaslangens, speciellt i fråga om injektionsdrogerna. Av de uttryck som diskuterades i kapitel 4 är tre stycken direkt amfetaminrelaterade. Av dessa har *knappa* 'äta amfetamintabletter' redan redovisats i avsnitt 5.2.6 ovan, varför inget i övrigt här skall sägas om detta ord mer än att det i princip också kan analyseras i termer av livsmedel, eftersom uttrycket implicerar både ätande (intag) och resultat av ätande (ljud).

De övriga uttrycken är *macka* och *panna*, båda i betydelsen 'amfetamininjektion'. Även *macka* har diskuterats i kapitel 4 utifrån både faktiska förhållanden – att narkotikamissbrukarens hungerkänslor minskar under missbruksperioden samt föreställningar om drogen som vitaliserande näringstillskott. Den återstående termen är således *panna*. *Panna* 'amfetamininjektion' rapporteras av Antoniusson (2000) och är förmodligen ett lån från alkoholfären, där *panna*, ofta i sammansättningen *halvpanna* 'halvliter sprit' (Gibson 1969) och (*en*) *panna brännvin* förekommer. I spritbetydelsen accentueras kärlet eller kärlets mått, och narkotikaslangbetydelsen i *panna* 'amfetamininjektion' överensstämmer med denna innebörd i den meningen att 'injektion' i en viss bemärkelse kan definieras som mått, dvs. dos.

Livsmedelsrelaterade uttryck

<i>knapra</i>	'äta amfetamintabletter'
<i>macka</i>	'amfetamininjektion'
<i>panna</i>	'amfetamininjektion'

5.2.10. Övriga amfetaminuttryck

Om de övriga uttrycken för substansen amfetamin kan sägas att det oförargliga ordet *blomster* (Holmén 1997) förmodligen är ett slags allmänt kodord med vilket man betecknar något man kan köpa (på gatan). *Fattigmanskokain* anspelar på amfetaminets låga pris och liknande effekt som kokainets, framförallt i fråga om nasalt intag av drogen, vilket förekommer. *Filta* 'amfetamin' är en metonym som har uppstått ur formen "filta", dvs. "filtra" (Gibson 1969) 'filtrera fram en lösning av tablett för injektion' (se avsnitt 3.2.2). Även uttrycket *filon* 'amfetamin' kan tänkas ha samma bakgrund. *Malle* (Holmén 1997) och *mava* är av okänt ursprung.¹

Övriga amfetaminuttryck

<i>blomster</i>	'amfetamin'
<i>fattigmanskokain</i>	'amfetamin'
<i>filon</i>	'amfetamin'
<i>filta</i>	'amfetamin'
<i>malle</i>	'amfetamin'
<i>mava</i>	'amfetamin'

Metamfetamin (metamfetaminhydroklorid) slutligen, är en typ av amfetamin som endast i ringa omfattning missbrukas i Sverige. I engelsk drogslang kallas substansen metaforiskt för *crystal* eller *ice* på grund av substansens kristallform, vilket gett upphov till de svenska uttrycken *kristall* och *kristina*, medan *ice* direktimporterats

Metamfetamin	
Färg & form	morfologisk variation
<i>ice</i>	
<i>kristall</i>	<i>kristina</i>

¹ Hos Svensson (1996) förekommer även ordet *malvax* 'amfetamin'. Detta ord har dock inte tagits med i min analys.

6. Kokain – kyla, champagne och diamanter

6.1. Lycka till salu

Av alla droger är kokain den mest narcissistiska, påpekar Nordegren & Tunving (1986). "Kokainvågornas" styrka [man räknar med tre stycken över västvärlden] kan bara förstås om man ser till människans önskan att kunna köpa tid, lycka, framgång och självkänsla. Man köper tid och slipper sova. Man köper självkänsla och känner sig säker. Man köper lycka och känner att man behärskar världen [...]" (s. 9). Kokainet är den perfekta partydrogen. Den förhöjer livskänslan och ökar prestationsförmågan. Kokainbruket är därför inte begränsat till de traditionella missbrukargrupperna. Snarare finner man kokainmissbrukarna bland dem i samhället som har både pengar och inflytande, ofta i kändiskretsar, bland börsmäklare, företagsledare, artister och andra dynamiska yrkesgrupper.

Kokain, (kokainhydroklorid) är ett grovkornigt vitt pulver som via kemiska processer framställs ur kokaplantans blad. Koka har odlats i Sydamerika, framförallt i Bolivia, Peru, Ecuador och Colombia, under tusentals år och bruket av koka har varit ett viktigt inslag i många indian kulturer. Den *bolivianska koka* som är den vanligaste arten har odlats så länge att den knappast förekommer vild längre. Den andra typen, *Erythroxylum novogranatense*, odlas också kommersiellt, eftersom dess blad innehåller relativt höga halter av alkaloiden kokain. Den har också en variant – den s.k. *Trujillkoka* som exporteras från staden Trujillo i norra Peru till Coca-Colas fabriker i USA.¹ Av denna

¹ Coca-Cola, som från början lanserades som en medicinsk dryck, uppfunnen av en apotekare, avkokainiserades 1903. Anledningen till detta var den inhemska kritiken som hotade försäljningen, efter det att man börjat sätta

koka framställs det extrakt som ger den karakteristiska smaken åt Coca-Cola. Vid den kemiska proceduren tas dock numera kokainet bort ur kokamassan.

Trots att många indianstammar levit isolerade har det så vitt man vet alltid utvecklats social kontroll och regelsystem över kokabruket. Reglerna har påfallande likheter med den sociala kontrollen av opium i Asien och av alkohol i vår egen kultur, t.ex. förbud för kokatuggning för barn och unga. Sådan kontroll har för övrigt även rapporterats i fråga om khattuggning i norra Jemen (Kennedy 1987). Under första delen av inkaperioden tror man att kokabruket var strängt reglerat och förbehållet överklassen men att det århundradet före den spanska erövringen hade spritts till alla samhällsklasser (Nordegren & Tunving 1986:18ff.). Till att börja med var spanjorerna misstänksamma mot kokan och ville inte tro på dess undergörande effekter. Kyrkan hade också invändningar mot kokan, påpekar Freud i sin essä *Über Coca* [1885]¹ och misstänkte att eftersom den spelat stor roll i indianernas religiösa ceremonier skulle den komma att hålla dem kvar i hedendom. Deras attityd förändrades dock när man noterade att indianerna som hölls uppe i bergen inte klarade av sitt tunga arbete om de inte hade tillgång till koka. Spanjorerna insåg därför snart att de kunde göra stora vinster genom att kontrollera kokahandeln.

6.1.1. Kokan i Europa

Kokans medicinska effekter uppmärksammades på 1500-talet av spanska läkare som kom till Peru. Botaniker konstaterade dock snart att kokan inte kunde växa i europeiskt klimat och intresset för bladen försvann. Inte förrän en tysk läkare som verkat i Peru under flera år och efter sin hemkomst skrev en rapport om

den allt grövre brottsligheten i sydstaterna i samband med drycken. Avkokainiserade kokablåd används än idag för att smaksätta Coca-Cola (Nordegren och Tunving 1986:48).

¹ Även översatt till engelska 1974 i *Cocaine Papers* (ed. Byck). Hädanefter med referensen Freud (1974).

användningen av kokablاد som medicin, fick kokan ny aktualitet. Han antog att om den användes måttligt och under kortare perioder kunde den ha positiva effekter, men han hade också under sina år i Peru blivit uppmärksam på att den på samma sätt som opium kunde skapa beroende. Under 1800-talet gjordes stora framsteg inom den kemiska vetenskapen i Europa, och att utvinna aktiva beståndsdelar ur kända medicinalväxter blev ett viktigt arbete. I mitten av 1800-talet lyckades man genom att lösa upp kokablاد i alkohol få fram en produkt som innehöll åtskilligt med kokain och kom att kallas *erythroxyton*. Förhoppningen om att ur kokabladen kunna utvinna den aktiva alkaloiden kokain gjorde att substansen på allvar började användas inom medicinen, främst som lokalbedövande medel (Nordegren & Tunving 1986:31ff.).

Kokan som medicin fick många förespråkare. En av de mest entusiastiska var Sigmund Freud, som beskrev kokan och dess verkningar (se ovan). Efter att ha utsatt sig själv för flera kokainexperiment och dessutom tagit del av andras, blev han övertygad om att kokan har samma effekt på européerna som på de sydamerikanska indianerna (Freud 1974:61). Framförallt hade han blivit övertygad om kokainets värde som läkemedel, främst som lokalbedövningsmedel och som botemedel mot depression (Musto 1974:366).¹ Han trodde också, i likhet med flera samtida, att kokainet hade förmåga att bota morfinism (Freud 1974:69ff.), som nu utgjorde ett stort problem, eftersom man under en tid hyst stor tilltro till s.k. patentmediciner, vilket gjorde att opiumtinkurer och morfin flitigt förskrevs (se kap. 4). När kokainet fick sitt genombrott hos allmänheten i början av 1890-talet övertog det en stor del av den förut morfindominerade marknaden (Nordegren & Tunving 1986:44). Samma utveckling skedde i USA där morfinmissbruket var stort på grund av generös

¹ Vissa bedömare har också antagit att Freuds eget kokainmissbruk haft stor betydelse för hans drömtydning, sexualuppfattning och psykoanalytiska teoribildning. Det kan också nämnas att en av världens första ögonoperationer, med kokain som lokalbedövningsmedel, utfördes på Freuds egen far, som led av grå starr. Operationen som utfördes av Freuds vän och kollega Carl Koller, assisterades av Freud själv.

förskrivning och fri försäljning av t.ex. morfinbaserad hostmedicin.

When cocaine first appeared in the 1880s and 1890s, a great many people had a great many nice things to say about the white powder, tempered with a few easy-to-ignore caveats (Jonnes 1999:304ff.).

Kokain var sin tids medicinska sensation och möjliggjorde i själva verket den moderna kirurgins framväxt. Kolonialadministrationerna och läkemedelsföretagen öppnade kring 1890 flera stora fabriker för kokainutvinning i Peru.¹

Myten om kokainet och kokainbruket kom i slutet av 1800-talet att bl.a. användas som en litterär krydda, precis som rockmusiken i modern tid i stor utsträckning kommit att influeras av droger och drogromantik. Många författare och intellektuella hade under denna tid också börjat intressera sig för psykologiska experiment. Författaren och ögonläkaren Arthur Conan Doyle blev i likhet med många kolleger fascinerad av kokainets egenskaper, både inom kirurgin och på grund av dess effekter på psyket. Han började 1886 beskriva Sherlock Holmes kokainvanor.² Numera anser man dock att Doyles kunskaper om kokain varit mycket begränsade och att många beskrivningar tyder på att han sannolikt blandat ihop kokain med morfin:

since Watson describes a pacific Holmes with subsequent "black reactions", perhaps more characteristic of opiates than cocaine" (Musto 1974:359).

Den berömda detektivens kokaininjektioner "kan snarare ses som en spegling av dåtidens föreställningar om drogen" (Nordergren & Tunving 1986:50). Den första kokainvågen ebbade ut under 1900-talets början utan att i någon större omfattning ha berört Sverige,³ men på kontinenten hade kokainvanorna fått

¹ Kokainet underkastades först år 1910 en sträng lagstiftning och reserverades för konrollerat medicinskt bruk.

² I boken *The Sign of the Four*, första gången utgiven 1888. Se den svenska översättningen *De fyras tecken*, 1924.

³ Enstaka fall förekom dock. Se t.ex. Lindgren (1993).

visst fäste i bohemkretsar. Möjligtvis kan detta ha varit en orsak till att det kokainmissbruk som uppstod i Europa under mellankrigstiden (andra vågen) i mycket hög grad kom att förknippas med konst, litteratur och intellektuellt liv. En annan orsak var lättillgängligheten. De stora lager som efter första världskriget fanns hos läkemedelsindustrin och krigsmakten kom snart ut på svarta marknaden och passade väl in i tidens anda av dekadens. I Paris kallades kokainet under denna tid *coco*, och gör så än idag, medan det i Berlin oftast gick under namnet *Koks*, som ännu är gångbart. *Koks* eller *cox* var det vanligaste svenska uttrycket för varan, som omsattes på bl.a. Berns salonger och danspalatsen i Stockholm. *Koks/cox* utgör tillsammans med *snö* ett par av de allra tidigaste narkotikaslanguttrycken i svenskan.

Snö för kokain ligger till grund för ett omfattande språkligt tema i narkotikaslang, så även i många andra språk. Det bildliga uttrycket antas vara en metafor som bygger på den vita substansens fysikaliska likhet med snö. Den fysikaliska likheten gör dock kanske inte ensam skäl för metaforen. Faktum är att drogens effekt på centrala nervsystemet, som gör att signalsubstanserna inom det s.k. sympatiska nervsystemet hämmas, gjort att kokain ofta skildrats som "en vit och frostig drog". Om detta har flera författare vittnat, bl.a. Ernst Jünger som i boken *Psykonauterna*¹ skildrar kokainruset som att "det fryser ner en" och att "hjärnan fryser till och förvandlar sig till ett isblock" och "inte längre kan bilda tankar lika litet som man kan hälla vatten ur ett ämbar vid Nordpolen eller få se en springbrunn" (s. 188ff.). Liknande effekter rapporterades av Freud (1974:58) i termer av "repeated cooling eructation". I engelskan finns för övrigt uttrycket *freeze* för kokain.

Det är ett välkänt faktum att en drogmisbrukares reaktion på en substans i hög grad styrs av flera faktorer. Freud var den förste som uppmärksammade att människor reagerade olika på samma dos kokain. Förmågan till suggestion varierar också med indivi-

¹ Självbiografisk skildring, i vilken författaren redogör för självupplevda narkotikarus av olika slag.

dens förmåga att leva sig in i ruset. Först av allt räknar man med den förväntade *farmakologiska reaktionen* (som man kan läsa sig till), sedan det som vanligen brukar kallas *set* (individens förväntningar på vad drogen skall åstadkomma) samt *setting* (den fysiska och sociala miljön i vilken drogen intas). Vissa forskare (t.ex. Kennedy 1985) menar att de sista två faktorerna alltför ofta förbises när man talar om drogers inverkan på individen, men att de i själva verket är så viktiga att de tillsammans helt kan omin- tetgöra drogens farmakologiskt förväntade effekt. Det har exempelvis förekommit fall när försökspatienter som fått stora doser kokain, som farmakologiskt sett räknas som aktiverande, *somnat* (Kennedy 1985:123) som ett resultat av att de trott sig ha intagit en helt annan drog. Förhållandet mellan drogens verkan och drogen i sig själv antas i själva verket vara en *varseblivning som lärs in* (Lindesmith 1968:193), vilket innebär att narkotikaruset till viss del och i vissa fall är underordnat en placeboeffekt som är kulturellt betingad.¹ Placeboeffekten i fråga om drogmiss- bruk diskuteras av t.ex. Wallin Weihe (2000), som jämför olika kulturers hållning till och reaktioner under alkoholberusning. Exempelvis förekommer aggressivitet som reaktion på alkohol- intag i flera kulturer, men det finns också kulturer där detta är helt okänt. I vissa kulturer är ”de sociale hemningene de samme uansett hvor beruset man fysiologisk sett blir” (s. 7). Med- vetenheten om placeboeffekten har också enligt Lindgren (1993) påverkat myndigheternas policy i narkotikafrågan och har varit viktig i den s.k. kontroll- och sanktionsstrategins krav och inriktning – ”krafttag mot narkotikan”. Han nämner sålunda att man på 1960-talet uppmärksammade *ikoniseringen* av injektionssprutan (s.166), som bland annat kunde skönjas i det faktum att det i vissa kollektiva sammanhang kunde räcka med att man injicerade sockervatten för att uppleva berusning. Lind- gren citerar också Krook som i en artikel från 1967 påpekar:

¹ Placeboeffekten bygger, enligt allmänt omfattad teori, till stor del på posi- tiva *förväntningar*, uppkomna genom betingning i samband med tidigare erfarenheter av liknande situationer (*Nationalencyklopedin*).

Samlingen av likasinnade kring borden i "gäggarkvartarna", ceremonierna inför injektionen och pysslet med tabletter och sprutor har blivit en ritualmässig introduktion till den väntade allt förlösande lyckokänslan. Fixeringen till sprutan och gemenskapen inom gruppen binder narkomanerna fastare till missbruket.

Varseblivning och förväntningar på narkotikans rusgivande egenskaper förmedlas inte minst genom språket. "The process of becoming addicted, as it has been described", påpekar Lindesmith (1968:96), "presupposes membership in social groups and linguistic intercommunication". Det finns naturligtvis både kokainmissbrukare och andra missbrukare som inte har insyn i någon subgrupps normer och värderingar, men vistas man inte i gruppen, menar Lindberg (1998:192), får man inte heller tillgång till gruppens kulturella kapital och koder, dvs. språket som ger ideologin ett innehåll. Den symboliska interaktionismen ger också enligt Svensson (1996:274) en teoretisk förklaring till detta relativistiska synsätt. Människor "skapar" sin omvärld genom att ge objekten en mening.

Narkotikans innebörd formas och omvandlas när människor använder den. De farmakologiska egenskaperna drogen har är bara en del, när drogens effekter 'konstrueras' av användarna själva (ibid.).

Svensson hänvisar också till den danske sociologen Winslöv (1984:26), som menar att "brukaren konstruerar drogupplevelsen innanför de gränser som sätts av hans organisms samspel med drogen och den sociala omvärldens definitioner och normuttryck". Drogupplevelsen är således delvis en produkt av brukarens *motiv*. Eftersom dessa motiv kan vara flera och motstridiga, finns det i princip inga gränser för vilken medvetenhetseffekt en given person kan få av att inta en given drog i ett givet socialt sammanhang.

Möjligtvis kan Jüngers ovan nämnda beskrivningar av kokain i termer av is, frost och kyla vara en effekt av att *snö* redan var ett etablerat uttryck för kokain och att de bilder dessa begrepp förmedlade för kokainruset var en tematisk utveckling av det samma. I vilket fall som helst kan sådana beskrivningar bidra till

att ytterligare stadfästa redan etablerade föreställningsmönster. Det finns därför skäl att misstänka, vilket jag påpekat ovan, att *överlexikalisering* och i viss mån *överdifferentiering* i fråga om namngivning också är en del av placeboeffekten, vilken fokuserar intresset på förväntade rusupplevelser.

Kokainhandeln i Stockholm fortsatte under hela 1920-talet, och missbruk av drogen förekom bl.a. hos ett antal svenska kulturpersonligheter som hade goda kontakter med Tyskland. För övrigt verkar kokainmissbruket inte ha varit begränsat till ekonomiskt starka samhällsgrupper under denna period. Lindgren (1993:78) påpekar till exempel att missbruket till stor del involverade människor ur arbetarklassen, "personer som dessutom straffats tidigare och som varit omhändertagna för lösdriveri" och utgjorde Stockholms "undre värld". Denna andra kokainvåg kulminerade under 1920-talets andra hälft för att sedan avta, vilket har sin förklaring i att man mer och mer övergick till syntetiskt framställda centralstimulantia, som t.ex. amfetamin, som var billigare att tillverka och hade längre verkningstid. Därmed upphörde också militärens intresse för kokain som "stridsdrog" (Nordegren & Tunving 1986:85). Kokainet kom nu att betraktas som gammalmodigt och var i över 40 år i det närmaste bortglömt som missbruksmedel i västvärlden. I slutet av 1970-talet var det emellertid dags för en tredje kokainvåg. Den började i USA och nådde sedan Europa. Kokainet fick förnyad popularitet, speciellt bland

the affluent and the creative, especially in the music and entertainment fields. Called at various times snow, flake, girl, her, lady, blow, jag, happy trails, rock, nose candy, the star-spangled powder, the gift of the sun god, heaven-leaf or just leaf, and the rich man's or the pimp's drug, cocaine is very much on center stage again (Jonnes 1999:306).

Bakom denna kraftiga våg låg flera latinamerikanska regimers medvetna handelssatsning, som gynnade deras politiska utveckling (se Jonnes 1999:336ff.), men en av de bakomliggande orsakerna till att kokainet återigen började tilltala stora grupper i slutet av 1970-talet antas ha varit *yuppiekulturens* framväxt. Det var denna inflytelserika grupp som dominerade storstadens

nöjesliv och påverkade konsumtionsmönstren genom sina nyckelpositioner inom vissa verksamheter. "The words and images associated with cocaine conjured up a world of glamour and wealth and power" (Jonnes 1999:306). Den tredje kokainvågans styrka är ett exempel på hur nya ideal även påverkar drogkulturen i ett samhälle. När yuppieidealet efterträdde hippieidealet, påpekar Nordegren & Tunving (1986), blev drog-mönstret ett annat. Opiater och cannabis som under 1960-talet och 1970-talet varit dominerande på den illegala marknaden ger sömniga rus som inte är kompatibla med de nya idealen, vilket däremot det centralstimulerande medlet kokain är. Föreställningarna om en drog, drogens image, är mycket viktig för att den över huvud taget skall kunna spridas. Att kokainet är en dyr drog anses ha varit en stor fördel.

There is a desire to use more and more of it not only because it makes one feel good, but also because it is considered a luxury (Kennedy 1985:125).

I Europa centrerades den stora kokainkonsumtionen på 1980-talet till Frankrike och Västtyskland, precis som fallet var under 1920-talet, och i Sverige fick det nya kokainmissbruket, precis som 50 år tidigare, fäste på de exklusiva restaurangerna och diskoteken i Stockholm. Drogen anses som "flashig" och användandet ger fortfarande status (*Kokain på krogen* 1991:7). Idag räknar man dock med en mer allmän utbredning av drogen, framförallt i storstäderna, och priserna är på väg ner. Man räknar därför generellt med tre faser av kokainutbredning. Den första fasen innebär att kokainet introduceras i landet genom jet-set-människor som är ute i andra länder och lär sig använda drogen. På så sätt blir kokainet lätt förknippat med något exklusivt och glamoröst. Den andra fasen, i vilken vi nu befinner oss, innebär att kokainet breder ut sig, och en marknad bland grupperna runt jet-setkretsarna etableras. Den tredje fasen innebär att kokainet fortfarande anses "flashigt" men inte längre är dyrt, vilket innebär att gatukokainister etableras (*Kokain på krogen* 1991).

6.2. Kokainord

6.2.1. Generiska principen

Som ersättning för det generiska namnet *kokain* används främst i den svenska kokainrelaterade slangen egennamnet *carola*, bildat på det generiska namnets begynnelsejud. Andra egennamn på *c* eller *k* är tänkbara kandidater men har inte påträffats i mina källor. I engelskan däremot används flera varianter: *carol*, *charlie*, *chanel*, *charlie coke* och *charlie girl*, förutom *coca-cola*, *coke*, *c-jam*, *chippy* och *cox*, för att nämna några. I svenskan är *coca-cola*, *koks* (skrivs ibland även *cox*) samt *kola* vanliga kokainuttryck.

Generiska principen

<i>carola</i>	'kokain'
<i>coca-cola</i>	'kokain'
<i>kola</i>	'kokain'
<i>koks</i>	'kokain'

6.2.2. Snö

Det ojämförligt största temat i kokainslangen utgörs av de ord som innehåller metaforen *snö*, som substansen också liknar till det yttre. De psykologiska effekter som rapporterats, som känslomässig kyla, is och frostighet (se ovan), har ytterligare förstärkt denna metafor, jfr engelskans *snow*, tyskans *Schnee*, franskans *neige* och spanskans *nieve* samt det till spansk fonotax anpassade *esno*. Det engelska uttrycket *snow* förekommer också som direktimporterad synonym i dessa språk, även i svenskan. Att temat är stabilt och produktivt märks på alla de sammansättningar som uttrycket genererat, och ser man till narkotikaslangen i stort betecknar *snö* eller *snow* nästan alltid kokain, oberoende av att även andra substanser kan vara vita. Ett undantag utgör dock uttrycket *snöboll* (eng. *snow ball*) i betydelsen 'amfetamin (som sväljs) inrullat i papper' (se amfetaminvokabulären).

Snötemat

<i>snö</i>	'kokain'
<i>diamantsnö</i>	'kokain'
<i>göksnö</i>	'kokain'
<i>jobba i snösvängen</i>	'sälja kokain'
<i>snögubbe</i>	'kokainlangare'
<i>snöljus</i>	'kokainrelaterad synhallucination'
<i>snöman</i>	'kokainlangare'
<i>snöskottare</i>	'kokainlangare'
<i>snöstorm</i>	'kokainrus'

Man kan spekulera i om det relativt stora antalet *snö*-termer i det svenska kokainrelaterade ordförrådet genererats på grund av våra specifika kultur- och klimatförhållanden. Till exempel är uttrycken *snögubbe*, *snöskottare* samt *jobba i snösvängen* kända uttryck i standardsvenskan och blir på grund av igenkännings-effekten speciellt expressiva i drogslangen. Den spänning som uppstår i förhållandet mellan bildledet, den vardagliga aktiviteten och sakledet, den kriminella affärsverksamheten, är avgörande för hur vi uppfattar dessa metaforers humoristiska innebörd. Detta borde också borga för att temat är tacksamt i påfyllnadshän-seende. I engelskan, som proportionellt sett har ett mycket om-fattande ordförråd för kokain, rapporteras inte denna typ av anspelning på verksamhet eller fenomen förknippade med verklig snö, med undantag av *snowman* (förknippat både med 'figur gjord av snö' och den mytologiska figuren), *snow shed* 'gömställe för kokain' (eg. 'snöskydd ute i markerna för boskap, redskap o.d. '), *snow flakes*. Som övriga engelska sammansätt-ningar med *snow* nämner Abel (1984): *snow caine* 'kokain', *snow drifter* 'kokainmissbrukare', *snow flower* 'kvinnlig kokainmissbrukare', *snow lights* 'kokainrelaterad synhallucina-tion' samt *snowmobiling* 'inta kokain'.¹ Även vissa uttryck som är sekundärt snörelaterade finns i engelskan, som t.ex *sleighride* 'kokainrus' (Thorne 1997).

Det svenska uttrycket *göksnö* 'kokain' bygger på föreställ-ningen om kokain som sexuellt stimulerande drog (jfr *bucktjack* och *kanintjack* 'amfetamin' ovan), medan *diamantsnö* och *vit champagne* 'kokain' anspelar på drogens exklusivitet och för-

¹ Efter en speciell rörelse en kokainsniffande person gör vid intaget.

knippning med jet-setkretsar, i likhet med engelskans *powder diamonds* 'kokain'. I denna ordkrets, som tydligt anspelar på lyxbegreppet, finns således kärnan till en specifikt kokainrelaterad symboldomän. De svenska termer som finns i mitt material är dock få. De lyxrelaterade orden kommer att kort diskuteras i termer av social differentiering i förhållande till amfetamin i kapitel 9. Ordet *snöljus* är ett uttryck för en synhallucination som ibland uppträder hos kokainisten, varvid denne upplever ett starkt ljus som påminner om reflexer från snökristaller, vilket kommer sig av att pupillen är starkt vidgad under kokainruset (Nordegren & Tunving 1986:175).

Sammanfattningsvis kan sägas om *snö*-temat att det berör många upplevelseplan. I första hand berör det substansens yttre egenskaper då det till färg och form liknar snö. Därvidlag är det också stabilt och produktivt och kan generera ett oändligt antal sammansättningar. Till detta kommer de psykologiska effekter som rapporterats; drogen sägs vara "kall och frostig", "sprider kyla" och "förvandlar hjärnan till ett islock" etc. Man kan notera att av de nio *snö*-orden i mitt material utgörs åtta av substantiv. Endast *jobba i snösvängen* är en verbfras.

6.2.3. Flödesreglering

Snö-temat innehåller, som jag visat ovan, två uttryck som explicit refererar till verksamhet där snöhantering bedrivs – *snöskottare* 'kokainlangare' och *jobba i snösvängen* 'länga kokain'. Dessa uttryck ingår i en övergripande symboldomän i narkotikaslangen, den som innefattar ord för reglering av ett presumtivt flöde. Uttrycket *kran* 'narkotikalangare' kan därför sägas vara nyckelmetaforen i denna symboldomän.

Symboldomänen FLÖDESREGLERING

<i>kran</i>	'narkotikalangare'
<i>hålla i påsen</i>	'länga narkotika'
<i>jobba i snösvängen</i>	'länga kokain'
<i>krana</i>	'länga narkotika'
<i>snöskottare</i>	'kokainlangare'
<i>strö</i>	'länga narkotika'

6.2.4. Näsa

Den vanligaste formen av kokainintag är sniffning, dvs. inhalering genom näsan. Detta intagningsätt spred sig från USA till Europa före första världskriget och förekom då framförallt i konstnär- och bohemkretsar (Lindgren 1993:71). Efter hand gjorde dock detta enkla, effektiva och diskreta intagningsätt den förut vanliga injiceringen av drogen omodern. Sniffningen är idag det kanoniska intagningsättet, varför kokainrelaterade uttryck ofta förknippas just med näsan.

Nästemat

<i>näsa</i>	'kokain/dos av kokain'
<i>näsgodis</i>	'kokain'
<i>näskaffe</i>	'kokain'
<i>näspuder</i>	'kokain'

I engelskan förekommer uttrycket *nose* i betydelsen 'kokain' (Abel 1984), medan det svenska uttrycket *näsa* även erhållit betydelsen 'kokaindos' (Holmén 1997). *Näsgodis* är en direkt översättning av engelskans *nose candy* (Abel 1984), som anspelar på något gott och åtråvärt och möjligen (barnslig) förväntan. Man kan också notera att uttrycket *näspuder* 'kokain' (Holmén 1997), översatt från engelskans *nose powder* (Abel 1984), ger en mer direkt association till kosmetiskt puder än det engelska uttrycket, då *powder* i engelskan ofta associeras med pulver i allmänhet. Ett uttryck som *pudra näsan* skulle följaktligen kunna betyda 'inta kokain' i svensk drogslang men finns inte i mitt material. Uttrycket *näskaffe* (Holmén 1997) anspelar på den kända kaffesorten NesCafé, som är ett s.k. pulverkaffe.

6.2.5. Snorta och snuffa

Snort- och *snuff-*orden är inlånade från engelskan och bygger på onomatopoesi; *snort* 'an explosive sound made by the sudden forcing of breath through the nose'; *snuffle* 'make sniffing

sounds' (*The Concise Oxford Dictionary* 1995). Ljudsymboliken i uttrycken har motsvarighet i uttrycken *sniffa* och *snusa*, som dock saknar specifik narkotikaanspelning i svenskan. *Snorta* och *snuffa* kan däremot antas ha importerats direkt till drogslangen. Ordet *snortrulle* är en svensk variant av eng. *snorter* 'paraphernalia item used for sniffing cocaine' (Abel 1984). I likhet med de onomatopoetiska uttrycken i cannabisavsnittet *fojfa* och *fuffa* (kap. 8), betecknar *snort* och *snuff*-orden själva intaget av drogen. I engelsk drogslang används även uttrycket *snozzle* 'sniffa kokain' (Abel 1984).

Onomatopoetiska uttryck

<i>snorta</i>	'dra in kokain genom näsan'
<i>snortare</i>	'kokainmissbrukare'
<i>snortrulle</i>	'rör genom vilket kokain dras in genom näsan'
<i>snuffa</i>	'dra in kokain genom näsan'

6.2.6. Lina, sträng och repa

Lina nedan bygger på det engelska uttrycket *line* 'sträng (av kokain)' och anspelar på den ritualiserade förberedelsen kring drogintaget. En *line* prepareras genom att *snortaren* håller ut en lämplig dos, *näsa*, på ett glatt underlag, ofta en liten fickspegel, samt fördelar substansen tills den bildar en smal sträng som sedan genom *snortrullen* dras in genom näsan i linjens riktning (jfr det eng. uttrycket *snow mobiling* ovan). Det engelska uttrycket *line* används i svenskan synonymt med uttrycken *lina* och *linje*. Andra svenska fristående synonymer är *repa* och *sträng*.

Långsmal samling

<i>dra en lina</i>	'sniffa en dos kokain'
<i>lina</i>	'kokaindos'
<i>repa</i>	'kokaindos'
<i>sträng</i>	'kokaindos'

variation

<i>line</i>	'kokaindos'
<i>linje</i>	'kokaindos'

6.2.7. Gutta

En liten ordgrupp bildar uttrycken *gutta* och *gurta* för 'röka kokain'. Dessa ord kan betraktas som morfofonologisk variation på uttrycket *gussa* 'röka' (Kotsinas 1998), som dock inte är specifik narkotikaslang. Ordet har varit svårt att spåra etymologiskt men kan möjligen sättas i samband med uttrycket *gurtza* 'röka hasch' (Holmén 1997; se vidare i cannabisordförrådet avsnitt 8.2.14).

Gutta	variation
<i>gutta</i>	<i>gurta</i>
'röka kokain'	'röka kokain'

6.2.8. Övriga kokainuttryck

Binge är det engelska uttrycket för en period av hämningslöst och okontrollerat intag av mat och/eller dryck och ibland en period under vilken en viss typ av aktivitet pågår. I narkotikaslang har ordet kommit att beteckna en intensiv period av kokainmissbruk (jfr uttrycket *löp* i amfetaminsammanhang).

Uttrycket *fribasa* kommer av "röka kokainets fria bas", vilket man gör genom att framställa kristaller av rent kokain, som sedan läggs på ett ståltrådsnät över en vattenpipa. Eftersom uppsugningen av kokainångorna sker mycket snabbt genom lungorna, når kokainet via blodet det centrala nervsystemet nästan omgående, varför "kicken" kommer omedelbart och blir mycket kraftig (Nordegren & Tunving 1986).

För tung narkotika av olika slag finns, vilket jag redan varit inne på, en rad "kraftuttryck", dvs. uttryck som beskriver häftiga eller våldsamma handlingar eller effekter, särskilt för injektionsdrogerna heroin och amfetamin. För kokainets del verkar dock ordförrådet relativt sofistikerat, vilket ligger helt i linje med drogens image. Uttrycket *dynamit* för kokain förekommer dock (jfr uttrycken *maxad* och *larmad* i amfetaminordförrådet). Abel (1984) påpekar att uttrycket i engelskan ursprungligen refererade till all slags narkotika, 'potent marijuana or other drug', eller

'extraordinarily good; superlative' som också kan sägas ha explosionskonnotationer. Det engelska uttrycket kan också beteckna en blandning av kokain och heroin, medan det svenska uttrycket sägs stå för a) blandning av kokain och morfin; b) metamfetamin av hög kvalitet; c) kokain av hög kvalitet; d) blandning av kokain och heroin; eller e) allmänt för narkotika av hög kvalitet (Holmén 1997). Hos Nordegren & Tunving (1993) anges dock endast betydelsen 'kokain' (jämt 'brännvin'). *Vit champagne* är däremot ett ord som knappast kan appliceras på någon annan drog än kokain. Den engelska motsvarigheten *champagne* ("of sexual drugs") rapporteras av Gay et al. (1982). *Vit champagne* anspelar på substansens färg, dess höga pris och status samt dess koppling till flotta innekrogar, och är idénnehållsligt närstående uttrycket *diamantsnö* (se *snö*-temat ovan). Uttrycken *dynamit* och *vit champagne* nedan kan innehållsmässigt sägas utgöra varandras motsatser och bygger således på helt olika föreställningsaspekter på drogen. Den ena är förknippad med drogens förväntade verkan, medan den andra är kontextbetingad.

Blandade uttryck

<i>binge</i>	'period av oavbrutet kokainrus'
<i>fribasa</i>	'röka kokainbas'
<i>dynamit</i>	'kokain'
<i>vit champagne</i>	'kokain'

Det finns också ett antal kokainrelaterade uttryck som betecknar oönskade och obehagliga fenomen, vilka är resultatet av specifika tillstånd. De metaforiska uttrycken *bakstöt* och *kraschlandning* betecknar båda depressionsartade tillstånd, som missbrukaren kan hamna i när ruset avklingar, medan *djur* och *fönsternoja* relaterar till olika typer av hallucinatoriska upplevelser. Uttrycket *djur* (kokaindjur) betecknar hallucinationer av djur som krälar på eller under huden.¹ *Fönsternoja* är ett allmänt uttryck för olika typer av synhallucinationer, såsom ljus- och mönsterhallucinationer. Denna metafor bygger på att ögonen

¹ Fenomenet dokumenterades första gången 1889 av den franske psykiatern Magnan, varför hallucinationen går under namnet Magnans syndrom.

likställs med fönster, dvs. egentligen anordning för ljusintag; jfr definitionen av detta ord, såsom 'inramad glasruta som fyller ut ljusöppning i vägg eller tak ofta öppningsbar', som ibland ger 'möjligheten till utblick' (*Svensk ordbok* 1986). Utblicken ger således även möjlighet till tolkning av synintryck.

Bieffekter

<i>bakstöt</i>	'depressionstillstånd efter kokainrus'
<i>djur</i>	'syn- och känselhallucination'
<i>fönsternoja</i>	'synhallucination'
<i>kraschlandning</i>	'depressionstillstånd'

Sammanfattningsvis kan sägas att det kokainrelaterade slangordförrådet förefaller vara en aning anonymt. De språkliga uttrycken som förekommer är idé- och ordbildningsmässigt sammanhållna utan större variation. Den dag som utvecklingen gjort att vi nått den tredje kokainutbredningsfas som nämndes ovan, "Kokainet anses fortfarande 'flashigt' men inte dyrt. Gatukokainister etableras" (*Kokain på krogen* 1991), kommer bilden troligen att vara en annan. De språkliga uttrycken blir då en sak för de traditionella missbrukargrupperna, och ordförrådet kommer då förmodligen att genomgå en djupare argotisering och generera fler uttryck med ett delvis annorlunda idéinnehåll.

7. Hallucinogener

7.1. Mystikens droger

Hallucinogenerna har fått sin beteckning från och karakteriseras av att de kan påverka tankelivet och förmågan till varseblivning. Av alla narkotiska substanser är troligen hallucinogenerna de mest omskrivna i skönlitteraturen. I modern tid, framförallt på 1960-talet, bidrog inte minst författaren Aldous Huxley (1894–1963) till att väcka ungdomens intresse för de hallucinogena drogerna genom böcker som t.ex. *The Doors of Perception* (1954), där han redogör för sina egna meskalinexperiment. Dessa experiment hade starka ideologiska förtecken, för Huxley var övertygad om att lösningen på världens problem låg i förändringen av individen genom mysticism och utforskandet av det inre livet via hallucinogenerna.

Huxley var dock inte ensam om denna uppfattning. Under en period på 1960-talet användes till exempel LSD i vetenskapligt utförda psykologiska experiment och i psykoterapi (se t.ex. Blum 1965; Schultes & Hofmann 1980), och det ideologiskt farmakologiska intresset för dessa substanser har varit stort i vissa grupper långt in på 1990-talet. Som exempel kan nämnas boken *Pihkal* (dvs. "Phenethylamines I Have Known and Loved", 1991) samt dess uppföljare *Tihkal* ("Tryptamines I Have Known and Loved", 1997) där författarparet Shulgin & Shulgin redogör för de experiment med hallucinogener som de under 30 års tid utfört på vänner och bekanta i sitt hem. Under dessa experiment för Alexander Shulgin samvetsgrant och kontinuerligt anteckningar om substansernas molekylsammansättning, dosering och effekter. "I am completely convinced", påstår han (1991:xvi)

that there is a wealth of information built into us, with miles of intuitive knowledge tucked away in the genetic material of every one of our cells. Something akin to a library containing uncountable reference volumes, but without any obvious route of entry. And, without some means of access, there is no way to even begin to guess at the extent and quality of what is there. The psychedelic drugs allow exploration of this interior world, and insights into its nature.

Behovet av att beskriva de svårfångade, drömlika tillstånd som är karakteristiska för de hallucinogena drogerna har givit upphov till ett antal språkliga uttryck för substanserna. År 1924 lanserade farmakologen Lewin för första gången begreppet *Phantastica* (se inledningen), som syftar till att beskriva effekterna av det rus som dessa substanser framkallar på personer med för övrigt "perfectly normal mentality who are partly or fully conscious of the action of the drug" (Lewin 1964:92). Uttrycket *Phantastica* för onekligen tanken till extraordinära rusupplevelser, men Lewis tänkte sig, som många av sina efterföljare, att dessa substanser i första hand skulle kunna komma att ha betydelse för vår kunskap om olika mentala störningstillstånd, såsom schizofreni och psykoser. Vägen till dessa insikter, ansåg han, låg i kemin, dvs. genom studier av signalsubstanserna.

If any light is ever to be shed on the almost absolute darkness which envelopes these cerebral processes, then such light will only originate from chemistry, and never from morphological research (ibid:93).

De substanser Lewin undersökte var s.k. naturliga hallucinogener, exotiska växter och rötter, framförallt den mexikanska peyotekaktusens hallucinogena ämne meskalin. Utvecklingen efter Lewin gick sedan snabbt framåt, inte minst genom att man med hjälp av modern teknologi kunde börja syntetisera en mängd kemiska substanser, vilket också bidrog till mer koncentrerade och starkare droger. LSD (lysergsyredietylamid) är idag kanske den mest kända hallucinogenen. Kemiskt sett är den en härledning ur lysergsyra, som finns naturligt i vissa svampar. Substansen syntetiserades 1943 av farmakologen Albert Hofmann, som var verksam vid läkemedelsföretaget Sandoz. Han beskriver

självt LSD-rusets karakteristika i termer av förvrängd rums- och tidsuppfattning och hur ljudupplevelser transformeras till synintryck.¹

Under 1950-talet gjorde sig den engelske psykiatrikern Humphry Osmond känd genom att använda LSD och meskalin på patienter som led av schizofreni. Osmond väckte internationell uppmärksamhet genom att peka på likheterna mellan meskalin och adrenalinet molekylerna och antog att schizofreni var ett slags "självförgiftning". Osmonds rön kom att intressera många, inte minst kanadensaren Hubbard, som började använda LSD för att bota patienter med grav alkoholism. Hubbards insatser gav stora framgångar, en tredjedel av hans patienter blev nyktra, och en tredjedel drack mindre (Jonnes 1999:227). Eftersom Hubbard var troende katolik blev han snart övertygad om att LSD hade en andlig potential snarare än en psykosframkallande. Han menade att LSD hade förmåga att öppna nya inre perspektiv och kunde därför tjäna som ett verktyg inom psykoterapi. Hallucinogenernas förmåga att öppna det mänskliga sinnet för "andevärlden" har fortsatt att intressera mystiker och författare (se t.ex. Rubin 1986). Hubbards ansträngningar imponerade så pass på Osmond att denne reviderade sin egen syn på hallucinogenerna och myntade begreppet *psykedelisk*.²

Med den nya termen *psykedelisk* menade Osmond *sinnesvidgande* eller *själsöppnande* (mind manifesting), något som för-

¹ I artikeln "LSD – Mein Sorgenkind", Hofmann 1979. Översatt till engelska i HTML-Books.

² Rubin (1986) verkar mena att eftersom vetenskapen kallar de hallucinogena drogerna för hallucinogener och missbrukarna kallar dem för psykedeliska och medvetandevigande står kanske de två begreppen för helt skilda fenomen. Han ställer sig dock aldrig frågan om vilka ideologier som kan tänkas ligga bakom begreppen utan utgår ifrån att precis som medicinmän och schamaner i alla tider och i alla kulturer använt sig av droger i religiösa riter kan hallucinogenerna även på den moderna, västerländska människan verka så att "den lyfter fram röster och syner som man vid normalt medvetande varken hör eller ser" (Rubin 1986:26), dvs. han utgår ifrån att dessa syner och röster finns latenta och att hallucinogenerna är ett redskap med hjälp av vilket man lockar fram dem. Det man kallar en psykedelisk upplevelse är, menar han, "kanske i själva verket en drogframkallad hallucination", som kanske uppfattas som en utflykt bortom medvetandets gränser, när den lyfter fram röster och syner som man vid normalt medvetande varken hör eller ser.

ändrar och berikar sinnesupplevelserna, främst färgrika synhallucinationer, som bl.a. karakteriseras av att ljud omvandlas till färgsprakande synintryck, dvs. ett slags synestesi, där den drog-påverkade pendlar mellan att uppleva den omgivande verkligheten i ett slags förvrängd spegel och att hallucinera. Huxleys bok *The Doors of Perception* kom att ha stort inflytande på den psykedeliska kulturen under 1960-talet, och man räknar med att 30 000 – 40 000 psykiatriska patienter över världen hade behandlats med LSD i mitten av 1960-talet (Jonnes 1999:28).

Spridningen av LSD genom Hubbards ”missionerande” gick snabbt över USA och Europa, där många inflytelserika personer kom att bli testobjekt. Hallucinogenerna har i allmänhet den effekten att man upplever att man befinner sig i en dröm och att verkligheten förvrids (Nordegren & Tunving 1993). Just denna effekt har också starkt bidragit till de hallucinogena drogernas koppling till olika sorters estetiska yttringar, såsom bildkonst och musik, men även till religion, ofta förknippad med österländsk mystik. Ideologiska företrädare för dessa droger har, vilket antytts ovan, inte saknats. Sin allra främste profet och ideolog fick den mystiktörstande ungdomskulturen kanske i Timothy Leary,¹ som blivit känd för sin ständiga uppmaning ”turn on, tune in, drop out!”² Leary upphörde aldrig med att påpeka att de hallucinogena drogerna är ”the origin of religion and philosophy” (se t.ex. Leary 1968 och 1983:91ff.).³ Begreppet *psykedelisk* kom efter hand att användas för att beskriva den drog-, bild- och musikkultur som uppstod på den amerikanska västkusten i mitten av 1960-talet. I bildkonst och mode karakteriserades den psykede-

¹ Avhoppad universitetslärare som förespråkade LSD-användning och bildade organisationen League of Spiritual Discovery (LSD).

² *Turn on* innebär kontakt med tidigare energier och visheter som är inbyggda i vårt nervsystem. Denna kontakt förser oss med avslöjanden och obeskrivligt välbehag; *tune in* innebär att man skall utnyttja och kommunicera med dessa nya perspektiv i en harmonisk dans med den nya världen; *drop out* betyder att man skall lösgöra sig från släktskapet, den sociala anpassningens olika modeller; mekaniska, datoriserade, socialiserade, intellektualiserade, televiserade, sanforiserade, som inte har någon betydelse för LSD-generationen (Bohlin 1995:67).

³ Learys självbiografi, med den välfunna titeln *Flashbacks* ’återtrippar’ (återupplevelse av drogruset utan att drogen på nytt tillförts).

liska vågen av färgrika, myllrande konstverk och i musiken av österländska influenser. Begreppet fick genom Leary ett nära samband med hippierörelsen och flower power, som revolterade mot många av samhällets rådande normer. Hallucinogenernas ideologiska förankring har gjort att många uppfattat syftet med dem som "högre" och meningsfullt jämfört med annan narkotika.

Ett annat begrepp för LSD som myntades under 1960-talet var Richard Blums *utopiates*, vilket för tanken till substanser genom vilka man söker ett ouppnåeligt idealtillstånd.¹ Uttrycket ger också associationer till *opiates* (opiat). Blum (1965:5) menade att begreppet *utopiate* passade den utveckling som bruket av LSD genomgick när det började användas i andra än strikt vetenskapliga syften

as a facilitator for creative or aesthetic experiments, as a source of "kicks" or euphoria, and to produce self-actualization, religious, philosophical, or other personal and social experiences deemed desirable.

De tre begreppen *Phantastica*, *psykedeliska droger* och *hallucinogener* kan i sig sägas representera tre olika ideologier. *Hallucinogener* är idag den internationellt vedertagna vetenskapliga termen (se avsnitt 1.1.2). Detta begrepp saknar de konnotationer som *Phantastica* och *psykedeliska droger* är behäftade med, men leder istället tanken till vanföreställningar av olika slag.

Efter Learys och andras intensiva LSD-propaganda spred sig i slutet av 1960-talet bruket bland amerikanska collegeungdomar, av vilka många "försökte lösa sina problem med hjälp av hallucinogena droger" (Nordegren & Tunving 1993:194). Tron på LSD:s positiva inverkan på tankelivet var också något som musiker och andra artister gav uttryck för. I slutet av 1960-talet gjorde vissa medlemmar i popgruppen The Beatles en rad offent-

¹ *Utopia*, som egentligen betyder 'ingenstans', är ursprungligen titeln på en roman från 1500-talet av Thomas More (se t.ex. More 1995). Med namnet *Utopia* ville More antyda att det idealsamhälle han framställde endast fanns i fantasin.

liga uttalanden om LSD och orsakade stor uppståndelse genom att uppmana alla politiska ledare att använda LSD för att få "bättre insikt i de stora problemen" (Bohlin 1995:53). I början av 1970-talet blev det populärt bland cannabiserökande svenska hippies att ta LSD-tripper, men efter detta har LSD bara förekommit sporadiskt på den svenska drogmarknaden. En viss uppgång har dock kunnat skönjas från början av 1990-talet. LSD kommer i allmänhet till Sverige från England, där det tillverkas illegalt av hemkemister. *Tripperna* smugglas i form av speciella "frimärken", där bilderna ofta föreställer Kalle Anka, Gorbatsjov, Saddam Hussein eller andra kändisar. Varje sådan LSD-indränkt pappersbit sväljs av missbrukaren. Tripperna förekommer också i form av s.k. *micro dots*, små tabletter. En viss tolerans kan utvecklas för hallucinogener, särskilt för LSD, vilket gör att allt större doser måste tillföras för att man skall nå maximal effekt (*Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor* 1999:31).

7.1.1. PCP

PCP (fencyklidin) är ett hallucinogent preparat som syntetiserades i slutet av 1950-talet för att användas som narkosmedel inom veterinärmedicinen. Drogen har inte använts i någon större utsträckning i Sverige, varför inte heller mer än några få uttryck för substansen finns i mitt material. I början av 1980-talet var PCP dock mycket utbrett i USAs slumområden, och dess effekter hade förvillande likheter med schizofrena psykoser. I narkotikakretsar sniffades, injicerades eller röktes PCP genom att man strödde det över tobak eller marijuana som rullades till cigaretter. PCP-ruset kännetecknas av en manisk sinnesstämning och försämrade koordinationsförmåga, och den berusade känner ingen smärta. Psykiska symptom är förändringar i kroppsupplevelsen, tankestörningar och förföljelseidéer, som kan resultera i bisarra och ofta våldsamma beteenden (Nordegren & Tunving 1993: 355ff.).

7.2. LSD- och PCP-ord

Uttrycken i det svenska LSD-relaterade ordförrådet är relativt få, vilket man kan anta beror på att LSD inte förekommit i någon större omfattning i landet. Även om LSD fått en viss renässans i missbrukande partykretsar sedan i början av 1990-talet har inte särskilt många nya språkliga uttryck myntats, åtminstone inte kommit till mer allmän kännedom. De flesta av de LSD- och ecstasyrelaterade ord som Holmén (1997) redovisar har engelsk form, och det är därför svårt att veta i vilken utsträckning dessa uttryck används i svenskan.

PCP är en marginell drog på den svenska marknaden, och endast några få slanguttryck för densamma finns i mitt material, alla i form av benämningar på själva drogen. Det engelska uttrycket *angel's dust* är det mest spridda namnet, både internationellt och i Sverige, och ger vissa föreställningar om drogens förväntade hallucinogena (himmelska) verkan. Den svenska översättningen *ängladamm* ger kanske inte exakt samma associationer, eftersom *damm* har en något snävare betydelse än *dust*, ofta förknippat med mer prosaiska förhållanden. I skarp kontrast till *angel's dust* och *ängladamm* står uttrycket *elefanttjack* 'PCP'. Även uttrycket *cosmic* förekommer för PCP, som tillsammans med *angel's dust* och *ängladamm* ingår i symboldomänen KOSMOS (avsnitt 7.2.2) nedan.

7.2.1. Musik

Språkliga uttryck med musikalisk anknytning har en speciell ställning i LSD-ordförrådet. Som nämnts ovan har LSD ofta förknippats med konstyttringar av olika slag, särskilt bild och musik. Under 1960-talet var "psykedelisk musik" ett känt begrepp. De psykedeliska drogerna förknippades dock inte enbart med de konstyttringar de representerade. I hög grad kom även musiker och artister som använde LSD att personifiera drogen. En sådan artist var Jimi Hendrix, som hade nära kontakt med en farmakolog som inför vissa framträdanden komponerade

lämpliga tripper, t.ex. den extra starka *purple haze* (inför Montereyfestivalen 1967).¹ Att *jimi hendrix* sedan blivit ett uttryck för själva drogen följer den vanliga språkutvecklingsprincipen "personen för saken" (se avsnitt 3.2.2). Förutom Hendrix fanns en lång rad LSD-missbrukande artister under denna tid. Ovan nämndes The Beatles uttalande om drogens positiva effekter, och under slutet av 1960-talet var The Beatles en av de popgrupper som starkast förknippades med drogen.² Ett uttryck i musiktemat nedan, *abbey road*, härrör från titeln på en av de sista skivor gruppen gjorde. Förutom *abbey road* är uttrycket *lucy in the sky with diamonds*, titeln på en melodi på Beatlesskivan *Sergeant Pepper*, förknippat med LSD, eftersom denna titel tros anspela på akronymen LSD. Ytterligare ett uttryck för LSD som förknippas med The Beatles är *yellow submarine* efter en av gruppens mest kända melodier. Också andra droger än LSD associeras med musik, inte minst cannabis som är en svag hallucinogen. Cannabis förknippades till att börja med med jazzmusik, sedan med rockmusik (se kap. 8) och har därför genererat uttrycken *jazztobak* och *rock-and-rolltobak*, som tillsammans med LSD-orden ingår i symboldomänen MUSIK.

Symboldomänen MUSIK

<i>yellow submarine</i>	'LSD-dos'
<i>abbey road</i>	'LSD-dos'
<i>jazztobak</i>	'marijuana'
<i>jimi hendrix</i>	'LSD-dos'
<i>lucy in the sky with diamonds</i>	'LSD-dos'
<i>purpe haze</i>	'LSD-dos'
<i>rock-and-rolltobak</i>	'marijuana'

7.2.2. Kosmos

Ett antal slanguttryck i LSD-vokabulären anspelar på kosmos, en central symbol för den psykedeliska kulturen, som kan antas

¹ Hendrix sägs dessutom ha haft en egen LSD-testare anställd, eftersom han inte ville riskera att få dåliga varor (Bohlin 1995:73).

² En god översikt över pop- och rockkulturen och drogerna ges i Bohlin (1995).

förespegla drogens hallucinogena effekter. Framförallt är det elektrisk strålning och vissa ljuseffekter som åsyftas. Hos Abel (1984) förekommer också uttrycket *electric cool aid* 'punch drink to which LSD has been added' samt *electric butter* 'marihuana sauteed in butter', vilket tyder på att även övriga hallucinogener förknippas med elektricitet. Uttrycken *cosmos*, *angel's dust* och *ängladamm* är, som nämnts ovan, benämningar på hallucinogenen PCP.

Symboldomänen KOSMOS

<i>electric</i>	'LSD'
<i>angel's dust</i>	'PCP'
<i>blitz</i>	'ecstasytablett'
<i>blixt</i>	'LSD-dos'
<i>cosmos</i>	'PCP'
<i>elektriskt vin</i>	'drink spetsad med LSD'
<i>flash back</i>	'hallucination som återkommer'
<i>flygande tefat</i>	'LSD'
<i>saturn</i>	'LSD-dos'
<i>ängladamm</i>	'PCP'

7.2.3. Färg och form

Färg- och formupplevelser av olika slag var särskilt betydelsefulla under den psykedeliska eran. Dessa upplevelser är dels ett resultat av drogens inverkan, dels stimulerade den psykedeliska bildkonsten till nya upplevelser. *Purple haze* var, när den första gången introducerades, en lilafärgad tablett med en präglad uggle på framsidan, tillika en av Jimi Hendrix största musikaliska hits, men uttrycket började sedan användas för LSD i allmänhet. Uttrycket *abstract circles* kommer av ett av de återkommande inslagen i den psykedeliska bildkonsten. Psykedeliska bilder och mönster förekommer ibland på de frimärksliknande tripperna (se ovan).

Färg och form

<i>purple haze</i>	'LSD'
<i>abstract circles</i>	'LSD'

7.2.4. Resa

Ordet *tripp* (av eng. *trip*) är intimt förknippat med LSD men används också i samband med andra hallucinogener. Uttrycket anspelar, som nämnts ovan, på en upplevd, ”kosmisk” förflyttning till en annan värld som erbjuder nya upplevelser, ofta av estetiskt eller ”andligt” slag. Metaforen anspelar i första hand på resan i den ”nya” världen, och den som företar en sådan resa, med en engelsk term *voyager* ’someone on a trip experiencing the effects of a hallucinogen’ (Abel 1984) för första gången, kan vara mer eller mindre förberedd på vad som väntar. Den vane resenären, som t.ex. drogforskaren och författaren Ernst Jünger, var när han träffade LSD:ns skapare Hofmann hemma i dennes bostad, tämligen väl förberedd, varför han lugnt kunde kalla det som väntade för ”en utflykt” (Jünger 1978:326). Även om man som Jünger och Hofmann avreste samtidigt, gör var och en sin egen resa. Jünger skriver:

Var och en fick nu en bägare, knappt större än ett likörglas, av innehållet i mätglaset. Vi skålade och önskade varandra lycklig resa.

När resan var slut ”landade” man utan större svårigheter, för resan hade på grund av den låga dosen varit relativt kort. Är man däremot en oerfaren resenär bör man ha en pålitlig *guide* vid sin sida. *Guiden*, som själv är en erfaren LSD-missbrukare, har till uppgift att hjälpa den som tar drogen för första gången tillrätta, förklara, berätta intressanta saker och kanske varna för faror som lurar. Drogen i sig ses i sammanhanget som ett transportmedel som ledsagar resenären till den nya kosmiska dimensionen och kan följaktligen få benämningar som *flygande tefat*. Termen *flygande tefat* hör hemma både i den kosmiska (ovan) och i den reserelaterade symboldomänen. Man kan också, vilket framgår av symboldomänen nedan, företa resan med ubåt – *yellow submarine* ’LSD’. Det engelska uttrycket *session* för LSD-rus antyder föreställningen om att det LSD-framkallade ruset har ett högre mål, förknippat med estetiska eller andliga upplevelser. Resan betecknas ibland *experience* ’LSD-rus’, vilket också är

namnet på ett av Hendrix skivalbum. Uttrycket *experience* plats i resedomänen motiveras av att det är erfarenheter från resan som åberopas. Det engelska uttrycket *ground control* 'nykter person som håller ett öga på andra som är LSD-påverkade' kan mycket väl tänkas förekomma i svensk översättning (markkontroll/flygledare) men återfinns inte i mitt material.

Det metaforiska mönster som präglar symboldomänen RESA påminner om de metaforiska kedjorna som diskuterades i kapitel 3. Jag har dock redan tidigare påpekat att metaforerna i symboldomänerna inte fyller riktigt samma förklarande eller kunskapsvidgande funktion som de fackspråkligt orienterade metaforerna utan snarare pekar på möjligheter till detta. I princip har de dock samma retoriska potential som de metaforiska kedjor som brukas i politiska sammanhang (se avsnitt 3.1.4). Symboldomänen RESA i LSD-vokabulären verkar dock relativt naturligt tillhandahålla en viss typ av information, som skulle kunna liknas vid ett förklarings-sammanhang.

Symboldomänen RESA

<i>tripp</i>	'LSD-rus'
<i>experience</i>	'LSD-rus'
<i>explorers' club</i>	'personer som tar LSD tillsammans'
<i>flygande tefat</i>	'LSD-dos'
<i>ground control</i>	'person som vakar över LSD-rusiga'
<i>guide</i>	'erfaren LSD-missbrukare som hjälper nybörjare'
<i>resa</i>	'LSD-rus'
<i>voyager</i>	'person som tar LSD'
<i>yellow submarine</i>	'LSD-dos'

7.2.5. Hög

Den ordgrupp i vilken morfemlexemet *hög* 'LSD-rusig' ingår anspelar på samma sätt som orden i symboldomänen STEGRING (avsnitt 5.2.3) på föreställningar om spatiala, kvantitativa/kvalitativa förhållanden. I LSD-vokabulären betecknar de spatiala förhållandena främst begrepp för känslor och upplevelser. Uttrycken *high* (eng. *high*), *hög* och *högtänd* implicerar de upplevelser som ruset medför, dvs. att vara *in high spirits* 'upprymd'.

I svensk narkotikaslang används oftast uttrycket *hög*, men även *high* förekommer. I engelskan förekommer *high* även som substantiv i fråga om narkotikarus, t.ex. i uttryck som *the high lasts for 30 minutes* och liknande. Samma sak gäller för tyskan, där substantivet *das High* används för narkotikarus (AVENTINUS databas). Uttrycket *högtänd* är en kombination av *hög* och *på-tänd* 'narkotikapåverkad'.

Högtemat

<i>hög</i>	'rusig'
<i>högtänd</i>	'rusig'

7.2.6. Övriga uttryck

Ett vanligt uttryck för LSD i svensk narkotikaslang är ordet *syra* efter engelskans *acid*. Betraktat som metafor för uttrycket *syra* onekligen tankarna till något frätande, men det betyder inte att *syra* är någon metafor. Warren (1992) diskuterar det engelska slangordet *acid* 'LSD' i termer av betydelseutveckling genom en analys i tre steg. Slanguttrycket kommer, vilket Warren först noterar, av termen *lysergic acid diethylamide-25*, på svenska *lysergsyredietylamid*.¹ I steg 2 i analysen fastställer hon därefter substansens egenskaper ("sour"), som hon menar ligger till grund för resultatet – betydelsespecialisering – vilket innebär att slanguttrycket *syra* tillkommit på grund av att LSD kemiskt är en sur substans (Warren 1992:32).

Word	novel sense	type
Step 1:	<i>acid</i>	'LSD'
Step 2:	sour chemical compound	'LSD'
Step 3:	sour chemical compound	'LSD'
	"Particularization since LSD is chemically an acid."	

Det ligger dock närmare till hands att föreställa sig att slanguttrycket *acid* är en ellips av den vetenskapliga termen *lysergic acid diethylamide-25*.

¹ 25 står i sammanhanget för det tjugofemte LSD-experimentet i en serie som Hofmann utförde (Hofmann 1973).

Syratemat

<i>syra</i>	'LSD'
<i>syratripp</i>	'LSD-rus'

Språket i LSD-vokabulären återspeglar inte bara estetiskt tilltalande upplevelser. Flera av uttrycken betecknar också obehagliga effekter vilka jag samlat under rubriken "otrevligheter". Som en följd av den allmänt explosionsartade amerikanska drogvågen under 1960-talet influerades den svenska drogslangen starkt av engelska uttryck, särskilt i fråga om vissa droger, t.ex. LSD och heroin. Under "otrevligheter" återfinns dock *ett* uttryck som låter typiskt svenskt, nämligen *bängtjack* 'LSD', som verkar vara bildat i gammal svensk förbrytarslangsanda genom rommaninorden *bäng* 'djävul' och *tjack* 'vara/knark/amfetamin'. Uttrycket är nedsättande (Nordegren & Tunving 1993:98) och avser obehagliga synhallucinationer. Uttrycket *ekotripp* 'återtripp' står liksom *flashback* (ovan) för plötsliga attacker av perceptionsstörningar som liknar upplevelserna under ruset, vilka kan upplevas lång tid efter en missbruksperiod och i regel är mycket obehagliga (Nordegren & Tunving 1993:500). Uttrycket *floppa* betyder i allmänhet 'gå fel; göra fiasko' av eng. *flop* 'failure'. I svensk drogslang har det specialbetydelsen 'uppleva ett negativt och skrämmande LSD-rus'. Uttrycket *vansinnesdrog* för LSD är innebördsmässigt tvetydigt. Möjligen skulle man kunna tolka det som en parafra för de perceptionsstörningar drogen utlöser, framförallt otrevliga sådana, men ordet skulle också kunna tänkas anspela på de experiment på schizofrena och psykotiska patienter där LSD använts (se ovan). Jag har här valt att inbegripa vansinnesdrogen i "negativa upplevelsetemat" oavsett vilken tolkning uttrycket potentiellt kan ges. *Elefanttjack*, slutligen, anspelar på PCP-substansens effekter, som resulterar i okänslighet och oemottaglighet för t.ex. smärta. Drogen var ju, som nämndes ovan, i första hand avsedd för behandling av stora djur. *Elefant* är ett stereotypiskt uttryck för sådana (se avsnitt 3.3.1).

Otrevligheter

<i>bängtjack</i>	'LSD'
<i>ekotripp</i>	'ätertripp'
<i>elefanttjack</i>	'PCP'
<i>floppa</i>	'uppleva ett negativt och skrämmande rus'
<i>komma snett</i>	'uppleva önskad effekt av rus'
<i>vansinnesdrogen</i>	'LSD'

7.3. Ecstasy

1990-talets LSD-renässans kan sättas i samband med den s.k. ravekulturen där den nya innedrogen ecstasy gjorde sitt intåg. Uttrycket *rave* kommer från engelskans *rave* 'fest'; 'yra', vilket verkar stämma rätt väl överens med gängse föreställningar om s.k. ravepartyn. Ecstasy är egentligen ett amfetaminderivat som har uppiggande effekt, vilket gör den till en åtråvärd partydrog. I större doser är den dock hallucinogen. Ecstasy, med den kemiska beteckningen MDA eller MDMA (Robbins 1995), syntetiserades redan 1914 av det tyska läkemedelsföretaget Merck (Nordegren & Tunving 1993:141), och i likhet med amfetaminet tänkte man sig att det skulle tjäna som ett effektivt bantningspreparat. Det blev dock inte testat förrän i mitten av 1950-talet och visade sig då ha stora biverkningar. Ändå prövades det av entusiastiska amerikanska psykiatrer, som använde det i samband med psykoterapi, eftersom man ansåg att samhörigheten mellan terapeuten och patienten borde förstärkas maximalt. Ecstasy är nämligen inte någon "extasdrog" som namnet antyder utan en *empatikogen* drog, vilket innebär att den har förmåga att framkalla känslsamhet.

Senare tiders illegala försäljning av MDMA har dock tagit fasta på namngivningens vitala principer som bygger på det språkliga uttryckets retoriska potential. Känslsamhet säljer inte lika bra som extas. Under 1970-talet kallades dock drogen för *love drug*, *love pills*, *speed for lovers* etc., när den började dyka upp bland collegeungdomar i USA. Ordet *ecstasy*, eller *XTC* som det ibland skrivs, anspelar också på den "trans" man förväntas uppnå när man i 15–20 timmar dansar till ravemusik, som

ofta spelas under de nattliga tillställningarna i tomma lagerlokaler och andra tillfälliga festplatser.

7.3.1. Preparatets form och namn

Ecstasy förekommer främst i tablettform i många glada och lockande färger. Dessa tabletter har i regel en präglad bild på ena sidan. Precis som i fråga om LSD handlar det om välkända bilder och symboler, en hoppande delfin, en smile-gubbe, ett par boxhandskar etc. I många fall förekommer samma bilder på den nya tidens s.k. LSD-blotters (se ovan) och ecstasytabletter. Orden för dessa bilder och symboler är också generellt de språkliga uttryck som drogen får. Av den anledningen verkar både de nyare LSD-uttrycken och ecstasyorden ganska intetsägande. Dessutom är intaget enkelt och okomplicerat och kan göras både snabbt och osynligt, vilket inte heller genererar några speciella språkliga uttryck.

De vanligaste uttrycken för ecstasy, förutom de som syftar på den präglade figuren, är de som anspelar på ordets begynnelse-ljud/-bokstav: *e*. En nyhet för den som till äventyrs kommer att studera narkotikaslangens utveckling i framtiden är att de senaste beslagen av ecstasy i Sverige har bestått av ecstasy i pulverform (*Svenska Dagbladet* 2000-01-23). Det beslag som polisen gjorde i december 1999 var det första pulverbeslag man gjort i landet, vilket sannolikt ”tyder på att den raffinerade marknadsföringen av ecstasy som tabletter med roliga gubbar nu går in i en ny fas” (ibid.). Nya former av drogen medför nya intagningsätt, som i sin tur gör att vi framöver kan förvänta oss en begreppslig breddning i fråga om ecstasyrelaterade slanguttryck. Kanske kommer det nya ecstasyordförrådet att låna gamla uttryck från andra narkotikaområden, såsom amfetamin, heroin och cannabis, kanske kommer helt nya uttryck att myntas. Förmodligen inträffar båda delarna.

Typiska hallucinatoriska upplevelser av ecstasy består i att de som intagit drogen tycker sig se att lysande föremål rör sig framför dem, att ansikten omkring dem smälter ner eller får

skrämmande och groteska proportioner (Nordegren & Tunving 1993:143). Ecstasy har liksom LSD i första hand betraktats som en rekreativ drog och anses inte vara fysiskt beroendeframkallande.

7.3.2. Ecstasyord

I Stefan Holméns *Pundartugg* (1997) redovisas 260 ecstasyrelaterade termer. De allra flesta av dessa är språkliga uttryck för själva substansen, oftast uttryck som relaterar till piller med olika präglade symboler. De termer jag här kommer att redogöra för är bara en liten delmängd av dessa. Orsaken till detta urval är att de flesta ecstasyrelaterade termer följer vissa tydliga mönster, som i korthet kan visas och från vilka de språkliga uttrycken sällan avviker. Dessutom är många av Holméns termer på språk som knappast används i någon större omfattning i landet, t.ex. nederländska och tyska.

7.3.3. Generiska principen

Ett väletablerat mönster i ecstasyterminologin, precis som fallet är i fråga om andra narkotikaslag, anspelar på det generiska namnets begynnelsejud. Uttrycket *e* 'ecstasy' är därför analogt med *h* för *heroin*, *a* för *amfetamin* etc. Uttrycket *adam* anspelar sannolikt på akronymen *MDMA* (3,4-Metylen-dioxi-metamfetamin(1-(3,4-metylendioxifenyl)-2-metyletylamin), medan *adam & eva* anspelar på *MDMA* och *ecstasy*. *E*, *eva*, *evert*, och *evert taube* refererar således till begynnelsejudet /e:/ i *ecstasy* men uttrycken *eva*, *evert* och *evert taube* är dessutom egennamn, en ordbildningsprincip som också, vilket diskuterats ovan, förekommer i fråga om andra narkotikapreparat, såsom *ante* för *amfetamin*, *harry* för *heroin*, *maja* och *mariann* för *marijuana*, *carola* för *kokain* etc.

Generiska principen

<i>adam</i>	'ecstasy'
<i>adam & eva</i>	'ecstasy'
<i>e</i>	'ecstasy'
<i>e:ad</i>	'påverkad av ecstasy'
<i>e:kär</i>	'känslösam p.g.a. ecstasypåverkan'
<i>eva</i>	'ecstasy'
<i>evert</i>	'ecstasy'
<i>evert taube</i>	'ecstasy'

7.3.4. Seriefigurer

Andra ord som är typiska för ecstasy är de som utgörs av namn på kända film- och seriefigurer, vilka är präglade på tableterna. Några av dessa redovisas här.

Seriefigurer

<i>batman</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>blyger</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>dino</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>fred flinta</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>kermi</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>ninja turtle</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>peter pan</i>	'typ av ecstasytablett'

7.3.5. Logotyper

I ordgruppen nedan redovisas uttryck för kända logotyper. Dessa är präglade på tableternas översida, och de språkliga uttrycken bygger på att det ord som symbolerna avser och representerar uttalas i sin helhet.

Logotyper

<i>armani</i>	(A)	'typ av ecstasytablett'
<i>camel</i>	(kamel)	'typ av ecstasytablett'
<i>coco chanel</i>	(CC)	'typ av ecstasytablett'
<i>rolling stones</i>	(lipande tunga)	'typ av ecstasytablett'
<i>smile-gubbe</i>	(glad gubbe)	'typ av ecstasytablett'
<i>super man</i>	(S)	'typ av ecstasytablett'
<i>ying-yang</i>	(./.)	'typ av ecstasytablett'

7.3.6. Symboler

Ytterligare en typ av uttryck består av vad man skulle kunna kalla för symboler. Dessa är dock mer allmänna till sin karaktär än logotyperna, och det är oklart vad de egentligen symboliserar. I första hand betraktar jag dem därför som allmänt lättidentifierade bilder, som möjligtvis förknippas med filmer, dataspel eller andra mediaprodukter.

Symboler

<i>blitz</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>boxhandskar</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>delfin</i>	'typ av ecstasytablett'
<i>tigeröga</i>	'typ av ecstasytablett'

Dansdrogskulturen delar, vilket nämndes ovan, många symboler med LSD-kulturen. Ett exempel på detta är uttrycket och symbolen *blitz*, som anspelar på det kosmiska temat, av Holmén (1997) beskriven som:

Ecstasyliknande preparat. Amfetaminderivat i tablettform. Svagt kupad tablett med en präglad blixtpå ena sidan. På baksidan en brytskåra.

Den motsvarande LSD-varianten till *blitz* är *blixt* (se LSD-orden ovan), som definieras som:

LSD-papper i okänd storlek. Ofta med perforerad rivkant och färgglatt tryck som anknyter till namnet. I detta fallet en svart blixtpå (Holmén 1997).

7.3.7. Känslor och upplevelser

Den sista ordgruppen i ecstasyvokabulären har jag kallat för "känslor- och upplevelsegruppen". Uttrycken anspelar på drogens empatikogena egenskaper som skänker "kärlek" och "lycka", vilket också avspeglar sig i uttrycken *kärleksdrogen* samt *lyckopiller* 'ecstasy'. Uttrycket *lyckopiller* är i narkotikaslang en specialiserad betydelse av den vardagliga (eventuellt

skämtsamma) betydelsen *lyckopiller* för en viss typ av läkmedel, som förskrivs mot nedstämdhet och depression. Till dessa kommer också uttrycket *sonkad* 'höggradigt ecstasypåverkad' av eng. *zonked* 'intoxicated, overwhelmed, stunned'. I fråga om detta uttryck påpekar Thorne (1997:439) att ordet uppstått "evoking the result of a blow to the head (a 'zonk' similar to 'bonk'), applied to the effects of drink or drugs". Uttrycket *blå vitaminer* 'stora blå ecstasypiller' anspelar på ecstasypreparatens (förment hälsosamma) uppiggande effekt (jfr *a-vitamin* i amfetaminordförrådet).

Känslor och upplevelser

<i>blå vitaminer</i>	'stora blå ecstasypiller'
<i>kärleksdrogen</i>	'ecstasy'
<i>lyckopiller</i>	'ecstasy'
<i>sonkad</i>	'höggradigt ecstasypåverkad'

8. Cannabis – ”rekreationsdrogen”

8.1. Nyttoväxt och narkotika

Hampväxten (cannabisplantan) *Cannabis sativa* är en anpassningsbar växt som odlats i tusentals år och under skiftande klimatförhållanden. I Afrika, Asien och Sydamerika växer den vild på många håll, medan stora legala odlingar för fiberproduktion finns i bl.a. Ryssland, Ungern och Australien. Även i Sverige odlades cannabis som nyttoväxt under andra världskriget (beredskapstiden), då man ville säkerställa krigsmaktens behov av rep. Hampafibern har även haft stor betydelse för tillverkning av kläder och papper men har undan för undan ersatts av andra material (Nordegren & Tunving 1984:15ff.).

Det är framförallt i hampväxtens kåda man finner dess rusgivande egenskaper. Till skillnad från de biotyper med liten kådmängd som odlas för fiberproduktion, har den hampa som odlas för sina narkotiska egenskaper stor kådproduktion, vilket hänger samman med odlingsklimatet. Ju varmare desto större kådproduktion. Det är främst tre typer av cannabisberedningar som används som berusningsmedel i västvärlden: *marijuana*, en enkel beredning på plantans torkade växtdelar; *hasch*, den koncentrerade kådan som tillsammans med växtdelar pressas till kakor samt *cannabisolja* el. *hascholja* som extraheras ur växtdelarna med lösningsmedel och därefter filtreras och koncentreras. Oljan droppas på tobak och röks vanligen i cigarett. Av hasch och marijuana är haschet i regel starkare (har högre THC-halt¹) än marijuana, även om systematiskt arbete

¹ THC är ett av de verksamma berusningsämnen i cannabis och kan med moderna metoder regleras. Cannabis innehåller dock drygt 400 isolerbara

med att förädla cannabisplantan lett till att man under senare år fått fram marijuana vars THC-halt i många fall är högre än haschets. Både marijuana och hasch röks för det mesta i pipa eller cigarett.¹ Som framgår av detta är alltså cannabis ett överordnat begrepp till marijuana och hasch och avser alla de preparat som bereds av cannabisplantan. Därför används ordet *cannabis* ofta synonymt med både *hasch* och *marijuana*.

Den illegala odlingen av cannabis är omfattande på många håll i t.ex. USA, Mellanöstern och Sydamerika. I Västeuropa har den s.k. hemodlingen ökat konstant sedan 1970-talet. Hemodlingen kan skifta i omfattning och avse både odling av enstaka plantor för eget bruk och mer kommersiellt inriktad odling i fullt utrustade utrymmen med klimatanläggning, belysning och bevattningssystem.² Sedan början av 1960-talet är det mest hasch som brukas i Sverige, medan marijuana, som är den vanligaste cannabisberedningen i t.ex. USA, inte förekommit i någon större omfattning här. Det beror till största delen på att hasch i större kvantiteter är betydligt lättare att smuggla, vilket varit en fördel med tanke på de långa transportvägarna från produktionsområdena till vårt land. Hemframställning av hasch har så vitt man vet inte förekommit i Sverige, eftersom det är både komplicerat och resurskrävande. Även invanda föreställningar har gjort att den svenska marknaden fortsatt att i första hand efterfråga hasch. Hartelius (1993:3) påpekar också att ”kunskapen om den påtagliga THC-koncentrationen i omsorgsfullt odlad marijuana inte torde ha blivit mer allmänt spridd förrän under senare år”.

ämnen, varav ett 60-tal är typiska just för cannabis, s.k. *cannabinoider* (Hartelius 1993).

¹ Eftersom THC inte är vattenlösligt förekommer inte något injektionsmissbruk av cannabis. Däremot finns på vissa håll i världen sedvänjor som innebär att man blandar cannabis i t.ex. konfekt och fruktmos. I Sverige är dock dessa produkter sällsynta.

² Analyser gjorda vid Statens Kriminaltekniska Anstalt har visat att svenskodlad marijuana under senare år har innehållit mellan en och sju procent THC. Vanligtvis ligger halten på två–tre procent. Den högsta vid SKL uppmätta koncentrationen låg dock på 12,3 procent (Hartelius 1993).

8.1.1. Rekreations- och jazzdrog

Man talar ibland om cannabis som "lätt narkotika" och avser då främst att framhålla substansens relativt låga verkningsgrad och det faktum att den inte på samma sätt som "tung narkotika" skulle vara vanebildande och därmed inte helt dominerar missbrukarens livssituation. Ur grupsociologisk synvinkel torde också cannabisanvändarna, tillsammans med användare av andra hallucinogener, utgöra den mest flyktiga och minst missbrukarliska narkotikakulturen, vilket också under 1990-talet bidragit till en intensifierad diskussion om legalisering av cannabis på flera håll i Europa (se t.ex. Olsson 1996). Man har då velat jämställa cannabisbruket med det socialt och kulturellt accepterade alkoholbruket med stöd i rekreationsbruksargumentet. En annan viktig faktor är att bruket av cannabis idag till stor del är integrerat i ungdomskulturen, varför någon egentlig cannabisrökande subkultur knappast existerar längre (Bengt Svensson, muntlig information).

Symptomatiskt är att cannabismissbruk i Sverige först uppdagades i vissa jazzkretsar i Stockholm i mitten av 1950-talet (Bejerot 1968:143), och drogen har länge förknippats med musiker och artister. Redan 1939, när jazzen på allvar slagit igenom i Sverige, publicerade *Estrad – tidskrift för den moderna dansmusiken* en artikel om bruket av "den narkotiska cigarett" bland jazzmusiker i USA under rubriken "Röka reefer är ett bruk ... som sprider sig!" (s. 28). Artikeln innehåller diverse uppgifter om drogens egenskaper, polisrazzior, spolierade musikerkarriärer och fällande domar samt ett antal språkliga uttryck för denna cigarett, som "liknar en vanlig cigarett men är tunnare". Artikeln i *Estrad* hade dock föregåtts av flera dagstidningars debatt kring "reefercigaretterns oerhörda spridning i Amerika" (ibid.). *Estrad* anser dock Sverige ligga alldeles för avsides för att någon "reefermarknad" skulle kunna etablera sig här. Att marijuanabruket i första hand förknippades med musikerkretsar anar man t.ex. bakom uttrycket *jazztobak*, som etablerades vid denna tid. Det är dock intressant att notera att ordet *reefer* som var det vanligaste uttrycket för marijuanacigarett i USA under

1930-talet (Abel 1984), lånades in i svenskan en kort period (se *SAOB*) för att sedan försvinna. *SAOB*:s etymologiska beskrivning av ordet *reefer*, nämligen ”av eng.-amer. slang *reefer*: avledn. av *reef*, sbst. o. v. rev resp. reva (segel), o. eg. syftande på cigarettens egenskap att vara hoprullad (som ett revat segel)”, är dock felaktig och belyser, precis som i *viper*-fallet (se avsnitt 1.3.1) svårigheten med att tolka slanguttryck vars bakgrund man inte är bekant med. I detta fall har uttrycket tolkats som en metafor, men sannolikt kommer uttrycket av amerikansk engelska efter det mexikanska *grifa* eller *grifo* med ursprunglig bet. ’påverkad’ (Abel 1984). Att cannabisbruket faktiskt kom för att stanna i musikerkretsar kunde man senare avläsa i musikerförbundets engagemang i frågan, t.ex. genom artiklar i förbundets egen tidning.

8.1.2. Haschkulturen

Den moderna haschkulturen uppstod kring 1965 i San Francisco, där flera olika grupper och traditioner strålade samman och skapade hippiekulturen som fick stor kommersiell och mass-medial uppbäckning. I slutet av 1960-talet började en etablerad haschkultur ta form i Sverige, till en början ackompanjerad av engelsk och amerikansk popmusik, ofta med s.k. psykedeliska eller revolutionära inslag och så småningom genom exotiska, företrädesvis indiska vishetsläror, ”där cannabisanvändning var mer eller mindre integrerad i religionsutövningen” (Nordegren & Tunving 1984:71). Ett visst bruk av hasch, precis som bruk av andra narkotiska preparat, förekom dock bland konstnärer och författare i Europa långt tidigare, speciellt under romantiken, då själen och drömmarna stod i centrum för den intellektuella eliten. Genom resor och kontakter nådde deras idéer även svenska författare och fick stort inflytande långt in i vår tid. I den moderna haschkulturen i Västeuropa och Nordamerika, påpekar Nordegren & Tunving (1984:36), ”återknyter man nämligen gärna till denna period eftersom den ger själva haschrökningen en prestigefylld intellektuell och litterär prägel”. De historiska moti-

ven som anfördes av cannabisförespråkarna under slutet av 1960-talet gällde således både den intellektuella traditionen och de exotiska kulturernas drogbruk, såsom den sydamerikanska och den österländska. Lindgren (1993:172) påpekar att den internationella narkotikakontrollen, som syftade till att eliminera den illegala trafiken, vid denna tid betraktades som ”ännu en variant av västvärldens moraliska imperialism”, som inte tog hänsyn till tusenåriga kulturella traditioner.

Det har spekulerats en del kring ursprunget hos orden *cannabis* och *hasch*. De språkliga uttrycken som följt med bruket av substansen visar på rörelser från Indien (sanskrit), mellersta Östern (arabiska och assyriska) och de östra delarna av Medelhavet (turkiska och grekiska). Ordet *cannabis* är en latinsk ombildning av grekiskans *konaba*. En teori är att ordet kan härledas till grekiskans *konabos* ’oväsen’ och skulle anspela på ”det högljudda sätt varpå cannabisrökare skulle uttrycka sina känslor” (Nordegren & Tunving 1984:19). Beträffande ordet *hasch* finns två teorier. Den ena utgår ifrån att ordet (förkortning av arabiskans *haschisch* ’torr ört’) kan härledas från hebreiskans *schischon* ’glädje’ (ibid.), medan den andra teorin gör gällande att drogen är uppkallad efter *assasinerna* ’haschätarna’ och deras ledare Hassan-ibn-Sabah. Ordet användes i arabiskan om den nämnda sekten och

antages numera vanl. hafa sin grund däri, att deras medlemmar brukade berusa sig med haschisch, innan de skredo till utförandet av de uppgifter de fått sig ålagda (SAOB).

För den initierade läsaren torde dock denna uppgift verka besynnerlig med tanke på substansens väldokumenterade passiverande egenskaper (se t.ex. Tart 1971). Förklaringen kan dock vara, vilket Nordegren & Tunving (1984) påpekar, att haschpreparat många gånger förekommer utblandade med andra droger i Orienten, som t.ex. opium, spikklubba och belladonna, vilket kan förklara de motsägelsefulla beskrivningarna av drogen därifrån.¹

¹ *Spikklubba* (Daratura stramonium) och *Belladonna* (Atropa belladonna) är gamla medicinalväxter, som bl.a. kan ge upphov till synstörningar och förvirring, ångest och svåra panikkänslor.

Det finns också teorier om hur ordet *marijuana* uppkommit. Nordegren & Tunving (1984) antar att det mest sannolika är att ordet är en förvrängning av portugisiskans *maraguango* 'berusningsmedel', medan andra hållit för troligt att det uppkommit genom det indianska ordet *malihua* 'fångad', som i mexikansk spanska blivit *marihuana*. Ytterligare en uppfattning är att ordet kan härledas till namnen Maria och Juan.

Av det svenska cannabisordförråd som ingår i mitt material förknippas i runda tal ungefär 60% med hasch, ca 25% med marijuana, medan resterande 15% ospecificerat refererar till cannabis och cannabisrelaterade aktiviteter och troligen används för båda typerna. Det skall påpekas att till de ord jag här redovisar existerar ett antal synonymer, av vilka många aldrig dokumenterats. Det material jag redogör för kan dock sägas vara representativt och utgör det största enskilda ordförrådet i det totala narkotikaslangmaterialet.

Karakteristiskt för de språkliga uttrycken för cannabis, framförallt hasch, är att många av dem anspelar på substansens geografiska ursprung, ofta i kombination med angivelser av substansens färg och form, men även förknippningar med andra sinnesmodaliteter som doft och ljud är vanliga. I färgangivelserna för substansen ligger ibland även en förment (implicit) kvalitativ komponent. Hasch som är mörkt till färgen anses i regel vara av god kvalitet, ju mörkare desto bättre. Mörk färg generaliseras ofta till svart som i *svart afrikan* (Holmén 1997). Även uttryck som har inslag av *guld* eller *gold* (se under marijuana nedan) avser i regel substanser av "god kvalitet". Också andra högkvalitativa företeelser får ju gärna detta epitet utan att ha någon egentlig koppling till själva färgen¹ som en generell "metaphor of worth" (Waldron 1967:74).

Namngivning med utgångspunkt i varans färg är dock inte särskilt tillförlitlig ur konsumentsynpunkt. Även om den brukas och verkar meningsfull i haschkulturen så är den i hög grad subjektiv och ytlig. Ofta handlar det bara om spår eller nyanser,

¹ Jfr t.ex. uttrycket *guldtorsk* 'kund till prostituerad som betalar bra' eller det mer allmänna *hjärta av guld*.

eftersom de flesta haschberedningar har en brun grundton. Det krävs i regel ett både tränat och välvilligt öga för att skilja nyanserna åt. Färgklassificeringen är istället ett viktigt led i haschbruket som rit och ger sken av en specialistkultur som är en viktig statusmarkör för gruppen, där erfarenheter av olika haschkvaliteter och rusupplevelser är det stora gemensamma samtalsämnet. Bruket av den specifika vokabulären hjälper i hög grad till att "stadfästa den rituella karaktären av påtändningen" (Nelhans 1969:125). Ritualerna är också, menar Svensson (1996:276), viktiga för att vidmakthålla "kollektiva bilder av drogernas egenskaper", och att vara "påtänd" innebär metaforiskt att man brinner, har tagit eld, och att brinna för något är att omfatta något med passion".

Klassificering och namngivning av cannabis med hänvisning till geografiskt ursprung i kombination med anspelning på sinnesupplevelser verkar ha en del gemensamt med den s.k. vinprovarkulturen, vilket också förstärker intrycket av cannabis som rekreationsdrog. I vinprovarkulturen talar man oftast om vinets karaktär i form av metaforer och sinnesanalogier genom anspelning på egenskaper hos både animata och icke animata objekt. Karaktärsomdömena i vinprovarkulturen bygger ibland på tämligen långsökta kopplingar, som inte omedelbart appellerar till lekmannen. Utifrån nyanser i färgen kan man dock sluta sig till vinets mognadsgrad, som t.ex. att blårrött/violett vin är ungt, att purpurrrött vin är lovande men i yngsta laget, och att *tegel* ger löfte om estetisk upplevelse (Andersson 1990:112ff.). Samma förväntningar ställs, som påpekades ovan, på hasch av varierande kulörer. Man talar också om vin som *blommigt*, en positiv värdering men med ett diffust ord som egentligen bara säger att den som luktar uppfattat något utan att kunna beskriva det (ibid.). Vinet kan också kännas *halt* eller *ha kropp* eller *täthet* och vara *elegant*, *rätt*, *knutet*, *platt*, *spritsigt*, *stjäkligt*, *träigt*, *trevligt*, *ihåligt*, *köttigt* samt *ha ras*, *stil*, *finess* eller *föga kropp*. Inom vinprovarkulturen anses dock "lyhördheten" vara viktigt under provningen och omdömena bör "formuleras kärnfullt".¹

¹ http://www.bibendum.se/vs_glas.htm

Den terminologi som kan verka yvig och oprecis för lekman-
nen har i hög grad en specialistspråksfunktion för de initierade.
Via de språkliga uttrycken ger man utlopp för gemensamma in-
tryck och erfarenheter vilket befrämjar intimiteten i gruppen. I
det meningsutbyte där de speciella orden ingår verbaliseras både
förväntningar och omdömen, varför något av ritens kärna – sym-
boliken – kan antas ligga där. För slangordförrådet för cannabis
och andra narkotika gäller som vi sett i hög grad samma sak. En
annan parallell till vin och vinprovning som rekreations- och
hobbykultur är den litteratur som uppstått kring cannabisodling
och cannabisberedning. Som exempel kan nämnas litteratur som
Haschodlarens handbok eller *The Joint Rolling Hand Book*
(1996), som tipsar om hur man färdigställer ”a decent smokable
joint” eller speciella kokböcker för den som vill blanda cannabis
i maten. Cannabisterminologin är dock i förhållande till vin-
provarterminologin något begränsad och stereotyp, och ”hasch-
provning” saknar så vitt jag vet dokumenterade provningsresultat.
Trots detta existerar i cannabis-kulturen både medvetenhet
och föreställningar om cannabispreparatens ursprung, yttre egen-
skaper och rusverkan som gett upphov till en mängd språkliga
uttryck. Flera ord har också uppkommit för att beskriva symtom
eller känslor som uppstår vid haschberusning och som därmed
har karaktären av facktermer (Nelhans 1969).

8.2. Cannabisord

8.2.1. Cannabisordförrådets generiska teman

I mitt cannabismaterial finns inga ljudleksvarianter bildade på
begreppet *hasch*, däremot två egennamnsvarianter av det gene-
riska namnet *marijuana*. I engelsk (amerikansk) drogslang finns
en mängd ord av detta slag, t.ex. *aunt mary*, *mary jane*, *mary
warner* etc. (Abel 1984).

Generiska principen

<i>maja</i>	'marijuana'
<i>mariann</i>	'marijuana'

8.2.2. Geografiska hänvisningar

Det mest framträdande temat i cannabisdomänen utgörs av uttryck som anspelar på substansernas geografiska ursprung, vilket diskuterades ovan. Hänvisning till geografiskt ursprung är således ett huvudtema i cannabissfären, medan angivelser för färg och form kan betraktas som sidoteman, som inte existerar självständigt men som kombineras med geografiska beteckningar. Ordförrådet uppvisar också elliptiska former eller morfofonologisk variation på de geografiska uttrycken som i fallet *affe* nedan, som dessutom har egennamnsliknande karaktär.

Geografiska uttryck		variation
<i>afghan</i>	'hasch från Afghanistan'	<i>affe</i>
<i>afrikan</i>	'hasch från Afrika'	
<i>bengal bhutaneser</i>	'hasch från Bhutan'	
<i>kaschmir</i>	'hasch från Kaschmir'	
<i>libanes</i>	'hasch från Libanon'	<i>lib</i>
<i>marockan</i>	'hasch från Marocko'	<i>marre, marock</i>
<i>nepales</i>	'hasch från Nepal'	<i>nep, neppe</i>
<i>netherweed</i>	'marijuana från Nederländerna'	
<i>pakistanare</i>	'hasch från Pakistan'	<i>pak, pakkis</i>

Eftersom den geografiska klassifikationsmetoden är känd och väl beprövad i cannabissammanhang, kan man i princip föreställa sig att samma metoder skulle kunna användas även för annan narkotika, inte minst i syfte att ge föreställningar om en varas äkthet och naturlighet. Detta har också varit fallet i fråga om termen *china white* för det smärtstillande syntetiska preparatet fentanyl (se även avsnitt 4.2.15), som "lanserades under denna falska varubeteckning för att skapa ett intryck av att det var en särskilt högklassig form av heroin" (Jonas Hartelius, muntlig information 1997). Denna typ av utstuderad namngivning, som också nämnts i samband med *ecstasy* ovan, är tacksam i fråga om narkotika, eftersom inkörda mönster som ger antydningar om egenskaper appellerar till marknadens behov av symbolik. Detta är också uppenbart i uttryck som *acapulco gold*, i fråga om vilket Jonas Hartelius (ibid.) påpekar att det sannolikt räcker med att en ny variant "är bättre än en då förefintlig normal handelskvalitet för att den skall kunna åsättas en sagoskimrande och säljande

beteckning”. Beteckningen *gold* i *acapulco gold* skall alltså i första hand tolkas som ett kvalitativt element och inte som en egentlig färgbeteckning. I viss utsträckning kan dock färg spela en viss roll här, särskilt i förhållande till den andra färgen, *red* ’röd’.

Geografiska uttryck & färg (a)

<i>acapulco gold</i>	’gul marijuana från Mexiko’
<i>gullib</i>	’gul hasch från Libanon’
<i>panama red</i>	’röd marijuana från Panama’
<i>rödlib</i>	’röd hasch från Libanon’
<i>(china white)</i>	’fentanyl’

I uttrycket *glasturk* nedan anspelar förleden *glas* på substansens hårt pressade och glansiga yta.

Geografiska uttryck & form (b)

<i>glasturk</i>	’hasch från Turkiet’
-----------------	----------------------

Geografiska uttryck med färg & form (c)

<i>netherweed</i> ¹	’marijuana från Nederländerna’
--------------------------------	--------------------------------

8.2.3. Form

Förutom att form kan utgöra ett sidotema som kan kombineras med ett annat kan formrelaterade uttryck förekomma självständigt även i cannabisslang. Det är då oftast frågan om metaforiska eller metonymiska uttryck. Uttrycket *tändsticka* nedan anspelar dels på formen *-sticka*, dels metonymiskt på funktionen *-tänd* (tända på). Uttrycket *holk* ’pipstopp av hasch’ är en metonym av uttrycket *holk* ’haschpipa’, som metaforiskt anspelar på piphuvudets ihållighet. Uttrycken används analogt med *pipa* (redskap) och *röka en pipa*, dvs. pipans innehåll. Man kan också notera att formangivelserna i vissa av fallen ovan har en dragning åt det hyperboliska. En platt och misslyckad marijuanacigarett får metaforen *stencil*, dvs. något ytterligt platt och tunt, medan en

¹ Den nederländska beteckningen är *nederwiet*, ung. ’nederländskt ogräs’.

tallrik 'haschkaka' inte alls behöver motsvara en verklig tallriks storlek utan oftast är mycket mindre. Uttrycket *sula* för 'haschkaka' anspelar både på färg och form och finns även i engelskan, *sole* 'haschkaka'. Abel (1984) uppger också att denna färg- och formlikhet haft en verklig, praktisk funktion, då "haschisch smugglers in North Africa used them as false soles in their shoes to avoid detection by custom guards".

Form

<i>sticka</i>	'marijuanacigarett'
<i>tändsticka</i>	'marijuanacigarett'
<i>stencil</i>	'platt marijuanacigarett'
<i>holk</i>	'haschpipa el. pipstopp av hasch'
<i>tallrik</i>	'haschkaka'

Form & färg

<i>sula</i>	'haschkaka'
-------------	-------------

8.2.4. Växt

Växtrelaterade uttryck är vanliga i cannabisslangens vilket är naturligt med tanke på drogens botaniska ursprung. Många engelska uttryck, såsom *grass*, *hay* och *herbs*, används synonymt med de mer svenskklängande orden nedan. De engelska uttrycken har också motsvarigheter eller har lånats in i andra språk, t.ex. i tyskans *Grass*, *Hay* och *Herb*, franskans *grass*, *herbe* och spanskans *gras* och *herb* (AVENTINUS databas). I engelskan och tyskan finns också synonymen *leaf* 'marijuana' (*leaf* kan också betyda 'kokain' med anspelning på kokabladet). Växtbegreppens funktion generellt är att avdramatisera drogen och kan därför betraktas som eufemistisk.

Växt

<i>gräs</i>	'marijuana'
<i>hö</i>	'marijuana'
<i>stjälk</i>	'marijuana'
<i>örter</i>	'marijuana'

8.2.5. Effektrelaterade uttryck

Bland de upplevelse- eller effektrelaterade uttrycken i cannabis-materialet kan man urskilja tre grupper, *fett*-orden, *flum*-orden samt *pantad* och *stenad* som uttrycker tillstånd av berusning. *Fett*, dvs. ”mycket” → ”bra” är metaforiskt med anspelning på kvalitet och har tidigare berörts i avsnitt 3.1.7. Uttrycket *den fete* ’hasch’ har troligen lånats in från danskans *den fede* (analogt med *den lille* för ’sup’).

Fettemat	
<i>den fete</i>	’hasch’
<i>fett</i>	’hasch’
<i>fetta</i>	’röka hasch’
<i>feting</i>	’pipstopp av hasch’

Flum ingår i cannabisslangens även om uttrycket idag känns ganska urvattnat, i och med att det numera i princip ingår i allmänspråket som produktivt sammansättningsled. Fenomenet att förbrytar- och narkotikaslang efter hand upphört att vara i bruk, vilket tidigare diskuterats, har av vissa forskare (t.ex. Nelhans 1969:125) ansetts bero på att uttrycken är oanvändbara i samma stund som polis och allmänhet fått vetskap om dem (hemliga språk-teorin). Meningarna om detta går dock isär. Till exempel delar Kalderstam (1979) inte denna uppfattning (se avsnitt 2.1.3).

I samma takt som slangord i allmänhet generaliseras och kommer i bruk i allmänspråket förlorar de sin egentliga innebörd och därmed sin slangstatus. Jag antar också att omsättningen i narkotikaslangens beror på att orden, i takt med att de införlivas i allmänspråket och förlorar sin slangkaraktär, blir ointressanta och intetsägande och att nya uttryck myntas för att täcka det rent expressiva behovet. På så sätt *relexikaliseras* (Halliday 1978) narkotikaslangens ständigt.¹

Man kan anta att *flummig* ’lätt narkotikarusig’ kommer av *lummig* ’lätt alkoholpåverkad’, som ligger betydelsemässigt

¹ Uttrycket *relexicalization* används av Halliday framförallt som term för att slanguttryck som redan har benämningar i standardspråket uppstår i en subgrupp. Jag antar att samma relexikalisering ständigt pågår inom subspråket.

nära, och det är också troligt att *flummig* spred sig till allmänspråket ganska snart efter det att det uppstått i cannabisslangan. Möjligen upptogs det i vardagsspråket för att täppa igen en begreppslucka, en produkt av en (insinuant) reaktion mot vissa idéströmningar som genomsyrade stora delar av samhället under 1960- och 70-talet, dvs. samtidigt som cannabismissbruket i Sverige fick fäste. I vardagsspråket fick därför *flummig* en lätt pejorativ innebörd, vilket man kan anta att den inte hade i cannabisslangan där det "flummiga" tillståndet var högt värderat.

Flumtemat

<i>flumma</i>	'röka hasch'
<i>flummare</i>	'haschrökare'
<i>flummig</i>	'haschpåverkad'

Övriga tillstånds- eller effektrelaterade uttryck är *pantad* och *stenad* 'haschberusad'. Möjligen är *pantad* alltför allmänt brukat i betydelsen 'borta; oförmögen; dum' för att specifikt kunna sägas vara cannabisslang men återfinns t.ex. hos Holmén (1997) i betydelsen 'haschpåverkad'. *Stenad* (av eng. *stoned*) är däremot en ren cannabisterm. Båda uttrycken antyder en högre grad av berusning än *flummig* ovan.

Höggradig berusning

<i>pantad</i>	'höggradigt haschberusad'
<i>stenad</i>	'höggradigt haschberusad'

8.2.6. Brass

Morfemlexemet *brass* 'hasch' är också produktivt i cannabisordförrådet. Ordets ursprung och uppkomst sägs vara att "mun och strupe känns torra när man rökt hasch, precis som när man blåst i mässingsinstrument 'brass'" (Nordegren & Tunving 1993). Denna förklaring låter dock onödigt långsökt. Min gissning är att *brass* är ett verbalsubstantiv av *brassa* (*på*) 'tända på'. I *brass*-gruppen finns också uttrycken *braj* och *braja* 'hasch' re-

spektive 'pipstopp av hasch' samt *brajgubbe* 'manlig haschrökare' som resultat av morfofonologisk variation: *-ass > aj*.

Men i samma ficka som jag hade asken med *braj* hade jag en annan tändsticksask också. Hajar du? (Jarl 1980:81; min kursivering).

Brasstemat

brass 'hasch'
brassa 'röka hasch'

variation

braj 'hasch'
braja 'pipstopp av hasch'
brajgubbe 'manlig haschrökare'

8.2.7. Rök

I cannabisvokabulären finns av naturliga skäl uttryck som kommer av *röka* (tobak). Dessa uttryck kan därför sägas ha inskränkt eller specialiserad innebörd när de syftar på cannabisrökning (jfr eng. *smoke* 'marijuana', Abel 1984); *smoker* 'cannabis smoker' (Thorne 1997). Förutom dessa uttryck finns ord som förut avsåg tobak och tobaksrökning men som nu nästan uteslutande används om cannabis (se nedan). Uttrycket *röka på* 'röka cannabis' är bildat i analogi med *tända på* och är förmodligen nyare (finns t.ex. inte hos Gibson 1969) men förekommer i dagens ungdomsspråk: *röka på är en livsstil – röka gräs är det softaste som finns* (från Internet) samt *dom rökte på på Hultsfred hela bunten* (uppsnappad konversation). Till denna kategori hör delvis också uttrycket *osa* 'röka cannabis', som är ett doftuttryck, vilket kommer sig av att cannabisrökning förutom att vara en speciell typ av rökning avger en för cannabis karakteristisk doft. Även rommani/månsing-uttrycken *töj* 'tobak' och *knaster* 'tobak', båda i den nya betydelsen 'hasch' kan räknas hit. Uttrycket *knaster* har etymologiskt sitt ursprung i spanskans *canastra* 'korg' och kom genom det flamländska eller lågtyska *kanaster-tabak* in i svenskan som *knastertobak* (första belägg i SAOB 1680), som sedan förkortades till *knaster* 'tobak' (Wiklund 1999:59).

Tjugohundratalets cannabismissbruk har av naturliga skäl inte anknytning till 1960- och 1970-talets hippieinfluerade livsstil,

även om många av den tidens slanguttryck ännu är levande i cannabiskulturen. I stor utsträckning är dagens cannabissmissbruk spritt över många olika grupper där cannabis kombineras med andra droger, som ecstasy, amfetamin och LSD. Sextiotalets cannabisrökarläror, som gärna förknippades med exotiska kulturer och intellektuella bohemer, ansågs i hög grad vara en protest mot det etablerade samhällets återvandsgränder. Rätt använd ansågs cannabis och andra hallucinogena droger vara en väg till ökat medvetande och ökad insikt, politiskt och existentiellt. Denna ideologiska överbyggnad känns nu ganska avlägsen. Nyrekryteringen till cannabissmissbruket sker idag inte minst i s.k. hiphopkretsar, vars livsstil och ideologi ännu får antas vara okänd för flertalet. I sådana kretsar används ofta *cigarr* för cannabiscigarett (Thomas Lundqvist, muntlig information 2000).

Röktemat

<i>röka på</i>	'röka cannabis'
<i>rökare</i>	'cannabisrökare'
<i>rökbit</i>	'haschbit'
<i>rökdon</i>	'haschpipa'

Tobak

<i>cigarr</i>	'marijuanacigarett'
<i>knaster</i>	'hasch'
<i>töj</i>	'hasch'

8.2.8. Musikaliska inslag

Musikens betydelse för hallucinogenordförrådet har tidigare diskuterats i kapitel 7. Denna konstyttring har tillsammans med andra estetiska uttrycksformer haft stor betydelse för vissa drogkulturer. Inte minst har utövare av musik i olika genrer kommit att i sina sångtexter beröra narkotikamissbruket och har också kommit att själva personifiera narkotikan. Symboldomänen MUSIK (avsnitt 7.2.1) är därför genomgående metonymisk och bygger på förknippningar med musiker och deras melodier.

Uttrycket *jazztobak* uppstod i Sverige, vilket tidigare nämnts, i slutet av 1930-talet, då marijuanarökning i musikerkretsar först

uppdagades. Eftersom drogen i princip var okänd utanför dessa kretsar kom den att bli särskilt förknippad med just dessa musiker och mer eller mindre uppfattas som stående attribut för dessa. I analogi med *jazztobak* 'marijuana' uppstod så småningom också uttrycket *rock-and-rolltobak* 'hasch/marijuana', i fas med populärmusikens utveckling under 1900-talets senare del.

Tobakstemat

<i>jazztobak</i>	'marijuana'
<i>rock-and-rolltobak</i>	'hasch/marijuana'

8.2.9. Fojfa och fuffa

Vissa cannabisrelaterade slangtermer är onomatopoetiska uttryck för läten som uppstår när cannabisröken dras in. I engelskan förekommer, vilket redan nämnts, uttrycken *viper*, *viper's butt* och *viper's weed* på samma grunder. Detta rapporteras av bl.a. Meyer Berger (Berger 1938), som besökte en s.k. *tea pad* på övre Manhattan:

At each puff you could hear the peculiar hissing intake of breath that marks the smoking technique of the viper.

Skillnaden mellan ett uttryck som *vipe* 'röka marijuana' och *fojfa* och *fuffa* 'röka cannabis' är dock att *vipe* bygger på att ljudkällan "originator of the sound" (Abelin 1999:30) framhävs medan *fojfa* och *fuffa* är mer direkt ljudåtergivande (se även diskussion om grader av direkthet i fråga om ljudåtergivning i kap. 9).

Onomatopoetiska ord

<i>fojf</i>	'cannabis'
<i>fojfa</i>	'röka cannabis'
<i>fuffa</i>	'röka cannabis'

8.2.10. Freak

Uttryck bildade på det engelska substantivet *freak* 'a long haired (if male), non-conformist member of the late 1960s and early 1970s' (Thorne 1997) har också använts i svensk cannabisslang sedan 1970-talet. I vilken utsträckning uttrycken används idag är svårt att säga. Hos Holmén (1997) finns ordet i två betydelser: 1) 'metamfetaminmissbrukare' och 2) 'person som tar droger eller person som tycker att det är okej med en livsstil där man tar droger'. Wallin Weihe (2000) rapporterar att *freak*-begreppet förekommer i norskan i formerna *freaked out*, *ut-freka*, *freakere* samt *frike* och tillägger att man kan lägga varierande betydelser i ordet, från besynnerligt uppförande i allmänhet till narkotika-berusning. Ordet uttrycker framförallt särskild begivenhet på vissa aktiviteter. Möjligen har ordet aldrig haft någon specifik cannabisanknytning vare sig i engelskan eller andra språk, men jag har valt att analysera det som en cannabisterm på grund av uttrycket *haschfreak* (Holmén 1997). *Hasj-freker* 'hasj brukar' förekommer även i norskan (Wallin Weihe 2000).

Freaktemat

<i>freak</i>	'cannabisrökare vars liv präglas av missbruket'
<i>haschfreak</i>	'cannabisrökare vars liv präglas av missbruket'
<i>freakad</i>	'som uppvisar bisarrt beteende förknippat med cannabis'
<i>utfreakad</i>	'som uppvisar bisarrt beteende förknippat med cannabis'

8.2.11. Galar

En av många källor till den svenska cannabisslangens är, vilket nämnts ovan, danskan, som på grund av sin geografiska närhet bidragit till flera uttryck, framförallt i Sydsverige. Allmänt sett bidrar dock de danska lånorden knappast till några större sammanhängande ordgrupper i svensk narkotikaslang utan utgör mest sporadiska inslag, t.ex. uttrycket *knuda* 'hasch' (Svensson 1996). Ett undantag verkar dock *galar*-orden utgöra (Nordegren & Tunving 1993, som dock påpekar att orden främst förekommer i Sydsverige). Uttrycket *galar* 'hasch' antas komma av danskans

gallhampa, som är ett äldre ord för cannabisplantans hanblommor.

Galar		variation	
<i>galar</i>	'hasch'	<i>galle</i>	'hasch'
		<i>galledealare</i>	'haschförsäljare'

8.2.12. Joint

Det internationellt mest spridda uttrycket för marijuanacigarett torde vara engelskans *joint*. Thorne (1997) uppger att ordets etymologi är okänd men att uttrycket tillsammans med *reefer* utgjorde den vanligaste slangtermen på tidigt 1960-tal. I svensk slang torde *joint* vara det vanligaste uttrycket än idag och har också varianten *jolle* (Thomas Lundqvist, muntlig information 2000). Uttrycket *jolle* passar väl in i mönstret för cannabisrelaterade uttryck överlag i fråga om morfofonologisk variation, som bara undantagsvis verkar förekomma i uttryck för andra drogtyper.

Joint		variation	
<i>joint</i>	'marijuanacigarett'	<i>jolle</i>	'marijuanacigarett'

8.2.13. Uttalslån

Något som kan förefalla vara ett märkligt lånord i svensk cannabislang är ordet *pata* 'röka marijuana' (Holmén 1997), troligen uttalat /pa:ta/. Uttrycket är en avledning av det amerikanskt engelska *pot* som diskuterats ovan och vars form är en följd av det amerikanska "breda" uttalet.¹ *Pata* i svensk narkotikaslang kan därför betraktas som ett uttalslån. Ett annat ord som visat sig vara svårtytt är uttrycket *kitt* 'hasch' (Nordegren & Tunving 1993). Så vitt jag kunnat se finns ingenstans i facklitteraturen

¹ *Pat* är den amerikanska uttalsvarianten av *pot* 'marijuana'. Hos Holmén (1997) finns dock både *pat* och *pot* som olika uppslagsord, dock med samma betydelse. Båda varianterna går gi vetvis tillbaka på uttalet [pɒt].

några ledtrådar till dess ursprung. Man kan åtminstone tänka sig tre förklaringar. Den första är att uttrycket *kitt*, som var mycket vanligt under 1970-talet, för att sedan nästan helt försvinna, är en variant av det arabiska ordet *kif* 'cannabisplanta'. Den andra möjligheten är att en bit hasch till det yttre ansetts likna kitt, dvs. fönsterkitt o.d., vilket dock inte verkar särskilt troligt. Eventuellt skulle man kunna tänka sig en kombination av båda. En tredje möjlighet, som verkar vara den mest sannolika, är att det är en form av engelskans *shit*, 'marijuana el. heroin', av vilka 'heroin' är den äldsta betydelsen: "the junk – the shit" (Eble 1996:67). Jonnes (1999) menar att ordets övergång från heroin- till marijuanavokabulären i USA var ett resultat av idealiseringen av den svarta jazzkulturen. Hon hänvisar till författaren Albert Goldman (1980),¹ som uttrycker bestörtning över att drogbruket börjat omfatta mycket unga människor, då han på 1950-talet flyttade från Chicago till Brooklyn och fann "the 'hip' kids smoking something called marijuana, part and parcel of a general fascination with black jazz life".²

They called [marijuana] 'tea', 'boo', 'grass' and 'pot', but the preferred word was 'shit'. That the word for heroin in the black ghetto had been appropriated by the sons and daughters of Jewish storekeepers and garment-center workers for the milder drug is suggestive of the passion with which these young men and women admired the black culture of jazz (Jonnes 1999:209).

När ordet *shit* nådde den svenska cannabiskulturen kom uttrycket att beteckna hasch istället för marijuana, eftersom det var hasch som var den dominerande cannabisformen här. Ordets

¹ I *Grass Roots: Marijuana in America Today* (1980).

² Ordet *hippie* har en intressant utvecklingshistoria. Uttrycket går ursprungligen tillbaka på ordet *hip* 'höft', som var ett centralt begrepp för det klientel som befolkade de lönnliga opiumhålorna på Manhattan, då man vanligtvis intog opium liggande på höften. Så småningom kom uttrycket *hip* att betyda "wise, sophisticated, anyone with boots on" (Calloway 1939), dvs. den som anammar den urbana livsstilen, vet vad det handlar om och blir en "hep cat" (Jonnes 1999:126). Hippien och hippiekulturen, som i stor skala slog igenom på 1960-talet, kom följaktligen att starkt förknippas med droger, även om rörelsens budskap så småningom kom att präglas av avståndstagande från det moderna konsumtionssamhället och drogromantiken i viss mån tonades ned.

uttal med främre *tje*-ljud vittnar om att betydelsen inlånats direkt från engelskan. Det förekommer för övrigt som invektiv i modernt ungdomsspråk i betydelsen 'skit också!', 'sjutton också!'. Substansens fysikaliska likheter med viss typ av djurspillning bidrar säkert också associationsmässigt till att uttrycket känns adekvat för hasch.

Uttalslån

<i>kitt</i>	'hasch'
<i>pata</i>	'röka marijuana'

8.2.14. Exotismer i bruk

Det är generellt sett svårt att säga i vilken omfattning de mer exotiskt klingande uttrycken för hasch och marijuana förekommer i svensk cannabisslang på gatunivå. Eifring (1985) menar att *ganja* 'cannabis' i norsk drogslang bara "brukes av folk som vil gjøre seg viktige" (s. 97). Cannabiskulturen är dock inte främmande för det exotiska, tvärtom verkar dessa inslag snarare höja kulturens inre status och sammanhållning. Genom att förstå och använda de främmande uttrycken framstår man som en konnässör. På samma sätt som färgklassificeringen kan ge sken av specialistkultur kan även bruket av främmande uttryck bidra till detsamma. Cannabiskulturens språk har till stor del byggt på exotismer och inslag från främmande kulturer och sedvänjor, vilket kan ha sin grund i att hallucinogena droger i alla tider tillskrivits magisk kraft (Rubin 1986:28). Språkutvecklingen kan enligt Nelhans (1969:127ff.) summeras som följer:

En gång för länge sedan fanns bara *pat*, det som de engelsktalande i Tanger kallade *pot*. Det var det *tea* de blåste i staterna under trettiotalet, den *tea-pot* de använde på förtiotalet och den *pot* de rökte på femtiotalet. Det fanns bättre sorter än den *kif* som hemfördes från Marocko, det fanns *blompat* och t.o.m. *kongopat*. Det var *gräs*, det var grönt. Esteten kallade det för *narkotisk tobak* medan konnässören sade *skit*, precis som narkotikaluffaren sade på sitt modersmål medan han sålde av på ask.

Men alla rökte på samma sätt, rensade bort fröna, rullade en *sticka* eller fixade en *sipp* och tände på. Fast vid tillfälle togs *konfekt* fram eller bryggdes en kann *pappe med smör*. Allt var godsaker. Så kom då *haschen* med eller utan inblandning av annat. En

påtändning rymdes under en tumnagel och en *kub*, som fransmännen sade, varade ett tag, fast den var bra mycket mindre än dagens *sulor*. Det drojde emellertid inte länge förrän man slutade röka hasch, det blev mycket festligare med *kitt* uppe i Stockholm och *stab* nere i Köpenhamn.

Bruket av exotiska ord antas ha ett evokativt syfte. Ullmann (1962:133) diskuterar detta i termer av förmedling av "evocative values". För t.ex. skönlitteraturens vidkommande, menar han, är dess huvudsakliga funktion att förmedla *local colour* genom att fungera som ledsagare "into the stylistic climate to which they normally belong". Ibland används dessa uttryck dock bara "because of its general aura of exotism" (ibid:134). Cannabis-slangens vurmande för det exotiska kan därför tolkas som ett uttryck för önskan om tillhörighet i en främmande och större, gränsöverskridande kultursfär.

Från det indiska språket hindi har orden *ganja*, *shiva-chanti* samt *chillum* lånats in. Av dessa bör t.ex. *chillum* el. *chillo*, som betecknar utsmyckad, strutformad pipa avsedd för haschrökning (som ofta utgör en personlig klenod i haschrökarkretsar), vara någorlunda bekant. *Shiva-shanti* är namnet på en indisk cannabisfrösor som fått namn efter en mytologisk figur. *Ganja* 'cannabis' har via jamaicakreol spritts med reggae- och rastafarikulturen och kommit att beteckna hasch och marijuana i USA och Europa. Från persiskan har vi lånat ordet *bāngh* 'cannabis' och förmodligen också *gurtza* 'röka hasch'. Jag har dock inte funnit något exempel på *gurt* för 'hasch' i svensk drogslang, medan Wallin Weihe (2000) rapporterar att det förekommer i norsk slang. Han antar att det antagligen är besläktat med uttrycken *gunjha*, *gunny*, *gunza* och *ganja* 'hasch'. Från turkiskan har vi fått ordet *esrar* 'hasch', och vågen man använder till att väga upp haschbitarna vid försäljning kallas allmänt *pesola* (lat. 'våg').

Exotismer

<i>bāngh</i>	'cannabis'
<i>pesola</i>	'våg'
<i>gurtza</i>	'röka hasch'
<i>ganja</i>	'cannabis'
<i>chillum/chillo</i>	'haschpipa'
<i>shiva-chanti</i>	'typ av cannabisfrösor'
<i>esrar</i>	'hasch'

Den benämningsprincip som brukas för de olika cannabispreparaten med anspelning på främmande länder och kulturer där cannabis odlas (se avsnitt 8.2.2 ovan) kan ses som en yttring av cannabiskulturens exotiseringsvurm. Tillsammans med de enstaka exotiska uttrycken ovan utgör de därför en central symboldomän i den cannabisrelaterade slangen, symboldomänen EXOTISM.

Symboldomänen EXOTISM

<i>afghan</i>	'hasch från Afghanistan'
<i>afrikan</i>	'hasch från Afrika'
<i>bengal bhutaneser</i>	'hasch från Bhutan'
<i>bäng</i>	'cannabis'
<i>chillum/ chillo</i>	'haschpipa'
<i>esrar</i>	'hasch'
<i>ganja</i>	'cannabis'
<i>gurtza</i>	'röka hasch'
<i>kaschmir</i>	'hasch från Kaschmir'
<i>libanes</i>	'hasch från Libanon'
<i>marockan</i>	'hasch från Marocko'
<i>nepales</i>	'hasch från Nepal'
<i>netherweed</i>	'marijuana från Nederländerna'
<i>pakistanare</i>	'hasch från Pakistan'
<i>pesola</i>	'våg'
<i>shiva-chanti</i>	'typ av cannabisfrösor'

8.2.15. Övriga uttryck

AK-47 i betydelsen 'cannabisfrö' (av god kvalitet), som anspelar på det enkla men kraftfulla vapnet Kalasjnikov, som ofta förekommer hos gerillakrigförande grupper, t.ex. i Afghanistan som är ett producentland i fråga om hasch, betraktas här som ett kvalitetsbeskrivande uttryck. Vapen- eller ammunitionsmetaforer förekommer vanligtvis inte i cannabissfären men återfinns som vi sett bland injektionsdrogerna. Av detta skäl har *AK-47* en viss anknytning till symboldomänen VÅLD OCH SMUTS (avsnitt 4.2.10 ovan). Ett effektrelaterat uttryck är däremot *pantad* 'haschberusad'. Möjligen är detta uttryck alltför allmänt känt och använt i betydelsen 'borta; oförmögen; dum' för att specifikt kunna sägas vara cannabisslang men återfinns t.ex. hos Holmén (1997) i betydelsen 'haschpåverkad'.

Specifika uttryck för administration av cannabis som nämnts ovan är t.ex. *röka på*, *brassa* och *fetta* m.fl. I fråga om andra procedurer kring intaget är uttrycken förhållandevis få, kanske på grund av att rökning i allmänhet (tobaksrökning) anses som okontroversiellt och väcker föga uppmärksamhet. Ett enda ord för ett förberedande moment finns i mitt material, nämligen uttrycket *mecka* (alternativt uttal /me:ka/) som i *mecka en holk* (Kotsinas 1998) i betydelsen 'preparera pipstopp av hasch genom att med cigarettändare e.d. värma en bit hasch tills den blir mjuk och kan söndersmulas, varpå den blandas med tobak och stoppas i pipa'. Ordet kommer av allmänspråkets *meka* 'vara sysselsatt med något mekaniskt arbete' men har erhållit specialbetydelse i drogslangen.

En annan enstaka företeelse utgör ordet *choklad* för hasch, i den meningen att hasch lånat namn av en ätbar substans. Att likna hasch vid livsmedel är annars ingen vanlig strategi i cannabinisslangen (jfr dock am. eng. *tea* för marijuana). *Choklad* för hasch definierar jag dels som en anspelning på färg och form, dels som anspelning på förväntade sensationer förknippade med åtråvärt födoämne. Att hasch dessutom ofta försäljs inlindat i folie förstärker också godisframtoningen. Livsmedels- och godisrelaterade uttryck förekommer framförallt i injektionsdrogssfären. *Choklad* för 'hasch' noterades först bland de spanska respektive italienska narkotikatermerna i AVENTINUS databas: *chocolate*; *cioccolata*. Thomas Lundqvist (2000) påpekar också att *choklad* främst förekommer i spanskspråkiga cannabisrökarkretsar i Malmöområdet.

Ytterligare ett danskt ord som letat sig in i den svenska cannabinisslangen är uttrycket *böfhasch*, dvs. 'hasch av dålig kvalitet', av da./no. *bøf* 'bluff' (se t.ex. narkotikaslanginnebörden av *bøff*, *bøffe* och *bøffer* hos Wallin Weihe, 1999). Detta uttryck används synonymt med *keffröka* 'undermåligt hasch', förmodligen av arabiskans *kif* 'cannabis'. Man kan notera att de två orden *böfhasch* och *keffröka* följer samma överdifferentieringsprincip som *blåstjack*, *fultjack* och *nystjack* 'falskt amfetamin' gör i amfetaminvokabulären (se avsnitt 5.2.8), varav följer att denna klassificering endast är aktuell i cannabisrökarkretsar.

Engelskans inflytande på svensk narkotikaslang i allmänhet och cannabisslang i synnerhet är stor. Det är dock, precis som i fråga om de mer exotiska lånorden, svårt att säga i vilken utsträckning de faktiskt används. Stefan Holmén anger till exempel i sin inledning att de uttryck han samlat i boken *Pundartugg* (1997)

har noterats så som de används. Jag har således inte översatt alla uttryck till svenska. Språket vi nu talar om blir allt mera internationellt varför uttrycken används rakt av. Det vore således helt fel att krysta till en konstlad översättning, speciellt då de flesta uttrycken används i sitt originalursprung även här i Sverige.

Till ett av de vanligaste engelska lånorden i narkotikaslangen hör de centrala uttrycken *deala* 'sälja' och *dealare* 'försäljare', inte bara i fråga om cannabis utan för narkotika över huvud taget. *Joint* (se ovan) för marijuanacigarett har sedan länge varit etablerat, likaså *pot* och *dol* (eng. *pot*; *dole*) för marijuana. För övrigt finns uttrycket *double zero* (ibland skrivet *00*) i betydelsen 'högkvalitativt hasch från Marocko', där haschkakorna stämplas innan de går på export. Kvalitetsbeteckningar är viktiga i cannabiskulturen, men alla sådana uttrycks inte explicit. Ofta måste man känna till producentländernas status i frågan för att uttryck som *dunnel purple* och *netherweed* skall förmedla någon subinformation.¹

Inhemiska lån från rommani och månsing finns också, om än i begränsad omfattning i cannabisslangen. Förutom de uttryck som redan nämnts finns även *ding* 'hasch', från rommani *dingalo* 'tokig'. Sammanfattningsvis kan sägas att lånord spelar en central roll i cannabisslangen, inte minst de engelska, som delvis har funktionen av statusmarkörer. Möjligen är det också så att lånord från främmande språk, även engelska, ofta fungerar som slangifierande *i sig* i vissa sammanhang.

¹ *Dunnel purple* är ett namn på den holländska, starka marijuanan, som också kallas *netherweed* (nederländskt ogräs).

Övriga uttryck**a) Frösört**

AK-47 'cannabisfrö'

b) Dålig kvalitet

böfhasch 'hasch av dålig kvalitet'

keffröka 'hasch av dålig kvalitet'

c) Substans

choklad 'hasch'

ding 'hasch'

dol 'marijuana'

pot 'marijuana'

double zero/ 00 'hasch från Marocko'

dunnel purple 'stark marijuana från Nederländerna'

d) Försäljning

deala 'sälja narkotika'

dealare 'narkotikaförsäljare'

e) Förberedande moment

mecka 'iordningställa pipstopp av hasch'

f) Intag

osa 'röka hasch'

9. Stil, differentiering och symboler i droglslngen – en diskussion

9.1. Utmärkande drag

I detta kapitel kommer jag att föra en allmän diskussion om den svenska narkotikaslangens, framförallt i fråga om vissa mer eller mindre frekventa drag som observerats i det föregående. Olika delar av narkotikaslangens som förut analyserats kommer därför att återigen beröras här, dock ur ett delvis annat perspektiv. Till de speciellt utmärkande dragen i narkotikaslangens räknas både de formella och de innebördsmässiga. Begreppen *stil* respektive *differentiering* kommer därför att vara centrala för denna diskussion. Med stil avses egentligen två saker: För det första vad som inom stilistiken definieras som relationen mellan form och innehåll (Cassirer 1993:22), dvs. hur ett visst budskap framställs – för narkotikaslangens vidkommande mer precist det innehåll av idémässig natur som uppträder i slangorden och som kan antas spegla subkulturens inifrånperspektiv och alternativa begreppsformulering. Här spelar fenomen som upphöjelse respektive degradering en viktig roll. För det andra vad som kan formuleras i termer av distinktion, dvs. drag som är typiska och utmärkande för en viss kategori, framförallt i fråga om innehållet i ett substansspecifikt ordförråd i förhållande till ett annat. Med *differentiering* avses narkotikaslangens förhållande till allmänspråket i fråga om vad som är viktigt för subkulturen att definiera och vilka betydelsedistinktioner som lexikaliserats i slangens. Som nämnades i inledningen (avsnitt 1.1.2) är narkotikaslangens överdifferentierad i förhållande till allmänspråket, eftersom många slanguttryck refererar till fenomen och omständigheter som majoritetskulturen dels saknar intresse för, dels saknar kunskap om.

Förutom detta kommer jag till viss del att återvända till symboldomänerna – natkotikaslangens idémässigt generativa och symboliska sida.

9.1.1. Kort tillbakablick

Äldre studier som ägnats slang och ordförråd hos vissa grupper i samhället har, som diskuterades ovan (avsnitt 2.1), ofta haft etnologiska/socialantropologiska förtecken, och de undersökta ordförråden har i många fall tagits som bekräftelser på informanternas sociala grupptillhörighet. Gemensamt för många av dessa studier är därför att orden som dokumenterats är av ganska heterogent slag och att upptecknarna oftast varit mer intresserade av sagesmännens allmänna repertoar av okonventionella uttryck än av att fokusera enstaka aspekter av ordförrådet (se avsnitt 2.1 och 2.1.2). Undantag utgörs av vissa studier av yrkesgruppers ordförråd, där endast genuint yrkes- eller fackrelaterade termer redovisas, t.ex. Langenfeldt (1915), Bergman (1924), Ernby (1992[1985]), Andersson (1994), Edlund (2000) etc. I de fall där fokus legat på språket har man i varierande grad redogjort för den sociala kontexten, i förekommande fall även för informanternas hållning till respektive värv samt gruppsykologiska implikationer (se t.ex. Bergman 1924).

Mitt perspektiv i föreliggande arbete är lexikologiskt då undersökningen tar sin utgångspunkt i *orden*. Jag har också ett språk-sociologiskt syfte med denna avhandling, då det ordförråd jag undersöker i första hand används inom vissa socialt avgränsbara subgrupper. Detta ordförråd är också avgränsat i den meningen att det endast refererar till narkotika och narkotikarelaterade aktiviteter. Orden påträffas till stora delar i tryckta källor, många av dem sedan lång tid tillbaka (se avsnitt 1.1.3). Avsikten har dock inte varit att upprepa vad som anges i dessa källor utan snarare att redogöra för varför ordförrådet har den karaktär det har. För utforskandet av relationen mellan verklighetsramen, begreppen och slanguttrycken har jag använt en kognitiv analysmetod, som preciserats i olika delar av avhandlingen (se t.ex.

avsnitt 1.1.4; 2.3.7; 3.1.3; 3.1.5). Jag har också tolkat materialet inom ramen för ett allmänt språkutvecklingsperspektiv utifrån teorier som tillhandahåller lingvistiska verktyg för detta ändamål (kap. 3). Ur det lexikologiska eller kognitivt semantiska perspektivet har drogslangen inte studerats i Sverige tidigare, åtminstone inte i någon nämnvärd omfattning. Närmast jämförbara undersökningar är de norska studier som gjorts av Eifring (1985) samt Wallin Weihe (1999; 2000). Senare studier på andra språkområden som jag tidigare hänvisat till är också Geeraerts (1996) och Trim (1997), vars kognitivistiska angreppssätt har många beröringspunkter med mina egna. Geeraerts analys rör dock inte narkotikatermer utan namn på öl. Utifrån mitt material har jag genom rekonstruktion av en sociokulturell kontext sökt förklaringar till de språkliga uttrycken och de tankesystem som genererat dem och har därför tolkat orden i förhållande till dessa specifika omständigheter. Den sociokulturella kontexten – *verklighetsramen* – har varit mer eller mindre central för avhandlingens olika avsnitt.

I kapitel 2 diskuterade jag kort *slangen* och slangens ordbildningsprinciper i förhållande till andra språkvarieteter, såsom allmänspråk och fackspråk (Alego 1980 resp. Caso 1980 i avsnitt 2.2.3). Syftet med detta har varit att visa att slang i princip följer allmänna språkutvecklingsmönster. Narkotikaslang är en typ av slangspråk som samtidigt fyller både ett expressivt (känslöförmedlande) och ett fackspråkligt (specifikt referentiellt) behov. Av den anledningen kan narkotikaslangen sägas både likna och skilja sig från allmän slang. Den expressiva och intimiserande funktionen är påtaglig både i allmän slang och narkotikaslang, men narkotikaslangen refererar till skillnad från allmänslangen till sakförhållanden, känslor och upplevelser som är specifika för just drogkontexter.

Jag har också i det föregående berört narkotikaslangens inre förutsättningar. Med stöd i den sociokulturella differentieringen ”olika narkomana världar” (Svensson 1996) har jag kunnat belägga vissa skillnader i fråga om de språkliga uttryckens form och innehåll, som kan variera i förhållande till de förväntade farmakologiska effekterna för olika narkotika. Men förutom det

att de enskilda vokabulärerna uppvisar olika innehåll beroende på vilka effekter drogerna förväntas ha, antyds också en social differentiering inom narkotikaslang. Detta har bl.a. berörts i avsnitt 8.1.1 och kommer att diskuteras vidare nedan (avsnitt 9.2.1). De substansspecifika särdragen visar i många fall även olika praxis i fråga om begreppsbildning och namngivningsprinciper i slangen, som i viss utsträckning har beröringspunkter med vetenskaplig klassifikation (se avsnitt 1.1.2). Inte minst existerar i drogslang en inlärd och utbredd kunskap om vilka uttryck som hör ihop med en viss sorts drog; brister i fråga om detta kan få konsekvenser både på och utanför själva drogs scenen (se Antoniusson 2000:113ff.). Med jämförelsen mellan narkotikaslang och fackspråksterminologi har jag velat anknyta till narkotikaslangens fackspråkliga sida och den "inre logik" som råder där (se avsnitt 3.1.4), de okonventionella uttryckssätten till trots.

9.1.2. Formella mönster och variation i drogslang

Exempel på typiska formella drag för slang i allmänhet, som kort diskuterades i avsnitt 2.2.2, är t.ex. ljudförändringar och slangiifierande ändelser, vars främsta funktion i princip är att upplysa om att uttrycket skall uppfattas som slang. Jämför man innehållet i de substansspecifika ordförråden (kap. 4–8 ovan) finner man att morfofonologisk variation framförallt återfinns bland de cannabisrelaterade orden men förekommer generellt i relativt ringa omfattning i narkotikaslang. Det gamla slangsuffixet *-is* återfinns bara i ett fall i mitt material: *pakkis* 'hasch från Pakistan', medan det i ungdomsspråket numera relativt produktiva *-o*-suffixet (Kotsinas 1998) inte förekommer alls. Finalt konsonantutbyte förekommer i ordet *bras* 'braj' 'hasch', och i övriga ord som slutar på konsonant sker ett utbyte från konsonant till dubbel konsonant med tillägg av *-e*, som i *nepales*–*neppe*. I detta hänseende följer narkotikaslang samma praxis som allmänslang och bildning av s.k. hypokoristiska förnamn, ofta i

familjariserande syfte (SAG 1999, II:127). Detta gör att orden får personnamnsliknande karaktär.

Praxis		Hypokoristisk form
<i>afghan</i>	→	<i>affe</i>
<i>galar</i>	→	<i>galle</i>
<i>marockan</i>	→	<i>marre</i>
<i>nepales</i>	→	<i>neppe</i>

Även rena kortformer av samma namn förekommer.

Praxis		Kortform
<i>libanes</i>	→	<i>lib</i>
<i>marockan</i>	→	<i>marock</i>
<i>nepales</i>	→	<i>nep</i>
<i>pakistaner</i>	→	<i>pak</i>

Bland uttrycken för injektionsdrogerna återfinns nedanstående ord bildade på liknande sätt som de hypokoristiska namnen ovan. Här är också personnamnskaraktären framträdande i *moffe* 'morfin' men inte i lika höga grad i *kabbe* 'kapsel' eller *firre* 'fix', vilket har att göra med att *kapsel* respektive *fix* i sig är benämningar snarare än namn.

kapsel	→	<i>kabbe</i>
fix	→	<i>firre</i>
morfin	→	<i>moffe</i>

På liknande sätt har också en variant av ordet *joint* 'marijuana-cigarett' bildats, som dock bildar ett redan existerande ord.

<i>joint</i>	→	<i>jolle</i>
--------------	---	--------------

Annan slangifierande variation i ordförrådet utgörs av former av etablerade fackuttryck inom medicin och kemi. Det skall påpekas att uttrycken *stas* och *stasa* nedan är uttryck som även förekommer på andra håll, t.ex. i vården, men de fyller också en uppenbar fackspråksfunktion i drogslangen.

Fackspråk		Slang
<i>lysergsyredietylamid</i>	→	<i>syra</i>
<i>paranoja</i>	→	<i>noja</i>
<i>stas</i>	→	<i>stasa</i>

Uttryck som bygger på det generiska namnets initialljud förekommer i uttryck för alla narkotikarelaterade substanskategorier och betraktas därför som praxis i narkotikaslangen generellt. Initialljuden alluderar också på egennamn och namn på ting:

Initialljud	Namn	Ting
<i>a</i>	→ <i>ante</i>	→ <i>a-vitamin</i>
	→ <i>carola</i>	→ <i>koks</i>
<i>e</i>	→ <i>eva</i>	
<i>h</i>	→ <i>harry</i>	→ <i>horse</i>
<i>m</i>	→ <i>maja</i>	

Uttryck vars ordleds initialljud är en akronym förekommer i

LSD → *lucy in the sky with diamonds*

– medan akronymen *MDMA*, 3,4-Metylen-dioxi-metamfetamin (1-(3,4-metylendioxyfenyl)-2-metyletyl-amin) genom stavelseomkastning har genererat slanguttrycket

adam 'ecstasy'.

9.1.3. Metaforisk funktion och språkutveckling

I litteraturen om slang i allmänhet stöter man ofta på utsagor om metaforens starka ställning där (Bergman 1924; Tryti 1984; Warren 1992; Spears 1991). Metaforen som fenomen har därför ägnats särskilt intresse i det föregående (kap. 3). I samband med detta har också påpekats att många uttryck i slangen kan fylla *metaforisk funktion* utan att egentligen vara "äkta", tredimensionella metaforer och inbegripa både bildled, sakled och grund (se avsnitt 3.1.5). Med begreppet metaforisk funktion avses närmast en speciell typ av retorisk potential, vars verkningar i princip är desamma som den äkta metaforens på grund av dess möjlighet till hänsyftningar av olika slag. Detta gäller i hög grad metonymerna, den typ av utvidgade betydelser som ofta bygger på kausala samband och defaultförknippningar (se avsnitt 3.2.2). Förutom att metonymerna kan fylla en metaforisk funktion kan de också spegla en *intern organisk* språkutveckling (Wellander

1916, se avsnitt 3.1.3), som visar sig i att vissa uttryck genomgått en utvecklingsprocess, där en del av en handling kommit att stå för ett större handlingskomplex. Detta fenomen diskuterades i avsnitt 3.1.3 ovan utifrån narkotikaslangtermerna *filta*, *gägga* och *sil* 'inta amfetamin' och återges i tabell 2.

TABELL 2. *Utvecklingsstadier och utvecklingsprocess hos slanguttryck för intavenöst missbruk.*

Förberedelse	Substans/injektion	Instrument	Intag	Person	Plats
<i>gägga</i>	<i>gägg</i>		<i>gägga</i>	<i>gäggare</i>	<i>gäggekvarter</i> <i>gäggarlyra</i>
	<i>knaper</i>		<i>knapra</i>	<i>knaprare</i>	
	<i>pumptjack</i> <i>pumpvälling</i>	<i>pump</i>	<i>pumpa</i>	<i>pumpare</i>	
<i>sil</i>	<i>sil</i>		<i>sil</i>	<i>silare</i>	
			<i>trycka</i>		
<i>filta</i>	<i>filta</i>				

Denna utveckling är inte unik för narkotikaslangens utan pågår kontinuerligt i allt språk. Förutom de allmänspråkliga exempel som nämndes i kapitel 3, *måla*, *baka* samt *grilla*, kan också nämnas verbet *doppa* 'sänka ned i vätska för en kort stund', framförallt med avseende på vanan att doppa kaffebröd i kaffe. *Doppa* i denna betydelse har genomgått flera av de utvecklingsstationer som slangtermerna ovan; det står för a) att faktiskt doppa brödet i kaffet, b) att (i största allmänhet) inta kaffebröd tillsammans med kaffe. Ordet kan i vissa fall också beteckna c) själva substansen – *köpa doppa till kaffet*. Dessa verb har jag, vilket påpekades ovan, kallat metonymiska verb.

Till en speciell uttryckskategori, som inte är egentligt metaforisk men som har uppenbar metaforisk funktion, räknar jag uttryck som är ljudsymboliska – dels de verkligt *ljudåtergivande*, dels de som bygger på synestesi och är *känslöförmimelseåtergivande*. Dessa ordbildningstyper diskuterades i korthet i avsnitt 3.1.9 ovan med hänvisning till Bloomfields (1933) idé om symboliska konnotationer förknippade med vissa rotmorfem. I princip kan man säga att de ljudåtergivande uttrycken på ett

direkt sätt avser att "härma", medan de känsloförnimmelseåtergivande avser att "antyda" ett förhållande mellan sinnen. De ljudåtergivande uttrycken i narkotikaslangen betecknar i första hand ljud som uppstår vid intag av drogerna, medan de känsloförnimmelseåtergivande betecknar tillstånd som drogen ger upphov till. Ett resultat av min undersökning är att de ljudåtergivande orden är förhållandevis få i narkotikaslangen och berör liksom den morfofonologiska variationen främst cannabisuttryck. Några få uttryck finns dock bland kokainorden och amfetaminorden (nedan). Morfemen avser ljud för rökning, oralt respektive nasalt intag. Uttrycket *knapra* för det orala intaget nedan har specialiserad innebörd i drogslangen. Sekvensen *kn*-anses dock vara ljudsymbolisk även i allmänspråket (Abelin 1999:119).

Rökning: /fo/ och /fu/ – *fojfa*, *fuffa*

Oralt intag: /kn/, /pr/ – *knapra*, *knaprare*

Nasalt intag: /sno/ och /snu/ – *snorta*, *snuffa*

Att ljudåtergivande uttryck för intag av injektionspreparaten saknas, överensstämmer med sakförhållandet att hörbara ljud knapast uppstår vid intravenöst intag.

Ljudåtergivande uttryck

<i>fojf</i>	'cannabis'
<i>fojfa</i>	'röka hasch'
<i>fuffa</i>	'röka hasch'
<i>knapra</i>	'äta amfetamintabletter'
<i>knaprare</i>	'person som äter tabletter'
<i>snorta</i>	'sniffa kokain'
<i>snuffa</i>	'sniffa kokain'

De känsloförnimmelseåtergivande uttrycken representeras av *flum*-orden (jfr *fludder* 'lugnande medel'; efter *lumm(-ig)*) med liknande betydelse samt *sonkad*, /zonk/ "similar to bonk" (Thorne 1997, se också avsnitt 7.3.7).

Känsloförnimmelseåtergivande uttryck

<i>flumma</i>	'röka cannabis'
<i>flummare</i>	'cannabisrökare'
<i>flummig</i>	'rusig av cannabis'
<i>sonkad</i>	'ectascyrusig'

Ser man på förhållandet mellan de ljudåtergivande och de känsloförnimmelseåtergivande uttrycken ovan finner man att det föreligger en viss skillnad mellan "härmande" och "antydda" innebörder. Detta resultat kan jämföras med Jespersens (1922) taxonomi för onomatopoesi som bygger på en fallande skala ifråga om direktåtergivning. Till de direkt ljudåtergivande orden räknas där uttryck som *splash*, *klonk* etc., dvs. interjektioner som ofta fyller adverbialfunktion i tal. I lexikaliserad form existerar sådana uttryck ofta i verbetydelser som *panga*, *smocka (till)*, *svischa (fram)* etc. De återfinns dock endast i ringa omfattning som uppslagsord i ordböcker men kan i vissa fall konventionaliseras och ingå som metaforiska ordled i lexikaliserade sammansättningar, t.ex. *pangnyhet* '(nyhet) som är av anmärkningsvärt slag' (*Svensk ordbok* 1986), eller stå som självständiga överförda betydelser, såsom *smocka* 'hårt slag' – *dela ut en smocka till kommissionen* etc. (ibid.). I *pangnyhet* åsyftas en sensationell händelse i termer av ljudlig företeelse, medan *smocka* anspelar på det ljud som uppstår vid slag, speciellt i konfrontationen mellan hårda och mjuka objekt.

I slangen verkar ljudsymboliska uttryck lexikaliseras relativt lätt jämfört med i allmänspråket, vilket kan tolkas som att de har hög status där, som en följd av slangens genomgående expressiva natur. Ord som *flummig* och *sonkad* skulle i Jespersens taxonomi räknas till ord som uttrycker "states of mind", vilka där representeras av ord som *grunt*, *sulky* etc. (se Abelin 1999:30). Ett intressant förhållande är att de känsloförnimmelseåtergivande uttryckens "antydan" om en relation mellan olika sinnen expressivt sett ligger mycket nära de rena metaforiska uttrycken, såsom *stenad* 'höggradigt cannabisrusig', som förmedlar känslan av ett paralystillstånd och *fett* 'hasch', som anspelar på andra känsloupplevelser av ymnigt slag. Skillnaden består i att de senare uttrycken anspelar på konkreta objekts beskaffenhet om

vilka vi har faktisk kunskap. Denna kunskap ligger till grund för hur vi skall uppfatta den transfererade innebörden. Egenskaperna hos dessa objekt kan dock betraktas som relativt generella (oförmåga/orörlighet resp. stor massa) och kan därför tillämpas på ett antal domäner, på samma sätt som gränser mellan sinnesmodaliteter kan överträdas (Tourangeau & Sternberg, 1982: 203ff.; Tourangeau, 1982. Se även avsnitt 3.1.6).

9.1.4. Påverkan från andra språk och ordförråd

Det område i fråga om mänsklig verksamhet som i århundraden genererat flest slangtermer, påpekar Spears (1991:ix), är alkoholberusning och sysslor nära förknippade med sådan. Man kan därför betrakta produktionen av slangtermer för andra euforiskskapande verksamheter, som t.ex. narkotikamissbruk, som en utveckling av detta. Utvecklingen har lett till att narkotikaslangens också påverkats av alkoholslangens och till viss del också av andra drogrelaterade ordförråd, t.ex. gamla tobaksord. För det cannabisrelaterade ordförrådet handlar det i princip om direkta lån från tobaksområdet, vilket inte är särskilt anmärkningsvärt med tanke på att cannabis oftast röks. Påpekas skall också, vilket även nämndes i avsnitt 2.3.3, att *hars* och *harsare* tidigare använts som tobaksord (Palm 1910; Bergman 1934b). De gamla tobaksorden omfattar ett litet antal rommani- och månsingord, *töj* och *knaster*, som får antas ha varit vanligt förekommande i allmänslangens i decennier innan de hamnade i narkotikaslangens (se Gibson 1969).

Tobakslån

<i>cigarr</i>	'marijuanacigarett' / 'tobaksprodukt för rökning'
<i>knaster</i>	'hasch/ tobak'
<i>töj</i>	'hasch/tobak'
<i>rökdon</i>	'haschpipa/pipa'

I fråga om inlån av gamla spritord är det framförallt injektionsdrogerna som lånat sådana. Ett undantag utgör *dynamit* 'koka-in/brännvin' (jfr *järn* 'sup'), men detta uttryck har, som diskute-

rats ovan (6.2.8), även använts om andra ”kraftfulla” narkotika. *Flummig* ’lätt cannabisrusig’ kan i princip sägas ha inlånats från spritsfärens *lummig* ’lätt berusad’ men har fått ett initialljuds-tillägg i narkotikabetydelsen. *Bakpundig* ’bakrusig av amfetamin’ är bildat i analogi med *bakfull* ’bakrusig av sprit’.

Spritlån

<i>bakpundig</i>	’bakrusig av amfetamin/bakfull’
<i>dram</i>	’narkotikainjektion/ sup’
<i>dynamit</i>	’kokain/brännvin’
<i>flummig</i>	’lätt cannabisrusig/lummig’
<i>panna</i>	’amfetamininjektion/flaska brännvin’
<i>pundhak</i>	’amfetaminkvart/utskänkingsställe för illegal sprit’
<i>på lyset</i>	’amfetaminrusig/höggradigt berusad’

Även paralleller till gamla spritord finns i narkotikaslang:

Spritparalleller

<i>morgonfix</i>	’första injektionen på dagen’/ <i>morgonläkare</i>
<i>godnattsil</i>	’sista injektionen på kvällen’/ <i>sängfösare</i>
<i>tjackrosor</i>	’röda utslag av orena injektionsinstrument’/ <i>rusblommor</i>

En genomgång av rommani och månsing och dessa varieteters lexikaliska inflytande på förbrytarspråket har också företagits ovan (2.1.1–2.1.2). Rommani och månsing utgör ännu ett betydande inslag i modernt förbrytarspråk, som dock ligger utanför ramen för denna undersökning. Genom förbrytarspråket är dessa varieteter också produktiva i drogslangen, vilket framförallt visar sig i uttryck där orden *ding*, *hak*, *jidder*, *knaster*, *pund*, *tjack* och *töj* ingår, dvs. framförallt i de amfetaminrelaterade och till viss del i de cannabisrelaterade orden. Rommani- och månsinginflytandet kan förklaras utifrån verklighetsramen – att framförallt amfetamin traditionellt förknippats med kriminalitet och kåkfarare (se avsnitt 2.1.2) samt att ord som förut betecknat tobak efter narkotikans inträde även kommit att beteckna narkotika som röks, dvs. är resultat av språkliga övergångar mellan olika drogsfärer. Övergångsförhållanden av detta slag har tidigare diskuterats av Maurer (1938; 1981) och Abel (1984) (se avsnitt 2.3.6).

Engelskans inflytande på svensk narkotikaslang är å andra sidan så omfattande att det inte är nödvändigt att än en gång

påpeka detta speciellt. Särskilt gäller detta inflytande vissa substanskategorier och vissa missbrukartraditioner som i sig själva är "importerade" från engelskspråkiga delar av världen, t.ex. i fråga om heroin och hallucinogener. Mycket förenklat skulle man kunna säga att de substansrelaterade narkotikaslanguttryck som inte i någon högre grad uppvisar rommani- och månsinginflytande istället präglas av engelska lånord.

När det gäller de formella ordbildningsprinciperna i narkotikaslangan kan man konstatera att det är det cannabisrelaterade ordförrådet som har flest drag av allmänna slangordsbildningsprinciper i fråga om ändelser, morfofonologisk variation etc. (se ovan). Detta är delvis en bidragande orsak till att cannabislangan är det mest omfattande av alla substansspecifika ordförråd i mitt material. Cannabisslangan innehåller också ett flertal ord som även återfinns i allmänslangan och i vardagsspråket – *pantad*, *freak* etc. En slutsats man kan dra av detta är att cannabisordförrådet är relativt öppet i förhållande till andra språkvarieteter, både i fråga om att påverkas och i fråga om att påverka. Detta kan tolkas som att där föreligger ett permanent, ömsesidigt ut- och inflöde, som skall ses i förhållande till Maurers (1981) påpekande att ju mer öppen en subgrupp är, desto mer sannolikt är det att dess språk sipprar ut till allmänspråket (se avsnitt 2.1.3). Cannabiserökargruppen är den minst missbrukarlila och svårast avgränsbara av alla narkotikarelaterade subgrupper, vilket kan förklaras av att cannabis är s.k. lätt narkotika, som av många betraktas som en relativt harmlös rekreativ drog (se avsnitt 8.1.2) och ofta missbrukas sporadiskt.

9.1.5. Kort om sammansättningar

En stor del av de undersökta narkotikaslangtermerna består av sammansättningar, sammanlagt ett drygt hundratal, dvs. en knapp fjärdedel av materialet. Materialets substansterminologiska natur gör att den allra största delen är substantivsammanläggningar. Sammansättningarna i drogslangan generellt ger ett visst intryck av stereotypi. Något förenklat kan man säga att ett litet antal

betydelsemässigt relativt distinkta betydelser – morfemlexem – kombineras med varandra, vilket är en följd av ordförrådets begränsade, fackspråkliga referensvärld (jfr Agars (1973) begreppssystem i avsnitt 2.3.7).

Ett undantag utgörs möjligen av uttrycket *pund*, som ofta fungerar som en joker i sammanhanget, eftersom dess innebörd är diffus. Som vi sett i resonemangen kring *pund* i olika sammanhang ovan (se t.ex. avsnitt 5.2.4), kan ordet betyda 'knark' i allmänhet men kan också stå för brottslig verksamhet generellt. Oftast förknippas ordet dock med 'amfetamin'. Detta är en konsekvens av att amfetamin och brottslighet länge stått i en intim relation till varandra (se avsnitt 5.1). I sammansättningarna i kolumnen substans/injektion nedan, kan man utläsa en kategorisering av drogerna som säger något om vilka droger det är frågan om (*tjack* 'amfetamin', *snö* 'kokain', *horse* 'heroin' osv.) samt hur dessa intas (*fix* 'injektion', *röka*, *nål*, *näs-*, *pump* 'injektionsspruta' etc.). Man kan också utläsa vissa egenskaper hos drogerna: (*blås*, *böf*, *ful*, *nys* (dålig kvalitet); *gök*, *kanin*, *uppåt* (stimulerande); *ding*, *klet* (konsistens). Även de ord som betecknar personer är i stor utsträckning substansrelaterade: *jonkluder* (heroin), *moffenisse* (morfin), *pulverhäxa* (amfetamin), *snöskottare* (kokain). Detsamma gäller uttrycken för narkotikarelaterade platser: *gäggkvart* (amfetamin), *pundhak* (oftast amfetamin) och i viss mån *sprut* (injektionsdrog). Sammansättningarna åskådliggörs i tabell 3.

TABELL 3. *Sammansättningar med substantiv i båda leden.*

substans injektion	person	tillstånd upplevelse symptom	plats	övriga
<i>blåstjack</i>	<i>jonkluder</i>	<i>kanylsot</i>	<i>gäggarkvart</i>	<i>gäggparty</i>
<i>bucktjack</i>	<i>moffegubbe</i>	<i>knarksot</i>	<i>gäggarlya</i>	<i>halvkabbe</i>
<i>bängtjack</i>	<i>moffenisse</i>	<i>pannband</i>	<i>pundhak</i>	<i>helkabbe</i>
<i>böfhasch</i>	<i>nynasare</i>	<i>pundartugg</i>	<i>sprutstuga</i>	<i>rökdon</i>
<i>diamantsnö</i>	<i>moffesnubbe</i>	<i>pumpsot</i>		<i>kickven</i>
<i>dingbit</i>	<i>pulverbuse</i>	<i>snutnoja</i>		<i>snorrulle</i>
<i>dingrita</i>	<i>pulverhäxa</i>	<i>snöljus</i>		
<i>elefantjack</i>	<i>pulverhöna</i>	<i>snöstorm</i>		

<i>fattigmans-kokain</i>	<i>pundartej</i>	<i>tjackrosor</i>		
<i>fultjack</i>	<i>pundhuvud</i>	<i>tjacktugg</i>		
<i>göksnö</i>	<i>snögubbe</i>	<i>överslag</i>		
<i>horsefix</i>	<i>snöman</i>	<i>bakstöt</i>		
<i>jazztobak</i>	<i>snöskottare</i>	<i>ekotripp</i>		
<i>jungfrupump</i>	<i>brajgubbe</i>	<i>fönsternoja</i>		
<i>jungfrusil</i>	<i>galledealare</i>	<i>högtänd</i>		
<i>kanintjack</i>	<i>söndags-knarkare</i>	<i>kraschlandning</i>		
<i>keffröka</i>	<i>tjackhora</i>	<i>kanylrost</i>		
<i>klettjack</i>	<i>tunggubbe</i>			
<i>knullsil</i>	<i>haschfreak</i>			
<i>kärleksdrogen</i>	<i>jiddergubbe</i>			
<i>lyckopiller</i>	<i>jidderpelle</i>			
<i>moffebas</i>	<i>jonkhora</i>			
<i>nystjack</i>				
<i>nålgodis</i>				
<i>näskaffe</i>				
<i>näspuder</i>				
<i>pumptjack</i>				
<i>pumpvälling</i>				
<i>rallymössa</i>				
<i>rock-and-roll-tobak</i>				
<i>röksten</i>				
<i>skjutskott</i>				
<i>sprutvälling</i>				
<i>syratripp</i>				
<i>tändsticka</i>				
<i>uppåttjack</i>				
<i>ängladamm</i>				

9.2. Differentiering

Jag har tidigare berört begreppet *stil* i olika sammanhang. I avsnitt 2.2.4 omnämndes själva slangbegreppet i termer av stil utifrån Bergmans (1924) påpekande att det är den stilistiska valören som är avgörande för ett språkligt uttrycks slangkaraktär.

I avsnitt 2.3.4 berördes också kort det faktum att narkotikaslangens i sig kan uppvisa olika stilar.

Innebörden i begreppet *stil* kan variera, påpekar Cassirer (1993:20), alltefter analysens syfte och material. Inom stilistiken är dock frågan om hur ett visst innehåll framställs alltid central. Man kan visserligen se på stil ur olika aspekter – sändarens avsikt respektive mottagarens tolkning – men med en vidare definition torde stilbegreppet också kunna inrymma båda aspekterna samtidigt. Som jag påpekat ovan (avsnitt 3.1.6) har jag för denna undersökning vidkommande betraktat produktion och perception som två sidor av samma sak och att de tolkningar jag gör av orden i narkotikaslangens något så när motsvarar den avsedda innebörden. Ett visst stöd för dessa tankegångar har jag funnit inom den av Richards (1950) och Black (1962) företrädde *interaktionsteorin*, som visar på ett dialektiskt förhållande mellan sändare och mottagare i fråga om tolkning av metaforer. Vissa problem kan dock uppstå med en sådan utgångspunkt, vilket också illustrerades med *viper*-fallet (Warren 1992; avsnitt 1.3.1) och *mort subite*-fallet (Geeraerts 1996; avsnitt 3.3.2). Utan denna utgångspunkt skulle dock ordförrådsundersökningar av detta slag vara omöjliga att genomföra.

9.2.1. Farmakologisk respektive social differentiering

Stilbegreppet i sig kan även appliceras på andra fält än det språkliga. Bjurström & Lilliestam (1994) diskuterar det till exempel med utgångspunkt i musik och menar att man med *stil* inte enbart bör syfta på den "klingande musiken" som ryms inom en genre utan också – om än i skiftande omfattning – utgå från existerande sociala och kulturella avgränsningar. En stilmarkör har, menar man, "en tydlig distinktiv funktion inom en mer omfattande stil". Stilmarkörerna kan ibland uppvisa mycket distinkta stereotyper, som lätt kan urskiljas. Inom traditionell stilistik förknippas *stilmarkör* ofta med språkliga – egentligen sociala – normer. Både de estetiska och de sociala stilarnas funktion är, säger Bjurström & Lilliestam (1994:210), att "markera (hierark-

iska) distinktioner mellan olika sociala klasser eller grupper". De sociala och kulturella avgränsningarna i fråga om drogslangen utgörs av de olika "narkomana världarna" (Svensson 1996), och de substansrelaterade narkotikaslanguttrycken speglar dessa världars hierarki och fungerar därför som stilmarkörer. Hierarkin i de narkomana världarna bygger dels på graden av kriminalisering (se avsnitt 1.1.2), dels på drogens farmakologiska egenskaper (se Nordegren & Tunving 1993:80), vilka gör att individen mer eller mindre starkt knyts till missbruket och livsstilen inom vilken språket existerar som en identitetsskapande faktor, en stilmarkör. Den farmakologiskt betingade differentieringen kan enkelt illustreras som i tabell 4 nedan. Opiaten heroin är den mest beroendeframkallande av alla droger för vilka språkliga uttryck i mitt material förekommer. Sedan kommer de centralstimulerande substanserna amfetamin och kokain och sist de hallucinationsframkallande drogerna cannabis samt hallucinogenerna. Den bakomliggande hypotesen är här att ju större beroende en drog skapar, desto hårdare knyts användaren till en specifik livsstil.

TABELL 4. *Substanshierarki.*

Heroin
Amfetamin
Kokain
Cannabis
Hallucinogener

I avsnitt 9.1.2 ovan diskuterades narkotikaslangen med avseende på ordbildning. Där framgick att cannabisvokabulären är det ordförråd som uppvisar flest av de allmänt slangifierande dragen. Den är oftare än de andra drogslangsvokabulären föremål för morfofonologisk variation och har mer av ljud- och känslöförmimmelseåtergivande uttryck. Cannabisslangen uppvisar också ett ut- och inflöde av ord och begrepp i förhållande till allmänspråket. Hos t.ex. LSD-orden finns en stark tendens till symbolik där *resan till kosmos* är en central idé, men ordförrådet uppvisar också kontextuella anspelningar med estetiska förtecken.

En viktig stilmarkör bland andra som Bjurström & Lilliestam (1994) diskuterar i fråga om den verbala dimensionen är *namngivningen*, som fungerar som gränsmarkerande mellan olika musikgenrer. Namn på artister, ensembler eller band, framhåller de, är ofta typiska för en genre och ofta också tidsbundna. Den utveckling som beskrivs i fråga om namngivning i populärmusikkulturen har stora likheter med den utveckling som namngivning för narkotika genomgått. Ett exempel är t.ex. det sena 1960-talets "psykedeliska" band, vars namn ofta var komplexa och ansplade på citat och ordlekar som *Jefferson Airplane*, *Grateful Death*, *Pink Floyd* etc. De typer av narkotika som förknippas med den psykedeliska eran, LSD och liknande, kan därför sägas ha en egen stil, som bl.a. tar sig uttryck i musikaliska associationer, t.ex. *lucy in the sky with diamonds* 'LSD', *Jimi Hendrix* 'LSD' etc. Symboldomänen MUSIK (avsnitt 7.2.1) skulle i princip kunna fyllas på med nya musikaliskt förknippade termer undan för undan och utgör därför ett mer eller mindre förutsägbart tankesystem i narkotikaslang. På liknande sätt har, som diskuterats ovan, cannabisrelaterad slang ett eget väletablerat system av geografisk angivelse och färg som gör att sådana uttryck oftast kan identifieras som cannabisuttryck.

Ordförrådet för injektionsdrogerna heroin och amfetamin uppvisar mycket litet av formella (morfologiska el. fonologiska) slangifieringsprinciper i proportion till ordens antal. Undantag utgörs av uttryck som *kabba upp*; *kabbe* (kapsel), *moffe* (morfin) och *firre* (*fix* 'heroininjektion') samt varianterna *junk* respektive *jonk* 'heroin', som uppvisar fonologisk variation. De uttryck som heroin- och amfetaminvokabulären har gemensamma har också ett mer "brutalt" innehåll, t.ex. i form av bildspråk för injicering av narkotika och för injektionsverktyg. Heroin- och amfetaminorden skiljer sig dock åt på innehållsplanet för övrigt, vilket har att göra med preparatens olika farmakologiska egenskaper. Medan amfetaminorden ofta är expressiva metaforer, som uttrycker vitalitet, aktivitet och rörelse, som i *a-vitamin*, *bråttom*, *drag*, *fladder* och *flax*, kan heroinordens förekomst härvidlag liknas vid ett "svart hål". Inga ord som betecknar heroinrelaterade tillstånd finns i mitt material, med undantag av det engelska

nod 'sömnligt tillstånd; tillstånd av dvala efter påverkan av droger' (Holmén 1997, se även avsnitt 4.1.1). Detta förhållande tolkar jag som en spegling av att det omtöcknande ruset som drogen ger upphov till inte är av social karaktär i den meningen att någon yttre aktivitet är utmärkande, varför inte heller effektrelaterade uttryck är särskilt betydelsefulla.

Kokainorden å andra sidan, som borde ha en del gemensamt med amfetaminorden på grund av drogernas liknande farmakologiska (centralstimulerande) egenskaper, uppvisar dock ett relativt slutet förråd av uttryck. Kokainorden är ofta *snö*-ord, i vilka *snö* primärt är en *perceptiv* metafor, dvs. en metafor vars grund betingas av yttre likhet mellan de två substanserna. *Snö* har dock möjligen även ett *deduktivt* drag, som Stålhammar (2001:30) definierar som likhet mellan funktioner, processer och egenskaper, här anspelade på en känsla av upplevd nedfrysning (se avsnitt 6.1.1). Det deduktiva draget delar *snö*-orden därför med amfetaminorden *bråttom*, *bums* 'amfetamin' etc. Ett annat exempel är *dynamit* 'kokain' som till skillnad från många andra kokainord är expressivt och förmedlar föreställningar om drogens effekt. Vissa kokainord är också kontextuellt betingade och anspelar på lyx och flärd: *vit champagne*, *diamantsnö* 'kokain'. Trots stora likheter i fråga om effekt (jfr *göksnö* 'kokain' samt *kanintjack* 'amfetamin') uppvisar orden för amfetamin respektive kokain en social differentiering. Detta kan främst antas bero på att amfetamin är billigt, medan kokain är dyrt och "flashigt" (*Kokain på krogen* 1991), men också på att amfetamin missbrukats under en lång tid i landet, medan kokain ännu bara nått vissa kretsar. Dessa båda droger förekommer med andra ord i stor utsträckning i socialt differentierade grupper. Den farmakologiska respektive sociala differentieringens avspeglning i ordförrådet kan illustreras som i tabell 5.

TABELL 5. *Farmakologisk respektive social differentiering.*

Farmakologisk differentiering	
<i>Heroin</i> passivitet	<i>Amfetamin</i> aktivitet
Social differentiering	
<i>Amfetamin</i> aktivitet	
<i>Kokain</i>	lyx

9.2.2. Trivialisering, försköning och överdrift

Förutom att olika narkotika verkar vara behäftade med för dem specifika uttryckssätt kan man också tillämpa stilbegreppet på språket inom ramen för en substanskategori. Denna stiltyp fungerar inte på samma sätt som *identifikator* för en substanskategori utan ger istället indikationer om hur en företeelse skall uppfattas inom begreppsramen för densamma. Metaforen och andra associativa ordtyper i narkotikaslang har, som tidigare nämnts (se t.ex. 2.2.1), ofta funktionen att förmedla subinformation om hur ett begrepp skall tolkas, dvs. hur det uppfattas och hanteras i de sammanhang där det används. Många sådana uttryck återfinns i stilkategorierna förskönande omskrivningar – *eufemismer* – samt ”förfulande” dito – *dysfemismer*.

Medan stilfiguren *eufemism* ofta åberopas i litterära sammanhang och i slang (se t.ex. Spears 1991) samt i klassisk stillära (se Cassirer 1993), används termen *dysfemism* inte i samma utsträckning som teoretiskt begrepp. Vad detta förhållande beror på har inte utretts men kan tänkas bottna i att behovet av förskönande och förmildrande omskrivningar är större i de allra flesta sammanhang i litteraturen, i retoriken och i vardagslivet och därför mer motiverad. *Dysfemismens* funktion beskrivs av Partridge (1933:14):

An attempt to free itself from the respectful and admiring attitude which weighs heavily on average humanity. It consists, above all, in the substitution for dignified or simply normal terms, of expressions borrowed from spheres more vulgar, familiar, and joyous.

Slangens och de förskönande omskrivningarnas psykologiska bakgrund diskuterades kort i avsnitt 2.2.1. De förekommer i allmänspråket i form av vardagliga uttryck som *gå bort* ’dö’, *lokalvårdare* ’städare’ etc. men också, som ofta i slangen, i konstfulla formuleringar för vardagliga företeelser eller tabubelagda områden som *bow to the porcelain altar* och *talk on the big white telephone* ’kråkas på toaletten’ (Spears 1991). Förfulande omskrivningar är möjligtvis ovanliga i vardagsspråket, och när de förekommer, uppträder de ofta till synes omotiverat. Företeelsen i

sig – omdefinition av symbolvärde – har dock diskuterats av Rodríguez González (1989), som talar om det som ett specifikt subgruppsdrag (se avsnitt 1.2.1). Dysfemismen kan därför betraktas som specifik för slangen. Denna slutsats drar också Tryti (1984:148ff.) utifrån ordböckernas definition av begreppet, som där enbart exemplifieras med välkända slangord.

Termen *pejorativ* '(ord) med nedsättande innebörd' är däremot vanligt förekommande. Denna term förknippas dock primärt med uttryck för personer och har ofta en socialpsykologisk aspekt (se diskussionen om pejorativer för kvinnliga narkotikamissbrukare i avsnitt 5.2.7 och 5.2.8). Hos Tryti (1984) görs en distinktion mellan begreppen dysfemism och pejorativ. *Pejorativ* definieras som 'nedsättande ord' (exemplifierade med uttryck för 'kvinna', s. 198), medan *dysfemism* beskrivs som "stötande eller uappetitlig omskrivning" som antingen kan utgöras av uttryck "fra tabubelagte felter som får en krass utformning" eller som "betegnelser for mer verdinøytrale saker som uttryckkes i usmakelige ordelag" – i hennes exempel namn på maträtter (s. 193). Både eufemismen och dysfemismen kännetecknas dock av *överdrift* i någon riktning. En distinktion mellan eufemistiska och dysfemistiska uttryck i mitt narkotikaslangmaterial är möjlig att göra, men inom ramarna för dessa kategorier finns också utrymme för gradering av uttryck.

Eufemismen i narkotikaslangen fyller, som jag ser det, två funktioner. Den ena funktionen är att förmildra en omständighet inom ett tabubelagt område och tala om den i relativt neutrala termer, här kallade *trivialiserande omskrivningar*. Den andra är att upphöja en omständighet inom ett tabubelagt område och tala om den i förskönande termer, här kallad *förskönande omskrivningar*. Den första kategorin – trivialisering – kan ses som en strategi i förhållande till majoritetssamhällets värderingar, medan den andra kategorin – upphöjning av omständighet – i princip kan betraktas som en inre angelägenhet för subgruppen. De trivialiserande omskrivningarna nedan uttrycks alla i vardagliga termer med ord som gemene man känner väl till. Detta får till följd att uttrycken ibland kan uppfattas som lustiga och humoristiska. Detta är en effekt av betydelsepåspänningen, som enligt

Blacks (1962) modell kommer sig av att ett helt konnotations-system överförs från en dimension till en annan (se avsnitt 3.1.6). I detta fall spelar också tabunormen en viss roll (se avsnitt 2.2.4). Gruppen *trivialiserande omskrivningar* är spridd över många narkotikarelaterade begreppsält och innefattar uttryck för narkotikapreparat, personer, försäljning, verktyg, platser samt effekt av överdosering.

Trivialiserande omskrivningar

<i>blomster</i>	'amfetamin'	<i>näskaffe</i>	'kokain'
<i>-buse</i>	'man'	<i>näspuder</i>	'kokain'
<i>choklad</i>	'hasch'	<i>-snubbe</i>	'man'
<i>coca cola</i>	'kokain'	<i>snögubbe</i>	'kokainförsäljare'
<i>den fete</i>	'hasch'	<i>snöskottare</i>	'kokainförsäljare'
<i>-gubbe</i>	'man'	<i>sprutstuga</i>	'knarkarkvart'
<i>hammare & spik</i>	'injektionsverktyg'	<i>stjälk</i>	'marijuana'
<i>hålla i påsen</i>	'sälja narkotika'	<i>strö</i>	'sälja knark'
<i>jobba i snösvängen</i>	'sälja narkotika'	<i>örter</i>	'marijuana'
<i>kniv och gaffel</i>	'injektionsverktyg'	<i>överslag</i>	'överdos'
<i>macka</i>	'amfetamininjektion'		
<i>-nisse</i>	'man'		
<i>nynasare</i>	'nybörjare'		
<i>nålgodis</i>	'injektionsdrog'		

De *förskönande omskrivningarnas* funktion är i högre grad än de trivialiserande ovan att i positiv riktning överdriva ett förhållande eller en egenskap. Med undantag av *lyckliga gatan* 'ven som man injicerar i' är alla de förskönande omskrivningarna preparatnamn. Preparatnamnen är fantasieggande romanticismer som framkallar ett brett spektrum av positiva konnotationer.

Förskönande omskrivningar

<i>angel's dust</i>	'PCP'
<i>a-vitamin</i>	'amfetamin'
<i>blå vitaminer</i>	'ecstasytabletter'
<i>diamantsnö</i>	'kokain'
<i>lyckliga gatan</i>	'ven som man injicerar i'
<i>vit champagne</i>	'kokain'
<i>ängladamm</i>	'PCP'

De uttryck jag räknat till den dysfemistiska gruppen utgörs primärt av ord som har en nonchalant stilton i förhållande till vad som omtalas och kännetecknas i förekommande fall av vad man i allmänhet brukar kalla galghumor (se avsnitt 1.2.1). Galg-

humorns och den godmodiga vanvördnadens funktion, menar Heckscher (1997), kan vara att göra tanken på det svåruthärdliga uthärdlig och rent av underhållande. Detta diskuterades i avsnitt 4.2.6 som uttryck för *skräckromantik*. Dysfemistiska uttryck återfinns i stor utsträckning bland amfetamin- och heroinorden, som båda är tunga injektionsdroger. Till denna kategori räknar jag t.ex. ord för injektionsinstrument som associeras med krigsvapen, *artillery*; *kanon* och ord för injicering som beskrivs i termer av smärtsamma procedurer: *punka*; *slå i sig*; *sätta spiken* etc. Pejorativerna utgör en undergrupp till dysfemismerna. De refererar alla till kvinnor medan motsvarande uttryck för män återfinns i gruppen *trivialiserande omskrivningar* ovan. Pejorativerna är i likhet med de manliga motsvarigheterna i eufemismgruppen ovan feminina efterled som kombineras med substansbetecknande förled.

Pejorativer

-luder
-hora
-häxa
-höna

Förutom de dysfemistiska uttrycken i mitt material som ofta karakteriseras av *överdrift* i en negativ riktning, finns där också ord som kan betraktas som överdrifter utan att vara direkt dysfemistiska. Dessa termers innebörd kan åskådliggöras i ljuset av förhållandet mellan det mänskliga och det icke mänskliga och refererar delvis till narkotiska substanser vars farmakologiskt förväntade effekter överdrivs, *bråttom*; *bums* 'amfetamin', och till vårdslös begreppsformulering, ofta generaliseringar, som i *pump* 'injektionsspruta' och *punka* 'då nålen går genom venen'. Samma tendens finns i uttryck för narkotikarelaterade tillstånd som uttrycks i termer av explosioner (*skott* 'injektion'), resultat av explosioner, dvs. paralyt (*stenad* 'höggradigt cannabisrusig') samt risk för explosioner (*larmad* 'höggradigt amfetaminrusig') etc. De dysfemistiska uttrycken har här generaliserats till att ingå i den större gruppen *överdrifter*.

Överdrifter

<i>artillery</i>	'injektionsverktyg'	<i>rallymössa</i>	'amfetamin'
<i>bråttom</i>	'amfetamin'	<i>skjutskott</i>	'injektion'
<i>bums</i>	'amfetamin'	<i>skott</i>	'injektion'
<i>dynamit</i>	'kokain'	<i>slå i sig</i>	'injicera'
<i>fräsa in</i>	'injicera'	<i>stenad</i>	'cannabisrusig'
<i>kanintjack</i>	'amfetamin'	<i>sätta spiken</i>	'injicera'
<i>kanon</i>	'injektionsspruta'		
<i>kvadda</i>	'spåda ut narkotika'		
<i>larmad</i>	'amfetaminrusig'		
<i>pump</i>	'injektionsspruta'		
<i>punka</i>	'resultat av att nålen går rakt igenom venen'		
<i>på lyset</i>	'amfetaminrusig'		

En mildare typ av överdrift kännetecknar ord som betecknar överdriven tolkning av format i båda riktningarna i t.ex. cannabisvokabulären:

<i>stencil</i>	'platt marijuanacigarett'
<i>tallrik</i>	'haschkaka'

9.3. Symboldomäner, metaforer och ord med metaforisk funktion

9.3.1. Symbol

Med begreppet *symbol* har jag för denna avhandlings vidkommande, vilket också torde ha framgått i tidigare diskussioner, inte i första hand avsett förhållandet att *ordet* i sig är en symbol för tanken i den vida mening som t.ex. Saussure (1970) framhåller och som Ogden och Richards (1953) modell belyser (se avsnitt 2.3.8). I denna användning syftar man med begreppet symbol endast till att förklara det arbiträra sambandet mellan språket och tingen, dvs. vad Bühler (1934) kallat ordens *symbolfunktion* (se Cassirer 1993:177). Ordets konventionalitet har med en sådan definition i allmänhet sin grund i användarens, dvs. språksamhällets, kunskap och medvetenhet om konventionen (Lyons 1987:102). Utifrån denna grundläggande aspekt kan också begreppet *symbol* ges en snävare innebörd. Med *symbol* som konstituent i en symboldomän åsyftas här framförallt ett ord med

särskilda egenskaper. Vad vi i denna betydelse kallar *symbol* är vanligtvis ett ord som kan vara välbekant i det dagliga livet men som dessutom har specifika bibetydelser vid sidan av sin konventionella och uppenbara mening. Ett ord eller en bild är symbolisk, säger Jung (1964:20), när med den menas någonting utöver dess uppenbara och närliggande betydelse. Den har en vidare, omedveten aspekt, som egentligen aldrig är noggrant definierad eller fullt förklarad. Ur Blacks (1962) perspektiv härrör dessa symboler – som t.ex. begreppet *varg* – ur ett system av föreställningar (se avsnitt 3.1.6). De är delar av ett sammanhängande system av konnotationer som språkgemenskapen delar, dvs. de är *stereotyper*. Stereotypen kan därför i vissa sammanhang tillskrivas en symbolisk funktion.

Att tala om narkotikaslang i termer av *symboldomäner* har varit ett sätt att redogöra för det sammanhängande system av föreställningar som präglar drokkulturen, vilket berördes inledningsvis (se avsnitt 1.1). Som jag ser det är symboldomänens funktion i drogslangen främst att skapa sammanhang och kontinuitet. Symboldomänens sammanhållande struktur är av idé-associativ natur och slangorden som ingår i densamma alluderar till föreställningar, myter och utopier förknippade med narkotika och narkotikarus. Symbolik finns i hög grad i slang. Bruket av slang, menar (Heckscher 1997:5) kan vara ett sätt

att undgå fyrkantisering av vår verklighetsuppfattning och tillvaro. Det benämnda får en extra dimension, eller en belysning som ger det en utvidgad innebörd, där människan som flockvarelse likaväl som en okuvlig individualist kan träda fram. Varelsor, företeelser, tillstånd och drömmar återupprättas till sin ursprungligen mirakulösa natur, men på ett vardagligt, gripbart plan.

Symboldomänen kan också sägas spegla en världsbild. Världsbilden – ”världshypotesen” – är ur Peppers (1948) perspektiv en symbolisk struktur, i vilken en mängd information (data) ordnats. Dess funktion är att se till att information finns tillgänglig eftersom ”människans minne är begränsat” (s. 71). Denna information kan, menar han, ofta organiseras i olika system, beroende på vilka begrepp som är inblandade. Ett sådant system har inget kognitivt värde i sig – det kognitiva värdet finns endast lagrat i

informationen, orden – utan dess primära uppgift är att *underlätta tänkandet*. De symboldomäner som utkristalliserat sig i narkotikaslangen har i varierande grad denna funktion. De kan underlätta tänkandet genom att tjäna som utgångspunkt för tankeräckor. I språket generellt kan sådana i regel ha både symboliskt och pedagogiskt värde (se avsnitt 3.1.4), men i drogslangen får man anse värdet i princip vara symboliskt. Framförallt fungerar symboldomänen som mönsterbildande i fråga om namngivning och som norm för hur benämningar på narkotikarelaterade ting, aktiviteter och upplevelser skall struktureras.

I drogslangens symboldomäner urskiljer jag ett antal *nyckelmetaforer*. Dessa är symboler vars roll är att ange en specifik utvecklingslinje och drar därför till sig nya metaforer ur samma eller närliggande begreppsfält. Metaforerna i de olika symboldomänerna kan ibland uppfattas som distinkta i den meningen att en specifik symboldomän är given, men de kan också uppvisa gemensamma begrepp, vilket har att göra med att vissa begrepp kan vara generella och allmängiltiga (Tourangeau & Sternberg, 1982; Tourangeau, 1982). Däremot kan de organiseras på olika sätt.

Resultatet av analysen av de narkotikaslangstermer jag här studerat ger vid handen att nio symboldomäner direkt kan urskiljas i materialet. Möjligtvis hade utsorteringen av symboldomäner kunnat göras på annat sätt, men de nedanstående grupperna har trots allt tydligt utfallit under analysens gång: EXOTISM, FLÖDESREGLERING, HANTVERK, KOSMOS, LIVSMEDEL, MUSIK, RESA, STEGRING samt VÅLD OCH SMUTS. Dessa domäner betraktar jag som verbala speglingar av ett antal tanke-system som anknyter till drogkulturen och som hålls vid liv därstädes med hjälp av stereotypiska idémönster. De tre domänerna KOSMOS, RESA och EXOTISM har också ett tematiskt samband som bygger på drogbrukets centrala idé – eskapismen. Stereotypiseringen innebär även att namngivningen av droger och uttryck för drogrelaterade aktiviteter är relativt förutsägbar och att många nya uttryck (dock inte alla) som myntas troligen framgent kommer att knyta an till dessa domäner. Mönstren kan generellt sett oftast förklaras utifrån de olika drogernas *verklighetsram*, dvs. de historiska, soci-

ala och materiella förutsättningar som råder inom drogkulturen. Förutsättningarna har beskrivits i de substansspecifika avsnitten i kapitel 4–8.

I dessa förutsättningar ingår en uppsättning relativt tydliga *stilmarkörer*, vilka är en produkt av differentieringar på olika plan. De symboldomäner jag urskiljer har därför ofta ett centrum i en speciell drogtyp. De kan dessutom vara av olika slag, mer eller mindre symboliska i fråga om att tillföra någon extra dimension. De domäner som uppvisar minst av egentligt symbolvärde är i mitt material symboldomänerna STEGRING i amfetaminvokabulären och EXOTISM i cannabisvokabulären. Dessa symboldomäner är endast symboliska i den meningen att de är konventionaliserade (stereotypiska) och att orden i dem uttrycks i enlighet med vissa mönster. Symboldomänen EXOTISM utgörs t.ex. helt och hållet av cannabisrelaterade uttryck, eftersom främmande kulturer, vishetsläror, andligt sökande och mystik i hög grad förknippades med cannabisbruket när detta fick fäste i västvärldens hippierörelse i mitten av 1960-talet (se avsnitt 8.1.2). Symboldomänen EXOTISM är dock inte metaforisk. Den utgörs istället av ord som lånats in från främmande språk samt inbegriper ett konventionaliserat mönster i fråga om benämning på olika cannabispreparat från exotiska platser. Det exotiska som idé har dock varit en viktig ingrediens i cannabis-kulturen, varför symboliken finns i det bakomliggande tanke-systemet för dessa konventioner.

Kategoriseringen av symboldomänerna i olika typer kan motiveras med att mänsklig kategorisering över huvud taget kan genomföras på olika grunder. Till exempel menar Rosch (1978) och Fowler (1996) att vissa kategorier är *naturliga* medan andra är *sociala*. Till de naturliga kategorierna räknas de biologiskt och kognitivt betingade spatiala begreppen, t.ex. *upp*, *ner*, *hög låg*, etc., samt former och färger, medan de sociala kategorierna utgörs av begreppsstrukturer som är följden av kulturellt betingad klassifikation. De socialt betingade klasserna kan variera alltefter sociokulturella traditioner och behov. Medan symboldomänen STEGRING i mitt material är en naturlig kategori, är symboldomänen EXOTISM sociokulturellt betingad.

Symboldomänen EXOTISM

<i>afghan</i>	'hasch från Afghanistan'
<i>acapulco gold</i>	'marijuana från Mexiko'
<i>afrikan</i>	'hasch från Afrika'
<i>bengal bhutanaser</i>	'hasch från Bhutan'
<i>bänggh</i>	'cannabis'
<i>chillum/ chillo</i>	'haschpipa'
<i>esrar</i>	'hasch'
<i>ganja</i>	'cannabis'
<i>gurtza</i>	'röka hasch'
<i>kaschmir</i>	'hasch från Kaschmir'
<i>libanes</i>	'hasch från Libanon'
<i>marockan</i>	'hasch från Marocko'
<i>nepales</i>	'hasch från Nepal'
<i>pakistanare</i>	'hasch från Pakistan'
<i>panama red</i>	'marijuana från Centralamerika'
<i>pesola</i>	'våg'
<i>shiva-chanti</i>	'typ av cannabisfrösört'

Även om de exotiska orden inte är metaforiska fyller de dock en metaforisk funktion i cannabisslangens. Termen *metaforisk funktion* har använts vid åtskilliga tillfällen i det föregående, betecknande ett okonventionellt uttrycksätt som liknar det metaforiska i funktionell mening, varför det ofta tolkas som metaforiskt. Fenomenet skall här närmare utredas, eftersom en distinktion mellan olika typer av metaforer skall göras i det följande.

9.3.2. Metaforisk funktion samt perceptiva och deduktiva metaforer

Metaforer kan, som nämnades ovan, indelas i två huvudgrupper – de *perceptiva* som är betingade av yttre likhet mellan två objekt och de *deduktiva* som bygger på analogi mellan funktioner, processer och egenskaper. Av dessa typer är de deduktiva oftast de djupsinnigaste, eftersom de anspelar på förhållanden som inte är omedelbart observerbara utan istället utnyttjar vår kognitiva förmåga till varseblivning, generalisering och insikt. I kapitel 3 använde jag begreppet *betydelsepåspänning* för att peka på den laddning som uppstår i förhållandet mellan bildledet (det språkliga uttrycket) och det åsyftade sakledet (referenten). Laddningens styrka kan variera, men dess funktion är alltid att anlägga ett

visst perspektiv på det omnämnda. Med betydelsespänning i den meningen avser man således förhållandet mellan det språkliga uttryckets subinformation och den objektiva verkligheten (se t.ex. Richards 1950; Black 1962 och Cassirer 1993). Det finns också metaforer vars syftningar är komplexa och inbegriper mer än en allusion, vilket också gör att mer än en tolkning av uttrycket är möjlig. Sådana uttryck har i regel en hög generalitetsgrad och förenar ofta de perceptiva och de deduktiva produktions- och perceptionsmekanismerna. Ett sådant uttryck är t.ex. *acapulco gold* 'marijuana från Mexiko' (se symboldomänen EXOTISM ovan), i vilket *gold* dels kan alludera på perceptiva förhållanden, dvs. det faktum att substansen tillskrivs en gulaktig färgnyans, dels på deduktiva förhållanden med anspelning på en förment värdefull eller högkvalitativ produkt. I detta fall opererar Aarts & Calberts (1979) *possible readings* och *likely readings* på samma villkor (se avsnitt 3.1.6), eftersom inget av dessa alternativ kan eller bör uteslutas. Samma förhållande råder som vi sett i fallet *snö* 'kokain', som dels anspelar på substansens färg och form, dels på upplevelser av nedfrysning. Förutom att en betydelsespänning mellan språket och världen föreligger hos metaforen generellt, finns i dessa uttryck också en intern betydelsespänning, som existerar mellan två olika *likely readings*. Dessa metaforers potential bygger på växelspelet mellan dessa multipla egenskaper. Spänningen som uppstår i detta växelspel är viktig för metaforens livskraftighet, då den suggestiva innebörden befrämjar dess bärighet.

I narkotikaslangens kan förutom *perceptiva* och *deduktiva* metaforer urskiljas en rad uttryck som inte är "äkt" metaforer men som har uppenbar *metaforisk funktion*, t.ex. metonymiska uttryck, vilket framförallt diskuterats i kapitel 3. Begreppet *metaforisk funktion* är en term som härrör från Halliday (1978). Den tillämpning jag gjort av termen har varit den strikt lexikologiska, för distinktionen mellan äkta, tredimensionella metaforer och vad man skulle kunna kalla "upplevda" metaforer. Halliday själv har dock ett mycket vidare syfte med begreppet. När han menar att språket i en kriminell subkultur utmärks av sin metaforiska karaktär (s. 578), avser han i första hand det övergripande

alternativa uttrycksättets funktion. Denna begreppsdefinition hänger samman med Hallidays syn på det kriminella grupp-språket som ett *antispråk*. Med antispråk menar han ett kommunikationsspråk vars funktion är att skapa en alternativ verklighet. Detta fenomen har också, vilket tidigare nämnts, diskuteras av Rodríguez Gonzáles (1989) i termer av "omvälvande omdefinition av symbolvärde". Men det är dessutom, menar Halliday, en *rekonstruktion* som ger tillgång till en rimlig och effektiv struktur, vilken i ifrågavarande språkmaterial framförallt återfinns som ett slags förenklad världsbild (se avsnitt 9.3.1 ovan), bl.a. avspeglad i symboldomänerna. Den rekonstruerade världsbilden erhålles genom sekundär socialisation in i en institutionell subvärld. Den sekundära socialisationen ger tillgång till en speciell typ av kunskap, vilken av Berger & Luckmann (1967:138) definierats som *role-specific knowledge* som kräver *role-specific vocabularies*, vilket bland annat innebär

the internalization of semantic fields structuring routine interpretations and conduct within an institutional area. At the same time "tacit understandings", evaluations and affective colorations of these semantic fields are also acquired. The "subworlds" internalized in secondary socialization are generally partial realities in contrast to the "baseworld" acquired by primary socialization.

Min snäva användning av begreppet *metaforisk funktion* gäller förhållandet att många språkliga uttryck i narkotikaslangen är av associativ natur och kan uppfattas som metaforiska utan att i sig vara metaforer enligt den definition av metaforens egenskaper jag tidigare gjort (se avsnitt 3.1.8). Framförallt gäller detta metonymerna, men också inlånade ord och ord med äldre, ofta bortglömt ursprung. Till dessa kommer också de semantiskt specialiserade och generaliserade betydelserna samt uttryck som är manipulationer av redan existerande ord, t.ex. kortformer av olika slag. Dessa uttryckstyper fyller en viktig funktion då de hjälper till att upprätthålla slangens metaforiska framtoning. Till språkliga uttryck med metaforisk funktion räknar jag primärt dessa typer:

- lånord samt ord som ärvt från andra subgrupper – ofta med dunkel eller bortglömd innebörd;
- specialisering;
- generalisering;
- kortformer och akronymer;
- metonymi.

Metonymens egenskaper i förhållande till metaforens har diskuterats i kapitel 3. Där framkom också att vissa forskare aldrig brytt sig om att göra någon distinktion mellan de två och att andra hävdar att metonymen i själva verket är en typ av metafor. Denna tanke är dock endast rimlig om man avser en del av dess funktion. Geeraerts (1996) påpekar, vilket diskuterades i avsnitt 3.2.3, att analysmodeller för metaforer med fördel kan generaliseras och tillämpas även på metonymer. Att metaforer och metonymer kan analyseras på med hjälp av i princip samma modeller får antas hänga samman med vår kognitionsförmåga, i fråga om produktion såväl som i fråga om perception. De okonventionella, associativa orden kan sägas ge intryck av att vara metaforer, eftersom de kognitiva processerna, vilka syftar till att placera in orden i ett tolkningssystem, aktiveras på ungefär samma sätt i båda fallen, dvs. utifrån vår strävan efter att ordna och klassificera världen för att göra den begriplig. Slanguttrycken med metaforisk funktion i mitt material är ofta uttryck som förknippas med samma kognitiva domän som det åsyftade sakledet tillhör. För cannabisslangens del kan detta exemplifieras med att den *botaniska* dimensionen ofta aktiveras, eftersom cannabis är en växande planta. Till associativa uttryck med metaforisk funktion i cannabisslangen räknar jag kategorierna: *botanik, rökning, mekaniskt arbete* samt de sinnesrelaterade kategorierna *ljud, doft och känsel*. Dessutom finns det en grupp som anspelar på en för substansen specifik defaultkontext, nämligen *musik*, som cannabisslangen delar med vokabulären för hallucinogenerna. Som illustration till mitt på flera ställen återkommande resonemang om metaforisk funktion redovisas cannabisorden i tabell 6.

TABELL 6. *Cannabisord med metaforisk funktion.*

1) Botaniska gruppen	
<i>gräs</i>	'marijuana'
<i>hö</i>	'marijuana'
<i>netherweed</i>	'marijuana från Nederländerna' (<i>weed</i> 'ogräs')
<i>stjälk</i>	'marijuana'
<i>örter</i>	'marijuana'
2) Rökning	
<i>cigarr</i>	'marijuanacigarett'
3) Mekaniskt arbete	
<i>mecka</i>	'iordningställa pipstopp av hasch'
4) Ljud	
<i>fojf</i>	'hasch'
<i>fojfa</i>	'röka hasch'
<i>fuffa</i>	'röka hasch'
<i>maja</i>	'marijuana' (initialljud)
<i>mariann</i>	'marijuana' (initialljud)
5) Känsel	
<i>flumma</i>	'röka hasch'
<i>flummare</i>	'haschrökare'
<i>flummig</i>	'lätt haschrusig'
6) Doft	
<i>osa</i>	'röka hasch'
7) Musik	
<i>jazztobak</i> (äv. rökning)	'marijuana'
<i>rock and-rolltobak</i> (äv. rökning)	'marijuana'

På liknande sätt som här ovan illustrerats kan kognitivt avgränsbara ordgrupper för uttryck med metaforisk funktion urskiljas även i de andra substansspecifika ordförråden. Sammantaget utgör ord med metaforisk funktion en betydligt större andel uttryck i narkotikaslangens än de s.k. äkta metaforerna. De metonymiska uttrycken kan i likhet med dessa också vara symboliska.

9.3.3. Metaforerna i cannabisslangens

De deduktiva metaforerna beskrevs ovan som mer "djupsinniga" än de perceptiva. Detta gäller generellt men kan naturligtvis variera beroende på vilken typ av klassifikation man gör inom respektive fält. Till exempel kan känslöförmåelseuttryck

räknas som perceptiva metaforer, jämte den grupp som anspelar på visuella objekts färg eller form. I min undersökning har dock ljudsymboliska uttryck – onomatopoetiska och känslöförnimmelseåtergivande – inte räknats som perceptiva metaforer på grund av att jag ansett deras språkliga form vara alltför elaborerad för att någon direktåtergivning enligt Jespersens (1922) modell (se ovan) skall föreligga, oaktat att uttrycken tolkats som frambringade genom sinnesanalogi. De perceptiva metaforerna i cannabisslangan omfattar främst formrelaterade uttryck men i två fall förekommer en kombination av färg och form.

Perceptiva cannabismetaphorer

<i>choklad</i> (äv. färg)	'hasch'
<i>glasturk</i>	'hasch med glansig yta från Turkiet'
<i>holk</i>	'haschpipa/pipstopp av hasch'
<i>stencil</i>	'platt marijuanacigarett'
<i>sticka</i>	'marijuanacigarett'
<i>sula</i> (äv. färg)	'haschkaka'
<i>tallrik</i>	'haschkaka'
<i>tändsticka</i>	'marijuanacigarett'

De perceptiva metaforerna refererar framförallt till substansernas utseende och storlek (*choklad*, *sula*, *tallrik*) respektive produkternas utseende och storlek (*holk*, *stencil*, *sticka*, *tändsticka*). De deduktiva metaforerna kan alla sägas inbegripa en kvalitativ komponent, som framträder i namn på objekt, upplevelser och tillstånd. De anspelar dels på objektets förment höga kvalitet (*acapulco gold*; *AK-47*), dels på kvalitativa upplevelser av drogintaget (*feting*; *fett*; *fetta*), samt extraordinärt kvalitativa berusningstillstånd efter intag av drogen (*pantad*; *stenad*). Enligt min uppfattning har de deduktiva metaforerna ett mer persuasivt drag än de perceptiva, trots att de många gånger är både implicita och suggestiva snarare än omedelbart bestämbara. Tolkningen av uttryck som exempelvis inbegriper metaforen *fett* förutsätter, som jag ser det, ett visst mått av kognitivt engagemang på en relativt sofistikerad nivå. Tolkning av en deduktiv metafor kan därför antas bygga på liknande principer som annan problemlösning som resulterar i en plötslig insikt. Numerärt sett råder ingen större skillnad mellan perceptiva och deduktiva metaforer i cannabisslangan.

Deduktiva cannabismetaforer

<i>acapulco gold</i>	'marijuana från Mexiko'
<i>AK-47</i>	'extra potent cannabisfrösört'
<i>den fete</i>	'hasch'
<i>ding</i>	'hasch'
<i>feting</i>	'pipstopp av hasch'
<i>fett</i>	'hasch'
<i>fetta</i>	'röka hasch'
<i>pantad</i>	'höggradigt cannabisrusig'
<i>stenad</i>	'höggradigt cannabisrusig'

De deduktiva cannabismetaforerna utgörs framförallt av uttryck för föreställningar om drogens egenskaper, både i form av värde i sig och i form av beskrivning av de effekter drogen kan åstadkomma.

9.3.4. Den kosmiska resan till musikaliskt ackompanjemang – symboldomäner och metaforer i hallucinogenordförrådet

Symboldomänen EXOTISM i cannabisslangen har en del gemensamt med den hallucinogenrelaterade domänen KOSMOS, som i sig kan betraktas som en exotisk destination, dock i en annan dimension. Vissa likheter finns mellan drogerna cannabis och t.ex. LSD, eftersom båda är hallucinationsframkallande och kan ge en förvrängd verklighetsuppfattning, om än i varierande grad. Slanguttrycken för LSD och PCP anspelar till stor del på kosmos, som i avsnitt 7.2.2 beskrivits som en central symbol för den psykedeliska kulturen. Denna symboldomän återfinns i viss utsträckning även i ecstasysammanhang, som lånat vissa symboler ur den äldre LSD-vokabulären. För övrigt är orden för ecstasy många gånger identiska med namnen på de bilder som präglats på tablettorna, vilka presenterades i grupperna *logotyper*, *seriefigurer* och *symboler* (se avsnitt 7.3.4.–7.3.6). De språkliga uttrycken för dessa är inte metaforer men fyller ändå metaforisk funktion.

Symboldomänen KOSMOS

<i>electric</i>	'LSD'
<i>angel's dust</i>	'PCP'
<i>blitz</i>	'ecstasy'
<i>blixt</i>	'typ av LSD-dos'
<i>cosmos</i>	'PCP'
<i>elektriskt vin</i>	'drink spetsad med LSD'
<i>flash back</i>	'hallucination som återkommer'
<i>flygande tefat</i>	'LSD'
<i>saturn</i>	'typ av LSD-dos'
<i>ängladamm</i>	'PCP'

Hallucinogenmetaforerna i sin helhet utgörs enbart av *deduktiva* metaforer och ord med metaforisk funktion. Frånvaron av *perceptiva* metaforer här tolkar jag som ett tecken på förhållandet att drogernas hallucinogena effekter mer än yttre egenskaper varit föremål för intresse. De deduktiva metaforerna är i hög grad produkten av erfarenheter och intryck av olika slag.

Deduktiva hallucinogenmetaforer

<i>abstract circles</i>	'LSD'
<i>angel's dust</i>	'PCP'
<i>blixt</i>	'LSD-dos'
<i>blå vitaminer</i>	'ecstasytablett'
<i>cosmos</i>	'PCP'
<i>ekotripp</i>	'återtripp'
<i>elefantjack</i>	'PCP'
<i>elektriskt vin</i>	'drink spetsad med LSD'
<i>experience</i>	'LSD-rus'
<i>explorers' club</i>	'grupp av LSD-missbrukare'
<i>flashback</i>	'återtripp'
<i>flygande tefat</i>	'LSD-tablett'
<i>ground control</i>	'person som vakar över andra som tar LSD'
<i>guide</i>	'erfaren LSD-missbrukare som hjälper nybörjare'
<i>hög</i>	'LSD-rusig'
<i>högtänd</i>	'LSD-rusig'
<i>komma snett</i>	'uppleva negativt rus'
<i>resa</i>	'LSD-rus'
<i>tripp</i>	'LSD-rus'
<i>voyager</i>	'LSD-missbrukare'
<i>ängladamm</i>	'PCP'

De deduktiva metaforerna i hallucinogengruppen är framförallt uttryck för *spatiala* och *rörelsebetingade* upplevelser samt för förväntade *sensationer* av kosmiskt slag.

Destination kosmos förutsätter en *resa*. Föreställningen om resan är gammal och går tillbaka på förhistorisk tid, då preparaten var s.k. naturliga hallucinogener som i många kulturer värderades högt som medicinalväxter, eftersom t.ex. sjukdom och död förknippades med övernaturliga krafter som tagit kroppen i besittning. Schultes & Hofmann (1980:3) skriver (min kursivering):

What easier way to contact the spirit world than by use of plants with strange, unearthly, psychic effects capable of freeing man from the prosaic confines of this mundane environment and *carrying him temporarily to fascinating worlds of indescribably ethereal wonder?*

I dessa kulturer är dock resan oftast förbehållen vissa utvalda – präster, shamaner och medicinmän – eftersom drogerna anses vara heliga (ibid.). Moderna tiders västerländska hallucinogenmissbruk bygger på samma eskapism, men de språkliga uttryck som betecknar drogerna associeras numera med avancerad teknologi. Bland dessa betecknar t.ex. *flygande tefat* 'LSD-dos' en av rymdålderns allra mest mytomspunna faciliteter, medan personbetecknande termer som *guide* och *voyager* för tankarna till rymdskeppspassagerare på väg mot okända mål. Även ubåten är ett färdmedel som gör det möjligt att inträda i ett annat element. Tematiskt sett är avresan från jorden – vardagen – densamma som de primitiva kulturernas föreställningar om en dimension där människan och andevärlden kunde mötas.

Symboldomänen RESA

<i>tripp</i>	'LSD-rus'
<i>experience</i>	'LSD-rus'
<i>explorers' club</i>	'grupp av LSD-missbrukare'
<i>flygande tefat</i>	'LSD-dos'
<i>ground control</i>	'person som vakar över andra som tar LSD'
<i>guide</i>	'erfaren LSD-missbrukare som hjälper nybörjare'
<i>resa</i>	'LSD-rus'
<i>voyager</i>	'LSD-konsument'
<i>yellow submarine</i>	'LSD-dos'

Symboldomänen MUSIK har en speciell ställning i hallucinogenordförrådet, i den meningen att den är helt och hållet metonymisk och består av uttryck för *personer*, *grupper* och *produk-*

ter med musikalisk anknytning (se även avsnitt 3.2.3 samt 7.2.1). Orden i denna symboldomän har som termer betraktade ett relativt lågt förklaringsvärde men fyller däremot ett slags dekorativ och identitetsskapande funktion med sina anspelningar på vissa historiska sammanhang. Att musiken kom att spela stor roll för de psykedeliska drogerna har i kapitel 7 förklarats med dessa drogers intima förknippning med andlighet och konstyttringar av olika slag. Den dekorativa, icke deduktiva funktionen hos symboldomänen MUSIK gör, som jag ser det, att de språkliga uttryck som ingår i denna relativt snabbt skulle kunna förlora sin symbolfunktion om inte återkoppling gjordes med jämna mellanrum. Detta gäller för övrigt de flesta uttryck som uppkommit på grund av förknippningar, möjligtvis med undantag för de s.k. defaultförknippningarna som antas vara mer generella och permanenta i fråga om attributfunktion (se avsnitt 3.2.2). Återkoppling till 1960- och 1970-talets psykedeliska era och dess förgrundsgealter finns idag inte minst i den s.k. ravekulturen som tagit upp många av LSD-kulturens yttringar i fråga om mode, konst och musik, vilket också, som nämnts ovan, visar sig i namngivning av dansdrogen ecstasy.

Symboldomänen MUSIK

<i>yellow submarine</i>	'LSD-dos'
<i>abbey road</i>	'LSD-dos'
<i>jazztobak</i>	'marijuana'
<i>jimi hendrix</i>	'LSD-dos'
<i>lucy in the sky with diamonds</i>	'LSD-dos'
<i>purpe haze</i>	'LSD-dos'
<i>rock-and-rolltobak</i>	'marijuana'

9.3.5. Det våldsamma hantverket

Symboldomänerna HANTVERK samt VÅLD OCH SMUTS återfinns bland orden för injektionsdrogerna amfetamin och heroin. De språkliga uttrycken för dessa substanskategorier har vissa gemensamma drag. Symboldomänen HANTVERK symboliserar dels hur intaget av drogen återges i termer av skräckinjagande attiraljer, såsom *spik* 'kanyl', *sylar* 'spruta och kanyl' etc., dels

den precision, dvs. hantverksskicklighet som är nödvändig för ett lyckat resultat: *slå i sig* 'injcera' och *sätta spiken* 'injcera'. Eftersom injektionsdrogernas gemensamma vokabulär analyserades inom ramen för de heroinrelaterade orden (kap. 4), skall samma princip följas här, medan den enbart amfetaminrelaterade symboldomänen kommer att diskuteras i ett eget avsnitt nedan. Till att börja med skall en distinktion mellan heroinordens perceptiva och deduktiva metaforer göras.

Perceptiva heroinmetaforer

<i>brunt socker</i>	'rökheroin'
<i>farinsocker</i>	'rökheroin'
<i>kanylrost</i>	'hepatit B'
<i>polsk soppa</i>	'undermåligt heroin'
<i>pumpvälling</i>	'injektionsnarkotika'
<i>röksten</i>	'rökheroin'
<i>sten</i>	'rökheroin'

De perceptiva heroinmetaforerna har sin grund i egenskaper som färg (*farinsocker*; *brunt socker*; *kanylrost*), form (*sten*; *röksten*) och konsistens (*välling*; *soppa*).

Deduktiva heroinmetaforer

<i>artilleri</i>	'injektionsinstrument'	<i>lyckliga gatan</i>	'injektionsven'
<i>divan</i>	'heroinkvart'	<i>nod</i>	'sömnligt tillstånd'
<i>fräsa in</i>	'injcera'	<i>nålgodis</i>	'injektionsdrog'
<i>hammare & spik</i>	'injektionsinstrument'	<i>pannband</i>	'huvudvärk'
<i>junk</i>	'heroin'	<i>punka</i>	'nål genom ven'
<i>kanna</i>	'injektionsnål'	<i>skjut</i>	'injcering'
<i>kanon</i>	'injektionsspruta'	<i>skott</i>	'injektion'
<i>kick</i>	'euforiskt rus'	<i>slå i sig</i>	'injcera'
<i>kniv & gaffel</i>	'injektionsinstrument'	<i>spik</i>	'injektionsnål'
<i>kock</i>	'tillredare av injektion'	<i>sylar</i>	'injektionsinstrument'
<i>koka</i>	'tillreda injektion'	<i>söndagsknarkare</i>	'person som missbrukar narkotika sporadiskt'

De deduktiva metaforerna ger subinformation om hur företeelser som injcering, instrument och upplevelser skall uppfattas.

Symboldomänen HANTVERK

<i>spik</i>	'kanyl'
<i>hammare och spik</i>	'spruta och kanyl'
<i>slå i sig</i>	'injicera'
<i>sylar</i>	'spruta och kanyl'
<i>sätta den</i>	'injicera'
<i>sätta spiken</i>	'injicera'

Förutom att hantverket är en central symbol både för heroin- och amfetaminvärlden, anknyter också de livsmedelsrelaterade termerna till dessa båda drogsfärer. Av den anledningen diskuteras även symboldomänen LIVSMEDEL i detta avsnitt. Ett annat skäl till detta är att det i livsmedelsdomänen också ingår ett antal ord som är direkt heroinrelaterade. Symboldomänen LIVSMEDEL består till största delen av metaforer, i vissa fall med inslag av metonymer, t.ex. uttryck som *koka*, *kokning* 'uppvärmning av narkotikalösning' etc.

Symboldomänen LIVSMEDEL

<i>kniv och gaffel</i>	'spruta och kanyl'
<i>kanna</i>	'injektionsnål'
<i>knapra</i>	'inta amfetamin oralt'
<i>kock</i>	'person som preparerar narkotikalösning'
<i>koka</i>	'värma narkotikalösning'
<i>kokning</i>	'uppvärmning av narkotikalösning'
<i>kompott</i>	'opiumavkok'
<i>kök</i>	'enkelt laboratorium där narkotika framställs'
<i>macka</i>	'amfetamininjektion'
<i>nålgodis</i>	'injektionsdrog'
<i>panna</i>	'amfetamininjektion'
<i>polsk soppa</i>	'undermålig heroinlösning'
<i>sprutvälling</i>	'injektionsdrog'

Den innehållsaspekt som HANTVERK har gemensamt med symboldomänen VÅLD OCH SMUTS är framförallt det yttre våldet. Denna aspekt överdrivs dock i högre grad i den senare genom att den hämtar sina metaforer från den yttersta utposten i fråga om fysiskt våld, nämligen kriget. En tänkbar källa till dessa ordförråds uttryckssida är, vilket tidigare berörts, Vietnamkriget (se avsnitt 4.2.10). Ett antal termer för heroin som anknyter till samma förnedringstematik, t.ex. *junk* och *shit* 'heroin', fanns dock i amerikansk drogslang redan före Vietnamkriget, varför man kan tolka projektionen *våld och smuts* som en distinktiv

stilmärkor i heroinslangen. Första belägg för uttrycket *junk* i betydelsen '(inferior) a drug' hos Partridge är 1922, och för *junk-dealer* 'narkotikaförsäljare' 1925 (1950a). Det kan påpekas att verbet *bang* 'injicera' nedan inte påträffats i någon svensk form.

Symboldomänen VÅLD OCH SMUTS

<i>skjuta</i>	'injicera'
<i>AK-47</i>	'typ av cannabisfrösor'
<i>artillery</i>	'injektionsinstrument'
<i>bang</i>	'injicera'
<i>fräsa in</i>	'injicera'
<i>jonk/junk</i>	'heroin'
<i>kanon</i>	'injektionsinstrument'
<i>påskjut</i>	'lustfylld känsla'
<i>shot</i>	'injektion'
<i>shot up</i>	'narkotikapåverkad'
<i>skit</i>	'heroin'
<i>skjuskott</i>	'amfetamininjektion'
<i>skott</i>	'injektion'

9.3.6. Reglering av tillflöde – ett gemensamt intresse

Metaforer som betecknar reglering av tillflöde, dvs. försäljning av narkotika på gatunivå, har framförallt diskuterats i det kapitel som handlar om kokain och kokainord (kap. 7). Detta beror på att vissa metaforer i denna symboldomän – FLÖDESREGLERING – innehåller ett antal ord som är direkt kokainrelaterade, dvs. är *snö*-ord. För övrigt innehåller symboldomänen FLÖDESREGLERING ord som ingår i narkotikaslangen som helhet, eftersom detta begrepp är av gemensamt intresse för ifrågavarande subkultur. Denna domän skall därför inte betraktas som typisk just för kokain.

Symboldomänen FLÖDESREGLERING

<i>kran</i>	'narkotikalangare'
<i>hålla i påsen</i>	'länga narkotika'
<i>jobba i snösvängen</i>	'länga kokain'
<i>krana</i>	'länga narkotika'
<i>snöskottare</i>	'kokainlangare'
<i>strö</i>	'länga narkotika'

En indelning av de kokainrelaterade orden med avseende på deduktiva och perceptiva metaforer skall här närmast göras. Problemet med att avgöra huruvida *snö* 'kokain' skall tolkas som en perceptiv eller deduktiv metafor har diskuterats ovan, då min uppfattning är att denna metafor har både ett perceptivt och ett deduktivt drag. Av den anledningen förekommer *snö*-ord i både den perceptiva och den deduktiva gruppen nedan. *Snö* 'kokain' analyseras dock här i första hand som en perceptiv metafor, detsamma gäller *snöljus* 'synhallucination' samt de stereotypiska sammansättningarna med maskulinändelser, *snögubbe* och *snöman* 'kokainlangare'. Anledningen till detta är framförallt att efterlederna *-ljus*, *-man* och *-gubbe* inte är metaforiska, varför någon stark deduktiv tolkning inte görs.

Som perceptiv metafor räknar jag även *repa* 'sträng av kokain', medan synonymerna *lina*, *linje*, *line* samt *sträng* kan sägas ha metaforisk funktion, liksom *dra en lina* 'sniffa kokain'. Den metaforiska funktionen bygger i sammanhanget på den specialiserade innebörden av *lina*, *linje* och *sträng*.

Perceptiva kokainmetaforer

<i>snö</i>	'kokain'
<i>snöljus</i>	'kokainrelaterad synhallucination'
<i>snögubbe</i>	'kokainförsäljare'
<i>snöman</i>	'kokainförsäljare'
<i>repa</i>	'sträng av kokain'

Vissa deduktiva metaforer i kokainordförrådet är uttryck där *snö* ingår, men som också inbegriper andra metaforiska led, som t.ex. *diamantsnö* 'kokain' (där *diamant* i och för sig även kan betraktas som en perceptiv metafor). För *snö*-orden med deduktiv karaktär gäller dock att det deduktiva draget är tyngre än det perceptiva ur ett symbolvärdesperspektiv, vilket jag anser gälla för orden *diamantsnö*, *jobba i snösvängen* 'länga kokain', *snöskottare* 'kokainlangare' och *snöstorm* 'häftigt kokainrus'. Den tyngsta semantiska informationen i dessa uttryck bärs här upp av hela frasen *jobba i snösvängen* samt av förleden *diamant*-*(lyx)* i *diamantsnö* 'kokain'. Samma sak gäller sammanfattningsledningarna *-skottare* och *-storm*. Genom *skottare* och *storm* förmedlas information om vilken typ av aktivitet som avses, till

skillnad från maskulinändelserna *-gubbe* och *-man* i den perceptiva gruppen ovan, vars explicita syfte är att peka ut en animat referent – *gubbe* och *man* som inte är metaforiska ordled.

Deduktiva kokainmetaforer

<i>bakstöt</i>	'depressionsartat tillstånd'
<i>diamantsnö</i>	'kokain'
<i>dynamit</i>	'kokain'
<i>fönsternoja</i>	'synhallucination'
<i>jobba i snösvängen</i>	'länga kokain'
<i>kraschlandning</i>	'depressionsartat tillstånd'
<i>snöskottare</i>	'kokainlangare'
<i>snöstorm</i>	'häftigt kokainrus'
<i>vit champagne</i>	'kokain'

De deduktiva metaforerna bland kokainorden är uttryck som refererar till tillstånd av olika slag samt till prototypiska kokainkontexter och allmänt narkotikarelaterade aktiviteter, som langning. Till kokainorden med metaforisk funktion räknar jag bl.a. uttryck som anspelar på drogens generiska namn samt ord vars förled förknippas med ett för drogen kanoniskt (symboliskt) intagningssätt – *näs*-orden. De deduktiva metaforerna i kokainordförrådet är enligt denna analys fler än de perceptiva.

9.3.7. Amfetaminrusets uttryck – de expressiva stegringsmetaforerna

I amfetaminordförrådet förekommer inte mindre än 18 deduktiva metaforer i förhållande till de sju perceptiva. De deduktiva metaforerna återfinns i hög grad inom de vitalitets-, aktivitets- och rörelsebetecknande betydelsefälten som ovan definierats som konstituenten i amfetaminvokabulärens specifika symboldomän. Dessa termer är erfarenhetsgrundade och ger uttryck för känslor och upplevelser samt den speciella typ av verksamhetsbehov som den centralstimulerande substansen ger upphov till. Stegringsmetaforerna är symboliska i den meningen att den aktivitetshöjande effekten är eftersträvansvärd, eftersom den resulterar i vad som skulle kunna benämnas en förhöjd livskänsla.

Deduktiva amfetaminmetaforer

<i>a-vitamin</i>	'amfetamin'
<i>blåsa av</i>	'avbryta amfetaminintag'
<i>blåstjack</i>	'falskt amfetamin'
<i>bråtom</i>	'amfetamin'
<i>bucktjack</i>	'amfetamin'
<i>bums</i>	'amfetamin'
<i>drag</i>	'amfetaminrus'
<i>fjuttad</i>	'amfetaminrusig'
<i>fladder</i>	'amfetamin'
<i>kanintjack</i>	'amfetamin'
<i>larmad</i>	'amfetaminrusig'
<i>löp</i>	'period av amfetaminmissbruk'
<i>macka</i>	'amfetamininjektion'
<i>maxad</i>	'amfetaminrusig'
<i>på lyset</i>	'amfetaminrusig'
<i>rallymössa</i>	'amfetamin'
<i>tända av</i>	'upphöra med amfetaminintag'
<i>tända på</i>	'ta amfetamin'
<i>upptäck</i>	'amfetamin (och annan centralstimulantia)'

Till de perceptiva metaforerna har jag, förutom de som anspelar på yttre egenskaper, räknat orden *tjacktugg* och *pundartugg* 'amfetaminmissbrukares språk/tal', eftersom jag tolkat *tugg* som en metafor vars grund är en perceptivt urskiljbar rörelse. Förutom dessa förekommer ett antal uttryck vars metaforiska grund anspelar på substansens (eller förpackningens) färg och form.

Perceptiva amfetaminmetaforer

<i>AIK-are</i>	'gul-svart amfetaminkapsel'
<i>cement</i>	'amfetamin'
<i>kalk</i>	'amfetamin'
<i>ice</i>	'metamfetamin'
<i>kristall</i>	'metamfetamin'
<i>pundartugg</i>	'amfetaminmissbrukares språk/tal'
<i>tjacktugg</i>	'amfetaminmissbrukares språk/tal'

9.3.8. Symboldomänen STEGRING

Symboldomänen STEGRING utgör den största symboldomänen i mitt narkotikaslangmaterial. Jag har, som framgått ovan, delat upp denna symboldomän i tre grupper, vilka var och en framhåller olika aspekter av stegringsbegreppet. Att denna symboldomän är stor och mångfacetterad hänger dels samman med

amfetaminets ställning på den svenska narkotikamarknaden i stort, men också på drogens effekter på både det fysiologiska och det sociala planet. I detta avseende skiljer sig amfetaminorden i allt väsentligt från det heroinrelaterade ordförrådet. Anspelningar på den förhöjda livskänslan finns redan i de ord som utgör substansnamnen för amfetamin, vilket innebär att det direkta sambandet mellan drogen och dess effekter är centralt i sammanhanget. Grunden i substansmetaforerna utgörs av vitalitetsrelaterade bildled: *a-vitamin* 'amfetamin', *piggelin* 'amfetamin'; av grunden snabb rörelse: *bråttom* 'amfetamin', *bums* 'amfetamin' och *rallymössa* 'amfetamin'; samt grunden förnimmelse av stark, medryckande luftström: *drag* 'amfetaminrus'. *Larmad*, *maxad* och *på lyset* 'höggradigt amfetaminrusig' avser explosiva tillstånd som implicerar en maximal effekt av substansen.

Symboldomänen STEGRING 1

speed	'amfetamin'
<i>a-vitamin</i>	'amfetamin'
<i>bråttom</i>	'amfetamin'
<i>bums</i>	'amfetamin'
<i>drag</i>	'amfetaminrus'
<i>larmad</i>	'amfetaminrusig'
<i>löp</i>	'period av konstant amfetaminintag'
<i>maxad</i>	'amfetaminrusig'
<i>piggelin</i>	'amfetamin'
<i>på lyset</i>	'amfetaminrusig'
<i>rallymössa</i>	'amfetamin'

De rörelserelaterade metaforerna i amfetaminvokabulären är ofta knutna till personer som berörs av substansens effekter. Dessa effekter kan också skönjas i benämningen av substansen i sig, som i *fladder* 'amfetamin', vars metaforiska grund är indirekt i den meningen att intag av substansen prototypiskt ger upphov till specifika kroppsliga rörelsemönster. Uttrycket *pund* som ingår i många sammansättningar har ingen tydlig grund och har här inte betraktats som någon egentlig metafor. Den kan dels anspela på en stereotypisk rörelse, dels på allmän kriminell verksamhet. Jag har dock framförallt betraktat den som ett rörelseuttryck (se avsnitt 5.2.4). Något som i hög grad framhåller "pundrörelsens" centrala och symboliska innebörd i sammanhanget är Holméns

(1997) upplysning om att uttrycket *pundgå* 'gå med skruvande och svängande rörelser' även kan användas för förhållandet att 'maskera tillstånd av narkotikapåverkan', dvs. att av en eller annan anledning inför den egna gruppen signalera att amfetamin finns tillgängligt, eventuellt också för att vilseleda (retas med) ordningsmakten.

Symboldomänen STEGRING 2

<i>pundning</i>	'stereotyp upprepning av kroppsrörelse'
<i>bakpundig</i>	'bakrusig av amfetamin'
<i>fladder</i>	'amfetamin'
<i>flaxare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>flaxgubbe</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>punda</i>	'missbruka amfetamin'
<i>pundare</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundartej</i>	'kvinnlig amfetaminmissbrukare'
<i>pundgå</i>	'gå med skruvande och svängande rörelser'
<i>pundhak</i>	'knarkarkvart'
<i>pundhuvud</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>pundig</i>	'amfetaminpåverkad'

Den tredje gruppen i symboldomänen STEGRING utgörs av uttryck för bieffekter av det amfetaminrelaterade, aktiva tillståndet. Flera av dessa effekter kan beskrivas som icke önskvärda men är inte desto mindre prototypiska effekter av amfetamin som kan anses vara både klassificerande och förväntade och därmed symboliska.

Symboldomänen STEGRING 3

<i>kanintjack</i>	'amfetamin'
<i>bucktjack</i>	'amfetamin'
<i>jiddergubbe</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>jidderpelle</i>	'amfetaminmissbrukare'
<i>knullsil</i>	'injektion som tas före samlag'
<i>noja</i>	'vanföreställning'
<i>pundartugg</i>	'amfetaminmissbrukares språk/tal'
<i>snutnoja</i>	'vanföreställning då man tror sig vara förföljd av polisen'
<i>tjacktugg</i>	'amfetaminmissbrukarens språk/tal'

Sammanfattningsvis kan sägas att symboliken spelar en central roll för narkotikaslangens språkliga uttryck. Symbolerna kan urskiljas i olika sammanhang och på olika nivåer. Deras gemen-

samma nämnare har här definierats utifrån ett antal centrala idéer, som dels är prototypiska för narkotikakulturen i stort, dels är centrala för specifika substans kategorier. Symboldomänen är en sammanhängande struktur som säger något om relationen mellan de olika typer av information som existerar inom dess ramar. Den är framförallt intressant i fråga om den förutsägbarhet man kan utläsa i dess struktur och ger en relativt tydlig bild av hur metaforer och andra associativa uttryck i narkotikaslangens skapas och vilka egenskaper som är tematiskt viktiga och intressanta för droggkulturen att framhålla. Drogslangen är droggkulturens inre angelägenhet och inte, som man ofta föreställt sig, ett medel för att eliminera riskerna för upptäckt och för majoritetssamhällets insikt i de ifrågavarande subgruppernas förehavanden.

9.4. Överdifferentiernings principer

Överlexikalisering och överdifferentierning i droggslangen har diskuterats i olika sammanhang i det ovanstående, bl.a. i avsnitt 1.2.2, 2.3.2 och 2.3.3. Överlexikaliseringen är, som tidigare påpekats, en följd av överdifferentierningen – förhållandet att distinktioner som är viktiga för subgruppen erhåller distinkta lexikaliska uttryck, vilket i sin tur resulterar i att ordförrådet expanderar. Överdifferentierning definierades ovan (avsnitt 1.1.2) som en klassifikationsprincip som innebär att flera botaniska arter enligt folklig indelning korresponderar med en enda vetenskaplig art (Berlin 1973). Mitt syfte i det närmast följande är framförallt att diskutera överdifferentiernings principer, som återspeglar en del av den begrepps bildning som är central i narkotikaslangens. Dessa distinktioner är subtila och erfarenhetsgrundade, och vad som definieras med dessa distinktioner är mer eller mindre föremål för faktisk kunskap (Lévi-Strauss 1983:21, se även avsnitt 2.3.2). Denna kunskap är dock endast väsentlig i missbrukarkulturen. Överdifferentierningen återfinns inom de flesta ordkategorier i droggslangen. I det följande kommer jag dock att begränsa undersökningen till ett antal substantiv som betecknar själva drogen samt i heroinordförrådet även injektio-

nen – dos av drogen. Differentieringen kan redovisas på olika sätt. I nedanstående tabeller har jag anpassat den efter respektive drogtyp utan att eftersträva någon enhetlig, global kategorisering.

9.4.1. Heroin

I nedanstående exempel anges två olika aspekter på heroinet som drog: dels den förväntade euforiserande effekten (*nålgodis*), dels undermålig kvalitet (*polsk soppa*). Båda dessa räknas till kategorin egenskap. I fråga om injektionskategorin görs distinktioner som bygger på turordning: *morgonfix* – första injektionen på dagen; samt *jungfrupump* – första injektionen någonsin. Ur majoritetssamhällets synvinkel är distinktionerna ”förväntade effekter” eller ”dålig kvalitet” knappast adekvata. Detsamma gäller för informationen om vilken tid på dygnet eller vilken gång i ordningen drogen intas. Dessa begrepp benämns helt enkelt *heroin* respektive *injektion* i allmänspråket.

Egenskap	Turordning
<i>nålgodis</i>	<i>jungfrupump</i>
<i>polsk soppa</i>	<i>morgonfix</i>

9.4.2. Amfetamin

Överdifferenteringen i amfetaminvokabulären gäller framförallt den verkningsrelaterade dimensionen, som tar sig uttryck i att preparatet fått en mängd benämningar som anspelar på den farmakologiskt förväntade effekten. Bland de effekterrelaterade begreppen nedan kan urskiljas en distinktion mellan den vitaliserande effekten: *a-vitamin*, *piggelin*; den aktiverande effekten: *bråttom*, *bums*, *rallymössa*; samt den stimulerande effekten: *bucktjack*, *kanintjack*. Dessutom finns i amfetaminvokabulären flera uttryck som anspelar på dålig kvalitet: *blåstjack*, *fultjack* och *nystjack*; samt på preparatets konsistens: *dingbit*, *gägg* och *klettjack*. Som exempel på överdifferentering i amfetaminvokabulären redovisas här endast namn för själva drogen.

Vitaliserande	Aktiverande	Stimulerande
<i>a-vitamin</i>	<i>bums</i>	<i>bucktjack</i>
<i>piggelin</i>	<i>bråttom</i>	<i>kanintjack</i>
	<i>rallymössa</i>	

Kvalitet	Konsistens
<i>blåstjack</i>	<i>dingbit</i>
<i>fultjack</i>	<i>gägg</i>
<i>nystjack</i>	<i>klettjack</i>

9.4.3. Kokain

Som exempel på överdifferentiering i kokainvokabulären redovisar jag, precis som i amfetaminvokabulären, endast namn på själva drogen. En distinktion görs bl.a. på grundval av den förväntade farmakologiska effekten, här definierad i termer av vitalitet: *dynamit* och *göksnö* (jfr kategorin stimulerande i amfetaminvokabulären ovan). En annan distinktion är den där administrationssättet fokuseras, och benämningar på en viss, i sammanhanget central, kroppsdel genererar uttryck för drogen i form av sammansättningar: *näsgodis*, *näskaffe* samt *näspuder*. Kokainvokabulären är det enda ordförråd i drogslangen där en särskild kroppsdel utpekas (bortsett från *kickven* 'ven som man injicerar i' i heroinvokabulären). Förutom den farmakologiskt förväntade effekten och administrationssättet överdifferentieras kokainorden i fråga om kontextuell anspelning i form av benämningar av drogen som förknippas med lyx (högt pris) – diamanter och champagne. Kokainet som en lyxdrog diskuterades i kapitel 6.

Vitalitet	Administration	Kontext
<i>dynamit</i>	<i>näsgodis</i>	<i>diamantsnö</i>
<i>göksnö</i>	<i>näskaffe</i>	<i>vit champagne</i>
	<i>näspuder</i>	

9.4.4. Hallucinogener

Ett resultat av analysen av metaforiken i hallucinogenordförrådet är att det till allra största delen består av deduktiva metaforer.

Övriga ord bygger på förknippningar av olika slag, t.ex. förknippningar med exempelvis musik och den kosmiska dimensionen. Det stora antalet slangord för hallucinogenerna differentieras inte på samma sätt som de övriga vokabulären, bortsett från den indelning av materialet som dess specifika symboldomäner uppvisar. Detta tyder på att orden för t.ex. LSD och ecstasy är tämligen homogena i den meningen att de anknyter till mycket förutbestämda tematiska uttryckskategorier. Undantag är uttryck som *bängtjack* och *vansinnesdrogen* 'LSD' samt *elefanttjack* 'PCP', av vilka den senare står i stark kontrast till *ängladamm* 'PCP'.

Negativ effekt (LSD)	Motsägande effekter (PCP)
<i>bängtjack</i>	<i>elefanttjack</i>
<i>vansinnesdrogen</i>	<i>ängladamm</i>

I fråga om ecstasy görs en distinktion i positiv riktning som grundar sig på drogens förväntade vitaliserande effekt, som i *blå vitaminer*, förväntade euforiserande effekt, som i *lyckopiller*, samt förväntade emotionella effekt, som i *kärleksdrogen*.

Vitaliserande effekt	Euforiserande effekt	Emotionell effekt
<i>blå vitaminer</i>	<i>lyckopiller</i>	<i>kärleksdrogen</i>

9.4.5. Cannabis

Det cannabisrelaterade slangordförrådet, slutligen, uppvisar också ett antal distinktioner som är av vikt endast för cannabiskulturen internt. Den mest påtagliga av dessa utgörs av de beteckningar för hasch och marijuana som vittnar om substansens geografiska ursprung samt ibland uttryck för färg och form i kombination med dessa. Den geografiska beteckningen visar att hasch ofta har sitt ursprung i Mellersta Östern och Asien, medan marijuana oftast kommer från Centralamerika och (numera) Nederländerna. Det typiska geografiska och färgrelaterade draget har förut diskuterats i termer av den vikt som cannabiskulturen fäster vid att ge sken av en specialistkultur (se avsnitt 8.1.2).

Geografiskt ursprung	+ färg och form
<i>afghan</i>	<i>acapulco gold</i>
<i>afrikan</i>	<i>glasturk</i>
<i>bengal bhutaneser</i>	<i>gullib</i>
<i>kaschmir</i>	<i>panama red</i>
<i>libaneser</i>	<i>rödlib</i>
<i>marockan</i>	
<i>nepales</i>	
<i>netherweed</i>	
<i>pakistanare</i>	

Förutom den geografiska diskntinktionen görs även en differntiering mellan goda och dåliga haschkvaliteter i cannabis-slangen – något som knappast torde intressera några andra än dem som köper varan i berusningssyfte.

hög kvalitet	låg kvalitet
<i>den fete</i>	<i>böfhasch</i>
<i>fett</i>	<i>keffröka</i>

10. Sammanfattning

I denna avhandling har analysen av materialet framförallt byggt på principen att i stort sett alla ord studerats utifrån en verklig-hetsbaserad indelning, dvs. de språkliga uttrycken sammankopplas i första hand ihop med de droger de förknippas med. Indelningen av orden har alltså genomförts på substansspecifika grunder. I det ovanstående har det påvisats att de substansspecifika ordförråden sinsemellan kan uppvisa variation i fråga om vissa språkdrag. Detta framgår också av avhandlingens analysdel, kap. 4–8. Tanken bakom denna indelningsgrund har varit att belysa det förhållande att slanguttrycken ofta skiljer sig åt, beroende på vilken drog de förknippas med. I tabell 7 nedan sammanfattas ett antal formella och innehållsliga drag som jag bedömt vara centrala i den meningen att vissa tendenser ifråga om ord- och begreppsbildning för varje substansspecifik vokabulär framgår. Till de centrala dragen räknar jag formell, morfologisk variation, olika typer av metaforer (deduktiva respektive perceptiva), ljudsymboliska uttryck samt inflytande från andra språk och språkvarieteter, såsom engelska, rommani och månsing. Eftersom materialet är begränsat till 392 ord och uttryck, varav nästan en fjärdedel utgörs av sammansättningar av ett antal morfem (se avsnitt 4.2.1 och 9.1.15), har jag inte funnit det nödvändigt att här förevisa alla förekomster av dessa drag. Vad som belyses i tabellen är istället en approximation baserad på förhållandet mellan de angivna språkdragen och de enskilda ordförrådens totala antal termer. En anledning till detta är att många ord, t.ex. sammansättningar, kan uppvisa ordled av flera typer samtidigt. Minus (–) respektive plus (+) i tabell 7 nedan syftar på en uppskattad mängd förekomster av draget ifråga. Detta är naturligtvis en mycket grov indelning men ger en viss uppfatt-

ning om de substansspecifika vokabulärernas profiler. De skillnader i fråga om centrala drag för de olika substansspecifika ordförråden som finns kan beskrivas som kulturella distinktioner (se t.ex. Bordieu 1984), som uppstått på grund av olika inflytanden och traditioner, men som individen som socialiseras in i subgruppen ifråga oftast är tämligen omedveten om.

TABELL 7. *Profiler över drogvokabulärens centrala drag.*

Morfofonologisk variation

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
-	+	-	+	-

Deduktiva metaforer

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
+	-	+	+	+

Perceptiva metaforer

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
+	+	-	-	+

Ljudsymboliska uttryck

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
-	+	-	-	+

Rommani- och månsinginflytande

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
+	+	-	-	-

Engelskt inflytande

<i>amfetamin</i>	<i>cannabis</i>	<i>hallucinogener</i>	<i>heroin</i>	<i>kokain</i>
-	+	+	+	+

I denna avhandling har jag också behandlat den svenska narkotikaslangens ur flera perspektiv: det historiska och sociokulturella, det begreppsliga samt det lingvistiska variationsperspektivet. Genom dessa perspektiv har jag, som nämndes ovan, velat påvisa skillnader i fråga om ord- och begreppsbyggnad, men också vissa likheter, framförallt på det övergripande planet. Tre speciella drag

som är gemensamma för detta ordförråd skall därför avslutningsvis nämnas: drogslangen som fack- och gruppspråk, drogslangens kategoriserande funktion samt de särskilda mönster och metaforer som drogslangens symboldomäner utgör.

10.1. Drogslangen som fack- och gruppspråk

Gemensamt för de substansspecifika vokabulärerna är att de tillsammans bildar ett speciallexikon, relaterat till droger och drogmissbruk. Kunskapen om och bruket av detta ordförråd är en viktig, sammanhållande faktor inom subgruppen, eftersom språket utgör en väsentlig del av dess kulturella kapital (se avsnitt 1.1 och 2.2.4). Narkotikaslangens fenomen har därför många drag och funktioner gemensamt med fackspråket. Jag har i det föregående diskuterat slangens förhållande till fackspråket, framförallt i fråga om metaforik (avsnitt 3.1.4). Begreppet fackspråk är dock långt ifrån entydigt. Oftast avses med fackspråk en "språklig variant som används vid kommunikation inom ett verksamhetsområde" (*Svensk ordbok* 1986), med tillägget: "och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer el. av specialbetydelser hos allmänspråkl. ord". I mera inskränkt mening kan man med fackspråk också avse ett speciellt språkbruk som är typiskt för ett givet ämnesområde och som därför sticker ut mot allt annat språkbruk (Ralph 1981:164). Fackspråket blir då en liten delmängd av det totala språket, väl skilt från allmänspråket (ibid.). Att fackspråket "sticker ut" är framförallt följderna av att det relaterar till en verklighet eller ett synsätt som allmänspråket oftast inte behöver specifika begrepp för.

Ser man till samhället i stort består det av en mängd sociala mikrokulturer. De flesta av dessa mikrokulturer är väl integrerade i majoritetskulturen, och deras gemensamma språkbruk är därför av allmän art men kan i vissa fall utmärkas av specialuttryck eller uttryck med underförstådda innebörder. Sådana integrerade mikrokulturer utgörs exempelvis av yrkesgrupper vars yrkesutövande visserligen kan vara specialiserat, som i fallet med Storstockholms Lokaltrafik (se avsnitt 2.1.4), men som i stor ut-

sträckning präglas av öppenhet i fråga om insyn och inflytande från majoritetskulturen. Ju hårdare knuten en individ är till en social mikrokultur, desto fler språkliga begrepp kommer han/hon att ha gemensamma med sin grupp och färre med samhället som helhet.

Fenomenet *gruppspråk* har ur en speciell aspekt diskuterats av Göran Hägg (1980), som menar att ju mer "programstyrd" en verksamhet är, desto mer blir dess utövare verksamhetens fångar (s. 37). Hägg använder begreppet *ytspråk* för att beskriva resultatet av en process genom vilket det (i det här fallet) administrativa språket övergår till att bli ett talat och skrivet gruppspråk. Övergången från verksamhetsspråket till gruppspråket, menar han, består framförallt i att språkets mål "inte längre är att underlätta de administrativa funktionerna utan att manifesteras samhörighet – i nästa steg invigdhet, status" (ibid.). Hägg menar dock att gruppspråket saknar "det rena verksamhetsspråkets fixerade, väldefinierade natur" (s. 38). "Samtidigt", tillägger han (s. 39), "brukar *tonen* av vetenskaplighet och exakticitet vara förkrossande". Underlättandet av kommunikationen fungerar dock enbart mellan dem som delar gruppens definitioner och värderingar.

Mycket av detta gäller narkotikaslangens som ofta ger sken av en specialistkultur men vars språkliga distinktioner i själva verket vilar på mycket vaga grunder. Ett tydligt exempel på detta ges i kapitel 8 (se t.ex. avsnitt 8.2.2), där olika uttryck för hasch och marijuana redovisas. Genom den ordbildningsprincip som är den förhärskande ifråga om cannabis, som innebär att en ordled förmedlar information om substansens geografiska ursprung, medan en annan har till uppgift att slå fast vilken färgnyans preparatet har, impliceras även en kvalitativ aspekt. Språkliga uttryck av den typen är exempelvis *glasturk* '(glansig) hasch från Turkiet', *gullib* '(gul) hasch från Libanon', *panama red* '(röd) marijuana från Panama', *rödlip* '(röd) hasch från Libanon', *svart afghan* '(svart) hasch från Afghanistan', etc. Den underförstådda, kvalitativa aspekten förmedlas genom socialisering i subgruppen, och fyller där en viktig funktion som gruppsammanhållande idé- och tankemönster och hjälper till att "stadfästa den rituella karaktären av påtändningen" (Nelhans 1969:125; se även avsnitt 8.1.2).

Narkotikaslangen som gruppsspråk fyller dock inte någon ytterligare funktion än vad andra gruppsspråk gör ur kommunikations-synpunkt. Den utgör i själva verket bara en av alla små öar i det väldiga språkhavet. Det som gör den speciell är att den refererar till aktiviteter, tillstånd och känslor som förknippas med tabu. Men tabuprägeln i sig är inte orsaken till att man ibland talar om drogslang som ett "hemligt språk". Precis som i fråga om andra fack- och gruppsspråk är bruket av specialordförrådet meningsfullt endast inom gruppen, men inte för att dölja förhållanden utan snarare för att exponera dem.

10.2. Drogslangens kategoriserande funktion

Även om många av narkotikaslangens fackspråksliknande uttryck endast återspeglar en skenbar specialistkultur, definierar och klassificerar den, å andra sidan, en rad begrepp som inte närmare avgränsas i det drogrelaterade fackspråken såsom det medicinska, farmakologiska eller psykologiska. De avgränsningar som görs inom dessa områden är i regel mycket generella, vilket avspeglar sig i termer som *eufori* 'stark känsla av lycka och välbefinnande', *hallucinogen* 'ämne som framkallar hallucinationer utan att minnes- eller medvetandefunktioner störs', *injektion* 'insprutning i kroppen' *perceptionsstörning* 'störningar i varseblivningen av omvärlden' etc. (Nordegren & Tunving 1993). I motsats till dessa objektiva begreppsbestämningar står slangens subjektiva upplevelse- och erfarenhetsbaserade definitioner. I fråga om många begrepp är slangen därför, till skillnad från fackspråket, både överlexikaliserad och överdifferentierad och skiljer mellan en rad företeelser och upplevelser som fackspråket inte har anledning att åberopa, såsom speciella drogupplevelser och emotioner, personer, utblandad eller falsk narkotika, tid på dygnet då narkotikan intas etc. (se t.ex. avsnitt 9.4.1). I någon mening är slangens namngivning av droger och drogupplevelser därför föremål för en viss sorts kunskap (se avsnitt 2.3.2), men ur ett särskilt perspektiv.

Genom att perspektivet förskjuts, står ofta subgruppens världsbild – reflekterad genom slangen – i konflikt med majoritetssamhällets intressen. Företeelser som fördöms som brottsliga och förkastliga i majoritetskulturen upphöjs till dygd i subgruppen, och namngivning av droger som betraktas som farliga av majoritetskulturen åsätts inte sällan sagoskimrande benämningar i drogkulturen. I viss utsträckning delar därför subkulturen majoritetssamhällets språkbruk i fråga om t.ex. upphöjelse eller degradering, men däremot inte alltid ifråga om tillämpning. Detta diskuteras framförallt i termer av *omdefinition av symbolvärde* i avsnitt 1.2.1 och 9.2.2. Den kategoriserande funktionen i drogslangen är i första hand att markera subgruppens gemensamma intressen, vilket görs genom att objekten, relationerna, tiden och upplevelserna får adekvata benämningar, genom vilka tillvaron struktureras på ett för subgruppen meningsfullt sätt.

10.3. Mönster och metaforer i symboldomänerna

Slang i allmänhet betraktas i regel som föränderlig; så även narkotikaslangen. Jag har i det ovanstående till viss del invänt mot denna uppfattning, då jag funnit att en stor del av de ”gamla” slanguttryck för narkotika som dokumenterats på 1960-talet, ännu 40 år senare är i fullt bruk. Gamla uttryck försvinner inte enbart för att nya kommer till. Ser man till de strukturer som ligger bakom den egentliga uttryckssidan hos orden, finner man dessutom att det existerar vissa begreppsbildningsmönster som verkar vara särskilt stabila och produktiva för narkotikaslangens vidkommande. Sådana begreppsbildningsmönster kallar jag *symboldomäner*. *Symbol* – därför att orden symboliserar någonting som är centralt för subkulturen, dvs. något som ligger utanför ordets egentligt definitionsmässiga innebörd; *domän* – därför att olika ord med gemensamma semantiska egenskaper ”flockas” inom ett begreppsligt fält. Symboldomänerna diskuteras i kapitel 4–8 i anslutning till de substansspecifika vokabulärerna men också i avsnitt 9.3.1. I symboldomänerna, där en stor del av mitt material analyseras, urskiljer jag följaktligen mönster som är

typiska för drogslangen. I princip har alla substansspecifika ordförråd sin egen symboldomän i vilken man urskiljer de centrala föreställningarna, förväntningarna och motiven som de olika drogerna förknippas med. Symboldomänerna utgörs till största delen av metaforer eller av ord med metaforisk funktion, som metonymer. En symboldomän kan utgöras av metaforiska uttryck som är knutna till en central aspekt av det rus som uppstår genom en viss drog. Så är exempelvis fallet i ordförrådet för amfetamin, där metaforiska uttryck för förhöjd aktivitet genom-syrrar vokabulären. På så sätt framstår den förhöjda aktiviteten, dvs. *rusets verkan*, som ett essentiellt begrepp för amfetamin-kulturen och kan därför betraktas som symbolisk. En annan typ av symboldomän representeras av *resa*-domänen för de hallucinogena drogerna (framförallt LSD), inom vilken droger, upplevelser, personer etc. fått benämningar med anknytning till resandet – dvs. förflyttningen till en annan dimension. Denna domän domineras av det bakomliggande motivet *rusets idé* snarare än *rusets verkan*, som i amfetaminvokabulären. En tredje symboldomän, *musik*-domänen, utgörs av ord förknippade med musik och kända musiker och består därför helt och hållet av metonymer. Denna symboldomän är i högre grad än de två andra beroende av en kontinuerlig återkoppling till musiklivet för att den skall kunna bibehålla sin aktualitet.

Metaforen anses vara särskilt viktig för slangen, inte minst drogslangen. I kapitel 3 diskuterar jag därför ingående metaforen och tolkning av metaforer. En intressant infallsvinkel på mitt narkotikaslangmaterial, speciellt ifråga om metaforerna i symboldomänerna är därför den moderna metaforteorins allmänna hållning till metaforens oförutsägbarhet (se avsnitt 3.1.6). En viss förutsägbarhet i fråga om den generativa aspekten i metaforiken verkar finnas inom begränsade domäner. I den meningen kan symboldomänen betraktas som ett generativt system som försörjer drogkulturen med adekvata språkliga uttryck med utgångspunkt i en särskild världsbild.

Efterord

När jag var sju år och gick i söndagsskolan fick vi en gång besök av en tant. Hon var missionär i Tanganyika och berättade för oss om barnen som gick i skola på missionsstationen. Av alla starka intryck jag fick den gången var det om språket det starkaste. Tanten berättade nämligen för oss att i det språk som talades där fanns inget ord för *tro*. Detta var häpnadsväckande i sig, men ännu mer förundrade blev vi när vi fick veta att man ändå kunde tala om *tro*. Man kunde nämligen säga *veta med magen*. Men närmare än så kunde *tro* inte beskrivas. Detta var första gången jag minns att jag på allvar reflekterade över språket, om vad man kunde säga och hur man kunde säga – om vilka ord som finns respektive inte finns tillgängliga. Funderingarna kring *veta med magen* lade i själva verket grunden till ett livslångt intresse för förhållandet mellan tanke och språk och var med all sannolikhet avgörande för att jag så småningom bestämde mig för att studera ämnen med anknytning till detta. Säkert var det också skälet till att jag slutligen kom att stanna vid institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet. Denna institution kännetecknas nämligen i ovanligt hög grad av öppenhet och mångfald i fråga om ämnesval och forskningsinriktningar och inte minst av en ovanligt inspirerande och kunnig samling medarbetare. Den kombinationen vill man inte gärna vara utan. När mitt avhandlingsskrivande nu nått sitt slut finns det därför en lång rad personer jag vill tacka för all uppmuntran, stöd, kunnsighet, intellektuell stimulans och kamratskap jag fått under arbetets gång.

Martin Gellerstam och Kerstin Norén har varit mina handledare. Deras generösa sätt att ta sig an mina planer och alster har varit både inspirerande och lärorikt, och de åsikter och kommentarer de kontinuerligt bidragit med har varit ovärderliga. För-

utom viktiga synpunkter i fråga om detaljer har de båda under gemytliga samtal också bidragit med att förmedla värdet av självinsikt, både i fråga om begränsningar och möjligheter. Det är därför med visst vemod jag sett deras handledarinsatser nu fullbordas. De brister och tillkortakommanden som denna avhandling uppvisar är dock helt och hållet mina egna.

Ett stort tack vill jag också rikta till Jerker Järborg, som i diskussioner kring allmän lexikologi – både i korridorer, runt kaffebord och i seminarieform – varit lika outtröttlig som outtömlig i fråga om kunskap. För utomordentlig hjälp med korrekturläsning av manus vill jag också rikta ett stort tack till Birgitta Ernby och Catarina Røjder. Tack också Elisabet Engdahl för granskning av den engelska sammanfattningen samt Dimitrios Kokkinakis, Susanne Mankner och Barbro Medveczky för insatser, i många fall prövande blytutryckningar, i fråga om det datatekniska. I fråga om redigeringsarbetet med avhandlingen i slutskedet vill jag också tacka Kristinn Jóhannesson, vars säkra hand och goda humör varit trösterikt. Som redaktör för serien Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning har också Bo Ralph generöst och uppmuntrande bidragit med många värdefulla synpunkter på mitt arbete. Ett kollektivt tack vill jag också ge alla doktorandkolleger och seminariedeltagare som bidragit med synpunkter och tankvärda inlägg när avhandlingens olika delar ventilerats.

Slutligen vill jag också tacka min familj för deras stora stöd, djupa förståelse och engagemang under tiden för mitt avhandlingsskrivande. Från början, när *veta med magen* blev aktuellt för första gången, fanns mina föräldrar Alf och Ally Lindfors där, alltid beredda att lyssna och att uppmuntra både detta och andra säregna intressen. Under senare år har mamma dessutom varit ständig barnvakt. Tack också alla barn, Fanny, Karl, Ossian, Paul och Sissel för er tålmodiga väntan. Speciellt vill jag tacka min man, Clas-Göran Viklund, som visat en enastående förmåga till inlevelse i mina förehavanden, omsorg om mitt välbefinnande, omtanke om min arbetsro, deltagande och tröst i stunder av tvivel och samtidigt stått ut med mina tillkortakommanden i hushållet.

Maja Lindfors Viklund

Summary

Introduction

The background hypothesis of this work is that human language facilitates thinking and that linguistic codes do not reflect reality in a neutral fashion but rather constantly interprets, organises and classifies the matters of discourse. There exists, however, not just one classification system within a linguistic community, but several. These systems are observable in the range of sub-languages used by the various sub-groups in society. The vocabularies of the sub-groups are generally recognised as *slang*, sometimes also referred to in terms of *unconventional language*, *jargon* or *argot*. The organisation of concepts in slang is a *reconstruction*, by which linguistic symbols are reorganised according to new perspectives. Slang dictionaries in general also provide a great number of synonyms for concepts associated with taboo and stigmatised living, such as alcohol, drunkenness and narcotic drugs.

This thesis studies the slang vocabulary which in turn reflects the conceptualisations of *narcotic drugs*, mainly used in the discourse of the sub-groups of Swedish drug addicts. The drug slang is a coherent verbal system, showing rather specific semantic patterns. In some respect, drug slang also shows similarity to occupational languages, as many of its concepts are not to be found in ordinary language, but merely concerns the reality of the drug using sub-groups in question. While I have been writing on this topic it has become obvious that drug slang is not one vocabulary, but many. This has to do with the fact that different drugs are often used by different people. Some of these sub-groups are heavy intravenous users of heroin and ampheta-

mine, supporting their drug consumption by criminal activities, while others are more or less occasional users of "light drugs" such as cannabis and hallucinogens. To be able to study drug slang from a semantic perspective more closely, I have made a substance specific distinction between verbal expressions related to different types of drugs. These distinctive groups I have called *substance specific vocabularies*, referring to words denoting heroin, amphetamine, cocaine, hallucinogens and cannabis (in this order). These specific vocabularies also include words for people, activities, experiences and emotions associated with the drugs. My drug slang material consists of 391 words and expressions covering the substances mentioned above. They were (together with general drug related terminology) collected in a multi-lingual drug term database during the European AVENTINUS-project (LE-2238). These slang terms can also, to a great extent, be found in ordinary slang dictionaries. Many of them are well known even to ordinary people, even though not used by everyone.

Classification

Organisation and classification is not important to us only in every-day life. In science in general, classification is crucial, providing the basis for analysis and understanding. It is therefore interesting that scientists concerned with the classification of drugs, to a great extent have focussed on naming the narcotic substances in accordance with their physical and psychological effects on humans. Some of these classification systems are, in some respect, similar to the slang classification system – aiming at verbally reflecting the effects of the drug. One of the most interesting features of slang in general is its provision of synonyms. In that respect, slang is *overlexicalised*. It is also interesting that synonyms show slight differences in meaning, referring to small details in reference. This kind of classification is similar to what has been studied in terms of *folk classification* of botanical classes, where the surplus of terms has been described

as *overdifferentiation* in relation to the scientific classification. The overlexicalisation in drug slang is therefore mainly the result of overdifferentiation, displaying the concerns and interests of the sub-group.

The principles of slang

Swedish drug slang is to a great extent influenced by English. English is of course the lingua franca of the international drug trade, but drug abuse in Sweden as such, is also influenced by the patterns of abuse found in English speaking communities. In addition, the use of English words in a Swedish linguistic context can by itself be seen as a *slangificating* strategy. Another common strategy is to use exotic words originating from Indian and African languages, denoting different types of drugs, especially cannabis. The use of these expressions gives an aura of exoticism and romanticism to Swedish drug slang. Modern, Swedish drug slang has also, to some extent, been influenced by the older domestic varieties *rommani* (the gypsy language by and large) and *månsing* (the secret language of certain tradesmen) which in the 19th century constituted the basis of the so called *thieves' slang* in Sweden and the other Scandinavian countries. These varieties attracted interest in the 19th century as authors and researchers with social ambitions started to pay attention to the living conditions of the lower-class population of the growing cities. It is also worth noting that thieves' slang was the earliest documented slang vocabularies in many European languages. The general principles of slang and criminal argot are discussed in chapter 2.

Argot, the slang of criminal groups, is often considered a secret and conservative language with an in-group function, preserving social solidarity among the initiated. The notion of secrecy derives mainly from the fact that the vocabulary relates to objects, events and activities which are unknown to most people of the dominant culture. Drug slang, on the other hand, is often thought of in terms of *change* and *substitution* – which is

considered to be a strategy to avoid detection. In spite of the fact that drug slang sometimes changes, as new drugs enter the drug scene and linguistic creativity sometimes produces new terms, drug slang in general is quite stable, as words and expressions are taught orally to newcomers by experienced members of the sub-group. From the in-group point of view, however, the use of drug slang by outsiders is sometimes looked upon with disapproval. This has, for instance, been reported by people in medical professions, who after prolonged contact with drug addicts have learned some of their expressions.

Slang in general and drug slang in particular is *emotive* in character. It is also *symbolic*, referring to highly specific states and experiences which is the common interest within the group and the basis for communication. Criminal slang – which includes drugs slang – has also been described as an anti-language derived from an anti-society, in conflict with the dominant culture. This conflict is reflected in its language as a conflict in norms.

Metaphor and metaphorical function

In the literature of slang, metaphor is considered the most important means of linguistic creativity. In chapter 3, *Metaphor and metaphorical function*, metaphor is the notion, studied from the point of view of cognitive semantics. Metaphor is also important to ordinary language as well as to scientific language. The metaphoric expressions of drug slang are related to what I have called a *frame of reality*, i.e. a background description of the cultural conditions of the Swedish drug using sub-groups. The concepts of drug slang are consequently a relational link between the verbal expressions of drug slang and the frame of reality. The conceptual level deals with the question how objects and events are experienced and finally shaped into linguistic form. These strategies are observable in particular in expressions of polar distinction, where the metaphor of worth is crucial, for example in *gold*, as in *Acapulco gold* 'high quality marijuana

from Mexico'. Metaphors of heavenly creatures such as *angels* as in *angel's dust* are commonly associated with the synthetic drug PCP. In opposition to these positively formulated expressions we find words like *shit* and *junk* 'heroin' and the like.

I distinguish different types of metaphors. Some of them socially conditioned like *gold*, *shit* and *junk* as mentioned above. Others are cognitively conditioned by our bodily experience, such as *high-low*, *up-down*, which are also important to descriptions of states of drug intoxication. In addition to the metaphors we find expressions which are not metaphors in the ordinary sense, having three distinct parts, usually referred to as "principal subject", "subsidiary subject" and "ground" by classical theory of metaphor. This group consists of words supporting metaphorical function, mainly metonyms and onomatopoeic expressions. It is therefore necessary to make a clear distinction between metaphors and non-metaphors, which is done in chapter 3. The metaphoric system has also been described as a system of commonplaces, passing through a "filtering process". The effect of this filtering process is that many of our every-day metaphors are cultural stereotypes. Many authors have also been concerned with the question of how to describe the process of interpretation of metaphor. As far as this work concerns, production and interpretation of metaphoric expressions are equivalent, as the analysed expressions are lexicalised, used and recycled in a system of discourse where they have obtained a standard core sense.

The substance specific conceptual and linguistic information

Chapter 4–8 contain the results of the investigation of the substance specific vocabularies. In these chapters I investigate some typical features of the slang words related to amphetamine, cocaine, hallucinogens and cannabis. The words are first of all analysed in groups which have a common morphological core, showing both simple lexemes, compounds derivations, and from time to time also morphological variation of the core senses.

Etymological explanations are also given in these chapters, as well as general comments and comparisons with corresponding expressions in other languages, mostly English.

A common feature of all the drug slang vocabularies is that words are coined by alluding to the generic name of the drug, i.e. heroin, amphetamine etc. This feature is also well known from slang and argot in general, and in drug slang this strategy has developed quite far. For instance, it is common to use proper names or common nouns beginning with the same letter as the generic name, e.g. *harry* and *horse* for heroin. In some cases numbers occur, which stand for the alphabetical position of the initial letter: *8/eight* 'heroin'. This principle I call the generic principle. In ordinary slang, changes in sound and form are common, but there are relatively few of them in my data. The changes in form which do occur mostly consist of acronyms and ellipses. Given the major part of the drugs slang senses are metaphors and metonyms, I propose a distinction of the metaphors in two major classes, the *perceptive metaphors*, in which the relation between two objects relies on external similarity, while the *deductive metaphors* express processes, functions and internal qualities of the referent.

Drug slang is also *symbolic* in nature. The symbolism, which is very particular to drug slang as drugs are associated with taboo, intoxication, pleasure, giving in etc., can be studied in certain patterns of thought. These patterns I have called *symbol domains*. They are symbolic in the sense that they, at least to some extent, reveal the dreams and beliefs of the drug culture. The symbol domains are also normative in the sense they create patterns which are used over and over again in order to develop the concepts of drug slang in certain directions. The symbol domains of the drug slang are discussed in chapter 4–8, in connection with the substance specific vocabularies where they are found. The domains I have discerned are: VIOLENCE AND DIRT (common for heroin and amphetamine); FOOD (mainly for heroin and amphetamine); HANDICRAFT (common for heroin and amphetamine); INTENSIFICATION (amphetamine); REGULATION OF FLOW (common for all drugs); MUSIC (mainly for hallucinogens);

COSMOS (hallucinogens); JOURNEY (hallucinogens) and finally EXOTICISM (cannabis). The three domains cosmos, journey and exoticism are closely related because of their common idea of escapism, the fundamental purpose and idea of drug use. Symbol domains are also discussed in chapter 9.

Style and differentiation in drug slang.

In chapter 9, called *Style, differentiation and symbols in drug slang*, different styles in drug slang is discussed. In this chapter and in chapter 10, I also summarise the previous chapters, commenting upon the distinctive features in drug slang that have been found. The sociological notion *distinction* is partly used to discuss distinctions between drug slang and common slang, but in particular to distinguish between different styles *in* drug slang, related to the substance specific vocabularies.

Style refers mainly to different levels of semantic features, such as euphemism and dysphemism, but style is also used as a distinctive concept, as different drug cultures show different preferences and different approaches. This is also evident from the symbol domains of the substance specific vocabularies. There are two cases of distinctions which are of particular interest: the pharmacological distinction and the sociological distinction, both of which affect the vocabularies of "heavy drugs", such as heroin, amphetamine and cocaine. As heroin is an alleviating drug, tranquilliser, there are no words in the heroin related slang vocabulary associated with motion or activity. These kinds of expressions are, however, very common in the amphetamine vocabulary, because of the stimulating effects this drug has on the central nervous system. Most of the amphetamine related words are, in fact, activity related in some way or another, which also shows up in the specific symbol domain of amphetamine, the domain of INTENSIFICATION.

The slang vocabulary consequently makes a distinction on pharmacological grounds, which is in line with what is pharmacologically expected, and furthermore illustrates the logic

of slang. Cocaine, on the other hand, which is also a central stimulating drug, quite similar to amphetamine, shows very little of activity related slang terminology. Instead, cocaine slang terms are mostly associated with *snow*. *Snow* is discussed in terms of both perceptive and deductive metaphors. Cocaine is also associated with *luxury*, in terms of champagne and diamonds, as cocaine is considered an expensive drug, mostly used by the rich and successful. In spite of the fact that amphetamine and cocaine are quite similar in pharmacological effect, these two drugs still differ in vocabulary because of a distinction made on sociological grounds. The cocaine vocabulary thus is to a great extent contextually conditioned.

Finally, in chapter 9, the principle of overdifferentiation is discussed in terms of what is important to the drug using groups in contrast to what is important to the dominant culture. Lexicalised terms for false or diluted drugs exist only in the drug culture. This is also true for the slang terms referring to different times of the day when a drug is taken. The dominant culture does not care about which body part is involved in the administration of the drug, nor about the effects in detail the drug has on the user. But this differentiation is important to the drug using community as shown by the number of specific terms used, especially in the slang terms related to amphetamine use.

Litteraturförteckning

- Aarts, J.M.G. & Calbert, J.P. 1979. *Metaphor and Non Metaphor. The semantics of Adjective–Noun Combinations*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Abel, E. 1984. *A Dictionary of Drug Abuse Terms And Terminology*. Connecticut: Greenwood Press.
- Abel, E.L. 1985. *Dictionary of Alcohol Use and Abuse*. London: Greenwood Press.
- Abelin, Å. 1999. *Studies in Sound Symbolism*. Department of Linguistics. Göteborgs universitet.
- Agar, M. 1973. *Ripping and Running: a formal ethnography of urban heroin addicts*. New York: Seminar Press.
- Alego, J. 1980. "Where Do All The New Words Come From?" *American Speech* 55:264–277.
- Alego, J. & Alego, A. 1991. *Fifty years among the New Words: A Dictionary of Neologisms, 1941-1991*. Cambridge University Press.
- Almqvist, C.J.L. [1842–1843] 1998. *Tre fruar i Småland*. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet.
- Andersson, B. 1991. *Att förstå drogmisbruk. Praktiken, situationen, processen*. Lund: Arkiv förlag.
- Andersson, C.A. 1990. *Vinets doft*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Andersson, L.-G. 1985. *Fult språk*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Andersson, R. 1994. "Lasta, lossa och gå på dagis – något om språket på AB Storstockholms Lokaltrafik". *Svenskans beskrivning* 20:95–101.

- Antoniusson, E.-M. 2000. "Narkomaners uttryck - en studie om jargongens plats i behandlingsarbete". *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp*. Utg. av Johnsson, Laanemets, Svensson. Lund: Studentlitteratur. S. 100-117.
- [Aristoteles a =] Aristotle. XXIII. 1995. *Poetics*. Ed. and transl. by Stephen Halliwell. (Loeb Classical Library. 199.) Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- [Aristoteles b =] Aristotle. XXII. 1991. *The "Art" of Rhetoric*. With an English transl. by John Henry Freese. (Loeb Classical Library. 193.) Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Arnstberg, K.O. 1997. *Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns*. Stockholm: Carlsons.
- AVENTINUS. Advanced Information System for Multilingual Drug Enforcement. System Specifications. (Ed.) Thurmair, G. Vol. I-II. 1977.
- Barnhart, C.L. (ed.) 1980. *The Second Barnhart Dictionary of New English*. Bronxville.
- Basfakta om narkotika*. 1996. Göteborg. Utg. Av Svenska Narkotikapolisföreningen.
- Bassini, F. 1993. *Narkotikaslang. En språkstudie i Storstockholmsområdet*. Stockholm: Polishögskolan. [Stencil.]
- Bejerot, N. 1968. *Narkotikafrågan och samhället*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Bejerot, N. 1974. *Narkotikamissbruk och narkotikapolitik. En epidemiologisk och metodologisk studie av narkotikamissbruk av intravenös typ i stockholmspolisens arrestklientel 1965-1970 i relation till förändring i narkotikapolitiken*. Socialmedicinska institutionen. Stockholm: Karolinska institutet.
- Bentley, W.K. & Corbett, J.M. 1992. *Prison Slang*. Jefferson: McFarland & Company Publishers.
- Berg, R. G:son. 1900. "Skolpojks- och studentslang. En ordsamling". *De svenska landsmålen och svenskt folkliv* 18:8. Stockholm: Norstedt & Söner.
- Berger, M. 1938. "Tea for a viper" *The New Yorker*, mars 1938:47-50.

- Berger, P.L. & Luckmann, T. 1967. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday.
- Bergman, G. 1924. "Till soldatspråkets psykologi". *Nysvenska studier* 4:60–76.
- Bergman, G. 1931. *Rotväliska, rommani, månsing, förbrytarspråk, slang*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bergman, G. 1934a. "Ur en Stockholms-nasares ordförråd". *Nysvenska studier* 14:56–70.
- Bergman, G. 1934b. "Tolkning av månsing-ord". *Nysvenska studier* 14:50–55.
- Bergman, G. 1934c. *Skolpojkslang*. Stockholm: Bonniers.
- Bergman, G. 1951. *Språket på Söder*. Stockholm: Skolan för bokhantverk.
- Bergman, G. 1964. *Slang och hemliga språk*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Bergström, G. 1997. *Kriminalitet som livsstil*. Stockholm: Égalité Johansson & Skyttmo Förlag.
- Berlin, B. 1972. "Speculations on the growth of ethnobotanical nomenclature". *Language in Society*. Cambridge University Press. S. 51–86.
- Berlin, B. 1973. "Folk systematics in relation to biological classification and nomenclature". *Annual Review of Ecology and Systematics* 4: 259–271.
- Bjurström, E. & Lilliestam, L. 1994. "Stilens markörer". *Ungdomskultur i Sverige*. Red. av Forsnäs et al. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium. S. 203–232.
- Black, M. 1962. *Models and Metaphors*. New York: Cornell University Press.
- Black, M. 1979. "More about metaphor". Ortony, A. (ed.) *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press. S. 19–43.
- Black, M. 1993. "More about Metaphor". Ortony, A. (ed.) *Metaphor and Thought*. 2 uppl. Cambridge University Press. S. 19–41.
- Bloomfield, L. 1933. *Language*. New York: Henry Holt and Company.

- Blum, R.H. 1965. *Utopiates: The use and users of LSD-25*. New York.
- Bohlin, G. 1995. *Den idiotiska klubben*. Stockholm: Generaltullstyrelsen.
- Bondesson, U. 1972. "Argot och kriminalisering". *Språk och Samhälle*. Utg. av Loman, B. Lund: Gleerups förlag. S. 88–112.
- Bondesson, U. 1974. *Fånge i fångsamhället. Socialisationsprocessen vid ungdomsvårdsskola, ungdomsfängelse, fängelse och internering*. Stockholm: Norstedts & Söners förlag.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Brugman, C. 1981. *Story of Over*. University of California. Indiana University Linguistics Club.
- Bühler, K. 1934. *Sprachtheorie*. Jena. Fischer.
- Carbonell, J.G. 1982. "Metaphor: An Inescapable Phenomenon in Natural-Language Comprehension". Lehnert, W.G. & Ringle, M.H. (eds.) *Strategies for Natural Language Processing*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. S. 415–434.
- Carling, G. 1998. "Sanskrit i svenskan från "guru" till "pucko". *Humanistdagboken: Kriser och förnyelser*. Göteborgs universitet. S. 99–106.
- Carlström, A.K. 1999. *På spaning i Stockholm. En etnologisk studie av polisarbete*. Institutet för folklivsforskning. Stockholms universitet.
- Caso, L.A. 1980. "The production of New Scientific Terms". *American Speech* 55:101–111.
- Cassirer, P. 1993. *Stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Cederschiöld, G. 1901. *Om kvinnospråk och andra ämnen*. Lund: Gleerups förlag.
- Chambers Dictionary of Science and Technology*. 1971. Ed. by T.C. Collcott. Edinburgh: W. & R. Chambers.
- Champan, R.L. 1987. *New Dictionary of American Slang*. London: Macmillan.

- Christie, N. & Bruun, K. 1985. *Den goda fienden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cohen, A. 1955. *Delinquent boys: the culture of the gang*. Illinois: Glencoe.
- Collins Cobuild Dictionary*. 1993. London: Harper Collins Publishers.
- Cooper, D. 1986. *Metaphor*. Oxford: Basil Blackwell.
- Danielsson, E. 1914. "Svensk matrosslang II". *Språk och stil* 1914:87-93.
- Davidson, D. 1984. *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press.
- Doyle, A.C. 1924. *De fyras tecken*. 2 uppl. Stockholm: Fenix.
- Dijk., T.A. van. 1975. Formal semantics of metaphorical discourse. *Poetics* 14/15:173-198.
- Dorph, N.V. 1837. *De jydskke Zigeunere og en rotvælsk Ordbog*. Köpenhamn.
- Eble, C. 1996. *Slang and Sociability*. The University of North Carolina Press.
- Edlund, A-C. 2000. *Sälen och Jägaren. De bottniska jägarnas begreppssystem för säl ur ett kognitivt perspektiv*. Umeå: Norrlands universitetsförlag.
- Eifring, H. 1985. *Høj eller stein? Narkotikaslang i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Encyclopædia Britannica*. 1990. 15th ed. Chicago: Encyclopædia Britannica Inc.
- Eneroth, B. 1992. *Hur mäter man "vackert"? Grundbok i kvalitativ metod*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ernby, B. [1985] 1992. *Bohuslänska fisknamn*. (Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning. 17.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Estrad – tidskrift för den moderna dansmusiken*. 1939:1. Stockholm.
- Etzler, A. 1944. *Zigenarna och deras avkomlingar i Sverige*. Uppsala: Almqvist & Wiksell Boktryckeri.
- Fass, D. 1997. *Processing Metonymy and Metaphor*. London: Ablex Publishing Corporation.

- Fowler, H.W. 1996. *The New Fowler's Modern English Usage*. 3rd ed. Oxford University Press.
- Fowler, R. 1996. *Linguistic Criticism*. Oxford University Press.
- Freud, S. [1885] 1974. "Über Coca". Byck, M.D. (ed.) *Cocaine Papers*. New York: Stonehill Publishing Company.
- Gay, G.R., Newmeyer, J.A., Perry, M., Johnson, G., Kurland, M. 1982. "Love and Hight: The sensous hippie revisited. Drug/sex practicies in San Fransisco, 1980-81". *Journal of Psychoactive Drugs* 14:111-123.
- Geeraerts, D. 1996. "Beer and Semantics". De Stadler, L. (ed.) *Proceedings of the 3rd Cognitive Linguistics Conference*. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 35-55.
- Gentner, D. 1983. "Structure mapping: A theoretical framework for analogy". *Cognitive Science* 7. S. 155-170.
- Gibson, H. 1969. *Svensk slangordbok*. Stockholm: Läromedelsförlagen, Språkförlaget.
- Gjerdman, O. 1947a. "Två förbrytarordlistor från 1840-talet". *Svenska Landsmål* 1947:66ff.
- Gjerdman, O. 1947b. Djos Per Anderssons ordlista över svenskt förbrytarspråk. *Svenska landsmål* 1947:1-46.
- Goldberg, T. 1973. *The "Heads" of Stockholm*. Uppsala: Sociologiska institutionen.
- Goldberg, T. 1999. *Demystifying Drugs*. New York: St. Martin's Press.
- Goldman, A. 1980. *Grass Roots: Marijuana in America Today*. New York: Warner Books.
- Granlund, E. 1933. *Sex år*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Graven, J. 1962. *L'argot et le tatouage des criminels. Étude de criminologie sociale*. Centre Internationale d'études criminologiques de Genève. Les Éditions de la baconnière, Neuchâtel.
- Halliday, M.A.K. 1978. "Anti-Languages". *American Anthropologist* 1978:570-583.
- Hansen, J. 1991. *Snedtändning*. Höganäs: Mysterious press/Förlags AB Wiken.
- Hansen, J. 1992. *Överdös*. Höganäs: Mysterious press/Förlags AB Wiken.
- Hansen, J. 1996. *Maffia*. Stockholm: Kommentus förlag.

- Hartelius, J. 1993. *Cannabisbredningar av marijuanatyp*. Stockholm: Svenska Carnegie Institutet.
- Heckscher, E. 1997. *Amerikanskt slanglexikon*. Stockholm: Bokförlaget Rabén Prisma.
- Heymowski, A. 1955. *Om "tattare" och "resande"*. Uppsala universitet: Sociologiska institutionen.
- Heymowski, A. 1969. *Swedish "travellers" and their ancestry: a social isolate or an ethnic minority?* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Holland, D. & Quinn, N. (eds). 1987. *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press.
- Holmén, S. 1997. *Pundartugg*. Stockholm: Polishögskolan.
- Hotten, J.C. 1874. *The Slang Dictionary. Etymological, Historical and Anecdotal*. London: Chatto and Windus Publishers.
- Huxley, A. 1954. *The Doors of Perception*. London: Harmondsworth.
- Hägg, G. 1980. "Språk i administrationssamhället". *Språken i vårt språk*. Språkstudier samlade av Inge Jonsson och utgivna av Svenska Akademien. Stockholm: Bokförlaget PAN Norstedts. S. 34–54.
- Iversen, R. *Secret Languages in Norway*. I-III. The Romany Language in Norway. 1944; The Rodi (Rotwelsch) in Norway. 1945; The Månsing in Norway. 1950. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi.
- Jadestig, T. & Hartelius, J. 1995. *Narkotikan, friheten & välfärden*. Stockholm: Häggglunds förlag.
- Jarl, S. & Lindqvist, J. 1968. *Dom kallar oss mods*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.
- Jarl, S. 1980. *Ett anständigt liv*. Stockholm: Norstedts.
- Jespersen, O. 1922. *Language – It's Nature, Development and Origin*. London: Allen and Unwin.
- Johansson, R. 1977. *Svensk rommani*. Med förord av Adam Heymowski och kommentarer av Gösta Bergman och Erik Ljungberg. (Kungl. Gustav Adolfs Akademien. 55.) Uppsala: Almqvist & Wiksell.

- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind; The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press.
- Jonnes, J. 1996. *Hep-Cats, Narcs and Pipe Dreams. A History of America's Romance with Illegal Drugs*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Jung, C.G. 1964. *Människan och hennes symboler*. Stockholm: Forum.
- Jünger, E. 1978. *Psykonauterna*. Lund: Bo Cavefors Bokförlag.
- Järborg, J. 1999. *Lexikon i konfrontation*. Research Reports from the Department of Swedish. Göteborgs universitet.
- Järborg, J. 2000. *Thesaurusundersökningar i Semantisk databas. Metoder och resultat*. Research Reports from the Department of Swedish. Göteborgs universitet.
- Kalderstam, J. 1979. *De laglösa. Rättens betydelse för levnadsförhållandena i en kriminell subkultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Kamali, M. 1999. *Varken familjen eller samhället: en studie av invandrarungdomars attityder till det svenska samhället*. Stockholm: Carlsson.
- Kassman, A. 1998. *Polisen och narkotikaproblemet. Från nationella aktioner mot narkotikaprofitörer till lokala insatser för att störa missbruket*. (Stockholm Studies in Sociology.) Stockholm: Acta Universitatis Stockholmienses.
- Kennedy, J.G. 1985. *Coca Exotica. The Illustrated Story of Cocaine*. New York, London, Toronto: Fairleigh Dickinson University Press.
- Kennedy, J.G. 1987. *The Flowers of Paradise. The Institutionalized Use of the Drug Qat in North Yemen*. Boston: D. Reidel Publishing Company. Oxford: Clarendon Press.
- Kokain på krogen. En rapport om information och dialog på några Stockholmsrestauranger under maj och juni 1990*. 1991. Stockholm: Athena. Kommentus förlag.
- Kotsinas, U.-B. 1989a. "Ordbildning i slangspråk". *Svenskans beskrivning* 17:137-148.
- Kotsinas, U.-B. 1994a. *Ungdomsspråk*. Hallgren & Fallgren. Uppsala.

- Kotsinas, U.-B. 1994b. *Vrålbedåriskt. En bok om flickslang*. Innehållande Astrid Brismans slangordbok från 1932. Stockholm: Norstedts.
- Kotsinas, U.-B. 1998. *Norstedts svenska slangordbok*. Stockholm: Norstedts.
- Kreitman, N. 1999. *The Roots of metaphor. A multidisciplinary study in aesthetics*. Aldershot: Ashgate.
- Krook, G. 1967. "Intravenösa missbruket av narkotika". *Alkoholfrågan*. 5. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- Käll, K. 1995. *Sexual Behaviour of Incarcerated Intravenous Drug Users*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Köhler, W. 1930. *Gestalt Psychology*. London: Bell and Sons Ltd.
- Kövecses, Z. 2000. *Metaphor and emotion: language, culture, and body in human feeling*. Cambridge University Press.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1993. "The contemporary theory of metaphor". Ortony, A. (ed.) *Metaphor and thought*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago University Press.
- Lakoff, G. & Kövecses, Z. 1987. "The cognitive model of anger inherent in American English". Holland, D. & Quinn, N. (eds.) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Turner, M. 1989. *More than cool reason. A field Guide to Poetic Metaphor*. University of Chicago Press.
- Langenfeldt, G. 1915. "Järnvägssvenska". *Språk och stil* nr 15:88–110.
- Larsen, K. "Om dansk argot och slang". *Dania*. Bd. III. 1895–96. Köpenhamn.
- Leary, T. 1968. *The Politics of Ecstasy*. London: MacGibbon & Kee Ltd.
- Leary, T. 1983. *Flashbacks. A Personal and Cultural History of an Era*. New York: G.P. Putnam's Sons.

- Lévi-Strauss, C. 1983. *Det vilda tänkandet*. Lund: Arkiv förlag.
- Lewin, L. 1964. *Phantastica: narcotic and stimulating drugs: their use and abuse*. London.
- Leyens, J-P. Yzerbyt, V. Schadron, G. 1994. *Stereotypes and Social Cognition*. London: Sage Publications.
- Lidén, E. 1930. "Anteckningar om västgötaknallarnas hemliga språk, månsing". *Nysvenska studier* 10:119–131.
- Lindberg, O. 1998. *Emotioner, sociala band och ritualer. En kvalitativ analys av narkotikakarriärer*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete.
- Lindesmith, A.R. 1968. *Addiction and Opiates*. Chicago: Adline Publishing Company.
- Lindesmith, A.R. & Strauss, A.L. 1956. *Social Psychology*. Rev. ed. New York.
- Lindfors Viklund, M. 1995. "Eyes, Flowers and Handbags. Some sociolinguistic reflections on word meaning and lexical creativity in a semantic field". *Language and Gender. Case studies from a Swedish Seminar. MISS 11*. Göteborgs universitet. S. 48–62.
- Lindfors Viklund, M. 1999. *Information and Information Categories in AVENTINUS Multilingual Drug Term Database. Report from the AVENTINUS project. Research reports from the Department of Swedish*. Göteborgs universitet.
- Lindfors Viklund, M. 2000. *Pund, jonk, brass och annat – språkliga teman i den svenska drogslangen*. Research reports from the department of Swedish. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.
- Lindfors Viklund, M. & Cederholm, Y. 1998a. "Chasing the Dragon – Drug related Terminology in A Multilingual Perspective". *Proceedings of the 9th International Symposium of Lexicography*. (Lexicographia, Series Maior.) Max Niermyer, Tübingen. S. 323–336.
- Lindfors Viklund, M. & Cederholm, Y. 1998b. "Jaga draken, snorta och dila. Drogrelaterade uttryck i en flerspråkig termdatabas". *Kriser och förnyelser. Humanistdag-boken 11*. Göteborgs universitet. S. 107–117.

- Lindgren, S-Å. 1993. *Den hotfulla njutningen. Att etablera drogbruk som samhällsproblem 1890-1970*. Stockholm: Symposion Graduale.
- Lindholm, G. 1995. *Vägarnas folk: De resande och deras livsvärld*. Etnologiska institutionen. Göteborgs universitet.
- Lippmann, W. 1922. *Public Opinion*. London: George Allen & Unwin, L.T.D.
- Longman Guardian New Words*. 1986. (Ed.) Mort, S. Harlow: Longman.
- Lund, B. & Malmquist, J. 1996. *Medicinska ord*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundin, C. & Strindberg, A. 1974. *Gamla Stockholm. Anteckningar ur tryckta och otryckta källor*. Utg. i samarbete med Institutet för folklivsforskning vid Nordiska museet och Stockholms universitet. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Lyons, J. 1987. *Semantics*. 1. Cambridge University Press.
- Löfvén, A.Ö. 1849. *En Lifdömds Betraktelser öfver fånglifvet jemte en kort teckning öfver Djos Per Anderssons (Dal Pelles) sista dagar*. Uppsala.
- Macrae, C.N., Stangor, C., Hewstone, M. (eds.) 1996. *Stereotypes and Stereotyping*. New York, London: The Guilford Press.
- Mallik, B. 1972. *Language of the underworld of West Bengal*. (Research series. 76.) Calcutta: Sanskrit College.
- Malmgren, S-G. 1988. "On regular Polysemy in Swedish". *Studies in Computer-Aided Lexicology*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Maurer, D. 1933. "Junker Lingo, By-Product of Underworld Argot". *American Speech* 8:27-28.
- Maurer, D. 1938. "Argot of the Underworld Narcotic Addict". *American Speech* 13:179-82.
- Maurer, D. 1981. *Language of the Underworld*. Ed. by Futrell, A.W. & Wordell, C.B. The University Press of Kentucky.
- Maurer, D. 1990. "Slang". *Encyclopædia Britannica* (Macropedia). 15th. ed. Chicago: Encyclopedia Britannica Inc. S. 571-573.
- Melin, L. & Lange, S. 1985. *Att analysera text*. Lund: Studentlitteratur.

- Miklosich, F. 1872–1880. *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas*. Wien.
- More, T. 1995. *Utopia*. Ed. by Logan, G.M, Adams, R.M. och Miller, C.H. Cambridge University Press.
- Morningstar, P.J. & Chitwook, D.D. 1987. "How women and men get cocaine; Sex-role stereotypes and acquisition patterns". *Journal of Psychoactive Drugs* 19:135–142. Amsterdam: Benjamins.
- Musto, D. 1974. "Sherlock Holmes and Sigmund Freud". Byck, M.D. (ed.) *Cocaine Papers*. New York: Stonehill Publishing Company.
- Narkotika, dopningsmedel och hälsofarliga varor*. 1999. Utg. av Rikspolisstyrelsen, Svenska Carnegie Institutet och Svenska Narkotikapolisföreningen.
- Narkotikastrafflagen, 1968:64§. *Sveriges Rikes lag*.
- Nationalencyklopedin*. 1992. Höganäs: Bokförlaget Bra böcker.
- Nelhans, B. 1969. *Haschisch*. Stockholm: Prisma.
- Nelson, V.F. 1933. "Addenda to "Junker Lingo". *American Speech* 8:33–34.
- Newmark, P. 1981. *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Nilsson, P. 1937. "Militärslang vid svenska kavalleriregementet". *Svenska landsmål* 1937:19–44.
- Noppen van, J.P. & Hols. 1990. *Metaphor II: a classified bibliography of publications from 1985-1990*. Amsterdam: Benjamin.
- Nordegren, T. & Tunving, K. 1984. *Hasch. Romantik och fakta*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nordegren, T. & Tunving, K. 1986. *Kokain. Myter och fakta*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nordegren, T. & Tunving, K. 1993. *Droger A till Ö*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Nusvensk frekvensordbok* 4. 1980. Red. av Allén et al. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ogden, C.K. & Richards, I.A. 1953. *The Meaning of Meaning*. London: Routledge & Kegan Paul LTD.
- Olsson, P. 1996. *Smack City*. Stockholm: Sober Förlag.

- Ortony, A. 1979a. "Beyond literal similarity". *Psychological Review* 86:161-189.
- Ortony, A. 1979b. *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press.
- Ortony, A. 1993. *Metaphor and Thought*. 2nd ed. Cambridge University Press.
- Palm, H. 1910. "Hemliga språk i Sverige". *Svenska landsmål* 1910:57-109.
- Partridge, E. 1933. *Slang to-day and yesterday*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Partridge, E. 1950a. *Dictionary of the Underworld*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Partridge, E. 1950b. *Here, There and Everywhere. Essays upon Language*. London: Hamilton.
- Partridge, E. 1984. *A dictionary of slang and unconventional English*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pepper, S. 1948. *World Hypotheses*. University of California Press.
- Perrine, L. 1969. *Sound and Sense: an introduction to poetry*. 3rd ed. New York.
- Persson, G. 1990. *Meanings, Models and Metaphors. A study in Lexical Semantics in English*. Stockholm. Almqvist & Wiksell International.
- Persson, L.G.W. 1981. *Horor, hallickar och torskar*. Stockholm: Norstedt & Söners förlag.
- Petit Robert (Le Nouveau)*. Dictionnaire de la langue française. 1993. Paris: Dictionnaires le Robert.
- Philbin, T. 1996. *Cop Speak. The lingo of law enforcement and crime*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Podgórecki, A. 1973. "Second Life and its implications". [Stencil].
- Pott, A.F. 1844-1845. *Die Zigeuner in Europa und Asien: Ethnographisch-linguistische Untersuchung, vornemlich ihrer Herkunft und Sprache, nach gedruckten und ungedruckten Quellen*. Halle.

- Pred, A. 1990. *Lost Words and Lost Worlds: Modernity and The Language of Everyday Life in Late Nineteenth-Century Stockholm*. Cambridge University Press.
- Pundartjejer. 1977. Ordfront. Stockholm.
- Ralph, B. 1981. "Hur mycket fackspråk är fackspråk?" *Svenskans beskrivning* 12:163–172.
- Ratner, M. 1993. *Crack pipe as pimp*. USA: Lexington Books.
- Richards, I. A. 1950. *The Philosophy of Rhetoric*. London: Oxford University Press.
- Ridderstad, C.F. (utg.) 1994. *Stockholmsmysterier*. Gideå: Vildros. (Ny utgåva av Öhman, A. 1880. *Samvetet eller Stockholmsmysterier*. Linköping.)
- Robbins, P. 1995. *Designer Drugs*. Springfield: Enslow Publishers, Inc.
- Rodríguez González, F.R. 1989. *Comunicación y Lenguaje Juvenil*. Madrid: Editorial Fundamentos.
- Rosch, E. 1977. "Human Categorization". (Ed.) Warren, N. *Studies in Cross-Cultural Psychology*. Vol 1. New York: Academic Press. S. 1–49.
- Rosch, E. & Lloyd, B. B. (eds.) 1978. *Cognition and Categorization*. Hillsdale: N.J. Lawrence Erlbaum Associates.
- Rubin, A. 1982. *Inget är som drogen*. Stockholm: Liber Förlag.
- Rubin, A. 1986. *Hasch - himmel och helvete*. Sober Förlags AB.
- Saeed, J.I. 1997. *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- SAG (*Svenska Akademiens grammatik*). 1999: II. Utg. av Svenska Akademien. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- SAOB (*Ordbok över svenska språket*) 1898–. Utg. av Svenska Akademien, 1–. Lund: Gleerups.
- SAOL (*Ordlista över svenska språket*) 1998. Utg. av Svenska Akademien. 12 uppl. Stockholm: Norstedts.
- Sapir, E. 1921. *Language*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Saussure, F. 1970. *Kurs i allmän lingvistik*. Cavefors Bokförlag.
- Schultes, R.E. & Hofmann, A. 1980. *The Botany and Chemistry of Hallucinogens*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher.
- Schulz, M.R. 1992. "The Semantic Derogation of Woman". (Ed.) Cameron, D. *The Feminist Critique of Language*. London & New York: Routledge. S. 134–147.

- SCIPPIO. 1992: 2. S. 35-36.
- Searle, J. 1979. *Expression and meaning: studies in the theory of speech acts*. Cambridge University Press.
- Searle, J. 1981. "Metaphor". Johnson, M. (ed.) *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minnesota Press. S. 248-285.
- Shibles, W.A. 1971. *Metaphor: an annotated bibliography and history*. Whitewater: Whitewater Language Press.
- Shulgin, A. & Shulgin A. 1991. *Pihkal, a Chemical Love Story*. Berkeley: Transform Press.
- Shulgin, A. & Shulgin A. 1997. *Tihkal, the Continuation*. Berkeley: Transform Press.
- Sigrell, A. 1999. *Att övertyga mellan raderna. En retorisk studie om underförstådda inslag i modern politisk argumentation*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk. Umeå universitet.
- Spears, R. 1991. *Slang and Euphemism*. 2nd rev. ed. New York: Jonathan David Publishers, Inc.
- Stangor, C. 1994. *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia: Psychology Press.
- Stangor, C. & Schaller, M. 1996. "Stereotypes as Individual and Collective Representations". *Stereotypes and Stereotyping*. (Ed.) Macrae, Stangor, Hewstone. The Guilford Press. New York, London. S. 3-37.
- Stenberg, B. 1983. *Apelsinmannen*. Stockholm: Norstedts.
- Stern, G. 1965. *Meaning and Change of Meaning*. Bloomington: Indiana University Press.
- Stålhammar, M. 1997. *Metaforernas mönster i fackspråk och allmänspråk*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Stålhammar, M. 2001. "Från anfangar och horungar till ordbehandlare och desktop publishing". *Rapport från ODAT Det svenska ordförrådets utveckling 1800 -2000*. Rapport nr 4. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.
- Sundgren, E. 1897. *Om brott och brottslingar*. Stockholm: Bonniers.
- Sundt, E. 1850. "Beretning om fante- eller landstrygerfolket i Norge". *Verker i utvalg*. Oslo: Gyldendal Norsk förlag.

- Svahn, M. 1991. *Finnskägg, tåtel och sia. Om folkliga namn på gräs. (Skrifter utgivna av dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.)* Umeå.
- Svahn, M. 1995. "Höra och horbock, fladdermus och velourpenis. En jämförelse mellan nedsättande ord på kvinnor och män". *Svenskans Beskrivning* 21:257–264.
- Svedlund, K. 1988. *En studie över yrkesjargongen inom Stockholms polisdistrikt.* Stockholm: Polishögskolan. [Stencil].
- Svensk ordbok.* 1986. Stockholm: Esselte Studium.
- Svenska Dagbladet.* Notis: "Ravepolis beslagtog ny ecstasy". 2000-01-23.
- Svensson, B. 1993. *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan.* (Nordiska museets handlingar. 114.) Lund.
- Svensson, B. 1996. *Pundare, jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare.* Stockholm: Carlsons Bokförlag.
- Svensson, B. 1998. *Tatuering. Ett sinnligt äventyr.* Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Svensson, B. 2000. "Den paradoxala narkotikafrågan". *Narkotikamissbruk. Debatt, behandling och begrepp.* Utg. av Johnson, Laanemets, Svensson. Lund: Studentlitteratur. S. 21–39.
- Tart, C.T. 1971. *On being stoned. A Psychological Study of Marijuana Intoxication.* (Science And Behaviour Books.) Paolo Alto, California.
- Tefferteller, R. 1966. *The Addict in the Street.* New York: Grove Press. Inc.
- The Concise Oxford Dictionary.* 1995. 9th ed. Oxford: Clarendon Press.
- The Joint Rolling Handbook.* Expert ed. 1996. Manchester: Bobcat Press.
- Thesleff, A. 1912. *Stockholms föbrytarspråk och lägre slang 1910–1912.* Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Thorén, B. 1996. *Bonniers slanglexikon.* Stockholm: Bonniers förlag.
- Thorne, T. 1997. *Dictionary of Contemporary Slang.* London: Bloomsbury Publishing.

- Tourangeau, R. 1982. "Metaphor and Cognitive Structure". Miall, D. (ed.) *Metaphor: Problem and Perspectives*. Sussex: The Harvester Press Limited. S. 14–35.
- Tourangeau, R. & Sternberg, R. J. 1982. "Understanding and appreciating metaphors". *Cognition* 11:203–244.
- Trim, R. 1997. "How universal is metaphor? The case of drugs in European languages". *Lexicology: An International Journal on the Structure of Vocabulary* 3:44–272.
- Tryti, T. 1984. *Norsk slang*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Uhrström, W. 1910. *Stockholms skolpojkspråk*. Stockholm: Norstedts.
- Ullmann, S. 1962. *Semantics. An Introduction to The Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ulrich, A. 1910a. "Ett och annat om rommanespråket". *Svenska Landsmål* 1910:96–101.
- Ulrich, A. 1910b. "Ett och annat ur sigenarspråket". *Svenska Landsmål* 1910:102–106.
- Ulrich, A. 1912. "Anteckningar om hemliga språk". *Svenska Landsmål* 1912:132–142.
- Ulrich, A. 1913. "Svensk matrosslang". *Språk och stil* 13:213–222.
- Wahrig, G. 1977 *Deutsches Wörterbuch*. Berlin: Bertelsmann Lexikon Verlag.
- Waldron, R.A. 1967. *Sense and Sense Development*. London: Andre Deutsch.
- Wallin Weihe, H-J. 1999. *Rusmidler og språk. En oppslagsbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wallin Weihe, H-J. 2000. *Rus og språk*. Arbeidsnotat nr 103. Høgskolen i Lillehammer.
- Walters, G. 1990. *The Criminal Lifestyle. Patterns of Serious Criminal Conduct*. London: Sage Publications.
- Warren, B. 1992. *Sense Developments – A Contrastive Study of The Development of Slang and Novel Standard Senses in English*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Wellander, E. 1916. *Om betydelseutvecklingens lagbundenhet*. (Språkvetenskapliga sällskapet i Uppsala förhandlingar, jan. 1913- dec. 1915.) Uppsala.

- Wellander, E. 1948. *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. 3 övers. uppl. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Wellander, E. 1969. "Betydelseutvecklingens mekanik". *Ny-svenska studier* 48:71–192.
- Wheelwright, P. 1975. *Metaphor and Reality*. Indiana University Press.
- Wiklund, E. 1999. *Kisarna, krubbet och klyket – Söder på 40 talet*. Stockholm: Fischer & Co.
- Winner, E. 1988. *The Point of Words. Children's Understanding of Metaphor and Irony*. Harvard University Press.
- Winslöv, J. 1984. *Narreskribet*. Holte: Socpol.
- Winston, P.H. 1978. "learning by certifying transfer frames". *Artificial Intelligence* 10:147–172.
- Åhs, S. Stenberg, L. Svanström, L. 1992. *Fångarna i Välfärdssamhället – kriminalitet, drogmissbruk och prostitution*. Tidens förlag. Folksam.
- Åkerström, M. 1993. *Crooks and Squares. Lifestyles of Thieves and Addicts in Comparison to Conventional people*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Muntlig information

- Bengt Svensson (2000). Institutionen för socialt arbete vid Lunds universitet.
- Helena Gustavsson (2000). Fältarbetare i Göteborgs nordöstra förorter.
- Jonas Hartelius (1997; 1999). Samhällsdebattör och författare. Sakkunnig i narkotikafrågor. Stockholm.
- Stefan Holmén (1996; 1997). Narkotikapolis, verksam vid polis-högskolan i Stockholm.
- Thomas Lundqvist (2000). Psykolog med öppenvårdsprogram för cannabissmissbrukare i Lund.

Övriga källor

Albert Hofmann, 1973. "LSD: my problem child". (HTML utgåva)http://lsd.drugsinfo.net/my_problem_child/chapter1.htm

Översättning från tyska. (Besökt februari 2001.)

AVENTINUS flerspråkiga narkotikatermdatabas. Institutionen för svenska språket. Göteborgs universitet.

Calloway, C. 1939. *A Hepster's Dictionary*.

http://www.swingmestlouis.com/swingin/other_pages/cat.html

http://www.bibendum.se/vs_glas.htm (besökt januari 2000).

Appendix

Narkotikaslanglexikon

1. 8/åtta	heroin
2. <i>abbey road</i>	LSD
3. <i>abstract circles</i>	LSD
4. <i>acapulco gold</i>	marijuana från Mexiko
5. <i>adam</i>	ecstasy
6. <i>adam & eva</i>	ecstasy
7. <i>affe</i>	hasch från Afghan
8. <i>afghan</i>	hasch från Afghan
9. <i>afrikan</i>	hasch från Afrika
10. <i>AIK-are</i>	gul-svart amfetaminkapsel
11. <i>AK-47</i>	stark cannabisfrösört
12. <i>angel's dust</i>	PCP
13. <i>ante</i>	amfetamin
14. <i>armani</i>	typ av ecstasytablett
15. <i>artillery</i>	injektionsinstrument
16. <i>a-vitamin</i>	amfetamin
17. <i>bakpundig</i>	bakrusig av amfetamin
18. <i>bakstöt</i>	kokainrelaterat, depressionsartat tillstånd
19. <i>bang</i>	injicera (eng.)
20. <i>bank</i>	kvinna som försörjer manlig missbrukare
21. <i>batman</i>	typ av ecstasytablett
22. <i>bengal bhutaneser</i>	hasch från Bhutan
23. <i>binge</i>	intensiv period av kokainintag
24. <i>bitar</i>	narkotika
25. <i>blitz</i>	typ av ecstasy- eller LSD-dos
26. <i>blixt</i>	typ av ecstasy- eller LSD-dos
27. <i>blomster</i>	amfetamin
28. <i>blyger</i>	typ av ecstasytablett
29. <i>blå vitaminer</i>	typ av ecstasytablett
30. <i>blåsa av</i>	avbryta period av amfetaminintag
31. <i>blåstjack</i>	falskt eller utspätt amfetamin
32. <i>boxhandskar</i>	typ av ecstasytablett
33. <i>braj</i>	hasch
34. <i>braja</i>	pipstopp av hasch
35. <i>brajgubbe</i>	manlig haschrökare
36. <i>brass</i>	hasch
37. <i>brassa</i>	röka hasch
38. <i>brassdealare</i>	haschförsäljare
39. <i>brown sugar</i>	rökheroin
40. <i>brunt socker</i>	rökheroin
41. <i>brättom</i>	amfetamin
42. <i>bucktjack</i>	amfetamin

43. <i>bums</i>	amfetamin
44. <i>bäng</i>	cannabis
45. <i>bängtjack</i>	LSD
46. <i>böfhasch</i>	falskt eller utspätt amfetamin
47. <i>camel</i>	typ av ecstasytablett
48. <i>carola</i>	kokain
49. <i>cement</i>	amfetamin
50. <i>charas</i>	hasch
51. <i>chillum/chillo</i>	haschpipa
52. <i>china white</i>	fantanyl (opioid)
53. <i>choklad</i>	hasch
54. <i>christina</i>	metamfetamin
55. <i>cigarr</i>	marijuanacigarett
56. <i>coca-cola</i>	kokain
57. <i>coco chanel</i>	typ av ecstasytablett
58. <i>cool</i>	som uppträder i enlighet med gruppens gillande
59. <i>cosmos</i>	PCP
60. <i>deala</i>	sälja narkotika
61. <i>dealare</i>	narkotikaförsäljare
62. <i>delfin</i>	typ av ecstasytablett
63. <i>den fete</i>	hasch
64. <i>diamantsnö</i>	kokain
65. <i>ding</i>	hasch
66. <i>dingbit</i>	svårlöst amfetamintablett
67. <i>dingrita</i>	svårlöst amfetamintablett (Ritalin)
68. <i>dino</i>	typ av ecstasytablett
69. <i>divan</i>	heroinkvart
70. <i>djur</i>	kokainrelaterad synhallucination
71. <i>dol</i>	marijuana
72. <i>dope</i>	heroin
73. <i>double zero</i>	högkvalitativ hasch från Marocko
74. <i>dra en lina</i>	sniffa kokain
75. <i>dra svar</i>	dra upp blod i injektionsprutan
76. <i>drag</i>	amfetaminrus
77. <i>dunnel purple</i>	stark marijuana från Nederländerna
78. <i>dynamit</i>	kokain
79. <i>e</i>	ecstasy
80. <i>e:ad</i>	ecstasyrusig
81. <i>e:kär</i>	ecstasyrusig
82. <i>ekotripp</i>	återupplevelse av hallucinogenrus
83. <i>electric</i>	PCP
84. <i>elefanttjack</i>	PCP
85. <i>elektriskt vin</i>	drink spetsad med LSD
86. <i>esrar</i>	cannabis
87. <i>eva</i>	ecstasy
88. <i>evert</i>	ecstasy
89. <i>evert taube</i>	ecstasy
90. <i>experience</i>	LSD-rus
91. <i>explorers' club</i>	grupp av LSD-missbrukare
92. <i>farinsocker</i>	rökheroin
93. <i>fattigmanskokain</i>	amfetamin
94. <i>feting</i>	pipstopp av hasch
95. <i>fett</i>	hasch
96. <i>fetta</i>	röka hasch
97. <i>filon</i>	amfetamin

98. *filta*
 99. *firre*
 100. *fix*
 101. *fixare*
 102. *fjutad*
 103. *fladder*
 104. *flashback*
 105. *flaxare*
 106. *flaxgubbe*
 107. *floppa*
 108. *fludder*
 109. *flumma*
 110. *flummare*
 111. *flummig*
 112. *flygande tefat*
 113. *fojff*
 114. *fojffa*
 115. *freak*
 116. *freakad*
 117. *fred flinta*
 118. *fribasa*
 119. *fräsa in*
 120. *fuffa*
 121. *fulljack*
 122. *fönsternoja*
 123. *gaff*
 124. *galar*
 125. *galle*
 126. *galledealare*
 127. *ganja*
 128. *glasturk*
 129. *godnattsil*
 130. *ground control*

 131. *gräs*
 132. *guide*
 133. *gullib*
 134. *gurta*
 135. *gurtza*
 136. *gutta*
 137. *gägg*
 138. *gägga*
 139. *gäggare*
 140. *gäggartya*
 141. *gäggkvart*
 142. *gäggparty*
 143. *göksnö*
 144. *h*
 145. *hak*
 146. *halvkabbe*
 147. *hammare & spik*
 148. *harry*
 149. *haschfreak*
 150. *hatt*
- ta amfetamin
 heroininjektion
 heroininjektion
 heroinmissbrukare
 amfetaminpåverkad
 amfetamin
 återupplevelse av hallucinogenrus
 amfetaminmissbrukare
 amfetaminmissbrukare
 uppleva negativt LSD-rus
 lugnande medel
 röka cannabis
 cannabisrökare
 cannabisrusig
 LSD-dos
 hasch
 röka hasch
 cannabisrökare
 cannabisrusig
 typ av ecstasytablett
 röka kokainets fria bas
 injicera
 röka cannabis
 falskt eller utspätt amfetamin
 synhallucination
 knarkarkvart
 hasch
 hasch
 haschförsäljare
 cannabis
 hasch med hårt pressad, glansig yta från Turkiet
 sista amfetamininjektionen på kvällen
 nykter person som håller ett öga på personer
 som tagit LSD
 marijuana
 erfaren LSD-missbrukare som hjälper nybörjare
 gulaktig hasch från Libanon
 röka kokain
 röka hasch
 röka kokain
 amfetamin
 injicera amfetamin
 amfetaminmissbrukare
 amfetaminkvart
 amfetaminkvart
 amfetaminmissbrukares sammankomst
 kokain
 heroin
 knarkarkvart
 till hälften fylld kapsel
 injektionsverktyg
 heroin
 haschmissbrukare
 måttenhet för heroin (övre delen på ett
 kanylskydd)

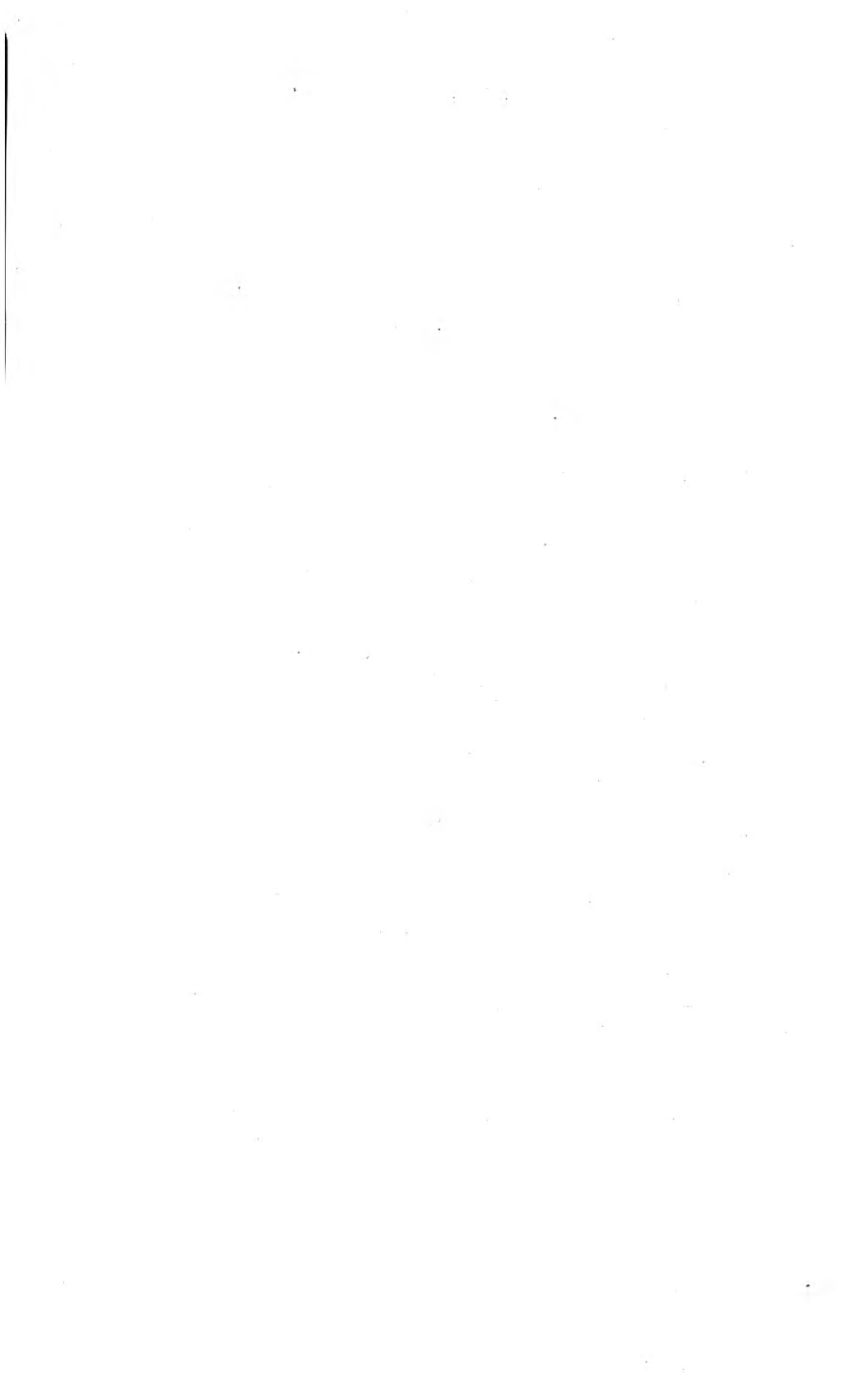
151. <i>helkabbe</i>	hel kapsel
152. <i>high</i>	narkotikapåverkad
153. <i>holk</i>	haschpipa
154. <i>hooked</i>	fast i missbruk
155. <i>horsa</i>	missbruka heroin
156. <i>horsad</i>	heroinpåverkad
157. <i>horsare</i>	heroinmissbrukare
158. <i>horse</i>	heroin
159. <i>horsefix</i>	heroininjektion
160. <i>hålla i påsen</i>	inneha narkotika till försäljning
161. <i>hö</i>	marijuana
162. <i>hög</i>	narkotikapåverkad
163. <i>högtänd</i>	höggradigt narkotikapåverkad
164. <i>ice</i>	metamfetamin
165. <i>jazztobak</i>	marijuana
166. <i>jiddergubbe</i>	manlig amfetaminmissbrukare
167. <i>jidderpelle</i>	manlig amfetaminmissbrukare
168. <i>jimi hendrix</i>	LSD
169. <i>jobba i snösvängen</i>	sälja kokain
170. <i>joint</i>	marijuanacigarett
171. <i>jolle</i>	marijuanacigarett
172. <i>jonk</i>	heroin
173. <i>jonkad</i>	heroinpåverkad
174. <i>jonkare</i>	heroinmissbrukare
175. <i>jonkhora</i>	kvinnlig heroinmissbrukare
176. <i>jonkluder</i>	kvinnlig heroinmissbrukare
177. <i>jungfrupump</i>	introduktionsinjektion
178. <i>jungfrusil</i>	introduktionsinjektion
179. <i>junk</i>	heroin
180. <i>junker</i>	heroinmissbrukare
181. <i>kabba upp</i>	överföra narkotika från lösvikt till kapsel
182. <i>kabbe</i>	kapsel
183. <i>kabel</i>	kapsel
184. <i>kalk</i>	amfetamin
185. <i>kanintjack</i>	amfetamin
186. <i>kanna</i>	kanyl
187. <i>kanon</i>	injektionsspruta
188. <i>kanylrost</i>	hepatit B
189. <i>kanylsot</i>	hepatit B
190. <i>kaschmir</i>	hasch från Kaschmir
191. <i>keffröka</i>	hasch av dålig kvalitet
192. <i>kermit</i>	typ av ecstasytablett
193. <i>kick</i>	lustfylld känsla efter narkotikaintag
194. <i>kickven</i>	ven som man föredrar att injicera i
195. <i>kitt</i>	hasch
196. <i>klet</i>	amfetamin
197. <i>klettjack</i>	amfetamin
198. <i>knapra</i>	inta amfetamintabletter oralt
199. <i>knaprare</i>	amfetamintablettsmissbrukare
200. <i>knarksot</i>	hepatit B
201. <i>knaster</i>	hasch
202. <i>kniv & gaffel</i>	injektionsverktyg
203. <i>knullsil</i>	amfetamininjektion före samlag
204. <i>kock</i>	person som tillreder heroinlösning
205. <i>koka</i>	tillreda heroinlösning

206. kokning	tillredning av heroinlösning
207. koks	kokain
208. kola	kokain
209. komma snett	uppleva otrevligt narkotikarus
210. kompott	heroinlösning av dålig kvalitet
211. kontakt	narkotikaförsäljare
212. kran	narkotikaförsäljare
213. krana	sälja narkotika
214. kraschlandning	depressionstillstånd efter period av kokainmissbruk
215. kristall	metamfetamin
216. kristina	metamfetamin
217. kvadda	späda ut narkotika
218. kärleksdrogen	ecstasy
219. larmad	höggradigt amfetaminpåverkad
220. lib	hasch från Libanon
221. libanes	hasch från Libanon
222. lina	kokaindos
223. line	kokaindos
224. linje	kokaindos
225. lacy in the sky with diamonds	LSD
226. lyckliga gatan	ven man injicerar i
227. lyckopiller	ecstasy
228. löp	period av amfetaminintag
229. macka	amfetamininjektion
230. maja	marijuana
231. malle	amfetamin
232. mariann	amfetamin
233. marock	hasch från Marocko
234. marockan	hasch från Marocko
235. marre	hasch från Marocko
236. mava	amfetamin
237. maxad	höggradigt amfetaminpåverkad
238. mecka	tillreda pipstopp av hasch
239. meter	tio streck på injektionssprutan
240. moffe	morfin
241. moffebas	morfinbas
242. moffegubbe	morfinmissbrukare
243. moffenisse	morfinmissbrukare
244. moffesnubbe	morfinmissbrukare
245. morgonfix	första heroininjektionen på dagen
246. nep	hasch från Nepal
247. nepales	hasch från Nepal
248. neppe	hasch från Nepal
249. netherweed	marijuana från Nederländerna
250. ninja turtle	typ av ecstasytavlett
251. nod	sömnligt tillstånd efter heroininjektion
252. noia	förföljelsemani
253. nynasare	person som är nybörjare på droger
254. nystjack	utspätt eller falskt amfetamin
255. nålgodis	injektionsdrog
256. näsa	dos av kokain
257. näsgodis	kokain
258. näskaffe	kokain
259. näspuder	kokain

260. *o*
 261. *osa*
 262. *pak*
 263. *pakistanare*
 264. *pakkis*
 265. *palta*
 266. *panama red*
 267. *panna*
 268. *pannband*
 269. *pantad*
 270. *pata*
 271. *pesola*
 272. *peter pan*
 273. *piggelin*
 274. *polisk soppa*
 275. *pot*
 276. *prylar*
 277. *pulver*
 278. *pulverbuse*
 279. *pulverhäxa*
 280. *pulverhöna*
 281. *pump*
 282. *pumpa*
 283. *pumpare*
 284. *pumpsot*
 285. *pumptjack*
 286. *pumpvälling*
 287. *punda*
 288. *pundare*
 289. *pundartej*
 290. *pundartugg*
 291. *pundgå*
 292. *pundhak*
 293. *pundhuvud*
 294. *pundig*
 295. *pundning*
 296. *punka*
 297. *purple haze*
 298. *på lyset*
 299. *påtänd*
 300. *rallymössa*
 301. *repa*
 302. *resa*
 303. *rocka*
 304. *rock-and-rolltobak*
 305. *rolling stones*
 306. *rödlib*
 307. *röka på*
 308. *rökare*
 309. *rökbit*
 310. *rökdon*
 311. *röksten*
 312. *saturn*
 313. *shiva-chanti*
opium
 röka cannabis
 hasch från Pakistan
 hasch från Pakistan
 hasch från Pakistan
 blöda
 rödaktig marijuana från Panama
 amfetamininjektion
 huvudvärk efter intag av orent heroin
 höggradigt haschpåverkad
 röka marijuana
 våg som används vid haschförsäljning
 typ av ecstasytablett
 amfetamin
 opiumavkok av låg kvalitet
 marijuana
 narkotika
 amfetamin
 amfetaminmissbrukare
 kvinnlig amfetaminmissbrukare
 kvinnlig amfetaminmissbrukare
 injektionsspruta
 injicera narkotika
 injektionsnarkoman
 hepatit B
 injektionsdrog
 injektionsdrog
 missbruka amfetamin
 amfetaminmissbrukare
 kvinnlig amfetaminmissbrukare
 amfetaminpåverkad persons tal
 gå med svängande o. skruvande rörelser
 amfetaminkvart
 amfetaminmissbrukare
 amfetaminpåverkad
 stereotypiskt amfetaminrelaterat rörelsemönster
 resultat av att injektionsnålen går rakt genom
 venen
 LSD
 höggradigt amfetaminpåverkad
 amfetaminpåverkad
 amfetamin
 kokaindos
 LSD-rus
 röka heroin
 marijuana
 typ av ecstasytablett
 rödaktig hasch från Libanon
 röka hasch
 haschrökare
 bit av hasch
 haschpipa
 rökheroin
 typ av LSD-dos
 typ av cannabisfrö

314. *shot*
 315. *shot up*
 316. *sil*
 317. *silå*
 318. *silare*
 319. *skit*
 320. *skjut*
 321. *skjuta*
 322. *skjutskott*
 323. *skott*
 324. *slå i sig*
 325. *smack*
 326. *smile-gubbe*
 327. *sned*
 328. *snedtändning*
 329. *snorta*
 330. *snortare*
 331. *snortulle*
 332. *snuffa*
 334. *snutnoia*
 335. *snö*
 336. *snöboll*
 337. *snögubbe*
 338. *snöljus*
 339. *snöman*
 340. *snöskottare*
 341. *snöstorm*
 342. *sonkad*
 343. *speed*
 344. *spik*
 345. *springare*
 346. *sprutkvart*
 347. *sprutstuga*
 348. *sprutvälling*
 349. *stas*
 350. *stasa*
 351. *sten*
 352. *stenad*
 353. *stencil*
 354. *sticka*
 355. *stjälk*
 356. *streit*
 357. *sträng*
 358. *strö*
 359. *sula*
 360. *super man*
 361. *sylar*
 362. *syra*
 363. *syratripp*
 364. *sätta den*
 365. *sätta spiken*
 366. *söndagsknarkare*
 367. *tallrik*
 368. *tigeröga*
- narkotikainjektion
 narkotikapåverkad
 amfetamininjektion
 injicera amfetamin
 amfetaminmissbrukare
 heroin
 narkotikainjektion
 injicera narkotika
 narkotikainjektion
 narkotikainjektion
 injicera narkotika
 heroin
 typ av ecstasytablett
 påverkad av ett negativt rus
 misslyckad narkotikaberusning
 sniffa kokain
 kokainmissbrukare
 rör genom vilket kokain sniffas
 sniffa kokain
 föreställning om att vara förföljd av polisen
 kokain
 amfetamin som sväljs inslaget i papper
 kokainmissbrukare
 kokainrelaterad synhallucination
 kokainförsäljare
 kokainförsäljare
 kokainrus
 högradigt ecstasypåverkad
 amfetamin
 injektionsnål
 narkotikaförsäljares kontaktperson
 tillhåll för intravenösa missbrukare
 tillhåll för intravenösa missbrukare
 injektionsdrog
 rem som dras åt runt armen
 dra åt rem runt armen
 rökheroin
 högradigt haschpåverkad
 platt marijuanacigarett
 marijuanacigarett
 marijuana
 narkotikafri; tillfredsställd av narkotika
 dos av kokain
 sälja narkotika
 haschkaka
 typ av ecstasytablett
 injektionsverktyg
 LSD
 LSD-rus
 njicera
 injicera
 person som använder narkotika vid enstaka
 tillfällen
 haschkaka
 typ av ectacytablett

369. *tjack*
370. *tjackare*
371. *tjackhora*
372. *tjackpundare*
373. *tjackrosor*
374. *tjacktugg*
375. *tripp*
376. *trycka*
377. *tunggubbe*
378. *tända av*
379. *tända på*
380. *tändsticka*
381. *töj*
382. *upptåttjack*
383. *utfreakad*
384. *vansinnesdrogen*
385. *vit champagne*
386. *voyager*
387. *yellow submarine*
388. *ying-yang*
389. *ängladamm*
390. *örter*
391. *överslag*
- amfetamin
amfetaminmissbrukare
kvinnlig amfetaminmissbrukare
amfetaminmissbrukare
röda utslag p.g.a. orena injektionsverktyg
amfetaminpåverkad persons tal
LSD-rus
injicera narkotika
manlig injektionsdrogmissbrukare
avbryta period av amfetaminintag
inta amfetamin
marijuanacigarett
hasch
centralstimulerande substans
höggradigt haschpåverkad
LSD
kokain
LSD-missbrukare
LSD
typ av ecstasypablett
PCP
marijuana
överdos

Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning (MASO) utges av styrelsen för Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet. Styrelsen består av Filosofiska fakulteternas gemensamma donationsnämnds ordförande, professor Bo Sandelin, ordförande, professor emeritus Folke Josephson, professorn i nordiska språk Bo Ralph (självskrivna ledamöter), samt professorn i modern svenska Lars-Gunnar Andersson, utsedd av humanistiska fakulteten.

Arkivet utges i tvångsfria delar om minst fem ark.

Prenumeration kan verkställas i bokhandel eller direkt hos Institutet, adress Institutionen för svenska språket, Box 200, 405 30 Göteborg.

Bidrag till Arkivet torde sändas till samma adress.

DET ÄR LÄTT ATT FÖRESTÄLLA SIG ordförrådet i ett språk som en lång lista över alla de ord som språket i fråga innehåller. Detta är emellertid en kraftig överförenkling. Ett språks ordförråd kan snarare delas in i olika underavdelningar, som bildar egna delordförråd med egna karakteristiska egenskaper.

Sådana underavdelningar kan urskiljas med hänsyn till olika specialområden. Dessa kan exempelvis ha utvecklats inom vissa yrkesverksamheter. Sålunda är det vanligt att folk som arbetar inom IT-världen har sin särskilda terminologi, inom skolvärlden finns det en annan, de som är aktiva inom sjukvården har sina uttryck, sjömän har andra, jurister har sin jargong, för snickare är många vändningar självklara, medan bibliotekarierna inte självklart begriper dem och tvärtom.

På liknande sätt utvecklas särskilda språkmönster inom olika sektorer av samhällslivet. En uppmärksam roll intar slangen, en språkform som avviker på ett markant sätt från standardspråket. Det brukar uppges att dess funktion är att markera grupptillhörighet och att den grupp man vill visa samhörighet med brukar stå i en viss opposition mot det etablerade samhället. Därför associeras slangen gärna med ungdomsspråk eller med ett språkbruk som odlas av grupper i samhällets utkanter.

Drogkulturen skapar förutsättningar för en särskild, specialiserad form av språkbruk, som brukar betecknas som drogslang. Denna språkform uppvisar alldeles speciella drag, som har att göra med de särskilda förutsättningar som råder inom den miljön. I denna doktorsavhandling undersöker Maja Lindfors Viklund ett drogrelaterat ordförråd. Hon har arbetat inom ett stort EU-projekt, som har kartlagt motsvarande språkbruk inom flera europeiska språk. Avhandlingen utkommer som nummer 28 i serien Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning.